THEODOR CONSTANTIN

CASA DE PE COLINĂ

ROMAN

THEODOR CONSTANTIN

CASA DE PE COLINĂ

THEODOR CONSTANTIN

CASA DE PE COLINĂ

ROMAN

EDITURA MILITARĂ

Coperta: TIA PELTZ

Soției mele
CLARA-MARIA

CAPITOLUL I

Abia am apucat să ciocănesc şi uşa s-a deschis imediat de parcă stăpîna casei, avertizată, m-ar fi aşteptat de partea cealaltă.

— Bună seara ! Mi s-a spus că la dumneavoastră...

— Intră !.... Intră odată, domnule ! mă întrerupse gazda cu ton nerăbdător ca şi cînd explicaţia i s-ar fi părut inutilă.

Fără să ia mîna de pe clanţă stătea cu spatele rezemat de perete, cu trupul ascuns pe jumătate înapoia uşii. Am păşit în antreiaşul minuscul, cumva stînjenit, cumva neliniştit, străduindu-mă cît mai neobservat să-mi dau seama cum arată stăpîna casei, căreia venisem să-i cer găzduire pentru o noapte. La lumina puţină — lampa ardea în cealaltă încăpere — vedeam o femeie înaltă, mult mai înaltă decît mine, care, dacă ţineam seama de părul cu desăvîrşire alb, era fără îndoială bătrînă. De altfel, culoarea părului părea a fi singurul indiciu de bătrîneţe. Fiindcă, pe cît era de înaltă pe atît era de dreaptă şi de suplă. Pe de altă parte, nici vocea nu era a unei femei în vîrstă.

Cum mă văzu trecînd pragul, închise uşa înapoia mea, încuind-o. Şi, în aceeaşi clipă, cîinele din curte

începu să urle. Avea o voce răguşită şi împuţinată, ca la dulăii foarte bătrîni.

— Poftim! iarăşi a început. De cap să-ţi fie, măi Pluto! Auzi, de cap să-ţi fie!

Am înţeles că blestemul era adresat cîinelui şi am zîmbit, fiindcă fusese rostit nu cu supărare, ci mai curînd ca un fel de dezmierdare.

Dar ceea ce s-a întîmplat după aceea a făcut să-mi piară pînă şi cel din urmă dram de bună dispoziţie. Bătrîna, care între timp mă invitase s-o urmez, se întoarse brusc, descuie uşa, o deschise şi adresă cîinelui acelaşi blestem, care mai ales acum sună a dezmierdare.

— De cap să-ţi fie, măi Pluto ! Pricepi, de cap să-ţi fie !

Cîinele, auzind vocea stăpînei sale, schelălăi de bucurie ; pe urmă începu din nou să urle.

„Ciudată femeie ! mi-am zis. Nu cumva....“ Şi nu îndrăznii să formulez nici măcar în gînd bănuiala.

— Poftim, domnule! Poftim!

Am trecut pragul. Încăperea era un fel de sufragerie. O masă la mijloc, prea mare, care ocupa aproape tot spaţiul. Şase scaune tapiţate în jurul mesei. Un bufet demodat şi nu de o calitate deosebită. Sub cele două ferestre, un divan cu tapiţerie decolorată. Pe masă, în mijloc, ardea o lampă de alabastru cu un picior înalt de aproximativ treizeci de centimetri.

— Ia loc, domnule ! mă invită fără să mă privească, ducîndu-se la rîndul ei să stea pe un colţ al divanului.

M-am aşezat pe un scaun, oarecum stînjenit, căindu-mă în gînd că avusesem neşansa să dau de o gazdă atît de ciudată. Totodată eram furios pe necunoscutul întîlnit mai adineauri pe uliţă, pe care întrebîndu-l unde aş putea găsi adăpost pentru o noapte, îmi răspunsese fără nici un fel de ezitare :

— În satul ăsta al nostru, dumneavoastră, care sînteţi om de la oraş, nu v-aţi putea simţi bine decît la învăţătoare.

— Dar are să vrea să mă primească ?

— Cum să nu ! Cum să nu ! Dumneaei primește pe toți drumeții.

— Și unde stă învățătoarea ?

— Priviți, casa aceea de pe colină, unde se vede lumina.

Pe urmă, după ce îmi arătase casa, își văzuse de drum.

Ceea ce numise necunoscutul o colină, de fapt nu era decît un tăpșan ceva mai ridicat.

Așa se face că acum stăteam pe unul din cele șase scaune tapițate, străduindu-mă să-mi dau seama, cît mai bine, cum arăta la față bătrîna mea gazdă. Dar nu am avut timp. Sau, mai precis spus, în același timp cînd înregistram reacțiile de pe chipul ei, tot atunci luam cunoștință și cum arăta : era, într-adevăr, bătrînă, la vreo șaizeci și cinci de ani. Poate chiar mai mult. Părul cu desăvîrșire alb, lins și strîns la spate într-un coc. În ciuda vîrstei, după cît îmi puteam da seama, chipul slab se păstrase neted, fără riduri. Doar bărbia ascuțită și colțurile gurii căzute dezvăluiau, fără nici un fel de dubiu, vîrsta. Ochii pătrunzători, de o culoare nedefinită din cauza luminii puține, priveau trist. De fapt, mult mai tîrziu mi-am dat seama că în mod obișnuit priveau așa. Cercetîndu-mă, ei exprimau uimire și, aș zice, panică. Din cauza panicii, sau, mai precis, a ceea ce luam eu drept panică, chipul îi deveni dintr-o dată alb, iar buzele începură ușor să-i tremure așa ca la copii cînd sînt gata să plîngă.

„Ciudată ființă" ! mi-am zis din nou, aproape hotărît ca, în pofida orei înaintate, sub un pretext oarecare, să plec neîntîrziat și să caut adăpost la o altă casă.

Dar cu adevărat ciudată fu purtarea ei imediat după aceea. Părăsind divanul, cu o sprinteneală uimitoare pentru vîrsta ei, veni lîngă mine. Luă lampa de pe masă și, ridicînd-o deasupra capului meu, îmi cercetă chipul cu o privire îndurerată cum nu mi-a mai fost dat să întîlnesc vreodată. O clipă, două.....

Deşi mă simţeam tare prost, vreau să spun, deşi mă simţeam tare jenat de acest examen care mi se părea că se prelungea nefiresc, nu eram capabil să-l curm în vreun fel. Într-o atitudine cu desăvîrşire pasivă aşteptam ca bătrîna să se sature privindu-mă. În schimb, mă străduiam să înţeleg ce se petrece cu ea. Şi acum abia mi-am dat seama cu adevărat cît de mîhniţi îi erau ochii. Priveau trişti, dar, în acelaşi timp, cu un fel de aviditate nepotolită. Da, nu era curiozitate. Era aviditate. Cu atîta aviditate, încît nici nu-şi aminteau să mai clipească.

„De ce s-o fi uitînd aşa la mine? Parcă nu se mai satură să mă privească !"

Cu aceste cuvinte tîlcuii constatarea pe care o făceam.

În sfîrşit, după nu ştiu cît timp, de fapt nu ştiu dacă a durat mai mult de cinci minute, bătrîna aşează din nou lampa pe masă. Oftă, apoi cu o voce abia auzită, sfîrşită parcă, îmi spuse :

— Ţi-o fi foame, domnule. Să-ţi dau ceva să pui în gură !

— Nu, mulţumesc ! Am mîncat la cooperativă. În schimb, sînt tare, tare obosit. Vă rog să-mi arătaţi unde aş putea să mă întind puţin.

— Nu se poate, domnule ! Trebuie să mănînci ceva. Nu s-a întîmplat încă să-mi treacă cineva pragul fără să-l ospătez. Dacă zici că ai cinat, o cană cu lapte înainte de culcare este ceva cum nu se poate mai nimerit.

Şi fără să ţină seama de refuzul meu repetat, dispăru din cameră. Se întoarse curînd cu o tăviţă din material plastic. Pe tăviţă, o cană mare cu lapte şi într-o farfurioară cîteva felioare de pîine de casă.

— Poftim ! Ospătează-te, domnule !

Pe urmă, ridicînd fitilul lămpii, ca să facă lumina mai mare, se duse să-şi reia locul de pe divan. De acolo continuă să se uite la mine cu aceeaşi aviditate. Şi abia acum am înţeles că ţinuse să mă ospăteze nu atît pentru a nu încălca datina, ci ca să aibă prilejul să mă mai privească.

O minţisem. Nu mîncasem nimic şi-mi era o foame de lup. Laptele rece era dulce şi pîinea de casă minunată. Constatînd aceasta după prima îmbucătură, cît ai clipi din ochi am înfulecat totul.

— Vezi că ţi-a fost foame ! mă mustră ea. Să-ţi mai dau ?

— Nu, mulţumesc !

— Lasă că ai să-mi mulţumeşti după aceea.

Dispăru din nou şi se înapoie cu o tavă mai mare. Într-o farfurie o bucată de slănină afumată. Alături, un codru de pîine, o ceapă şi o solniţă.

— Mănîncă, domnule, ca lumea. Poftim !

Îndemnul sună aproape vesel. Şi din nou am înţeles că bătrîna era bucuroasă fiindcă foamea mea îi da un nou prilej să mă mai privească.

Am început să mănînc. De cîte ori mă uitam la ea îi întîlneam privirea. Avidă, dar tristă, îndurerată. Nu-mi punea nici o întrebare, nu părea curioasă deloc să afle cine sînt şi cum de am ajuns în satul lor, noaptea. La rîndul meu, tăceam, incapabil să leg o conversaţie cu bătrîna aceasta atît de ciudată, care ar fi fost în stare să mă îndoape toată noaptea numai ca să aibă prilejul să se uite la mine.

Poate că aş fi sfîrşit prin a descoperi singur explicaţia, dacă de la început purtarea ei nu mi s-ar fi părut neobişnuită. Mai întîi, faptul că, deschizîndu-mi uşa larg, se ascunsese pe jumătate înapoia acesteia. Pe urmă, blestemul adresat cîinelui cu ton de alintare. În fine, contemplaţia mută şi îndurerată. Toate acestea — şi trebuie să precizez că şi urletul continuu al dulăului a avut partea lui de contribuţie — au făcut ca, ignorînd explicaţia cea adevărată, să caut, fără să izbutesc bineînţeles, o alta, tot atît de stranie ca şi întreg comportamentul bătrînei.

Mîncam fără poftă, deşi îmi era tare foame, ascultînd urletul neobosit al cîinelui. Între timp, începuse să plouă. Ploua cu stropi mărunţi şi deşi, dar fără grabă, cu un fel de îndîrjire încăpăţînată. Cînd nu

urla ciinele, auzeam zgomotul ploii care mi se părea mai curînd susurul unei ape năvalnice de munte.

— Mulţumesc pentru masă !

Bătrîna tresări, ca şi cînd aş fi smuls-o din cine ştie ce gînduri grele şi încîlcite, apoi clipi des — ea, care aproape nu clipea deloc — şi cu o voce iarăşi parcă sfîrşită, îmi răspunse :

— Să-ţi fie de bine, domnule. Apoi cu alt ton, îndurerat, de parcă îi părea tare rău : acuma, fără îndoială, vrei să te odihneşti.

— Aş vrea ! Sînt tare obosit.

— Mda !

Oftă şi se ridică în picioare. Am făcut şi eu la fel.

— Mai aşează-te un pic pînă strîng masa.

M-am executat. Cînd se reîntoarse din bucătărie, de data asta fără tavă, ciinele, care între timp contenise, începu din nou să urle.

— Ce-o fi avînd de urlă aşa ? am întrebat mai mult ca să spun ceva.

— Cine, Pluto ? Aşa urlă el cînd plouă. O fi săracu' reumatic şi urlă fiindcă îl dor ciolanele lui bătrîne. Căci e bătrîn, tare bătrîn, domnule dragă.

Apoi, luînd de pe masă lampa, îmi spuse :

— Urmează-mă, domnule !

Şi o porni înainte.

M-am luat după ea. Am trecut mai întîi printr-un fel de holişor, pe urmă am intrat într-o cameră care mirosea a levănţică, mobilată cu un pat de bronz, apoi am deschis uşa unei alte odăi.

— Iată, asta este camera în care vei dormi dumneata.

Şi ridică din nou lampa deasupra capului meu, ca să mă privească pentru ultima oară, înainte de a ne despărţi.

— De ce mă priviţi aşa am întrebat-o aproape involuntar.

Continuă să se uite, pe urmă fără să-mi răspundă la întrebare îmi spuse :

— Atunci, noapte bună ! Comutatorul e aici, în dreapta uşii.

— Aţi spus comutatorul ?

— Da, comutatorul. Nu-ţi vine să crezi, nu-i aşa ? Casa are instalaţie electrică. Eu însă prefer lampa. Din cauza ochilor. Lumina becului mă supără.

Fu acesta un nou prilej de uimire. Casa avea instalaţie electrică şi cu toate acestea stăpîna ei prefera lampa, fiindcă suferea de ochi. Dar cum puteam crede că lumina puţină şi difuză a fitilului îmbibat cu petrol ar putea face mai puţin rău unor ochi bolnavi decît electricitatea ? Era şi aceasta încă o dovadă a ciudăţeniei bătrînei mele gazde.

— Noapte bună !

— Noapte bună ! i-am răspuns urmărind-o cu privirea cum se depărta, înaltă şi dreaptă, cu mersul ei sprinten, care nu trăda deloc vîrsta.

Cînd n-am mai văzut-o, am intrat în odaia ce îmi fusese destinată şi am răsucit comutatorul. Becul cu puţine lumini îşi împrăştia timid razele de sub anacronicul abajur confecţionat din mătase roşie, abia luminînd covorul şi nici pe acela în întregime. Ceva mai departe jucau penumbre. În schimb, spre peretele unde se găsea patul, era aproape întuneric. Între cele două ferestre se afla o consolă demodată, cu o oglindă deasupra, nu mai puţin demodată. Mai era în cameră un scrin cu nişte fotografii înrămate pe el, dar, din cauza luminii puţine şi a miopiei mele, nu distingeam dacă ele reprezîntă chipuri de femei sau de bărbaţi.

Patul, un pat tot demodat, cu tăblii din lemn de nuc, altădată lustruit, dar acum scorojit şi înnegrit era pregătit, de parcă stăpîna casei ar fi ştiut că aveam să vin să-i cer adăpost. Aşternutul impecabil de curat mirosea a levănţică.

Cu un oftat de uşurare m-am aşezat pe marginea patului. Şi abia acum mi-am dat seama cu adevărat cît de trudit eram. M-am dezbrăcat în grabă, cu ochii micşoraţi de somn şi m-am vîrît în aşternut. Cu mîinile sub cap, aşa cum obişnuiesc, am închis ochii. Cred că eram pe punctul de a adormi cînd am auzit uşa de la intrarea casei deschizîndu-se cu un scîrţîit.

„La ora asta bătrîna primește vizite!“ m-am mirat.

Dar în clipa următoare am auzit pași în ogradă. Involuntar am sărit din pat și m-am repezit la fereastră. Am apucat să văd pe gazda mea îndreptîndu-se cu pasul ei deloc bătrînesc spre poartă, urmată de un cîine mare cum nu-mi mai fusese dat niciodată să văd. Deschise portița, și în clipa următoare dispăru în bezna nopții de pe uliță.

„Unde s-o fi dus bătrîna la o oră atît de tîrzie, și mai ales pe o asemenea ploaie?“ m-am întrebat, mărturisesc, vag neliniștit. Pe urmă, cînd m-am lungit din nou în așternut, neliniștea mi se păru de-a dreptul absurdă. Nu aveam absolut nici un motiv, și în propriii mei ochi apăream într-o poziție ridicolă.

„În cel mai rău caz — mi-am zis — s-ar putea ca bătrîna să nu fie în toate mințile“.

Totuși eram hotărît să nu adorm pînă cînd nu avea să se reîntoarcă. De ce, nu știu. Îmi ziceam, din curiozitate. Voiam să știu dacă avea să întîrzie mult. Mi-am aprins o țigară și am început să fumez cu destulă silă. Era doar ultima țigară din cel de-al treilea pachet. Niciodată pînă atunci nu atinsesem un asemenea record. Fumam și încercam să mă gîndesc la bătrînă, mai precis la comportamentul ei ciudat. Dar nu izbuteam. Gîndurile veneau și se duceau fără nici o legătură între ele...

Sînt cîteodată distrat. Din cauza aceasta mi se întîmplă să mă găsesc uneori în situații de-a dreptul caraghioase sau de-a dreptul neplăcute. Și iată că tot datorită distracției mele incorigibile mă găseam acum în satul acela, găzduit de o femeie bătrînă și poate un pic nebună.

Eram în tren. Mă gîndeam... nu-mi aduc aminte la ce. Trenul s-a oprit într-o stație. Și nu știu cum am fost convins că era stația în care trebuia să mă dau jos. Mi-am luat pardesiul pe brat și am coborît. Am făcut aceasta fără să încetez o clipă de a mă gîndi la ceea ce acum nu izbutesc să-mi amintesc. Vagonul meu era ultimul. Am coborît și am pornit-o

agale spre staţie. Cînd am ajuns acolo, trenul abia se mai zărea. Şi atunci mi-am dat seama de greşeală. Mi-am dat seama, fiindcă n-am recunoscut clădirea gării.

„Ce gară e asta?“ am întrebat pe un ceferist, murdar de ulei de sus pînă jos.

S-a uitat la mine lung, măsurîndu-mă din cap pînă în picioare.

— „Sărăcuţi, măi tovarăşe!“ mi-a răspuns, trecîndu-şi dintr-o mînă într-alta felinarul.

„Acum ce naiba mă fac? m-am întrebat necăjit, după ce omul cu felinarul îşi văzu de treabă.

La biroul de mişcare am aflat că primul tren cu care mi-aş fi putut continua călătoria urma să sosească abia pe la orele trei dinspre ziuă. Impiegatul mă sfătui să dorm în sat, şi dimineaţa, nu cu acela, ci cu următorul, care avea sosirea la orele zece, să-mi continui călătoria. L-am ascultat. De la gară pînă în sat nu sînt mai mult de cinci kilometri. I-am făcut aproape într-o oră. Se înnoptase şi pe uliţă nici ţipenie de om. Satul, al cărui nume era tot Sărăcuţi se întindea de-a lungul şoselei. Era un sat mare, mai bine zis răsfirat, cu case nu prea arătoase, ca mai toate satele de prin părţile acelea. Numai locuinţele noi ale unor colectivişti prefigurau cum avea să arate el peste cîţiva ani. Cînd am ajuns, am mai mers pe uliţa principală încă un kilometru, pînă mi-a ieşit în cale omul care mă sfătuise să cer găzduire la casa de pe colină, casa învăţătoarei.

La toate acestea mă gîndeam fumînd ţigara şi aşteptînd reîntoarcerea gazdei mele. La acestea şi la altele. De pildă, la călătorii din compartiment şi, în special, la cei doi studenţi care tunau şi fulgerau împotriva încompetenţei arbitrilor noştri de fotbal; la puiul de căprioară domesticit de prietenul meu, pădurarul; la slăbiciunile scenariului ultimului film italian pe care-l văzusem şi la multe altele. Şi tot gîndindu-mă aşa, fără să-mi dau seama, am adormit, mai înainte ca noctambula mea gazdă să se fi întors.

În timp ce dormeam am auzit sau mi s-a părut că aud, urletul lui Pluto — semn că stăpîna lui revenise —, dar nu am izbutit să mă mai trezesc.

Dimineața, cînd m-am deșteptat și cînd am deschis pleoapele, ochii mi s-au oprit mai întîi asupra celor două fotografii.

A trebuit să treacă cîteva minute pînă să-mi dau seama că atît chipul surîzător din fotografia din dreapta, cît și cel melancolic, gînditor al celei din stînga nu-mi erau necunoscute.

„Păi ăștia sînt.... Ei da, ăsta e Vlaicu și ăsta Bucur. Nu încape nici o îndoială !" mi-am zis sărind din așternut.

Din doi pași am fost lîngă scrin. Am luat amîndouă fotografiile în cîte o mînă să le privesc mai îndeaproape.

„Ei sînt ! Ei, frații Vișinoiu".

Vlaicu cel din fotografie nu se deosebea de cel pe care îl cunoscusem. Surîdea. Surîsul trăda omul dintr-o anumită perioadă a vieții sale : un pic zeflemist, un pic egoist — sau poate chiar ceva mai mult — gata să se eschiveze de la greutăți și primejdii, un pic superficial, mulțumindu-se doar cu aparența lucrurilor. Da, așa fusese Vlaicu. Mai precis, așa fusese pînă în ziua cînd avea să primească lovitura aceea teribilă care avea să-l schimbe profund.

Iată-l și pe Bucur, *Bădia* cum îi spunea Vlaicu, deși era cu doi ani mai mic. Bădia Bucur era antipodul lui Vlaicu. Lui Bucur îi plăcea să gîndească și natura îl înzestrase cu o asemenea facultate. Bucur nu era de fel laș, și curajul avea să și-l dovedească într-o împrejurare care avea să-l coste viața. Dar, mai ales, spre deosebire de fratele său, Bucur avea convingeri.

Nu se întîmplă des ca doi frați — mai ales cînd între ei diferența de vîrstă este de doi ani — să nimerească în aceeași companie, în același pluton, ba chiar în aceeași grupă. În ceea ce privește pe frații Vlaicu și Bucur Vișinoiu nu fusese deloc o întîmplare că au ajuns în aceeași subunitate, res-

pectiv în compania a cincea, plutonul doi, grupa a treia. Faptul acesta s-a datorat intervenției lui Vlaicu. Acestuia oamenii din pluton îi spuneau Vișinoiu I, lui Bucur Vișinoiu II, iar mie, deși nu purtam același nume, mi-au zis Vișinoiu III. Mi-au spus așa datorită unei oarecare asemănări fizice întîmplătoare. Și mi-au zis așa probabil fiindcă mai înainte de a se naște porecla mă împrietenisem cu amîndoi frații.

Acum, cînd descoperisem cele două fotografii, purtarea bătrînei mele gazde nu mai mi se părea chiar atît de ciudată. Ea era mama lor. A lui Vlaicu și a lui Bucur. Faptul că, în ajun, ridicase lampa deasupra capului meu ca să mă vadă mai bine, iar apoi mă ospătase din belșug ca să aibă posibilitatea de a mă privi în voie nu mă mai intriga. Se datora, fără îndoială, aproximativei mele asemănări fizice cu cei doi fii ai săi.

„Dacă ar ști bătrîna că i-am cunoscut, și încă bine !" mi-am zis, depunînd înapoi pe scrin cele două fotografii înrămate.

În clipa aceea am auzit în odaia de alături pași și șoapte. Am tușit ca să dau de veste că nu mai dorm.

— Te-ai trezit, domnule dragă ?

— Da, bună dimineața !

— Bună dimineața ! Cînd vei vrea să te speli, să știi că ți-am pregătit aici de spălat.

— Mulțumesc !

Cîteva minute mai tîrziu am trecut dincolo. Imediat lîngă ușă era lavoarul. Un lavoar de lemn. Un lighean de porțelan înflorat, pe jumătate plin cu apă și o cană pîntecoasă, tot de porțelan, mă așteptau. Pe un scaun, un prosop lung din borangic. Apa era rece și nimic nu-mi face o mai mare plăcere decît s-o simt așa pe față. M-am dezbrăcat pînă la brîu și m-am spălat ferindu-mă să fac lăcăraie pe jos.

Ceva mai tîrziu, cînd am intrat în sufragerie, bătrîna nu era singură. Pe sofa, cu picioarele adunate sub ea, îmbrăcată într-o rochie neagră o femeie ca

la vreo patruzeci de ani împletea un ciorap. Bătrîna stătea pe un scăunel la celălalt capăt, lîngă uşa care da în bucătărie.

— Bună dimineaţa ! am spus trecînd pragul.

— Bună dimineaţa ! mi-a răspuns bătrîna, îndreptîndu-se de spate şi lipindu-şi-l de perete.

Cealaltă femeie cînd îmi auzi vocea încetă să mai împletească. Se uită la mine, mai întîi cu un fel de curiozitate sceptică. Pe urmă păli şi cu voce alterată de emoţie îmi răspunse la bineţe.

— Ai dormit bine, domnule ? se interesă bătrîna.

— Minunat. Am dormit dus.

Pe urmă, văzînd că mă tot uit la femeia care, de asemenea, nu-şi lua ochii de pe mine, îmi spuse :

— Asta e noră-mea, Varvara. Aşează-te, domnule dragă, să iei ceva în gură. Tu, Varvară, adu-i de mîncare.

Varvara coborî de pe divan, încălţă nişte papuci vechi şi, în drum spre bucătărie, trecu pe lîngă mine, mlădioasă şi felină, fără să se grăbească. Nu era propriu-zis frumoasă. În schimb, nu ştiu cum, dar parcă din întreaga ei făptură se degaja feminitatea.

Varvara era nora bătrînei. Dar oare a cui nevastă fusese ? A lui Bucur sau a lui Vlaicu ? Nu apucai să-mi răspund că o auzii întrebîndu-mă de dincolo, din bucătărie :

— Vrei cafea cu lapte, domnule sau cacao ?

— Lapte simplu.....

— Cum ţi-e voia, domnule !

După cîteva clipe îmi puse dinainte o ulcică plină cu lapte, pîine şi, la fel ca în ajun, slănină. Am început să mănînc, urmărit de privirile celor două femei.

— De unde eşti, domnule dragă ? mă întrebă bătrîna.

— Din Bucureşti.

— Pleci cu trenul de zece ?

— Da, cu acela.

Bătrîna oftă :

— Departe mai e Bucureştiul !...

— Nu-i chiar așa departe. În trei ore....

— Departe-i. Dacă ar fi mai aproape poate că ai mai trece pe la mine.

Și fu atîta tristețe în tonul cu care rosti aceste cuvinte, încît mă tălăzui mila. Înțelegeam de ce ar fi fost bucuroasă să mă mai vadă. Semănam doar cu cei doi fii ai săi.

„Oare să-i spun că i-am cunoscut ? Să-i spun, de ce nu !".

— Dumneavoastră vă numiți Vișinoiu, nu-i așa ? am întrebat-o pe bătrînă.

— Da, așa mă numesc. Dar de unde știi ? Apoi tot ea, imediat : Ce întrebare ! Ți-au spus, de bună seamă, oamenii din sat.

— Nu mi-au spus oamenii. Am văzut fotografiile de pe scrin. Sînt fiii dumneavoastră, nu-i așa ?

— Da ! răspunse bătrîna cu mîndrie de mamă.

— I-am cunoscut pe zonă, în Moldova. Toți trei am făcut parte din același pluton.

— Așa !... I-ai cunoscut !...

Și deodată ochii bătrînei se umplură de lacrimi. Plîngea. Numai după atîta se cunoștea că plînge : că-i curgeau lacrimile. Multe, mari, nefiresc de mari. Se scurgeau pe obraji încet și, din cauza aceasta, nu păreau lacrimi adevărate, ci mai curînd de gliceriną. Plînsul acesta mut era mai sfîșietor decît oricare alt fel de plîns.

— Vorbește-mi, domnule dragă, despre Bucur ! Vocea era aproape cea obișnuită. Și cu toate acestea mi-am dat seama că suferința bătrînei era cumplită și de nealinat.

— Vorbește mai bine despre Vlaicu ! îmi ceru Varvara care, din clipa cînd auzise că i-am cunoscut pe amîndoi frații atîta se foise pe divan, încît rochia strîmtă i se ridicase dezvelindu-i genunchii.

— Tu să taci ! se răsti la ea bătrîna. Să vorbească despre Bucur. Mai întîi despre el. Și pe urmă și despre Vlaicu. Despre băiatul meu Vlaicu.

Nu era deloc o treabă ușoară ceea ce mi se cerea. Aveam ce povesti despre fiecare din ei, dar nu știam cum să încep. Pe de altă parte, nu știam nici

dacă ceea ce mie mi se părea interesant li s-ar fi părut la fel şi lor. Aveam sentimentul vag că nu *orice* se aşteptau să audă de la mine, ci numai *anumite* lucruri.

Şi, fiindcă trecuse cîtva timp, de cînd fusesem întrebat, deodată m-am trezit că spun :

— Bucur, să ştiţi, a fost un om adevărat !

Erau exact cuvintele pe care nu aş fi vrut să le rostesc, tocmai fiindcă mi se păreau de o banalitate exasperantă. Şi, copleşit de ridicolul în care eram convins că mă găsesc, deşi doream tare mult, alte cuvinte nu mi-au mai venit pe buze.

— Dar Vlaicu ? întrebă Varvara. Ce, el nu a fost un om adevărat ?

— Taci ! Tu nu auzi să taci ? Taci îţi spun ! Ar trebui să-ţi fie ruşine ! Lasă-l să vorbească de Bucur. Mai întîi de Bucur. Apoi către mine : Da, a fost un om adevărat. Asta o ştiam. Dar altceva ce-mi poţi spune despre el ? L-ai cunoscut bine ?

— Am fost puţintel prieteni. Şi cu Vlaicu, soţul dumneavoastră, am adăugat, fiindcă observasem că Varvara tocmai se pregătea să-mi pună o astfel de întrebare.

— Nu Vlaicu a fost bărbatul ei, ci Bucur, mă lămuri bătrîna.

„Atunci de ce se interesează de Vlaicu ?"

Dar întrebarea mi-am pus-o numai în gînd. Şi răspunsul tot în gînd mi l-am dat :

„Dacă bătrîna a mustrat-o că se interesează de Vlaicu, probabil că între această Varvara şi cumnatul ei au existat şi altfel de legături decît cele de rudenie. Altă explicaţie nu văd".

Cu toate acestea, femeia nu-mi deveni acum antipatică. Îmi era, mai curînd, milă de ea. De ce, neapărat milă, nu ştiu ! Poate pentru că aveam presentimentul că suferise mult.

— ...Şi cînd l-au executat nu i-a fost prea greu ? întrebă bătrîna. Nu s-a arătat slab ?

— Nu !... Dimpotrivă. În timp ce comandantul plutonului de execuţie urla comanda, Bucur a strigat din adîncul plămînilor : „Moarte fascismului !"

— Şi l-au împuşcat ca pe un ciine !... Fără judecată... fără nimic, murmură bătrîna care, între timp, contenise să plîngă.

— Chiar fără judecată, nu. L-au judecat la pretura diviziei. Dacă se întîmpla cu cîteva luni mai înainte, îl trimiteau la Curtea Marţială.

— Unii spun că dacă l-ar fi judecat Curtea Marţială, ăia nu l-ar fi condamnat la moarte. Oare adevărat să fie ? întrebă bătrîna cu îndoială.

— Da de unde ! Pentru astfel de „crime" nu exista atunci decît o singură pedeapsă : plutonul de execuţie. Numai într-un singur caz poate că ar fi scăpat cu viaţă. Doar dacă ar fi avut şansa să nu-i vină rîndul de a fi judecat pînă la evenimentele întîmplate la 23 August. Ştiţi, în perioada aceea, dezertările, nesupunerile la încorporare se ţineau lanţ. Cauzele acestei avalanşe de acte de nesupunere erau multe. De pildă, mizeria din ce în ce mai accentuată a celor rămaşi acasă care, pe deasupra trebuiau să îndure şi samavolniciile sălbatice ale aparatului de represiune antonescian. Dar ceea ce îi făcea să urască şi mai mult războiul era faptul că ei îşi dădeau seama că li se cerea să lupte împotriva propriilor lor interese. Nemulţumirea şi revolta mocnită erau aşa de mari în rîndul unităţilor de pe zonă, încît pînă şi unii comandanţi de unităţi erau nevoiţi să recunoască, în rapoartele lor secrete şi strict-secrete, că nu se mai putea conta pe armată.

În faţa unei atari situaţii au fost luate, bineînţeles, măsuri de „redisciplinare", din cele mai severe. Pentru te miri ce vini, reale sau închipuite, ajungeai uşor la Curtea Marţială. Cei de acolo nu mai pridideau să judece pe toţi cei presupuşi vinovaţi. Stăteau bieţii oameni închişi cu lunile pînă să le vină rîndul. Tocmai de aceea, Antonescu a împuternicit pe comandanţii de mari unităţi să aplice pedeapsa cu moartea în cazurile grave, spre pildă în cazurile de dezertare de pe front, fără ca cei vinovaţi să mai fie înaintaţi Curţilor Marţiale. Dacă Bucur ajungea la Curtea Marţială, ar fi avut şansa să scape cu viaţă doar în cazul cînd nu i-ar

fi venit rîndul să fie judecat înainte de evenimentele întîmplate la 23 August.

— Două luni !... Numai două luni şi ar fi scăpat cu viaţă !...

De data asta vorbise Varvara. Cuvintele îmi sunară straniu. Cum să explic ? Îmi sunară ca o constatare exterioară, obiectivă, imparţială. Pronunţase cuvintele rămînînd disponibilă sufleteşte.

— Taci !... Ţi-am spus să taci... Să-l laşi să vorbească... Ar trebui să-ţi fie ruşine... Ştii tu din ce motiv, se răsti la ea bătrîna, fără ură. Tonul trădase doar o mare amărăciune.

— Mamă ! De ce vorbeşti aşa ! Ştii bine că nu este adevărat.

Bătrîna, ca şi cînd s-ar fi rugat de ea, murmură :

— Lasă-l să vorbească despre Bucur. Apoi către mine : Vezi dumneata, am avut doi băieţi. Pe amîndoi i-am pierdut. Iată, au trecut atîţia ani, dar durerea sufletului meu nu s-a alinat. Pe Bucur mi l-au împuşcat. Vlaicu a murit şi el. Durerea asta din urmă s-a mai astîmpărat cumva. Dar nu şi aceea pricinuită de moartea lui Bucur. Mi l-au împuşcat. Mi l-au împuşcat ca pe un cîine. E adevărat că, înainte de a-l împuşca, i-au legat mîinile la spate ?

— Da, i-au legat mîinile la spate.

— Şi ochii ?

— Şi ! El a cerut să nu-i acopere ochii, ca să-şi poată lua rămas bun cu privirea de la noi.

— Şi cîinii, de ce nu i-au făcut pe plac ? De vreme ce urmau să-l împuşte, pentru ei nu era totuna dacă el avea să moară cu sau fără ochii legaţi ?

— Totuna, bineînţeles. Altcineva dacă ar fi comandat plutonul de execuţie aproape sigur că ar fi ţinut seama de ultima lui dorinţă. Locotenentul Marinoiu însă n-a vrut.

— Şi de ce n-a vrut cîinele ?

— Fiindcă nu era un om. Era o fiară cu chip de om. Nu i-a fost de ajuns că avea să împuşte un nevinovat. Şi nu i-a fost de ajuns, fiindcă plăcerea lui era să chinuiască. În bestialitatea sa, socotind

aceasta ca o metodă de supliciu, i-a refuzat lui Bucur ultima dorinţă înainte de moarte : să nu i se lege ochii ca, înainte de a trece dincolo, în nefiinţă, să-şi poată lua rămas bun, cu privirea, de la noi.

— Ce fiară, Dumnezeule, ce fiară ! se revoltă bătrîna frîngîndu-şi mîinile.

— Da, fiară ! Din păcate, deşi erau acolo, de faţă, mulţi ofiţeri, nimeni n-a protestat, chiar dacă vreunul, în sinea sa, — şi sînt sigur că au fost şi dintr-aceştia — era revoltat de cruzimea locotenentului. L-au lăsat să-şi facă mendrele, să se facă risipă de exces de zel, care, în fond, nu era altceva decît bestialitate.

Şi fiindcă întîmplarea de atunci, retrăită prin amintire, mă tulburase, am tăcut.

— Şi ? Spune, domnule dragă, rogu-te, spune ! se frămîntă bătrîna pe scăunel continuînd să-şi frîngă mîinile.

— Ce să vă mai spun ! Din cauza fiarei de locotenent şi execuţia s-a desfăşurat altfel decît după tipic. Locotenentul n-a mai rostit comenzile cu glas tare, aşa cum ar fi fost normal. I-a instruit în prealabil pe cei din plutonul de execuţie ca atunci cînd el avea să ridice batista deasupra capului, ei să ducă armele la ochi, iar atunci cînd avea s-o lase în jos, să tragă. Totuşi, nu-mi pot explica defel cum, dar Bucur a ştiut exact cînd va muri. Cu o clipă mai înainte ca locotenentul Marinoiu să lase batista, a strigat, cît a putut de tare : „Moarte fascismului !". Aşa a murit Bucur ! am încheiat după o clipă, privind pe rînd la cele două femei. Chipul bătrînei arăta ca o mască a durerii, deşi nu mai plîngea. În schimb, al Varvarei era de nerecunoscut. Nu-mi puteam da seama dacă cele relatate de mine o impresionaseră în vreun fel, deşi acela despre a cărui moarte amintisem fusese soţul ei.

„Ce ciudată fiinţă !" mi-am zis. Poate chiar mai ciudată decît bătrîna.

— Și cîinelui, fiarei de locotenent, nu i s-a cerut după aceea să dea socoteală ?

— Nu, fiindcă n-a mai apucat să trăiască mult. L-a împușcat unul de-ai noștri. Îl cheamă Cizmaru. Trăiește în București. Acum vreo doi ani, cînd l-am revăzut întîmplător, mi-a mărturisit adevărul.

— Dacă ai să-l mai întîlnești, să-i spui că-l binecuvîntează o mamă.

M-am uitat la ceas. Repede mai trecuse timpul ! Dacă voiam să nu pierd trenul trebuia să mă grăbesc.

— Într-o oră trenul meu sosește în gară. Și pînă ajung acolo, pe jos... Ar trebui să mă grăbesc.

Bătrîna se neliniști. Se neliniști și Varvara. Ultima poate chiar mai mult.

— Să nu plecați încă !

Cuvintele Varvarei n-au sunat ca o rugăminte, ci mai curînd ca o poruncă. Înțelegeam : cum să pleci, de vreme ce încă nu ne-ai povestit nimic despre Vlaicu ?

— Domnule dragă — vorbi bătrîna — iată sîntem două femei care te rugăm să-ți amîni plecarea. Să rămîi pînă mîine, pînă poimîine. Oare nu-ți stă în putință, dragă domnule ?

Cuvintele sunară atît de rugător, încît mi-am simțit sufletul inundat de un val de duioșie și, aș zice, de dragoste. În clipa aceea, bătrîna nu era numai mama prietenilor mei Bucur și Vlaicu, ci parcă și propria mea mamă. Nu, n-o puteam refuza. Mai precis, nu-i puteam refuza mîngîierea de a sta de vorbă cu cineva care îi cunoscuse copiii. Apoi, dacă aproape mă hotărîsem să rămîn, o făceam nu numai pentru a-i face ei plăcere ci și pentru alt motiv. Aveam vagă intuiție că, rămînînd, voi afla poate lucruri mult mai interesante în legătură cu cei doi frați decît ceea ce le-aș fi putut eu povesti despre Bucur și Vlaicu.

În definitiv, ce știam eu despre ei ? Știam numai ceea ce mi se păruse că sînt în cele patru luni cît fuseserăm toți trei pe zonă în Moldova. Și mai

știam în ce împrejurare muriseră amîndoi. Atît. Dar care fusese viața lor mai înainte de a ne fi întîlnit ? Bucur nu-mi povestise niciodată nimic. E drept, nu se ferise de mine și îmi dăduse prilejul să-i cunosc concepțiile. Dar mai mult de atît nimic. „Mama este învățătoare. Tată n-am și nici nu mi-l amintesc. A murit pe cînd eram mic într-un accident de vînătoare. Mai tîrziu, am auzit că n-ar fi fost un stupid accident de vînătoare, ci unul aranjat. Adică, o crimă premeditată. Culmea, cică, asasinul ar fi fost chiar propriul său frate. Dar eu n-am crezut niciodată, și nici n-am întrebat-o pe mama. Ce rost avea să răscolesc asemenea murdării !"...

Atîta aflasem de la el despre familia lui. Iar despre sine însuși, Bucur a evitat întotdeauna să vorbească. Cît privește pe Vlaicu... Cu Vlaicu, atunci cînd l-am cunoscut, pe frontul din Moldova, nu se putea niciodată discuta serios. Pe atunci, îi puteai pretinde să-ți cînte ceva din muzicuță — și se pricepea așa de bine s-o facă, încît nu-ți venea să crezi că o drăcie atît de mică e în stare să scoată asemenea sunete — să-ți spună o anecdotă, să-ți dezvăluie ultimele întîmplări senzaționale petrecute în regiment, brigadă ba chiar divizie, sau să-ți relateze una din multele lui aventuri sentimentale, reale sau închipuite. La vremea aceea, cu Vlaicu nu se putea „discuta serios", nu numai fiindcă avea oroare de așa ceva, ci, în primul rînd, fiindcă ție nu-ți trecea prin minte că ai putea purta cu el asemenea discuții. Dintr-un anumit punct de vedere, Vlaicu era pentru noi toți un fel de tonic. Cu muzicuța, glumele, anecdotele și snoavele sale, cu buna sa dispoziție care nu-l părăsea niciodată risipea tristețile și amărăciunile zilelor și nopților noastre de ostași din primăvara și vara anului 1944.

Dar nici despre viața lui, în afară de faptul că avusese nenumărate aventuri sentimentale — care nici măcar nu știam dacă toate sînt adevărate —, mare lucru nu izbutisem să aflu. Și nici Vlaicu de

mai tîrziu nu fusese mai predispus la confesiuni. De aceea, consimțind să-mi amîn plecarea, am făcut-o hotărît mai mult să întreb decît să aștept să fiu întrebat.

— Măicuță, nu am niște treburi atît de urgente care să facă imposibilă amînarea plecării, să zicem cu douăzeci și patru de ore.

I-am spus „măicuță" atribuind cuvîntului nu un sens peiorativ, ci fiindcă de cînd mă rugase cu „domnule dragă" să mai rămîn începusem s-o simt puțin și măicuța mea.

De două ore mă aflam împreună cu bătrîna în odaia în care îmi petrecusem noaptea. Acum ea stătea pe un fotoliu vechi, lîngă fereastră, iar eu în faţa scrinului pe un fel de taburet. Ultimul sertar al scrinului rămăsese deschis. De acolo scosese fotografiile, teancul impresionant de fotografii, care reprezentau pe cei doi fii ai săi, la diferite vîrste şi în diferite poziţii. Tot de acolo, din scrin, scosese şi alte relicve : diploma de licenţă a lui Bucur, diploma de bacalaureat a lui Vlaicu, o drîmbă ruginită, primul instrument muzical la care cîntase veselul şi nepăsătorul Vlaicu, fotografia unei fete frumoase de cel mult şaisprezece ani cu care „vorbise" Bucur înainte de a se însura cu Varvara, nişte galoane de fruntaş înnegrite de vreme — pînă la acest grad avansase în timpul stagiului militar Vlaicu — un bloc de desen care conţinea cîteva portrete de bătrîni destul de reuşite şi care aparţinuseră tot lui Vlaicu, un exemplar din teza de licenţă a lui Bucur legat în pînză de culoarea tutunului şi, în fine, plicul în care păstrase cele cîteva pagini de „jurnal", atîtea cîte mai putuse salva scoţîndu-le din foc.

În cele două ore cîte se scurseseră, bătrîna îmi povestise pe îndelete numai despre Bucur. Față de acest fiu nutrea încă o adevărată adorație, greu de conceput. În închipuirea sa, atribuia lui Bucur asemenea calități, încît îl dezumaniza. Din spusele bătrînei, Bucur întrunise în persoana sa chintesența tuturor virtuților. Pînă și pe vremea cînd fusese copil se deosebise de ceilalți ținci. Bătrîna își amintea, fără greș, toate bolile de care suferise el în copilărie. Dar altfel decît, spre pildă, Vlaicu, Bucur nu fusese năzuros, n-o exasperase cu plînsetele. Ascultător, primise să ia toate medicamentele, fără să protesteze. Fără să protesteze și fără să scîncească măcar acceptase să i se facă injecții. La școală și la facultate fusese răsfățatul profesorilor, iar colegii săi îl adoraseră cu toții.

— Și închipuie-ți, el, care își susținuse teza de licență în mod strălucit și căruia unul dintre profesori îi propusese să-i fie asistent, a refuzat. A refuzat și alte ocazii ivite sau oferite de a face carieră strălucită, pentru ca să solicite și pînă la urmă să i se aprobe numirea într-un post de învățător aici în sat. Ce a făcut el pentru comuna noastră nu de la mine e cazul să afli, dragă domnule. Sînt mama lui și ai putea crede că, neputînd fi în suficientă măsură obiectivă, îl laud în mod exagerat. Dar du-te în sat și întreabă oamenii mai în vîrstă. Ei au să-ți spună cine a fost și ce a făcut băiatul meu pentru satul acesta.

Și pe urmă, deodată, cînd mă așteptam mai puțin :

— Cînd l-au arestat în 1941, la anchetă s-a purtat demn deși l-au schingiuit crunt. Am avut un băiat, domnule dragă, de care sînt mîndră. Să știi, multe mame nu pot spune asemenea cuvinte fără teama că ar putea greși.

— Bucur a fost arestat în 1941 ? Nu știam. Și de ce ?

— Învinuit de activitate „subversivă", domnule dragă. L-au ridicat noaptea, l-au ținut închis doi

ani. După aceea i-au dat drumul. Să fi văzut numai cum arăta cînd s-a întors, sărman de el !...

Uite aici, în plicul ăsta, sînt cîteva foi din jurnalul său. Vorbește în ele tocmai de cele ce a pătimit cît timp l-au ținut închis și l-au cercetat.

Și abia acum bătrîna a scos din scrin plicul. Era un plic mare galben — ministerial cum i se spunea pe vremuri — pe care anii îl decoloraseră. Curios, nerăbdător, m-am grăbit să-l deschid. Erau cu toate treizeci de file de caiet. Latura de deasupra paginilor, aceea neliniată, era arsă. Ce se făcuseră celelalte foi ale jurnalului și cum de ajunseseră acestea în foc ?

Bătrîna, ca și cînd mi-ar fi ghicit gîndurile, mă lămuri înainte de a o întreba :

— Caietul era gros, dar nu s-au păstrat decît aceste cîteva foi. Celelalte au ars.

— Cine le-a pus foc ? Bucur, ca să nu cadă în mîna ălora de la Siguranță ?

— Nu ! Fiindcă abia după ce i-au dat drumul din închisoare a început să-și țină jurnalul. De altfel, chiar dacă obiceiul acesta l-ar fi avut și mai înainte, cei care l-au ridicat tot nu l-ar fi găsit fiindcă îl păstra la școală, încuiat într-un sertar. Acolo, ălora nu le-a dat prin minte să facă percheziție. L-a ars ea, noră-mea, Varvara.

— Și de ce ? am întrebat intrigat.

— Nu știu ! N-a vrut să-mi spună. Am surprins-o pe cînd îl ardea. N-am putut salva decît foile pe care le ai în mînă. Asta n-am să i-o iert niciodată. În filele caietului era cuprins tot sufletul lui mare, generos.

— Dumneavoastră, cel puțin, ați apucat să-l citiți ?

Bătrîna întîrzie cu răspunsul.

— Nu ! Nu l-am citit.

N-am crezut-o, de aceea i-am replicat :

— Atunci de unde știți că în filele caietului „era cuprins tot sufletul lui mare, generos" ?

— Așa cred. Sînt doar mama lui.

Nu spunea adevărul. Eram convins că citise jurnalul, dar, din anumite motive, nu voia să-mi mărturisească.

— Şi nu bănuiţi ce a determinat-o pe... soţia lui Bucur să ardă jurnalul ?

— Nu ! De altfel, niciodată n-am înţeles-o. E o fire tare ciudată.

Dacă ar fi fost de faţă Varvara aş fi întrebat-o pe ea de ce arsese jurnalul. Dar plecase. Plecase grăbită, imediat ce a auzit că am acceptat să mai rămîn. Plecase fără să-mi mai pună vreo întrebare în legătură cu Vlaicu, de parcă toată curiozitatea ei sucombase dintr-o dată.

— Eu, acu' mă duc acasă, ne anunţase.

Şi iarăşi trecu pe lîngă mine fără să se grăbească, mişcîndu-şi ritmic şoldurile, conştientă de feminitatea ei tulburătoare.

„Oare de ce pleacă, aşa dintr-o dată ?" m-am întrebat.

După ce o auzi închizînd în urma ei uşa de la antreu, bătrîna, ca şi cînd mi-ar fi citit gîndurile, mă lămuri :

— E timpul să se ducă la şcoală. Şi apoi mai trebuie să pregătească ceva de-ale gurii pentru bărbatu-su.

— S-a remăritat deci.

— Da, s-a remăritat. A luat-o un fost brigadier de la ocolul silvic. O căsătorie puţin cam... Dar luîndu-şi imediat seama adăugă cu ton natural : Dar ce să faci ! Fiecare cu soarta şi norocul său.

Aflînd acestea, am fost ispitit s-o descos în legătură cu Varvara. M-am stăpînit, bănuind că bătrîna nu se va lăsa trasă de limbă. Observasem că indiscreţiile ei în legătură cu noră-sa nu depăşeau un anumit prag peste care, dacă ar fi trecut, mi-ar fi fost apoi uşor să părăsesc terenul extrem de variat şi accidentat al presupunerilor şi să păşesc pe celălalt, al certitudinilor. Pe de altă parte, nu pentru ca să-mi facă destăinuiri în legătură cu Varvara se rugase de mine să-mi amîn plecarea. Voia să-i vorbesc şi să-mi vorbească de Bucur.

De altfel, curînd după aceea, mă duse să-mi arate relicvele din scrinul, ca vîrstă, cel puţin de două ori mai bătrîn decît ea.

Trecuseră pe nesimţite cele două ore, eu punînd, din cînd în cînd, întrebări, ea răspunzîndu-mi de fiecare dată cumva agitată. Dar din cele ce aflasem pînă acum despre Bucur două lucruri mi se păreau deosebit de importante. Primul, că fusese arestat în 1941, acuzat că desfăşoară activitate „subversivă" comunistă, şi al doilea, că jurnalul său intim fusese ars de propria sa soţie.

Din caietul cu însemnări bătrîna nu putuse salva decît treizeci de pagini, care acum se aflau sub ochii mei.

— Îngăduiţi-mi zece minute ca să citesc paginile acestea, i-am cerut dinadins voie bătrînei, ca să fiu sigur că nu mă va întrerupe.

— Doar ca să le citeşti ţi le-am dat, domnule dragă. Citeşte-le, eu am să aştept. Dar apoi imediat : Oare ai să te superi dacă am să te rog să citeşti tare ?

— Bineînţeles că nu !

— Atunci rogu-te, domnule dragă, citeşte tare.

Şi am început să citesc :

— 18 noiembrie 1943. *Sînt trei zile de cînd mi-au dat drumul. De trei zile mă aflu acasă.* Acasă. *Ce cuvînt minunat. Mama se uită la mine ca la un înviat din morţi. Mereu mă întreabă : „Ţi-a fost tare greu acolo ?" „Mi-a fost, mamă !" Nu ştiu exact la ce se referă mama atunci cînd mă întreabă dacă mi-a fost greu. Poate la perioada interogatoriilor, cînd m-au bătut, cînd m-au schingiuit. Adică la suferinţa fizică. Aş vrea să-i explic că nu atunci cînd mă băteau, cînd mă durea crunt, cînd fiecare bucăţică de carne din mine urla de durere mi-a fost cel mai greu. Mai greu, cel mai greu îmi era după aceea, în celulă, cînd zăceam pe pardoseala de ciment udă şi rece fiindcă turnaseră peste mine găleţi cu apă ca să-mi revin. Şi îmi era greu, fiindcă acum rănile mă frigeau de parcă aş fi fost culcat pe nişte cărbuni încinşi. Îmi era greu,*

fiindcă acuma, reconstituind răul pe care mi-l făcuseră pînă a nu mă azvîrli în celulă, mi se oferea din nou prilejul să constat că, pe lîngă oameni, există pe lume și fiare de teapa călăilor care mă schingiuiau.

Am avut la facultate un profesor care ne spunea că ființa umană, din punct de vedere moral, este perfectibilă. Și ca să ne convingă ne aducea argumente istorice. În antichitate cea mai aspră pedeapsă era aceea aplicată pentru lesmdjestate. Cel care se făcea vinovat de o asemenea crimă era îndopat bine, apoi dezbrăcat și, de la gît pînă mai jos de fese, închis între două luntri. Capul, fața, membrele superioare și inferioare îi erau unse cu miere, după care nefericitul era expus undeva, afară, la soare. Din clipa aceea începeau chinurile. Pe din afară înțepat de viespi, albine, furnici, pe dinăuntru mîncat de viermii propriilor sale excremente. O moarte lentă, îngrozitoare. Pornind de la acest exemplu, demonstra că în decursul timpurilor omul a devenit o ființă din ce în ce mai morală, și că această continuă perfectibilitate morală a omenirii s-a oglindit într-o legislație corespunzătoare.

Dar profesorul meu de sociologie nu auzise sau ignora cu bună știință existența lagărelor de concentrare naziste, sau „metodele" folosite în beciurile siguranței împotriva comuniștilor adevărați sau numai bănuiți.

26 noiembrie. *De opt zile n-am mai notat nimic în acest caiet. Timp de opt zile nu am făcut altceva decît să întreprind o anchetă personală și discretă, ca să aflu împrejurările care au dus la arestarea lui Gavrilă Fumu. (Cînd s-a întîmplat aceasta, eu eram închis). Am aflat multe. De la oamenii din sat, de la primar, pînă și de la jandarmii lui Colțan. Din cele ce mi-au povestit toți aceia pe care i-am tras de limbă — și cînd spun aceasta mă gîndesc la primar, la jandarmi, fiindcă pe oameni nu a mai fost nevoie să-i trag de limbă — am putut reconstitui faptele. Și fiindcă simt nevoia să le clasific într-o ordine măcar aproximativ cronologică, dacă nu pen-*

tru altceva atunci pentru propria mea limpezire, le voi consemna în acest caiet.

Într-un amurg, vătăşelul s-a pornit pe uliţe să anunţe oamenii că a doua zi dimineaţa să se prezinte cu caii la primărie în faţa comisiei de rechiziţii. Vestea aceasta a produs în sat mare tulburare. În 1939 li se rechiziţionaseră cei mai buni cai şi acum iarăşi comisie, iarăşi rechiziţii. Pe front însă mor nu numai oamenii, ci şi animalele.

Bărbaţii, puţini cîţi mai rămăseseră în sat, mai exact spus, bătrînii şi femeile au început să se sfătuiască pe ascuns.

— Ce facem, fraţilor?

— Ce să facem! Parcă te poţi pune cu statul? Avem, dăm! Dacă te încontrezi tot ţi-i ia, iar pe deasupra te mai snopeşte şi Colţan.

— Eu nu-i dau. Mai curînd îi calicesc eu cu mîna mea, se mai înverşuna cîte unul.

Dimineaţa, femeile, mai sperioase, s-au pornit spre primărie, care cu cîte o pereche de cai, care cu cîte un noaten, fiecare cu ce avea. Mi-au spus oamenii că pe toate uliţele satului se auzeau atîtea plînsete şi vaiete, încît ai fi putut crede că năpasta vreunei molime se abătuse asupra fiecărei familii.

Gavrilă F/mu avea pămînt doar un pogon, dar nici o vită. Era acasă numai de trei zile, venit într-o permisie pe două săptămîni, direct de pe front. În dimineaţa aceea sta pe prispa casei, fuma foi de porumb fiindcă nu avea tutun, privea la cei ce treceau cu caii spre primărie şi fredona încetişor un cîntec pe care îl învăţase în tren, de la un concentrat:

Hitlere, ostaşii tăi
decît lupii sînt mai răi.
Cum au prins pe-aici să treacă
ne-au lăsat ţara săracă.
Că pe unde au trecut
apă nu-i nici de băut
nici făină de cernut
şi nici pat de aşternut...

Din cînd în cînd contenea și spunea femeilor ce treceau pe uliță:

— Decît v-ați văicări atîta, măi muierilor, mai bine le-ați tăia vinele de la picioare. Încaltea v-ați alege cu pielea.

Femeile, unele îi dădeau dreptate, altele se repezeau cu gura pe el, că lui îi este ușor să vorbească, fiindcă n-are vite de dat.

— N-am! Dar, dacă aș fi avut, le-caliceam mai curînd decît să le dau! replică el uneia care îl meliţase mai tare. Pe urmă, începu alt cîntec:

Mareşale, mareşale
Mi-ai umplut ţara de jale!
Comandanţii de plutoane
Ziua şi noaptea nu dorm
Raportează pe hîrtie
C-au murit ostaşi o mie.
Generalul le răspunde:
N-am nevoie nici nu-mi pasă
Că-mi vin concentraţi de-acasă.

De la o vreme, nu l-a mai răbdat însă inima să stea acasă și a pornit-o și el spre primărie să vadă „ce și cum".

Comisia de rechiziții era formată dintr-un căpitan bătrîn, medic veterinar, dintr-un subofiţer și patru ostași cam de-o vîrstă cu căpitanul.

Comisia lucra fără spor, fiindcă femeile mai ales, în ciuda amenințărilor și înjurăturilor lui Colțan, nu se îndurau să se despartă de calul sau caii găsiți buni. Ba chiar și după ce ostașii bătrîni le smuceau din mînă frîul, ele tot nu plecau. Dînd ocol ţarcului unde erau închise animalele, continuau să se văicărească, să blesteme pe ăl de-a pornit războiul și să se mire cum de îl mai rabdă pămîntul lui Dumnezeu. Din cauza plînsetelor, a bocetelor, a nechezăturilor, a răcnetelor subofiţerului, dar mai ales ale lui Colțan, era atîta zgomot și hărmălaie încît, departe fiind, ai fi putut crede că pe tăpșanul din fața primăriei s-a deschis un iarmaroc.

Gavrilă Fumu și-a făcut loc cu coatele pînă a ajuns aproape de biroul improvizat din două mese, unde medicul veterinar scria în registru. În stînga lui stătea majurul Colțan. În spatele acestuia, în picioare, jandarmii săi așteptau ordine.

Roșu și, ca totdeauna, transpirînd din abundență, Colțan privea mulțimea femeilor cu ochi răi. Avea memorie bună și ținea socoteală cine și cîți s-au prezentat, cine și cîți se lasă încă așteptați. Deși căpitanul îl lăudase că treaba merge bine, Colțan nu era mulțumit. Lui i-ar fi plăcut să-i vadă pe toți din sat așteptînd, în ordine, să le vină rîndul. Cîțiva încă nu se prezentaseră, deși trecuseră vreo patru ore de cînd începuse să lucreze comisia.

— Mă Neculai, ia dă tu fuga și vezi de ce îmi întîrzie cei dinspre Rîpea. Nu cumva li s-a urît cu binele ?

Și jandarmul căruia îi fusese adresat ordinul o rupea imediat la fugă ca să-l îndeplinească.

Înspre prînz, lucrările comisiei se apropiau de sfîrșit, spre marea satisfacție a căpitanului, care obosise de atîta hărmălaie. Pînă și Colțan începu să se înseninеze și să-și mîngîie mustața de satisfacție. Gavrilă Fumu rezemat cu spatele de un zaplaz nu i-a slăbit din ochi pe cei de la masă și, la rîndul său, ținea socoteala celor ce trecuseră prin fața căpitanului. Din cînd în cînd își răsucea cîte o țigară din pachetul de tutun luat pe datorie de la cîrciumă.

De cîteva ori ochii răi ai lui Colțan l-au descoperit, dar nu i-a spus nimic. L-a străfulgerat numai cu priviri încruntate de călău.

Abia spre prînz a detunat spre el cu vocea lui puternică :

— Și tu, mă Gavrilă, ce te-ai proțăpit acolo ? Pe acasă n-ai treabă ?

— Ce, nu-i voie, dom'șăf ?

— Grijania mă-ti ! Tot colțos ai rămas. Apoi către ceilalți, ca să se ușureze : — Mă, care ai predat caii și ai primit hîrtia la mînă, spală putina. Acasă, la treburi ! Mai ales voi, muierilor, fir-ați ale dracului să fiți, că-l asurzirăți pe domn' căpitan cu văicărerile.

Numai cîteva femei se supuseră. Celelalte, ca şi cînd nu ar fi auzit ordinul lui Colţan, se buluceau în jurul ţarcului cu vreun smoc de iarbă în mînă, smuls de pe marginea drumului, sau cu vreun pumn de grăunţe, ca să-şi hrănească pentru ultima dată animalele ce încetaseră de a mai fi ale lor. Bărbaţii, instinctiv, se strînseseră în jurul lui Gavrilă Fumu. Acesta era negru de supărare. Mînia şi revolta fierbeau în el ca mustul. De trei zile de cînd era acasă nu vedea în jurul său decît mizerie şi sărăcie. Dacă vreodată ar fi fost şi altfel în sat, poate că nu s-ar fi numit Sărăcuţi. Dar parcă niciodată nu fuseseră sărăcuţenii într-o atît de mare strîmtoare. Bărbaţii în putere erau cu toţii pe front. Cîţi nu muriseră încă. Aproape jumătate din femeile din sat îşi pierduseră soţii. Neavînd cine să le lucreze, multe pămînturi rămăseseră pîrloagă. Acum, o strachină de mălai se procura mult mai greu decît înainte o baniţă. Văduvele cu copii mulţi, bătrînii şi moşnegii îşi potoleau foamea cu cîte o fiertură de urzici sau te miri ce alte buruieni.

Numai bogătanii satului o duceau bine. Lor nici că le păsa de război. Avînd pămînt mult, şi semănîndu-l cu soia şi sfeclă de zahăr, erau scutiţi de concentrări.

— Grijania mă-si! Şi acolo, pe zonă, şi aici greul tot noi cei nevoiaşi îl ducem în spate. Că pe bogaţi îi apără legile lui Antonescu.

Gavrilă Fumu îşi vorbise sieşi, dar nu în gînd, ci murmurînd, fără voia lui, cuvintele.

— Ce-ai spus, mă Gavrilă? a întrebat unul, Cristache.

— Am spus că şi acolo, pe zonă, şi aici greul cel mare tot noi, ăi de n-avem mai nimic, îl ducem în spate. Că pe cei bogaţi îi apără legile lui Antonescu.

Abia acum Colţan descoperi grupul. Nu-i plăcu privirea lui Gavrilă Fumu. Nu-i plăcu nici privirile celorlalţi. Erau întunecate de ură, şi Colţan, care cunoştea bine firea sărăcuţenilor, îşi dădu seama că ele nu prevesteau nimic bun.

Ca să-i intimideze începu să urle așa cum îi era obiceiul:

— Mă, voi ăia! De ce, grijania voastră, nu plecați acasă?

Și fiindcă nici unul nu se da urnit, se întoarse către jandarmii lui.

— Măi Neculai și măi Gheorghiță, cît ai clipi să goliți bătătura de zăludele și pierde-vară ăștia!

Ordinul nu le prea convenea jandarmilor. Era acolo adunat aproape tot satul și se temeau. Începură prin a-i lua cu binișorul.

— Măi oameni buni, mai duceți-vă și pe acasă. Nu vedeți că s-a terminatără?

— Cum s-a terminat, măi găinarilor? s-a răstit la ei Gavrilă Fumu, nemaiputîndu-se stăpîni. Mîrțoagele astea toate, slabe să le doboare crivățul, sînt bune de rechiziție, așa-i? Dar cu armăsarii lui Bărgăzan ce s-a întîmplat? Ce s-a întîmplat cu ceilalți cai, rotunzi ca lubenițele, de grași ce sînt, ai lui alde Marinache Pîrvu, Ilie Cojan sau Mitiță Nedelcu? Nu cumva au murit de răpciugă azi noapte?

Colțan, care din cauza gălăgiei, nu auzise decît frînturi din cele ce spusese Gavrilă Fumu, sări ca ars în picioare:

— Ce-a spus păcătosu', măi Neculai? Ceru explicații de la jandarmul care purta numele de Neculai.

Dar Gavrilă Fumu îl lămuri el însuși.

— I-am întrebat pe jandarii dumitale, domn'șăf, de ce nu se prezantă și ăi de au de dat cu adevărat cai buni. Iaca, aproape s-a spart iarmarocul și n-am văzut pe nici unul.

A fost picătura care a făcut să se reverse paharul. Revolta ce mocnea în sufletul tuturora, acumulată zi de zi și lună de lună, se dezlănțui.

Unul s-a răstit la Colțan:

— Noi știm că în țara asta dreptatea a fost mîncată de cîini. Dar nici chiar așa nu merge, domn' șăf.

Colțan parcă nici nu l-ar fi auzit. Colțan numai pe Gavrilă Fumu îl vedea și îl auzea.

— Și pe tine ce te privește, bă? Ce te bagi, bă, sămînță de sărăntoc? a urlat la el.

Gavrilă Fumu simțindu-se sprijinit de ceilalți, pe deasupra Dunăre de mînie, nu s-a mai temut deloc.

— Iaca mă bag! Că cine altul să se bage? Văduvele? Nevestele ălora de-s concentrați? Unchieșii și babele? Cum adică? Unii numai cu ponoasele, și alții cu toate foloasele? Nouă, dacă v-ar fi de trebuință, ne-ați lua pînă și cenușa din vatră, iar de la ăia de li s-au îngroșat cefile și le-au crescut burțile ca butiile de bine ce le merge nimic nu le luați...

— Corb la corb nu-și scoate ochii!... Ce, parcă noi nu știm! a persiflat unul.

— Asta-i dreptate, domn' șăf? Mîrțoagele Lisavetei Turcu sînt bune de rechiziție, așa-i? Dar armăsarii lui Bărgăzan sau noatenii primarului ce beteșuguri au? Eu îs bun de carne de tun, bun e și bărbatul Lisavetei care scuipa sînge cînd i-a venit ordin de chemare, buni au fost toți ăi de s-au prăpădit, buni sînt și ăi de-au scăpat pînă acuma cu viața. Dar cei doi zdrahoni de fiiori ai lui Ilie Cojan sau fătălăul lui Mitiță Nedelcu de ce stau acasă cu c... pe cămașă?

Colțan, roșu de furie, bălăbănindu-se cînd pe un picior cînd pe celălalt și tamponîndu-și în același timp fruntea și ceafa transpirate cu o batistă mare cît o basma, a urlat către jandarmi:

— Neculai și Gheorghiță, puneți mîna pe el! Arestați-l, nafura mamei lui de bolșevic!

Jandarmii s-au apropiat de Gavrilă Fumu făcîndu-și loc cu paturile carabinelor. Cel care purta numele de Neculai l-a apucat de braț.

— Măi, nea Gavrile...

Dar Gavrilă Fumu s-a smucit și l-a împins cît colo.

— Să nu te atingi de mine, mă! Paștele mamei voastre de găinari! În timp ce oamenii mor ca muștele pe front, voi huzuriți aici și vă bateți joc de vădane și neveste.

Atunci o femeie din mulțime, Lisaveta lui Turcu, a început să strige:

— Are dreptate Gavrilă! Omul meu e pe zonă și tot eu să dau cai la rechiziție? Măi oameni buni, eu

mi-i iau înapoi! Fără cai, îmi rămîne pămîntul pîrloagă şi-mi mor copilaşii de foame.

Prinzînd curaj, din toate părţile, femeile mai ales, au început să strige:

— Nu dăm, domn' şef! Să dea ăia de au!...

— Nu dăm şi pace! Dacă este nevoie de cai apăi să ia dumnealui de la ăia de li s-au îngroşat cefile de bine ce le merge.

De zece ani de cînd Colţan asigura „ordinea" în sat cu pumnii, cravaşa şi patul carabinelor, era pentru prima dată cînd se găsea în faţa unei răzvrătiri directe. Înnebunit de furie, a ţîşnit de la masă şi s-a repezit cu pumnii ridicaţi înspre Gavrilă Fumu.

— Stelele şi luceferii cui te-a fătat, te omor, bă!

Gavrilă Fumu nu s-a speriat. S-a proptit bine pe picioare şi a strigat şi el la jandarm:

— Să nu dai în mine, domn' şăf, că bine n-are să-ţi fie!

Avertismentul rostit răspicat şi-a făcut efectul. Colţan s-a oprit la jumătatea drumului. A rămas acolo puţin, apoi a pornit încet spre Gavrilă Fumu, cu pumnii strînşi şi cu ochii roşii şi cruzi ca de fiară.

— Tu, banditule!... Tu, bolşevicule!... Îndemni oamenii la răzmeriţă!... Tu, cîine! Va să zică îi îndemni să nu se supună ordinelor superioare...

— Să le vedem şi noi!

— Dar ce eşti tu, bă, să-ţi dau ţie socoteală?

— Nu mie. Satului! Vădanelor, muierilor cu bărbaţi pe front, lor să le dai socoteală.

Făcîndu-şi loc prin mulţime, Lisaveta s-a proţăpit cu mîinile în şold drept în faţa lui Colţan.

— Aşa-i! Să ne dai socoteală. Să văd unde scrie că eu, care am bărbatul pe zonă, trebuie să dau noatenul, iar popa, primarele şi vecinul meu Mitiţă, nimic. Şi la o adică, domn' şef, chiar dacă ai o asemenea hîrtie, apăi află că mă şterg cu ea... ştii 'mneata unde.

Colţan o dădu la o parte cu mîna şi porni mai departe spre Gavrilă Fumu.

— *Eu ție am să-ți dau un fel de socoteală, bă tîlharule!*

Și dintr-un salt s-a repezit cu pumnii ridicați asupra lui. N-a apucat să-l lovească, fiindcă Gavrilă i-a prins mîinile.

— *Astîmpără-te, domn' șăf, și nu mă împinge la păcat!*

— *Îndrăznești să pui mîna pe mine? Pe mine, bă? Neculai, Gheorghiță, pe el!*

Toți trei s-au repezit asupra lui Gavrilă și, pînă la urmă, l-au răzbit. Apoi, în timp ce jandarmii îi legau mîinile la spate, Colțan a scos revolverul și a început să urle la oameni.

— *Bă, care îndrăznește să se apropie îl împușc. Acasă, căraţi-vă acasă!*

De jos, luptîndu-se încă, Gavrilă Fumu a început să îndemne oamenii:

— *Măi oameni buni, nu vă lăsați! Luați-vă caii înapoi. Nu-l lăsați pe hoțul ăsta de șăf să-și bată joc de munca și viața voastră.*

— *Așa-i! Nu dăm nimic! Vrem caii înapoi!* a strigat *Lisaveta și după ea alte femei.*

— *Dați-ne înapoi caii! Dați-ni-i înapoi!*

Cîteva s-au repezit la țarc și dînd deoparte pe cei doi rezerviști care, uluiți de cele întîmplate, nu schițară nici măcar un gest de opunere, și-au luat caii, pornind cu ei bucuroase spre casă.

Acesta a fost semnalul. Cît ai clipi, țarcul a fost la pămînt și oamenii s-au repezit la cai.

Căpitanul veterinar care abia avusese timp să se tragă din fața mulțimii, pierdut cu totul, strîngea la piept registrul, aproape vînăt de spaimă. Singurul care și-a dat seama de gravitatea situației a fost Colțan. Șiretenia și instinctul l-au ajutat să acționeze prompt. Smulgînd din mîna unui jandarm carabina a tras cîteva focuri în aer.

— *Ho, nebunelor! Opriți-vă, oameni buni! V-ați pierdut oare cu toții mințile? Ce faceți voi e rebeliune. Pentru o asemenea faptă, vă pune pe toți la zid.*

Împușcăturile mai întîi și apoi cuvintele și-au făcut întrucîtva efectul. Mulți dintre cei care apucaseră să iasă din mulțime cu caii au făcut calea întoarsă. Numai cîțiva, prefăcîndu-se că n-au auzit, au continuat să-și vadă de drum.

— Ți s-a urît cu zilele, Lisaveto ? Și ție, Domnico? Dacă au să vă pună la zid cine are să mai aibă grijă de plodurile voastre, hai ? Și dumneata, nea Dumitrache, om bătrîn, mai mare rușinea să te iei după niște muieri proaste.

Așa le-a vorbit Colțan cu glas pe jumătate amenințător, pe jumătate mustrător. Și în timp ce le vorbea așa, s-a tot retras cu jandarmii după el pînă sub zidul primăriei, ca să aibă spatele acoperit. Acolo se refugiase și căpitanul. Acesta, dîndu-și seama ce urmărește șeful de post, făcu semn celor doi rezerviști să se apropie. Și cît ai clipi din ochi oamenii s-au găsit în fața unui grup format din Colțan, din cei doi jandarmi, din veterinar și din rezerviști. În total, șase oameni înarmați cu carabine, puști și revolvere.

— Haideți, lăsați caii și ștergeți-o acasă. Dacă mă ascultați, am să închid ochii la ce s-a întîmplat, ca să nu ziceți că sînt om rău. Parcă eu nu-mi dau seama că numai tîlharul ăsta de Gavrilă este de vină ? El v-a îndemnat la răzmeriță.

— Dar cu chiaburii cum rămîne ? Ei nu dau ? a mai întrebat o dată Lisaveta lui Turcu, tot dîrză.

— Apăi pe tine, Lisaveto, nu te știam așa colțoasă. Bagă de seamă să nu mă superi. Tu știi că atunci cînd cineva mă scoate din pepeni nu mă uit că-i bărbat, că-i femeie. Eu atîta îți spun ție și tuturora : Lăsați caii aici și duceți-vă acasă ! Dacă nu vă băgați mințile în cap, chem legiunea la telefon și cer să-mi trimită un pluton de jandarmi. Ce are să se întîmple atunci cu voi, Cristos și Maica Domnului !

Mai ales amenințarea cu telefonul și-a făcut efectul.

— Mama ei de dreptate romînească !... Cîinii au mîncat-o.

N-am putut afla cine a vorbit. Unii mi-au spus că moș Dumitrache. Alții cică Pandele Surdu.

Dar, oricine o fi fost, cert e că vorbele aceluia i-a făcut ca unul cîte unul să plece. Tăcuți, încruntați, înverșunați.

Colțan le-a strigat din urmă:

— ...Și spuneți ălora de-au plecat cu caii să-i aducă înapoi, pînă nu trimit jandarmii după ei!

Abia după ce mulțimea s-a împrăștiat căpitanul medic și-a revenit complet din spaimă.

— Joci tare, majurule! Te felicit.

Colțan a rîs măgulit:

— Îi cunosc de zece ani, domn' căpitan. Eu mi-s nașul lor.

— Va trebui totuși să fac raport.

— Păi să faceți dacă socotiți necesar. Deocamdată, poftiți la masă. Nevastă-mea, Florica, a pregătit niște rață pe varză, o minune, domn' căpitan. Și am un vinișor, lacrima Maicii Domnului, direct de la sursă, de la Urecheşti.

Filele din jurnalul lui Bucur, scăpate de foc de către maică-sa, erau numerotate de la 60 la 90. Fila cu numărul 72 era pe jumătate arsă. Următoarea lipsea în întregime. Pesemne că nu putuse fi salvată.

— De ce nu mai citeşti? mă întrebă bătrîna.

— Fiindcă aici se întrerupe povestirea lui Bucur. Jumătate din fila cu numărul 72 e arsă, iar următoarea lipseşte în întregime.

— Da!... Da!... Cum am putut uita! Dar poţi să le citeşti pe celelalte. În ele e vorba tot de Gavrilă Fumu.

— Spuneţi-mi, Gavrilă Fumu mai trăieşte? Aş putea să-l văd şi eu?

— De trăit, trăieşte! Dacă vrei să stai de vorbă cu el va trebui să-l cauţi în altă parte decît aici în sat, domnule dragă. Astăzi ocupă nu ştiu ce post în Consiliul Superior al Agriculturii. Aici, în sat, a venit în vreo două rînduri. Dar aşa, mai mult în trecere.

— Dar de şeful de post Colţan mai ştiţi ceva?

— E mort! S-a împuşcat.

— De frica pedepsei?

— Aş! S-a împuşcat mai înainte, de inimă rea.

— Cum vine asta?

— Iaca bine. Colţan ăsta a fost o fiară cum nu cred să fie multe pe lume. Dar pe cît era de fiară cu oamenii, pe atît acasă la el era o mămăligă, o cîrpă. Închipuieşte-ţi, domnule dragă, el, un munte de om, în stare să doboare un taur dintr-o singură lovitură, se lăsa bătut de nevastă-sa. Cînd se supăra pe el, îl bătea cu papucul, cu centironul. Să nu-ţi închipui că era un zdrahon de femeie. Dimpotrivă, o fiţă de-i ajungea cel mult pînă la înălţimea pieptului, slabă, negricioasă ca o cioroaică şi rea. Pe deasupra, îl mai şi înşela cu jandarmii de la post. Cu unul dintre ei, atunci cînd acestuia i-a sosit sorocul să se elibereze, a fugit şterpelind toate „economiile" lui Colţan. Oamenii vorbeau de vreo sută de mii de lei, dar cine poate să ştie.

Şi atunci Colţan, dacă s-a văzut părăsit şi prădat, şi-a tras un glonte în cap. Precum vezi, fiecare naş îşi are naşul.

— Aşa se pare. Vreţi să vă citesc mai departe?

— Păi de ce să nu mai vreau. Cînd te ascult, mi se pare că nu dumneata citeşti, ci Bucur. Asta mă doare rău, dar mă şi alină.

— ... *Din aceste motive* — am reluat eu lectura — *satul nostru este considerat ca unul „Fără Dumnezeu". Nu din motivele formulate de politicienii de la reşedinţă, ci din cu totul altele, caracterizarea aceasta nu este deloc lipsită de adevăr. În satul nostru bărbaţii nu calcă la biserică decît din Paşte în Crăciun şi, dacă nu ar fi femeile care să-i mai cicăle, nu şi-ar înmormînta morţii cu popă, şi tot fără popă s-ar însura şi creşte copiii.*

Acum zece ani, Colţan a fost mutat în sat la noi, dintr-o comună de prin Dobrogea, unde omorîse un om în bătăi. Informat de predecesorul său ce fel de sămînţă sînt sărăcuţenii, Colţan s-a hotărît să-i „disciplineze". În prima duminică, la horă, le-a ţinut cam următorul discurs: „Bă, mi s-a spus că

voi sînteţi oamenii dracului. Cică în tot judeţul nu există un sat cu mîrlani atît de colţoşi ca voi. Bă, eu nu ştiu dacă aţi auzit de mine, de majurul Stan Colţan. Veţi fi fiind voi cimotiile dracului, dar nici eu nu sînt al lui Dumnezeu. Să vă intre, bă, în cap că eu sînt al lui Scaraoţchii, tartorul. Şi să ştiţi că două seminţe de oameni nu pot eu suferi neam: pe colţoşi şi pe ăia care atunci cînd zic eu „hăis" ei o iau „cea". Cînd eu dau un ordin, apoi mort, copt, trebuie executat. Să nu te prind că o cîrmeşti altfel sau că — Doamne fereşte! — crîcneşti. Dacă se întîmplă aşa, îţi mut fălcile din loc şi-ţi moi ciolanele de nu mai eşti om o viaţă întreagă."

Unii n-au luat atunci în serios avertismentul lui Colţan. La scurtă vreme după aceea s-au convins cu cine au de-a face. N-a trecut zi fără ca cineva să nu fie ciomăgit la post, pentru nu ştiu ce vini închipuite sau reale. Au început atunci să curgă plîngerile la oraş. La legiunea de jandarmi, la prefect. Dar, sprijinit fiind de chiaburime, de primar şi de directorul şcolii, ei înşişi chiaburi, plîngerile au rămas fără urmări. Colţan, permanentizînd teroarea, a izbutit să „disciplineze" satul. Disciplinarea consta pe de o parte în faptul că oamenii se supuneau de nevoie, iar pe de alta, că cei socotiţi de el colţoşi învăţară să nu-şi mai manifeste făţiş împotrivirea şi ura.

Colţan ştia că oamenii i se supuneau numai de frică, ştia că nu exista unul care să nu-l urască.

— N-au decît să mă urască ei cît poftesc, se lăuda el cinic faţă de primar. Nu-mi pasă! Să mă asculte numai şi să facă tot ceea ce le cer.

Temîndu-se, totuşi, de vreo răzbunare, o dată nu l-ar fi văzut prin sat neînsoţit măcar de un jandarm sau de cîine.

Dar iată că după zece ani de supunere s-a găsit unul care să-l înfrunte făţiş de faţă cu tot satul, de faţă cu căpitanul veterinar. Aşa ceva nu şi-ar fi putut el închipui niciodată. Spumegînd de furie, ospăţul la care îl poftise pe căpitan nu i-a priit.

A mîncat în silă, a băut în silă. De aceea, cum l-a văzut plecînd, s-a şi repezit la post.

— Neculai, adu-l încoace pe tîlhar! (Neculai mi-a furnizat cele mai multe date).

Cîteva minute mai tîrziu Gavrilă Fumu s-a aflat în faţa lui Colţan.

— Dezleagă-l, Neculai!

Jandarmul s-a executat.

— Va să zică aşa. Îndemni oamenii la rebeliune.

— Da de unde, dom'şăf!

— Bă, Gavrilă, bă! De ce eşti tu atîta de colţos nu pricep. Prost nu eşti. Nu! Bine, bă, tu nu-ţi dai seama că dacă mă iau după litera legii înfunzi ocna pe douăzeci de ani? Dar ce zic eu! Acu' că-i război şi fiindcă eşti militar, teamă mi-e că te împuşcă. Dar mie mi-e milă de tine, bă Gavrilă!

— Al dracului ţi-e milă de mine! Nu-ţi mai răci gura de pomană, dom'şăf, că oricît te-ai trudi să mă descînţi n-ai să mă vezi îngenuncheat în faţa dumitale şi nici sărutîndu-ţi cizmele.

Trebuie să deschid o paranteză. Cine nu-l cunoştea pe Colţan uşor se putea lăsa înşelat de tonul blînd, părintesc mustrător. Cu zece ani în urmă, la începutul carierei sale, în sat la noi pe mulţi a izbutit să-i păcălească.

Cel în culpă pentru te miri ce, cam cu asemenea cuvinte era luat în primire:

— Bă, eu nu sînt om rău. E drept, sînt iute la mînie. Dar ce să-i faci! Omul nu e numai soare. Mai e şi noapte. Şi noaptea mea — tu-i noaptea mă-si! — e că sînt iute la mînie. Să fac însă cuiva rău, cu bună ştiinţă, nu-mi place. Spre pildă ţie. Dacă mă port cu tine ca omul dracului, ştii ce te aşteaptă?

— Ştiu, dom'şăf, să trăiţi!

— Dar eu nu vreau, bă, să fiu rău nici cu tine şi nici cu alţii cu toate că statul mă plăteşte tocmai ca să mă port cîinos cu voi, mocofanii, fiindcă altfel

vă luați nasul la purtare. Ce să fac însă, am o fire care repede se înduioșează. Uite, dacă ai să mă rogi puțin...

— Vă rog dom'șăf, cum să nu vă rog!

— Atunci haide, roagă-mă!

— Dom'șăf, vă rog să fiți îngăduitor. Să nu mă stîlciți și să nu-mi faceți acte. Gîndiți-vă, am nevastă, copii...

— Dacă ai îngenunchea un pic...

Blestemîndu-l în gînd, omul îngenunchea.

— Bă, tu îți dai seama că te-ai pus rău al dracului cu legea?

— M-am pus, păcatele mele!

— Și că pentru vina asta, dacă ai să iei șase luni înseamnă că ai noroc?

— Dom'șăf, din suflet vă rog...

— Bă, dacă te iert, ai merita să-mi săruți cizmele. Dar tu asta n-ai s-o faci.

Și întindea piciorul înainte ca bietului om să-i fie mai la îndemînă.

Acesta, dacă era slab de înger și sperios, nădăjduind că șeful de post îl va ierta, se pleca și-i săruta cizma.

Dar cum obținea aceasta, Colțan dintr-o dată se metamorfoza. Se repezea cu pumnii și picioarele pe el. Pe urmă, după ce se răcorea, dacă exista motiv de trimitere în judecată, îi făcea acte, exagerînd vina dinadins, ca nenorocitul să primească maximum de pedeapsă.

E drept, trucul nu i-a mers mult timp. Cei fricoși, convingîndu-se că oricît s-ar umili e în zadar, nu s-au mai lăsat păcăliți. Totuși, Colțan îl încerca — să vadă dacă s-o prinde — de fiecare dată cînd descoperea pe cineva în „culpă".

La fel a procedat și cu Gavrilă Fumu. Dar cînd a înțeles că acesta nu se va lăsa păcălit, l-a izbit cu pumnul, un pumn năprasnic în obraz. Gavrilă Fumu s-a prăbușit pe podele fără cunoștință.

— Toarnă-i o găleată cu apă în cap, Neculai!

Ordinul fu executat, și Gavrilă Fumu își reveni.

— Va să zică, așa! Eu îți vorbesc frumos și tu te obrăznicești. Bă, te omor, bă. Cu mîinile astea ale mele am să te bat pînă ai să-ți dai duhul.

— Omoară-mă! Parcă ce pot să fac? Sînt în mîinile dumitale, dom'șăf. Dar dacă ai să mă omori are să trebuiască într-o zi să dai socoteală.

— Bă, da prost mă crezi. Te omor, bă, cu acte în regulă, și dom'prefect, drept mulțumire că am scăpat țara de un bolșevic, mă și decorează pe deasupra.

— Te-o decora el, dar odată și odată tot are să trebuiască să dai socoteală.

Cîteva clipe, majurul văzu negru înaintea ochilor. Să-l înfrunte astfel un țărănoi nu i se mai întîmplase încă niciodată. Pe urmă brusc îl năpădi un sentiment de satisfacție:

— Bă Neculai, ai auzit ce-a spus?

— Am auzit, dom' majur!

— Și tu, Gheorghiță? Repetă, Gheorghiță, ce-a spus tîlharul!

— A zis că dacă îl omorîți, într-o zi va trebui să dați socoteală.

— Așa ai zis, bă?

— Așa!

— Ia spune tu, Gheorghiță, la ce s-a gîndit cînd a spus că într-o zi va trebui să dau socoteală.

(Gheorghiță mi-a spus că fiindu-i milă de Gavrilă, a făcut-o pe prostul.)

— S-o fi gîndit că într-o zi... dacă se face o anchetă mai serioasă...

— Tîmpitule! Ia spune tu, Neculai!

— Eu socot că s-a gîndit la ce-a spus dom'fruntaș Gheorghiță.

— Lumînarea mamelor voastre de tîmpiți! Bă, ăsta visează să vină comuniștii la putere. Așa, mă, că la asta te-ai gîndit?

Gavrilă Fumu nu i-a răspuns.

— De ce taci, bă? Aha, îți pare rău că te-a luat gura pe dinainte. Va să zică te-am citit bine. Acu' dacă te-am citit, nu te mai omor. Îți fac acte și te predau mai departe. Dacă, pînă la urmă, n-au să

te-mpuşte, atunci sigur că ai să înfunzi puşcăria pe viaţă. Nu, nu te omor. Dar puţin tot am să mă răcoresc.

L-a bătut pînă a leşinat.

— Duceţi-l în arest şi turnaţi o găleată de apă peste el. Pe urmă amîndoi, în pas alergător, după Nae Bărgăzan, Ilie Cojan, Mitiţă Nedelcu şi Marinache Pîrvu. Aţi înţeles? Executarea!

După plecarea jandarmilor a scos dintr-o mapă decolorată cîteva coli de hîrtie şi s-a aşternut pe scris. Pînă să se înapoieze ajutoarele sale cu cei după care fuseseră trimişi, termină de ticluit procesul-verbal.

Pe scurt, procesul-verbal conţinea următoarele capete de acuzare: Gavrilă Fumu, individ dintotdeauna dubios, venit acasă de pe front, într-un concediu de două săptămîni, a început să desfăşoare o periculoasă propagandă bolşevică. Solicitat fiind de către unii fruntaşi din comună să le vîndă pogonul de pămînt rămas pîrloagă, deoarece fiind concentrat şi neavînd familie, nu are cine să-l lucreze, susnumitul a refuzat, spunînd că nu vrea ca roadele de pe pămîntul său să hrănească armata germană. Mai mult decît atît, îndeamnă şi pe alţii să nu lucreze pămîntul şi să ascundă bucatele. Dar periculosul agent comunist s-a făcut vinovat de o faptă şi mai gravă. Şi-a instigat consătenii la rebeliune directă. Şi, cu un lux de amănunte, multe inventate, relata cele întîmplate cu prilejul rechiziţionării cailor. Pe urmă, ca să-l înfunde şi mai bine, adăugă, înainte de a încheia, că sus-numitul proferase „insulte la adresa guvernului şi, mai ales, a conducătorului statului".

Cei patru au intrat pe uşă tocmai în clipa cînd Colţan semna procesul-verbal. Neştiind pentru ce-i chemase, erau puţin speriaţi. Dar buna dispoziţie a şefului de post — Colţan era mulţumit de felul cum ticluise hîrtia — avu darul să le risipească temerile.

— Veniraţi cu toţii?

— Venirăm, dom' şef.

— *Ei, ce ziceți? Vă iubește sau nu Colțan? Vă iubește! Cine altul v-a scăpat caii de la rechiziție dacă nu el!*

— *Lasă, dom'șef, că nici noi nu ne-om arăta cărpănoși față de dumneata.*

— *Bine!... Bine!... Dar acum v-am chemat pentru altceva. Vreau, măi oameni buni, ca tîlharul de Gavrilă să fie împușcat sau dacă nu, încaltea să înfunde ocna pe viață. Așa l-am încondeiat în hîrtia asta, încît puteți să-i cîntați de pe acum tîlharului veșnica pomenire. Numai că cele ce-am scris eu trebuie întărite cu mărturia unor oameni cinstiți ca de-alde dumneavoastră. Eu pentru asta v-am chemat. Să dați cîte o declarație. Vă învoiți?*

— *Cum să nu, domn' șef! Se poate? Numai că nu știm ce să scriem.*

— *Lasă, că vă învăț pe fiecare. Hai să începem cu dumneata, nea Ilie. Scrie! Declarație. Subsemnatul Ilie Cojan, din comuna — scrie comuna —, județul — scrie județul —, agricultor — pune acuma și cît pămînt ca să vadă domnii judecători că cel ce dă mărturie nu e un ăla de nimic, care nu are nici după ce bea apa, ci om serios, proprietar a douăzeci și cinci hectare —, declar că l-am auzit pe Gavrilă Fumu înjurînd pe domnul mareșal Antonescu, conducătorul statului nostru. L-am mai auzit spunînd că...*

Și așa pe rînd dictă fiecăruia ce anume să scrie. Treaba a durat două ore. Cînd a rămas numai cu jandarmii lui, le-a spus nemaiîncăpîndu-și în piele de satisfacție.

— *Acu, știu că l-am înfundat nu glumă. Nu-l mai scapă chiar dacă l-ar apăra toți avocații din lume.*

În ziua următoare, Gavrilă Fumu a fost transportat la oraș și predat comisarului Jurubiță de la Siguranță, zis „Inimă bună", care s-a ocupat personal și de mine. (Cîte a avut de îndurat bietul Gavrilă Fumu în timpul anchetei din partea teribilului Jurubiță, am consemnat în caietul anterior.)

— Cum, a mai existat un caiet? am întrebat. Cu el ce s-a întîmplat?

— A fost şi el ars. Cu totul au fost patru caiete, fiecare avînd cîte 200 file. Toate au fost arse.

— Dar de ce? De ce?

— Ţi-am spus că nu ştiu, domnule dragă.

— Bine, dar e stupid... Revoltător. Patru caiete, opt sute de pagini puse pe foc...

Eram într-adevăr revoltat, dar în acelaşi timp intrigat la culme. Ce o determinase pe Varvara să le pună pe foc? Oare îşi urîse şi îşi dispreţuise în aşa măsură bărbatul, încît a trebuit să distrugă pînă şi bietele caiete care îi aminteau de el? Îmi era totuşi greu să cred. Dacă voia să se scape de ele, nu avea decît să le dăruiască soacră-si, care le-ar fi păstrat în scrinul ei bătrîn, alături de celelalte *relicve* rămase de la fiii săi. Nu, alta trebuia să fie explicaţia. Poate că din cele 800 de file în multe din ele Bucur vorbea şi despre ea. Era firesc să presupun aceasta. Dacă lui Gavrilă Fumu îi consacrase doar într-unul din cele două caiete nu mai puţin de treizeci de pagini, fără îndoială că despre ea, soţia lui, scrisese mai multe. Şi dacă Varvara a ţinut neapărat să distrugă caietele, probabil că Bucur nu scrisese lucruri care să-i facă ei plăcere.

„Şi bătrîna asta care ştie, desigur, mult mai mult despre caiete, dar nu vrea să vorbească!" mi-am spus privind-o cu ciudă.

— Dacă a avut inimă să distrugă toate caietele, înseamnă că cele ce a scris în ele Bucur despre soţia sa nu erau de natură s-o măgulească, am încercat s-o trag de limbă.

— Te înşeli, domnule dragă. Bucur a iubit-o, şi pot să te asigur că despre nevasta lui niciodată n-a gîndit decît numai lucruri frumoase.

— Atunci de ce a distrus caietele?

— Ţi-am spus că nu ştiu...

— Nu ştiţi!

— Nu!

Şi în gînd :

„Minți! Din ce motiv nu-mi dau seama, dar dracu să mă ia dacă nu-mi ascunzi ceva".

— De altfel, trebuie să știi, domnule dragă, că ființa asta face cîteodată unele lucruri de-ți vine să crezi că nu e în toate minților.

— Dacă ar fi aici de față aș întreba-o.

— Ce anume?

— De ce a ars caietele.

Bătrîna se însenină dintr-o dată.

— Să știi că asta ar fi o idee. S-o întrebi neapărat, domnule dragă.

— Văd că n-a mai dat pe aici...

— Lasă că vine ea. N-ai nici o grijă.

— Să sperăm.

Dintr-un anumit punct de vedere, începusem să regret că îmi amînasem plecarea. În definitiv, ar fi trebuit să mă mulțumesc că întîmplarea făcuse să fiu găzduit pentru o noapte în casa părintească a foștilor mei tovarăși de armată, Bucur și Vlaicu. Ar fi trebuit să mă mulțumesc că întîmplarea făcuse să cunosc pe mama lor și pe soția unuia dintre ei. Dar nu! Atîta nu-mi era suficient. Mă intriga comportamentul puțin ciudat al bătrînei, comportamentul și mai ciudat al fostei soții a lui Bucur. Nevoia de a afla adevărul se voia neapărat satisfăcută. Dar cum? Filele scăpate de foc nu-mi spuneau mai nimic. Aproape în toate, Bucur nu vorbea decît de Gavrilă Fumu și de bestialul plutonier major de jandarmi Stan Colțan. Interesant desigur. Dar ca să pot afla adevărul ar fi trebuit să-mi cadă sub ochi acele pagini în care Bucur vorbea despre el însuși, despre Varvara, despre Vlaicu, despre viața lui de fiecare zi. Or, filele salvate de foc nu conțineau nici un fel de date care să-mi ofere posibilitatea unei mai exacte cunoașteri a lui Bucur. De asemenea, nici cele ce îmi povestise mamă-sa despre el. În definitiv, ce aflasem ? Că în 1941 fusese arestat și anchetat, învinuit fiind de activitate antifascistă. Asta explica gestul de mai tîrziu care avea să-l ducă în fața plutonului de execuție. Fără în-

doială era un amănunt deosebit de important. El îmi dezvăluia o latură a personalităţii lui Bucur, dar nu-mi ajuta să-l văd în ansamblu. Dacă nu le-aş fi cunoscut — pe maică-sa, pe soţia sa —, şi dacă puţinele fapte neesenţiale pe care mi le-a dezvăluit el însuşi le-aş fi aflat întîmplător de la altcineva, poate că m-ar fi determinat să rectific întrucîtva imaginea pe care mi-o făcusem despre Bucur. Curiozitatea mea, afurisita mea de curiozitate profesională, s-ar fi potolit înainte de a fi fost propriu-zis aţîţată. Dar iată, o cunoscusem pe maică-sa, pe soţia lui. Amîndouă erau în felul lor ciudate. Amîndouă se urau. (Se urau ? În puţinul timp cît fusesem toţi trei împreună, de mai multe ori avusesem această impresie. Dar tot de atîtea ori mi-am zis că m-am înşelat şi că, în ciuda violenţei de limbaj, bătrîna ţinea la fosta sa noră, după cum de asemenea Varvara nutrea un respect deosebit faţă de fosta sa soacră.) Amîndouă ascundeau secrete nu numai faţă de mine, dar — parcă — şi ura faţă de cealaltă. Toate acestea îmi întăriseră convingerea că imaginea pe care mi-o făcusem despre Bucur nu corespundea realităţii. Bucur cel adevărat trebuie c-a fost altfel decît izbutisem eu să-l cunosc. Întrebarea care mă frămînta — şi tocmai în aceasta consta rădăcina curiozităţii mele — era următoarea : Ceea ce nu ştiam despre Bucur şi trebuia neapărat să aflu era în favoarea sau în defavoarea acestuia ? Cu alte cuvinte, Bucur fusese mai bun, mai nobil decît îl văzusem eu sau, dimpotrivă, imaginea pe care mi-o formasem despre el era una idealizată ?

Răspunsul la această întrebare trebuia neapărat să-l aflu. Bucur nu era pentru mine un necunoscut oarecare. Pînă la un punct fusesem prieteni şi, dacă de la început l-am stimat, ulterior, datorită nu numai hotărîrii luate care l-a dus în faţa plutonului de execuţie, dar totodată curajului pe care l-a arătat în faţa morţii, îmi deveni drag. Da. Îmi deveni drag abia cînd n-a mai fost în viaţă. Or,

tocmai de aceea era absolut necesar să aflu cum fusese în realitate Bucur cel adevărat.

În mine sălăşluieşte ca un demon nevoia de a cunoaşte cum sînt oamenii dincolo de aparenţe. Acest demon mi-e drag, dar în aceeaşi măsură îl şi urăsc. Îl urăsc atunci cînd el, inepuizabil de inventiv, mă ajută să descopăr înapoia unei aparente cruste de onestitate, integritate morală etc., lichelismul cel mai cras, şi îmi este drag atunci cînd îmi dă posibilitatea să văd dincolo de o aparenţă îndoielnică o serie întreagă de calităţi ignorate de toată lumea.

Atunci cînd demonul acesta începe să se agite nu-mi mai găsesc liniştea pînă cînd nu aflu ceea ce mă interesează. Parcă preocupările mele de pînă atunci îşi pierd interesul sau trec pe planul al doilea şi devin mai distrat şi mai absent faţă de tot ceea ce este *altceva*, decît ceea ce mă preocupă în momentul acela. Dacă aflu că cineva ar putea să-mi fie cît de cît de folos în elucidarea *cazului*, şi persoana aceasta locuieşte la capătul ţării, iau trenul şi mă duc să stau de vorbă cu ea. Eu, care în general nu sînt o fire comunicativă, în atare împrejurări devin vorbăreţ în stare să provoc variate şi agreabile conversaţii, care să mă facă simpatic interlocutorului sau interlocutorilor mei. Mai mult, eu, care nu mă pricep deloc să trag oamenii de limbă, mă descopăr foarte inspirat în a pune asemenea întrebări sau a conduce în aşa fel discuţia, încît acela cu care stau de vorbă să spună singur tocmai ceea ce vreau să aflu de la el.

Acum prevedeam că se va întîmpla la fel : nu aveam să-mi găsesc liniştea pînă cînd nu izbuteam să reconstitui imaginea cea adevărată a lui Bucur. Şi cum nu speram să pot uşor determina cele două femei să vorbească, să-mi dezvăluie taina — eram doar convins că-mi ascundeau ceva — mă şi hotărîsem să-mi amîn plecarea pînă cînd, fie de la ele, fie de la oamenii din sat — spre pildă, colegi între-ale dăscăliei ai lui Bucur —, aveam să aflu tot ce era necesar să ştiu.

La toate acestea mă gîndeam în timp ce întorceam pe o parte și pe alta cele trei file care îmi mai rămăseseră de citit din ceea ce fusese cîndva jurnalul intim al lui Bucur. Le întorceam pe o parte și pe alta, neputîndu-mă hotărî să le citesc. Nu știu de ce, dar dintr-o dată interesul față de conținutul lor sucombase. De fapt, știu. Aveam convingerea că și următoarele trei file erau tot atît de *impersonale* ca și toate celelalte pe care le citisem.

Bătrîna sesizînd ezitarea mea îmi spuse, mustrîndu-mă parcă :

— Se pare că nu prea te interesează să citești mai departe, domnule dragă...

— În cele ce urmează tot de Gavrilă Fumu e vorba ?

— Doar într-o scurtă însemnare de cîteva rînduri mai vorbește de el.

— În rest, despre ce-i vorba ? Despre sine însuși Bucur nu vorbește deloc ?

— Povestește un vis...

— Un vis ! exclamai cu un interes vag. Barem e un vis interesant ?

Bătrîna ridică din umeri.

— Parcă pot să știu ce ți se pare dumitale interesant și ce nu !

— Eu cred că dumneavoastră ați putea să-mi povestiți lucruri mult mai interesante.

— Te înșeli, domnule dragă. Ce aș putea să-ți spun mai mult decît ți-am spus ? Ți-am povestit despre Bucur întîmplări încă de pe cînd era mic.

— Spuneți-mi la ce anume v-ați referit atunci cînd i-ați reamintit norei dumneavoastră că ar trebui să-i fie rușine ?

— La nimic precis...

— Vedeți ? Am avut dreptate cînd v-am spus că dumneavoastră ați putea să-mi povestiți lucruri mult mai interesante decît ceea ce aș putea afla citind aceste ultime trei file. De pildă, m-ar interesa mult mai mult să cunosc răspunsul dumneavoastră la întrebarea pe care v-am pus-o.

— Nu ar fi deloc interesant. Nu are nici o legătură.

— Cu cine nu are ?

— Cu Bucur, bineînțeles.

— Nu are ?

— Nu.

— Atunci poate veți accepta să mă dumiriți de ce nora dumneavoastră era dornică să afle amănunte mai curînd despre Vlaicu decît despre soțul ei, Bucur ?

— Domnule — de data asta nu mi-a mai spus domnule dragă — știu ce-ți trece prin minte, dar ești profund greșit. Te rog să fii convins de aceasta.

Bătrîna era aproape indignată.

Începuse să mă doară capul. Nu mai pricepeam nimic. Oare își bătea joc de mine ? Nu-mi venea să cred ! Atunci... Aveam intuiția că tocmai în aceasta consta nodul enigmei, dar, totodată, eram convins că nu bătrîna era aceea care putea să mă ajute să-l dezleg.

Am oftat resemnat.

— Atunci să continuăm lectura.

— O vei continua singur, domnule. E aproape ora prînzului și eu n-am pregătit încă nimic de mîncare. Tot speram că se va repezi Varvara să-mi ajute. Dar dacă n-a venit pînă acumă, înseamnă că pînă spre seară nu va mai veni.

Și a plecat, lăsîndu-mă singur.

CAPITOLUL V

După ce am rămas singur, nemulţumit de lipsa mea de tact, renunţînd deocamdată să mai citesc ultimele trei file de jurnal, am început să mă plimb de la un capăt la altul al camerei. Fără îndoială, bătrîna se simţise jignită şi de aceea plecase. Dar pentru ce? Oare considerase că este o *impietate* la adresa memoriei lui Bucur faptul că îmi îngăduisem s-o bănuiesc de necredinţă conjugală pe Varvara?

„Nu mai pricep nimic!... Fir-ar să fie!... Acum, dacă am supărat-o, sigur că nu voi mai putea scoate nimic de la ea", mi-am zis, vorbindu-mi cu glas tare.

Şi, furios pe mine însumi, am continuat plimbarea, de data asta circular, ca un cal la arie.

„Acum, singura speranţă care îmi mai rămîne este Varvara. Poate că ea nu-i chiar atît de susceptibilă", mi-am continuat monologul.

Instinctiv, m-am oprit în dreptul ferestrei şi am privit afară. Fereastra nu dădea înspre uliţă, ci înspre spatele casei. Ograda propriu-zisă era în partea aceasta. Mare şi foarte curată. Cîteva găini dolofane şi moţate se fugăreau de colo-colo. Pluto, dulăul care urlase toată noaptea, se uita după ele

cu niște ochi somnoroși. Dincolo de gard, începea ograda unei alte case puțin cam părăginite și tare scundă. În dreapta, o alta, la fel și în stînga, iar ceva mai în spatele acestora, altele. Pretutindeni însă nici țipenie de om. Și cum priveam eu așa plictisit, înciudat pe mine însumi, deodată am simțit că cineva se uită la mine. De undeva, de la vreuna din ferestrele caselor pe care le vedeam, cineva mă privea. Pare poate greu de crezut, dar adevărul acesta este : mă *simțeam* privit. Deși port ochelari, miopia îmi joacă multe feste și din cauza aceasta am blestemat-o deseori. La fel. am procedat și acuma. Făcînd ochii mici, ca să văd mai bine, am luat pe rînd ferestrele în nădejdea că voi izbuti să descopăr pe aceea de unde, nu știam cine, se uita la mine. Dar dintre toate casele care se ofereau privirii mele, numai trei aveau ferestre înspre colină. Și oricît mi-am forțat privirea n-am izbutit să descopăr pe nimeni.

„Pesemne că am început să am halucinații, mi-am zis. Dacă mai rămîn mult în casa asta, te pomenești că devin și eu... ciudat ca bătrîna".

Și pentru a mă elibera de obsesie, am întors spatele ferestrei, reluînd plimbarea circulară. În drumul meu, trecînd prin fața scrinului, am redescoperit filele de jurnal. În definitiv tot nu am altceva mai bun de făcut. Haide să sfîrșesc ceea ce am început".

Am încălecat scaunul și am reluat lectura celor trei file care îmi mai rămăseseră de citit.

Prima însemnare era foarte scurtă și se referea tot la Gavrilă Fumu :

Am fost informat că Gavrilă Fumu, condamnat la douăzeci și cinci de ani temniță grea, a izbutit să evadeze. Formidabil! Fără îndoială nu a fost ușor. Dar mult mai greu va fi pentru el de acum încolo. Ce va face? Unde se va ascunde? Dacă, pînă la urmă, iarăși vor pune mîna pe el?

Ceva mai jos, nedatată, următoarea însemnare sibilică :

Omul e măreț, formidabil prin aceea că-și propune țeluri care în momentul respectiv depășesc posibilitățile sale. La fel procedează și în împrejurări cînd viața sa se află în pericol: imaginează căi de salvare care, din punct de vedere strict logic, par absurde. Și de cele mai multe ori izbutește. Am motive speciale să rectific: TOTDEAUNA.

Dacă n-ar fi fost ultima propoziție, aș fi presupus desigur că rîndurile de mai sus alcătuiesc o *reflecție* sau, cum se mai spune, o *cugetare* deloc adîncă și deloc originală. Dar propoziția finală mă deruta : *Am motive speciale să rectific: TOTDEAUNA.* Ultimul cuvînt scris cu majuscule.

„E inutil să încerc a dezlega șarada asta. N-aș izbuti oricît de mult m-aș strădui", mi-am spus, după ce, în prealabil, dădusem ocol de vreo treipatru ori camerei, făcînd fel de fel de presupuneri.

În ultima însemnare care purta data de 26 februarie, Bucur povestea un vis straniu, absurd. Îl reproduc mai jos :

În noaptea asta am avut un vis tare ciudat. Mai curînd un coșmar care continuă să mă obsedeze, deși fac mereu eforturi să mi-l alung din minte. Se făcea că vîna de bou cu care ne snopea comisarul Jurubiță căpătase conștiință și, pe deasupra, putea vorbi, ni se putea destăinui. Era tare nefericită. În vis, vîna de bou mi s-a destăinuit. Mi-a spus că atunci cînd nu era pusă la lucru stătea pe o masă pătată de sînge, alături de un box, de niște cătușe și de niște bucăți de frînghie. De acolo era luată de o mînă mare, păroasă și pusă la treabă. Adică era pusă să învîrsteze și să sîngereze spinarea, pieptul și pîntecele unor oameni. Cel care o mînuia avea o forță musculară teribilă și o dibăcie diabolică. Cînd brațul puternic o ridica, auzea o vîjîitură. Pe urmă, cînd o repezea pe spinarea sau fesele nefericitului, iarăși auzea o vîjîitură. O auzea și se crispa toată de groază fiindcă știa ce avea să urmeze. Mai întîi avea să-i cresteze pielea de parcă ar fi fost o lamă de cuțit. Pe urmă avea să-i pă-

trundă în carnea vie, caldă, în carnea îngrozită şi avea să se umple de sînge. Sîngele cald avea să-i transmită durerea omului. Durerea omului avea să se adauge propriei sale dureri.

Da, în vis mi se destăinuia o astfel de vînă de bou. Îmi spunea că stînd pe masă lîngă cătuşe, simţea cum se usucă pe ea sîngele proaspăt şi era tare nefericită că, fără voia ei, producea suferinţă oamenilor. Era nefericită, dar totodată îi ura pe toţi cei care se foloseau de ea ca să provoace suferinţă. Ea era o nefericită vînă de bou cu conştiinţă, dar cei care o utilizau erau oameni cu conştiinţe de fiare.

Mi se plîngea că învăţase să-i cunoască după felul cum îi strîngeau în pumn mînerul atunci cînd se pregăteau să lovească. Şi după felul cum o strîngeau în pumn ştia cît de mare va fi suferinţa pe care o va produce, fiindcă după felul cum o strîngeau îşi dădea seama de gradul lor de bestialitate. Dar cel mai mult suferea atunci cînd se simţea în pumnul comisarului Jurubiţă, fiindcă ştia că mînuită de el va cauza cea mai mare durere. Nici unul din ajutoarele acestuia nu se pricepea s-o utilizeze cu atîta îndemînare ca să trezească maximum de durere. Comisarul Jurubiţă lovea cu ca rar, metodic, fără să depună eforturi deosebite. Alţii cînd o izbeau pe spinările victimelor icneau de atîta efort. Comisarul Jurubiţă nu icnea niciodată. La el nu efortul, forţa cu care o repezea constituiau esenţialul, ci îndemînarea. Ceilalţi loveau cu ea ca şi cînd ar fi dat cu toporul. Comisarul Jurubiţă o mînuia de parcă ar fi fost un bisturiu. Fiecare lovitură a comisarului Jurubiţă era o incizie, care durea crunt, care durea ca o veritabilă incizie. Din acest motiv, acela care pica pe mîna lui, oricît de puternică i-ar fi fost constituţia fizică, repede îşi pierdea cunoştinţa.

De aceea îl ura atît de mult, atît de cumplit. Fiindcă mare şi cumplită era suferinţa pe care o cauza oamenilor datorită bestialităţii comisarului.

Iată visul. Îngrozitor vis. În absurditatea lui aparentă, cîtă omenească realitate! Rănile făcute de vîna de bou a comisarului Jurubiță s-au cicatrizat de mult. Durerile fizice s-au alinat. Dar undeva, în subconștientul meu, amintirea lor nu s-a șters. Nu s-a șters mai ales amintirea sadicului comisar Jurubiță, meșter neîntrecut nu numai în a cauza durerea fizică, ci, mai ales, pe cea morală.

Din cauza acestei altfel de dureri mi-a fost cel mai greu, nespus de greu. În camera de tortură, cînd mă snopea comisarul Jurubiță, voința mea era mai puternică decît durerile fizice. Voința de a nu da nimic, de a nu mă lăsa învins, prin torturi, de către călăul meu. Și oricît de mult m-ar fi schingiuit, ar fi izbutit să mă ucidă mai curînd decît să-mi frîngă voința. Abia cînd mă azvîrleau în celulă, abia acolo începea să-mi fie greu, cel mai greu. Acolo — pachet de carne zdrobită și însîngerată — îmi era tare greu fiindcă omenescul din mine își țipa revolta și neputința. Dar am avut norocul ca în clipele acelea nespus de grele să-l am aproape pe bădia Mihu.

— Greu, mînzule?

— Al naibii de greu, bădie Mihule!

— Dar așa-i că-i mai puțin greu decît ieri?

Da, era nespus de greu și totuși mai puțin greu decît în ajun, decît în zilele anterioare de anchetă.

— Ei, da! Așa se întîmplă, mînzule! Încă puțin și ai să te călești, ca oțelul.

Cînd l-am cunoscut, bădia Mihu pentru a treia oară avea de a face cu bestia de Jurubiță. Cîndva, bădia Mihu avusese doi ochi frumoși și albaștri ca sineala. Genele îi fuseseră de asemenea lungi și frumoase, ca genele fetelor. În ziua cînd l-am cunoscut bădia Mihu nu mai avea decît un singur ochi. Celălalt i se scursese atunci cînd avusese pentru prima dată de a face cu comisarul Jurubiță.

Cîndva, bădia Mihu avusese, ca toată lumea, unghii la degetele picioarelor. Cînd l-am cunoscut, degetele picioarelor sale păreau boante fiindcă nu mai aveau unghii. Ele îi fuseseră smulse atunci cînd

avusese pentru a doua oară de a face cu comisarul Jurubiță.

Bădia Mihu avea doar patruzeci de ani cînd l-am cunoscut. Și pînă cu o săptămînă în urmă putuse îndoi cu dinții o plăcuță de fier. De o săptămînă nu mai avea decît măselele dinspre încheieturile maxilarelor. Dinții și-i pierduse cînd avusese de a face pentru a treia oară cu comisarul Jurubiță.

Bădia Mihu fusese arestat sub învinuirea de a fi comis acte de sabotaj în fabrica unde lucra, care începuse să producă armament. Acuzarea era gravă și comisarul Jurubiță se jura de fiecare dată cînd îl ancheta că, dacă nu-i va destăinui numele acelora care îl ajutaseră, va face totul ca să fie împușcat. Dar bădia Mihu nu se speria de amenințare.

— Ce puțin mă cunoaște fiara asta de Jurubiță! îmi spunea el. Nu mă sperii eu de torturi și își închipuie că am să cedez de teama amenințărilor. Află, mă mînzule, că strungul în mîna comuniștilor este o armă cu care poți trage în fascism. Dacă strunjești o piesă mai mult sau mai puțin decît trebuie, acolo, pe front, mitraliera sau pușca-mitralieră nu mai valorează nici două parale. Dar mai află, băiete, că atunci cînd îi vom alunga de la putere pe capitaliști și pe moșieri strungul și toate mașinile mînuite de muncitori vor deveni arme cu care vom lupta ca să construim socialismul.

Bădie Mihule, ce s-a întîmplat cu tine în acești doi ani cîți s-au scurs nu știu. Poate că bestia de Jurubiță și-a ținut făgăduiala și a făcut tot ce i-a stat în putință ca să ajungi în fața plutonului de execuție. Totuși, mie inima îmi spune altceva. Și dacă ea nu mă înșală, atunci sigur că în ziua cea mare ne vom întîlni viteazule, entuziastule și neînfricatule bădie Mihule!

Am împăturit filele la locul lor și am închis sertarul cu relicve al scrinului. Însemnarea ultimă din ceea ce fusese cîndva jurnalul lui Bucur mă impresionase. Și el, ca și atîția alții care fuseseră anchetați de comisarul Jurubiță, pînă și în vis, luni

și luni după aceea, continuau să fie obsedați de amintirea celor îndurate.

De numele acestei secături nu luam cunoștință abia acum. Cu mulți ani în urmă, stînd de vorbă cu mai multe din victimele sale, și cercetînd multe materiale scrise, izbutisem să reconstitui portretul acestui odios individ, bestială unealtă a vechiului aparat de opresiune.

Pînă la vîrsta de douăzeci și cinci de ani comisarul Jurubiță nu avusese nici un fel de meserie. Învîrtise „afaceri pe picior". Afacerile acestea pe picior, toate încălcau codul penal, dar datorită șireteniei sale înnăscute, precum și unor șanse excepționale — de aceea îi și plăcea să repete mereu proverbul : fă-mă mamă cu noroc și m-aruncă-n foc — scăpase de fiecare dată basma curată. Ca să cîștige bani făcea de toate : contrabandă, trafic de carne vie pentru vreo casă de toleranță din cine știe ce orășel nenorocit de provincie, mici escrocherii prin iarmaroacele din județ, iar la mare ananghie, nu ezita să șterpelească vreun portofel în tramvai sau în gară.

Mitică se trezise băiat mare fără să știe cum se întîmplase minunea aceasta. Habar nu avea cine fusese taică-su ; n-o știa nici pe aceea care îi dăduse viață. Despre maică-sa a aflat mult mai tîrziu, că fusese o „tîrîtură a mahalalei", cam tîmpă, pe care o întinseseră pe maidane toți haidamacii și parlagiii de la abator, și că într-o noapte, fiind beată criță, căzuse într-o fîntînă, înecîndu-se.

Cînd s-a întîmplat nenorocirea, Mitică avea cinci ani, iar soră-sa, doar doi. Au crescut amîndoi din mila mahalalei, el într-o parte, fata în alta, fără să se vadă cu lunile și cu anii.

Se întîlneau cîteodată, din întîmplare pe stradă :

— Ce faci, fă ?

— Bine. Tu ?

— Ceac-pac !

— N-ai un leu, Mitică ?

— Ce să faci cu el ?

— Să-mi cumpăr pistil.

Mitică stătea o clipă la îndoială, dar pînă la urmă îi dădea leul.

— Na, fă ! Să nu zici că sînt frate al dracului.

Doar în asemenea împrejurări își amintea că e frate mai mare. „Glasul sîngelui" fiind mut cu desăvîrșire în ceea ce îl privea, puțin îi păsa de soră-sa, și nici o clipă conștiința lui senină și tembelă nu era tulburată de niscaiva remușcări.

Nu o dată se întîmpla să fie oprit pe stradă de vreo femeie din mahala.

— Mitică, pe soră-ta ai mai văzut-o ?

— Acu' o lună. Da' ce-i cu ea?

— N-are ce îmbrăca, sărmana. Cumpără-i și tu o rochiță. Ce dumnezeu, măi Mitică, doar îi ești frate.

— Lasă, țățică, nu-i purta matale de grijă. Ce, aia de-o poartă nu-i bună ?

— Curg zdrențele de pe ea, măi băiete.

— S-o mai poarte, țățică, s-o mai poarte, că altfel de mică se învață cu luxul. Și apoi, de unde bani ? Cît ciupesc eu de ici, de colo, abia îmi ajunge de-o ciorbă, de-o varză cu carne. Ce, eu îs bancherul Lazaris ca să am grija soră-mi ?

Și își vedea nepăsător de drum, deloc mișcat de soarta fetei pe care, de altfel, chiar în aceeași clipă izbutea să și-o alunge din minte.

Așa trecură anii. Cînd Săftica împlini cincisprezece ani, iar el optsprezece, se „mărită". De fapt, cuvîntul e un eufemism, fiindcă iată cum s-au întîmplat lucrurile : Într-o zi, un precupeț care colinda mahalalele să cumpere găini pe nimica o văzu din întîmplare pe stradă. Și cum, în ciuda mizeriei pe care o îndurase din fragedă copilărie, fata crescuse voinică și frumoasă, precupețul o plăcu în așa măsură, încît în ziua aceea a adus acasă, în loc de găini, o „nevastă", cumpărată de la bătrîna care o crescuse, la fel ca pe orătănii, mai pe nimica. Precupețul de păsări avea șaizeci de ani, și cu bărbăția lui puțină, dar, în schimb, cu multa lui libidinozitate, izbuti să ucidă în ea, încă din primele zile, și pentru totdeauna, feminitatea.

Scurt timp după ce deveni „nevasta" precupețului, Săftica se grăbi să caute în afară satisfacțiile pe care nu le putea găsi în patul conjugal. Dar, după cîteva încercări, fu nevoită să constate cu groază că frigiditatea ei era totală și definitivă. În disperarea ei, voi să-l ucidă pe bătrîn. Temîndu-se însă de consecințe, renunță. În schimb, se hotărî să-l părăsească, dar nu mai înainte de a-și fi asigurat o oarecare independență economică. Cînd exact peste doi ani îl părăsi, avea o căsuță în mahala pe numele ei, cu mobilă nouă și cu dulapurile pline de lenjerie și rochii, iar la bancă, tot pe numele ei, cincizeci de mii de lei. Divorțul — așa îi plăcea ei să spună la toată lumea, deși nu fusese căsătorită legitim cu precupețul — se întîmplă exact în ziua cînd împlinea șaptesprezece ani.

Ce s-a întîmplat pe urmă, mai precis cum a ajuns să-și descopere *vocația,* n-am putut afla. Cert e că la numai cîteva luni după aceea deja începuse să fie cunoscută în mahala — mai întîi în mahala — ca o „cocoană" cu multe „proptele".

La început își oferea „protecția" doar... pentru amorul artei. Îi făcea plăcere să știe că a izbutit acolo unde alții dăduseră greș, dar totodată îi plăcea să audă — se simțea măgulită — mulțumirile acelora pe care îi ajutase să iasă din te miri ce impas. Dar atunci cînd unii, drept recunoștință, i-au oferit cîte o „atenție", Săftichii — „coana Săftica" — i s-au deschis ochii și și-a dat seama că traficul de influență este o îndeletnicire foarte remuneratorie.

Din ziua aceea, Săftica și-a descoperit și adevărata vocație. Acum nu mai intervenea așa „ca să facă un bine", ci contra unei remunerații. În sfîrșit, își găsise un scop în viață : cîștiga bani. Plăcerile dragostei refuzîndu-i-se, descoperise plăcerea stearpă a banului. Din acest motiv, scurt timp după aceea „onorariul" — așa îl numea ea — era discutat și fixat în prealabil. Suma la care conveneau era trecută într-o agendă specială, ingenios camuflată.

Pricinile pentru care „clienții" veneau să-i ceară sprijinul erau variate și din diferite sectoare de activitate. Solicitarea unei slujbe, numirea sau definitivarea în învățămînt, dispensarea unui tînăr căruia îi venise rîndul să fie luat în armată, avansarea în administrație sau în ierarhia militară, revizuirea unor procese-verbale de impunere la impozit, o apreciere mai puțin severă din partea judecătorului care să ducă dacă nu la achitare atunci la o pedeapsă minimă, pentru ca apoi la Curtea de apel, în aceleași condiții, să poată fi dată o sentință de achitare, acceptarea unei licitații publice de către primărie în condiții oneroase pentru comună, dar remuneratorie pentru ofertant, iată numai cîteva din motivele pentru care clienții veneau să solicite *Vivandierei* protecție.

De unde și pînă unde această poreclă, n-am putut afla. Ea și-ar fi găsit justificarea dacă Săftica ar fi manifestat o evidentă preferință față de reprezentanții armatei. Or, informațiile pe care le-am putut culege sînt unanime în a recunoaște că Săftica totdeauna s-a menținut într-o neutralitate absolută. Cu toate acestea orașul a poreclit-o *Vivandiera,* să nu alt fel.

— De necazul acesta nu te poate scăpa decît Vivandiera.

Acesta era sfatul pe care îl dădeau cei care mai apelaseră la serviciile ei.

Și Vivandiera conștientă de puterea ei — pentru sînii și șoldurile ei era invidiată de toate femeile din oraș — se pricepea să deschidă toate ușile, dar, mai ales, să *convingă.* Dacă i se cerea în schimb să „fie drăguță", nu se refuza decît numai atunci cînd sconta că, prin refuz, va obține mai mult. În orice caz, niciodată nu i se întîmpla să dea greș. Mai ales dacă acela pe care îl solicita depășise vîrsta de cincizeci de ani succesul era totdeauna și pe deplin asigurat. Își făcea un punct de glorie din faptul că era „genul" de femeie ce place îndeosebi bărbaților care au încetat de a mai fi tineri. Disponibilă totdeauna sufletește, lipsită de temperament, dar mi-

mînd unul pasional, izbutea să lase în inimile bărbaților amintiri care nu se estompau ușor.

Mai ales persoanele simandicoase și venerabile o căutau cel mai adesea la telefon.

— Ce mai faci, Carmencito ?

Așa se intitula pe atunci un șlagăr în mare vogă. Numele plăcîndu-i, îl adoptă comandîndu-și imediat cărți de vizită la cea mai mare tipografie din oraș : *Carmencita Jurubiță*, iar dedesubt, profesiunea fictivă : *rentieră*.

Avînd o memorie excepțională nu numai a figurilor, dar și a vocilor, ghicea de fiecare dată cine este la capătul celălalt al firului.

— Cine-i? Papa președintele? Foarte drăguț din partea ta că te-ai gîndit să-mi telefonezi. Mersi!

— Și nu te mai poate omul vedea deloc!

— Vai, papa, dacă ai ști cît de ocupată sînt!

— Înțeleg!... Totuși!

— Știi, papa, chiar intenționam să trec zilele acestea pe la bancă. Vreau să te rog ceva, papa. Pentru tine, dragă papa, este un fleac.

— Bine, s-a făcut. Să vii neapărat.

Și nu era zi în care să nu primească măcar un singur telefon de acest fel.

De ascensiunea surprinzătoare și rapidă a surorii sale, Mitică Jurubiță a luat cunoștință destul de tîrziu și în mod cu totul întîmplător. Brodindu-se ca tocmai atunci să treacă printr-o criză pecuniară, datorită unei tentative eșuate de contrabandă cu țigări bulgărești, într-o zi se hotărî s-o viziteze în speranța că ea, mărinimoasă, avea să-i acorde un „împrumut".

Hotărîndu-se s-o viziteze pe Săftica, Mitică Jurubiță se dovedi bine inspirat. Ea nu numai că fu de acord să-l „împrumute" cu o sumă de bani la care el nici nu visase, dar, mai mult, îi propuse să-l căpătuiască.

— I-a spune, măi Mitică, din ce trăiești tu?

Mitică se scărpină în cap întîrziind răspunsul. Dacă soră-sa i-ar fi pus o astfel de întrebare pe

vremea cînd era o fiţă de mahala, i-ar fi mărturisit, fără ocol, care erau sursele sale de trai. Dar acum ea era cucoană, avea casa ei şi bani, nu glumă, de vreme ce se oferise să-i împrumute o sumă atît de mare.

„Dacă îi spun adevărul, te pomeneşti că mangosita, de teamă să n-o compromit, n-are să vrea să mai ştie de mine".

— Păi să vezi... Învîrt şi eu nişte afaceri pe picior. Să ştii însă că e lucru curat.

— Curat !... Pe dracu' curat ! îl persiflă Săftica. Lasă că ştiu eu cam ce afaceri pe picior, *curate*, învîrţi tu. Mă, Mitică, tu nu vrei să intri în rîndul oamenilor?

— Cum, adică, să intru în rîndul oamenilor, Săftico?

— Să intri într-o slujbă. Să ai o lefuşoară şi la bătrîneţe o pensioară... Ei, ce zici?

— Ce să zic, fă?... Zic, da. Dar cine îmi dă mie o slujbă? Şi nu orice slujbă, ci una care să-mi placă. Mai uşoară, nu de-alea de se spetează omul precum boul la jug.

— Cine să-ţi dea? Eu îţi dau, mă! Spune ce ţi-ar plăcea, şi restul lasă pe mine. Am făcut eu pentru alţii şi am să las pe frate-meu să tragă mîţa de coadă?

— Ai să poţi tu, fa?

— Spune mă, unde vrei să intri şi într-o săptămînă, două îţi iese numirea.

Mitică Jurubiţă iarăşi se scărpină în cap.

— Dacă tu zici că ai proptele, atunci să mă numească în poliţie. Dar nu oriunde. La moravuri. Acolo cred că mi-ar place mie.

— Bine Mitică! Dacă tu vrei la moravuri, la moravuri ai să fii numit. Chiar mîine am să mă duc la chestor să aranjez trebuşoara asta.

Făgăduiala soră-si nu se dovedi vorbă goală. În mai puţin de o lună de zile, Mitică Jurubiţă fu numit agent la secţia moravuri din chestura oraşului.

Aptitudinile sale *înnăscute,* dar mai ales experienţa cîştigată de pe urma practicării unor meserii oneroase, de pildă contrabanda, traficul de carne vie sau — atunci cînd se găsea la mare ananghie — sfeterisirea portofelelor din buzunarele călătorilor îi fură de mare ajutor în a găsi noi metode de augmentare substanţială a salariului său. Acei sau acele care trebuiau să-i întregească salariul erau patroanele bordelurilor şi ale caselor de „rendezvous", patronii tavernelor din port şi ai localurilor „distinse" din centru, numite „cabarete" sau „varieteuri", prostituatele independente, înregistrate la secţia „Moravuri" sau cele neînregistrate, dar depistate de el prin mijloace personale.

Toată această lume trebuia să fie atentă cu domnul agent Mitică Jurubiţă. *Atenţia* aceasta în cele mai multe cazuri se concretiza sub forma unei indemnizaţii fixe lunare, a cărei valoare varia în raport cu veniturile realizate de către cel care trebuia să plătească.

Chiar din prima lună a activităţii sale, proaspătul agent de moravuri, cu o competenţă de veritabil contabil, consemnă pe un carneţel numele celor care trebuiau să fie *atenţi* cu el şi cu ce anume sumă. La sfîrşitul fiecărei luni îşi vizita „debitorii" în ordinea în care erau trecuţi în carneţel.

În afară de aceste venituri fixe, Mitică Jurubiţă realiza o mulţime de alte venituri „ întîmplătoare", consemnate de asemenea în carneţel la rubrica cu acelaşi nume.

Neavînd familie — spre deosebire de ceilalţi colegi de ai lui — agentul Mitică Jurubiţă, care singur îşi zicea „Inimă bună", mai toată ziua şi aproape toată noaptea se găsea în „exerciţiul funcţiunii". Cu alte cuvinte, îşi petrecea zilele, dar mai ales nopţile prin taverne sau case de toleranţă. Acolo încingea cîte un „barbut" crunt şi interminabil.

Dar pe vremea cînd era doar un simplu agent la „Moravuri", barbutul deveni o nouă sursă de cîştiguri întîmplătoare. Partenerii săi de joc, pe de

o parte măguliți că nu-i disprețuiește, ci, dimpotrivă, le caută societatea, iar pe de alta, făcîndu-și socoteala că nu e prudent să-i ia banii, îl lăsau să cîștige de fiecare dată.

În timpul jocului, partenerii săi, din motive de concurență sau de rivalitate personală, îi furnizau, fără să se zgîrcească, nenumărate informații care, fructificate ulterior, deveneau noi surse de venituri întîmplătoare.

Dar tocmai cînd se aștepta cel mai puțin, surveni avansarea la gradul de comisar și trecerea sa în cadrul Siguranței.

Pentru proaspătul comisar, transferarea de la Moravuri în cadrul Siguranței echivala cu o adevărată catastrofă. În primul rînd, pentru că seca, dintr-o dată, o sursă inepuizabilă de venituri. În al doilea, pentru că trebuia să se rupă dintr-un mediu în care se simțea în elementul său.

Cînd i s-a adus la cunoștință avansarea și transferul, Mitică Jurubiță, în culmea deznădejdii, exclamă :

„Așa îmi trebuie dacă nu mi-am văzut doar de treburile mele! Mi-am făcut-o, cum s-ar spune, singur, cu mîna mea".

Făcînd o asemenea presupunere, nu greșea. Avansarea și transferul se datorau faimei pe care și-o crease de „polițist cu ochi ager și mult fler". În tavernele din port, în „saloanele" caselor de toleranță, jucînd barbut, cinstindu-se și tăifăsuind cu partenerii săi de joc, în marea lor majoritate cu „cazier", intra adesea în posesia unor informații deosebit de importante. Pe acelea care puteau deveni surse de noi venituri le păstra pentru sine. Pe celelalte le *pasa* colegilor săi de la secția judiciară. Autorii multor infracțiuni fuseseră descoperiți și arestați numai datorită indiscreției, voite sau nu, a partenerilor săi de barbut.

Din acest motiv, colegii de la „judiciară" atunci cînd se găseau în vreun impas veneau la el.

— Dragă Mitică, azi noapte a fost o spargere la bijutierul Guttman. Ia interesează-te tu, poate afli ceva.

În aceeași noapte sau în cele imediat următoare, jucînd barbut ba într-o tavernă, ba într-un bordel sau într-o cafenea frecventată de diverși indivizi certați cu legea, era imposibil să nu descopere măcar un indiciu, cît de vag, care apoi să ducă la arestarea acelui sau acelor vinovați.

Serviciile acestea dezinteresate pe care le făcea colegilor săi stîrneau invidii profesionale, dar totodată îi consolidau reputația de „polițist cu ochi ager și cu mult fler". Și atunci cînd șeful Siguranței din oraș, alarmat de întețirea activității comuniștilor, simți nevoia unui om „capabil" să facă față noii situații, careva pomeni numele lui Jurubiță. Propunerea, considerîndu-se cum nu se poate mai nimerită, fu imediat acceptată.

Cînd chestorul, în persoană, îi comunică vestea, felicitîndu-l, Mitică Jurubiță, nenorocit, ceru o păsuire de o lună de zile ca să poată preda *serviciul* — ca simplu agent treaba aceasta se putea face în cel mult o oră —, în realitate, ca să poată încasa de la prietenii săi de barbut lunarele *atenții* fixe.

Cum ieși de la chestor alergă la soră-sa :

— Săftico, scapă-mă! Vor să mă ia de la Moravuri și să mă treacă la Siguranță, avansîndu-mă comisar.

— Ei, și ce-i rău în asta, mă, prostule?

— E rău!... E cum nu se poate de rău. Eu nu-s făcut pentru treaba de la Siguranță, Săftico. Eu îs născut pentru asta de la Moravuri. Aici îmi place. Lucrez cu plăcere, pun suflet. Și toți mă iubesc. Știi cum îmi spun ? Dom' Mitică, Inimă bună. (Ignora faptul că singur își popularizase supranumele.) Toți mă iubesc. Și fetele, și fanții lor, și madamele. Ce mai, toată lumea, Săftico, toată lumea. Și știi de ce? Fiindcă mă simt ca pe unul de-al lor. Mănînc și beau cu ei la masă, joc barbut cu ei, le cer și-mi cer sfatul atunci cînd e cazul.

Eu nu mă țin cu nasul pe sus ca ceilalți colegi ai mei.

— Și slujba? se interesă Săftica.

— Ca pe roate, fă! Ca pe roate. Atunci cînd e vorba de acele obligații care musai trebuie îndeplinite nu încape tocmeală. La altele, mai mărunte, închid ochii, mai ales că de fiecare dată se *simt*. Eu sînt, fa, o mînă de fier îmbrăcată într-o mănușă. Mie nu-mi place să scot mănușa, ca să-mi vadă și să simtă mîna mea de fier, iar ei, hoți de deștepți, nu sînt deloc curioși s-o vadă.

Dacă mă trec la Siguranță e rău. Acolo e politică și mai ales muncă multă. Nu-i de mine, Săftico. Și apoi, mai e o cheste : aici, mulțumesc lui Dumnezeu, nu mă plîng. Oamenii se *simt* — cum ți-am mai spus — și încă binișor de tot. Leafa — rămîne între noi — e un mizilic. Pe cînd dincolo, nu numai că nu plouă, dar nici măcar nu pică. Și nici că se poate altfel. De la cine să *pice*? De la comuniști? Ăștia sînt niște ciocănari amărîți sau niște coate goale. De aceea, Săftico, scapă-mă. Vorbește cu cine ai mai vorbit, fă-te luntre și punte să rămîn pe loc.

Săftica i-a promis, dar cam din vîrful buzelor. De data aceasta interesele lor nu se mai întîlneau pe un teren neutru. Erau contradictorii. Faptul că fratele ei urma să fie avansat și mutat la Siguranță Săftichii îi convenea de minune. În primul rînd, ca o chestiune de prestigiu. Cu un frate, simplu agent la secția de moravuri, nu avea motiv să se laude. Altfel suna însă „fratele meu care e comisar la Siguranță..." Iar mîine, poimîine : „fratele meu care e comisar șef, inspector șef la Siguranță..." În al doilea rînd, avîndu-l pe frate-său la Siguranță, întrezărea perspectiva lărgirii activității sale într-un sector pînă atunci neexplorat. De aceea, în loc să-l ajute — și dacă ar fi încercat ar fi izbutit — lucră împotriva intereselor fratelui său.

— Mitică, îl minți ea, m-am zbătut cît am putut, dar n-am putut face nimic. Toată lumea te

apreciază, în frunte cu chestorul, toți spun că locul tău e în cadrul Siguranței.

— Cum, fa Săftico, n-ai putut tu face nimic?

— Nimic, Mitică, nimic!

— Mi-am făcut-o cu mîna mea. Dracu' mă puse să vînd *ponturile* neisprăviților ălora de la judiciar. M-au lucrat!

— Lasă că ți-au vrut binele. Ai să vezi că rău n-are să-ți pară. Știu eu ce spun. Ca mîine te văd comisar șef, inspector.

— Ce știi tu, Săftico! Cu viața pe care am dus-o eu pînă acuma n-am să mă mai întîlnesc niciodată. Mai încearcă, Săftico! Mai trec pe la tine zilele astea.

— Am să mai încerc.

Plecînd de la soră-sa, se ducea să-și întîlnească prietenii, colindînd pe rînd tavernele, speluncile, bordelurile.

— Ce se mai aude, domn'comisar? (Deși nu-i ieșise încă numirea, toți îl numeau așa.)

— Nimic! Nu se poate și pace! Am să vă părăsesc, fraților!

Pronunța cuvintele cu atîta părere de rău, încît proxenetelor, *fetelor,* le dădeau lacrimile.

— Și pe noi cui ne lași domn' Mitică ? începea să se căineze cîte una, de parcă ar fi fost în pragul morții.

— Taci, fa! Te bocești ca o toantă! o mustra alta. Că domn' Mitică tot în oraș rămîne cu serviciul. N-are să ne uite dumnealui, fii fără grijă. Nu-i așa, domn'comisar?

— Să vă uit? Cum să vă uit!... Nevastă am? N-am! Copii, am ? N-am ! Părinți, am ? N-am ! Voi sînteți casa mea, familia mea. Ce dacă sînteți tîrfe, codoși și codoașe? Eu pe voi vă iubesc! Mă credeți?

— Cum să nu, domn'Mitică!

Îl credeau. Liota aceea de declasați și declasate țineau sincer la el. Faptul că el se pricepea tare bine să le stoarcă sub o formă sau alta diferite sume de bani nu influența deloc sinceritatea și trăinicia sentimentelor lor. Mai mult decît oricare

alţii — tocmai prin natura ocupaţiei lor — ei ştiau că pentru cel mai mic serviciu trebuiau să plătească.

Prin faptul că ţineau la comisarul *lor,* nu e de mirare că cineva a avut năstruşnica idee ca despărţirea să fie sărbătorită printr-un banchet de adio. Şi nu e de mirare nici faptul că propunerea a fost îmbrăţişată cu căldură. Imediat se constitui un comitet de iniţiativă. O prea recent cinstită doamnă de aproape cincizeci de ani, în tinereţe cocotă de lux, apoi patroana celei mai „selecte" case de „rendez-vous", „retrasă din afaceri" abia de cîţiva ani, acceptă cu plăcere să-şi pună casa la dispoziţie. O frumoasă şi spaţioasă casă boierească achiziţionată mai pe nimica de la un descendent scăpătat şi degenerat.

În ziua sorocită, la masa în formă de potcoavă din sufrageria somptuoasă şi spaţioasă, luară loc invitaţii şi invitatele. La loc de cinste trona Mitică Jurubiţă, în uniformă nou-nouţă de comisar. De-a dreapta sa, amfitrioana, de-a stînga, preşedintele comitetului de iniţiativă, noua patroană a celei mai „selecte" case de „rendez-vous". Urmau membrele comitetului de iniţiativă, patroana celui mai frecventat bordel, proprietarul unui hotel cu pasagere permanente şi tarifate. În continuare se înşirau de o parte şi de alta a mesei, ierarhic — ierarhia era stabilită în raport cu starea materială — alţi profitori şi profitoare ai „amorului tarifat", cum mai era denumită, eufemistic, prostituţia în presa vremii.

Femeile, indiferent de vîrstă, erau elegant îmbrăcate, dar mai ales bogat împodobite cu bijuterii. Inelele şi brăţările, lanţurile, medalioanele, broşele, pandantivele, colierele, cerceii şi clipsurile, toate la un loc cîntăreau cîteva kilograme de aur şi de pietre preţioase.

Din păcate, oraşul fiind lipsit de un cronicar monden, nicăieri nu fu consemnat evenimentul, unic în felul său, atît din punctul de vedere al asistenţei, cît şi al bogăţiei meniului.

Prima parte a ospățului se desfășură într-o atmosferă aproape solemnă. Asistența făcea eforturi vizibile să nu-și dea arama pe față.

Dar după o primă oră de adaptare începură să se simtă mai la largul lor. Golind farfuriile — mereu altele, cu alte mîncăruri — deocamdată fără nici un efort, conversațiile începură să se lege. Fiind cu toții și cu toatele de aceeași branșă, subiectul celor mai multe dintre ele îl formau afacerile. Rivale în viața de fiecare zi, majoritatea dintre ele — datorită acerbei concurențe dintre diferitele stabilimente — întîlnindu-se acum pe un teren neutru și cu ocazia unui atît de solemn eveniment, discutau amabil despre afaceri, oferindu-și cu generozitate *marfa* de care căutau să se scape fiindcă nu mai era rentabilă.

Comisarul Mitică Jurubiță era deseori consultat și el își dădea părerea cu o competență care umplea de admirație pe experimentatele negustorese de carne vie. Opinia sa era acceptată ca o sentință fără drept de apel.

Mișcat de dragostea arătată de prietenele și prietenii săi, comisarul Jurubiță, dinadins, ca să nu le strice cheful, afișa o bună dispoziție, care, de fapt, îi lipsea. În realitate, îl stăpînea melancolia, transformată foarte curînd într-o veritabilă tristețe. Ca s-o alunge, golea pînă la fund paharul, pe care unul din chelneri, postat în spatele său, avea grijă să i-l umple de fiecare dată.

În cele din urmă nici măcar vinul nu izbuti să alunge tristețea. Dimpotrivă, o accentua. Atunci, îmbrățișînd cu privirea asistența, murmură :

— Cum să mă despart eu de voi, cum să mă despart!

Și fu atîta sinceră părere de rău în tonul cu care pronunță cuvintele, încît amfitrioana își simți ochii umeziți de lacrimi.

Mai afectată de tristețea comisarului lor se arătă președinta, femeie în jurul vîrstei de patruzeci de ani, care cu o săptămînă în urmă își îngropase prietenul de inimă.

— Şi, mă rog, de ce trebuie să te despărţi? Dacă ţi-e drag de noi, cine te împiedică să rămîi?

— Ce pot să fac, madam Marcela? întrebă comisarul, neînţelegînd unde bate matroana.

Oferta veni direct, negustoreşte :

— Păi, da! Ce te împiedică? Slujba? Dă-o încolo de slujbă! Eu, precum ştii, am rămas singură. Dacă ai vrea, mă-nţelegi, dragă dom'le Mitică...

Comisarul Jurubiţă nu fu deloc jignit de propunere. Se uită la ea cu un ochi expert. Deşi trecută prin ciur şi prin sită, preşedinta nu arăta nici măcar vîrsta pe care o avea. Pe deasupra, nu era deloc urîtă. Dar mai important decît aceasta era faptul că, dintre toate, madam Marcela părea o vitrină vie încărcată de bijuterii. Evaluă dintr-o privire cerceii cu briliante mari cît bobul de fasole, colierul de perle veritabile înfăşurat de cîteva ori în jurul gîtului, brăţara de aur masiv încrustată cu diamante, inelele — cîte unul aproape la toate degetele ambelor mîini — şi suma la care ajunse îl încîntă. Şi apoi, era sigur că preşedinta nu izbutise să se împodobească cu toate bijuteriile pe care le poseda.

Propunerea de a deveni amantul ei de inimă şi coasociat la bordelul de lux al preşedintei i se păru extrem de ispititoare. Unindu-şi talentele, în cîţiva ani puteau deveni milionari. Dar la gîndul că, la rîndul său, va trebui să depindă de poliţie, să dea şperţ poate unui fost coleg, să-l linguşească şi să-l lase să cîştige la barbut din calcul, entuziasmul sucombă.

Nu se simţea în stare ca, după ce se înfruptase copios din fructul puterii, să renunţe de bunăvoie la el. Nu se simţea în stare ca, după ce abuzase de prerogativele funcţiei sale, să devină la rîndul său victima arbitrariului şi cupidităţii aceluia care avea să-i ia locul.

— Nu se poate, madam Marcela. Pă onoarea mea că nu se poate.

— Bine! Dacă nu se poate, nu se poate! Am făcut şi eu, aşa, o propunere. Fără supărare, domn'Mitică,

— Nici vorbă de supărare, madam Marcela. Dar nici la matale. Vezi, dacă după mine ar înceta să mai existe o secție de moravuri cu agenți și comisari, n-aș mai sta o clipă pe gînduri. Așa însă... Eu, fost comisar, să trebuiască să spun cine știe cărui netrebnic ; să trăiți, domn'agent sau domn'comisar cutare... Înțelegi, nu cadrează!

— Înțeleg !... Cum să nu înțeleg !... Și ridicînd paharul, spre a-l convinge că nu e supărată, toastă : În sănătatea matale domn' Mitică !... Și la mai mare!

La semnalul dat de madam Marcela toasturile se succedară unul după altul :

— Să trăiască comisarul nostru, nea Mitică, Inimă bună!

— Ura, de trei ori ura pentru comisar. Să-l vedem cît mai curînd chestorul poliției.

— Să te audă Dumnezeu, să trăiești și matale, țățică Frosa! o linguși una din comesene.

— Ba să-l vedem pînă la anu' ministru și să facă o lege care să ne apere și pe noi, amărîții ăștia, completă unul, pe nume Tase, cu o voce răgușită de luetic, prietenul de inimă a celeia care vorbise înaintea lui.

După fiecare toast paharele se goleau pînă la fund. Pînă la fund golea de fiecare dată paharul și Mitică Jurubiță. Mișcat de toastările nenumărate și spontane, de la o vreme începu și el să toasteze :

— Să trăiască madam Marcela și *domnișoarele* ei!

Sau :

— Să trăiască țața Frosa și nea Tase!

Sau :

— Să trăiască nea Nicu și să-l vedem cît mai curînd patronul hotelului Bristol!

Cînd toasturile se mai potoliră, președinta comitetului de inițiativă, care între timp dispăruse pentru cîteva minute, se ridică în picioare și ceru să se facă liniște.

— Dragă domnule Mitică, te rugăm să primești din partea noastră, a tuturora, o mică atenție, și încă o dată, ca să nu mai lungesc vorba, la mai

mare! Să dea Dumnezeu să te vedem mîine, poi-mîine chestor.

— La mai mare ! Ura !... Trăiască nea Mitică, Inimă bună ! Ura !... Ura !... toastă întreaga asistență ridicată în picioare și aplaudînd.

Jurubiță, îndemnat de președintă, desfăcu ambalajul în care era înfășurată o cutiuță de formă paralelipipedică, după care o deschise. *Atenția* consta dintr-un ceas de aur extraplat, marca Schaffhausen.

Mișcat pînă la lacrimi, Mitică Jurubiță se ridică să mulțumească :

— Dragele mele, madam Marcela, madam Frosa, madam Aurica și dumneavoastră celelalte... Dragă nene Nicule, nene Tase și dumneavoastră ceilalți. Vă mulțumesc pentru acest dar fain. Mă doare sufletul că trebuie să ne despărțim. Căci eu, — înecat de suspine — căci eu vă iu...iubesc. Pe toți și pe toate vă iubesc!

Și nemaiputînd continua, se lăsă să cadă în fotoliu cu ochii împăienjeniți de lacrimi. Căută prin buzunare batista, dar negăsind-o își șterse ochii cu șervetul. Pe urmă, rușinat de atîta slăbiciune, ceru chelnerului, cu o voce răgușită și răstită, să-i toarne de băut.

Înspre ziuă petrecerea luă sfîrșit. Cei care participaseră la banchet veniră pe rînd să-și ia rămas bun de la comisar respectînd ierarhia stabilită de comitet înainte de banchet. Prima — așa cum se și cuvenea — fu președinta.

— Nene comisarule să nu ne uiți și să mai dai pe la noi.

— Se poate să vă uit, madam Marcela?!

Și deschise larg brațele. Se îmbrățișară, se sărutară. Urmară la rînd ceilalți. După ce, în sfîrșit, și ultima invitată își luă rămas bun, fața comisarului Mitică Jurubiță, zis „Inimă bună", mînjită cu diverse nuanțe de ruj arăta, în lumina mohorîtă a dimineții, ca o mască grotească la un sfîrșit de carnaval.

Două zile mai tîrziu apăru numirea sa în Monitorul Oficial și tot în aceeași zi se prezentă la noul său serviciu. Întrevederea cu superiorul său, inspectorul șef Pericle Tărăboanță, dură două ore. Înștiințîndu-l că în noul său post avea să se ocupe exclusiv de comuniști, inspectorul șef, foarte pe scurt, îl puse la curent cu activitatea desfășurată de aceștia în prima jumătate a anului. Bilanțul era îngrijorător și se caracteriza printr-o „recrudescență" a acțiunilor „subversive". Manifeste, acte de sabotaj, presă ilegală, activitate agitatorică mai ales în rîndul armatei, ceea ce din punctul lui de vedere era foarte grav.

În campania aceasta de stîrpire a comuniștilor era nevoie de oameni cu aptitudini reale de polițist.

— Or, dumneata, domnule Jurubiță, se pare că posezi asemenea calități. Toți care te cunosc sînt unanimi în a o recunoaște. Acesta este motivul pentru care te găsești în mijlocul nostru. Sînt încredințat că în bătălia pe viață și pe moarte pe care am pornit-o împotriva comuniștilor dumneata te vei acoperi de glorie.

— Domnule inspector șef, mă voi strădui.

— Sînt convins că vei izbuti. Îți urez mult succes!

— Mulțumesc, domnule inspector șef!

În drum spre biroul său, comisarul Jurubiță își spuse înciudat :

„Deci, din cauza păcătoșilor ăstora de comuniști am fost eu mutat aici. Din cauza lor am pierdut eu toate „ciubucurile"... și încă ce ciubucuri!... Păi, dacă așa stau lucrurile, lasă că am să vă vin eu de hac, ciocănarilor".

Și cu toate că pînă atunci nu avusese de-a face cu vreun comunist, simți că-i urăște de moarte. Pe urmă, în decursul activității sale, această ură nu numai că nu slăbi, ci, dimpotrivă, spori în intensitate. Datorită urii înverșunate numai după o perioadă scurtă de activitate începu să se spună despre el că-i „în stare să-i mănînce pe comuniști cu lingura".

Încă de pe vremea cînd lucra la „Moravuri" Mitică Jurubiță avea un fel personal de a conduce o anchetă.

Cînd cel în culpă era adus în fața sa, după ce îl examina cîteva clipe ca să-și dea seama cu ce fel de om are de-a face, îi punea întrebarea cu care, invariabil, începea orice anchetă.

— Știi barbut ?

Felul cum decurgea cercetarea depindea totdeauna de răspunsul pe care îl primea. Dacă cel în culpă răspundea afirmativ, comisarul Jurubiță se înveselea brusc. Scotea din buzunar zarurile și jocul se încingea. De cele mai multe ori partenerul său nu avea bani, fiindcă îi fuseseră sfeterisiți de gardiști imediat după arestare. Faptul acesta nu constituia o piedică. Generos, își credita partenerul, și atunci cînd acesta ajungea să fie „în fonduri" își lua înapoi banii împrumutați. Dacă partenerul său juca tare, comanda gustări și băutură.

Dar, oricît de pasionat ar fi devenit jocul, comisarul Jurubiță nu-și pierdea capul. Fără ca celălalt să prindă de veste îi lua un prim „interogatoriu". Întrebările abile, meșteșugite, deși în aparență naive, i le punea între două anecdote sau în clipele de mare tensiune cînd celălalt, absorbit de joc, răspundea în mod mecanic. Datorită acestei metode, la capătul unei partide pasionante, comisarul Jurubiță știa despre partenerul său mult mai multe lucruri decît ar fi putut afla în decursul unui interogatoriu de mai multe ore.

Cu toate acestea n-aș putea afirma că „barbutul" constituia metoda sa personală de investigație. Comisarul Mitică Jurubiță învățase jocul cînd avea doar unsprezece ani și cu timpul devenise marea sa pasiune. La începutul carierei sale de polițist, de fapt, unica sa mare pasiune. Începînd să joace barbut cu delicventul n-o făcea din calcul profesional, ci din plăcerea reală de a juca. Prilejul i se oferea aproape de fiecare dată cînd trebuia să ia un interogatoriu, fiindcă în cele mai multe cazuri — cu excepția femeilor — clienții poliției de moravuri

erau mari barbugii. Mulțumit că i se ivea prilejul să joace, Mitică Jurubiță se dispunea brusc, oferea partenerului țigări și se comporta ca de la egal la egal. Abia după ce jocul se încingea se trezea în el polițistul și începea să-și facă meseria.

Scurt timp după ce începu să lucreze în cadrul Siguranței se găsi în situația să constate, mai întîi cu părere de rău, apoi cu furie, că printre comuniștii pe care trebuia să-i ancheteze nu găsea parteneri de joc.

— Știi barbut, Năică? (Acesta era numele pe care îl dădea arestaților politici).

— Ce să știu? întreba arestatul.

— Barbut! Sau te pomenești că habar nu ai ce mîncare de pește o mai fi și barbutul ăsta!

— Nu știu!

— Nu știi!

Comisarul Jurubiță ofta din adîncul rărunchilor și se uita cu ură la cel din fața sa.

„Din cauza prăpădiților ăstora, care nici măcar nu știu juca barbut, am fost eu mutat de la „Moravuri".

— Barbut nu știi, dar în schimb, te pricepi să răstorni lumea pe dos, așa-i?

— În nici un caz n-o răstorn pe dos, domnule comisar.

— Lasă, mă, că vă știu eu pe voi.

De fapt nu știa nimic. I se dăduse sarcina să lichideze activitatea ilegală a comuniștilor din oraș, dar habar nu avea ce voiau comuniștii și nici nu cunoștea metodele lor de luptă. Avea să se inițieze repede învățînd de la colegii săi, dar mai ales din propria sa experiență, fiindcă Jurubiță era o bestie inteligentă.

La început aversiunea, ura împotriva comuniștilor, avea cauze pur subiective. Nu-l interesau deloc motivele pentru care erau vînați comuniștii, mai precis nu-i ura pentru „primejdia" pe care o reprezentau ei. Dar nu numai că nu-i ura pentru aceasta, dar în sinea sa nu putea înțelege cum autoritatea de stat, respectiv guvernul, se teme de niște ciocănari „scrîntiți la cap" care își închipuie că vor putea cu mîinile

lor să răstoarne lumea. Că niște ciocănari „scrîntiți" dărîmaseră coșcogeamite imperiu țarist și că aceiași ciocănari „scrîntiți" ridicaseră din temelii un stat care avea la bază tocmai aceste „aiureli", comisarul Jurubiță ignora acestea toate cu desăvîrșire.

După un an de activitate în cadrul Siguranței, comisarul Jurubiță avea să-și revizuiască total părerea. După un an de zile avea să capete o a doua mare pasiune : exterminarea cu orice preț a „mișcării comuniste". Această nouă pasiune avea să-l transforme în „mîncător de comuniști cu lingura". Acum nu-i mai ura din motive subiective ca la începutul activității sale în cadrul Siguranței. Acum îi dușmănea cu o ură neîmpăcată, cumplită, ucigașă, fiindcă se convingea, din practica de fiecare zi, că ei, comuniștii, constituiau pentru „siguranța statului" o primejdie reală și mult mai gravă decît își dădeau seama cei mai mari decît el. Ajunsese la concluzia că ei, comuniștii, erau atît de primejdioși numai fiindcă, în ciuda tuturor metodelor folosite, cerbicia lor morală nu putea fi înfrîntă.

De aceea el, care mai înainte nu prea se obosise să gîndească, începu să-și frămînte creierii ca să descopere acea metodă infailibilă, capabilă să înfrîngă, să anihileze cerbicia acestora. Era convins că dacă izbutea să descopere o asemenea metodă, mișcarea comunistă putea fi extirpată din rădăcini. Bineînțeles, dorința sa rămase irealizabilă. Dar dacă nu putu descoperi o asemenea metodă, unică și fără greș, își imagină altele diabolice, perfide sau bestiale care aveau să-i consacre faima de „mîncător de comuniști" și care aveau să-i aducă avansarea.

Totuși zelul pe care îl depunea, pasiunea cu care acționa nu se datorau numai dorinței de afirmare. Comisarul Jurubiță „mînca pe comuniști cu lingura" nu numai pentru a fi pe placul șefilor săi și nici numai de dragul avansării și al decorațiilor. Desfășura o activitate neobosită dintr-o nevoie pur personală. Se simțea ca într-o competiție pe viață și pe moarte pe care voia cu orice preț s-o cîștige. Voia ca în bătălia pe care o angajase să iasă nea-

părat învingător. Eşecurile repetate, în loc să-l demoralizeze, îl îndîrjeau şi mai mult, ura sa creştea, zelul său, de asemenea. Dar totul era zadarnic. Activitatea comuniştilor din oraş şi judeţ în loc să se diminueze, dimpotrivă, pe măsură ce războiul se prelungea, devenea din ce în ce mai puternică. În fabricile din oraş actele de sabotaj se înmulţeau, în port, de asemenea. Pe zidurile fabricilor, ale caselor din mahalalele locuite de muncitori nu era noapte să nu fie lipite manifeste şi „fluturaşi". Pînă şi în programele cinematografice erau strecurate manifeste. Zadarnice se dovedeau toate măsurile. Zadarnic interogase zeci şi zeci de muncitori de la şantierul naval, de la Întreprinderea metalurgică. Zadarnic îi bătuse, îi schingiuise. Zadarnic, datorită zelului său, Curtea Marţială dăduse sentinţe care totalizau sute de ani de închisoare. Lucrurile îi mergeau din rău în mai rău. Sabotajele se ţineau lanţ. Căci ce altceva decît sabotaj se putea numi faptul că se întîrzia livrarea tocmai acelor piese destinate în primul rînd frontului ? Pe cine să faci vinovat ? Cei pe care îi lua la cercetări veneau cu o serie de argumente ca să justifice întîrzierea. Ce putea să facă ? Da, să-i aresteze pe toţi. Să-i bage pe toţi în închisoare. Dar atunci cu cine să se mai lucreze în fabrici ? Sau, cum să previi cealaltă formă de sabotaj care nu se putea constata decît mai tîrziu acolo, pe front : obuze şi proiectile cu focoase defecte, puşti-mitraliere şi mitraliere cu ţevi încă din fabrică decalibrate ?

Dar parcă numai acolo pe front stăteau lucrurile prost !.... El, mai bine decît oricare altul, cunoştea adevărata stare de spirit din oraşe, de la sate. La liceu, profesori şi profesoare care alimentau „spiritul defetist" sau „incitau" deschis împotriva Germaniei hitleriste. Ucenici şi vînzători de prăvălie, elevi şi eleve colportori de manifeste comuniste. Agenţii lui mereu descopereau, lipite pe garduri şi ziduri, etichete şcolare, caligrafiate cu lozinci comuniste. Genul acesta de „material incendiar" — în mod neîndoios opera comuniştilor — apărea îndeosebi

pe străzile din imediata apropiere a fabricilor și cazărmilor, în port și în piețe. În instituții se comentau pe față dezastrele hitleriste de pe fronturi și se făcea haz de comunicatele care vorbeau de retrageri strategice în „poziții arici" și se pronostica, fără teamă, prăbușirea inevitabilă a coaliției fasciste. În cazărmi revolta soldaților contra stărilor de lucruri din țară era în creștere. Procentul dezertărilor se dovedea mereu mai mare și alarmant cel al nesupunerilor la încorporare sau concentrări.

Zadarnice toate eforturile, inutile toate metodele folosite de el. Comisarul Jurubiță s-ar fi putut consola că nici în altă parte lucrurile nu stăteau mai bine. Nici măcar în Capitală, cu toate că acolo aparatul de represiune era infinit mai puternic.

Comisarul Jurubiță nu citise multe cărți în viața sa. Citise într-una însă următoarea întîmplare: cică un înțelept se plimba pe malul unei mări, cugetînd. Și cum se plimba așa, deodată văzu un copil care, cu o ulcică, turna apă din mare într-o gropiță. „Ce faci tu aici, copile? l-a întrebat înțeleptul. Atunci copilul, foarte serios, i-a răspuns: „Vreau să mut marea aici în borticica asta a mea".

În ultimul timp deseori i se părea comisarului Jurubiță că strădania sa de a-i extirpa pe comuniști era tot atît de stupidă și neputincioasă ca și a băiețelului care încerca să strămute marea într-o gropiță. Dar acestea erau momente de slăbiciune, care nu-i temperau deloc zelul. Cu cît erau mai multe și mai mari eșecurile, cu atît devenea el mai înverșunat, mai neobosit, dar și mai irascibil, spre marea disperare a subalternilor săi, care, oricît se străduiau, nu izbuteau să-i intre în voie.

Cu toate că și după trecerea sa la Siguranță continuase să aibă legături cu foștii săi prieteni și „contribuabili personali", totuși, din ce în ce mai rar își îngăduia răgazul să-i viziteze și să încingă acele interminabile și formidabile partide de barbut. Mai des se întîmpla s-o viziteze pe madam Marcela care la banchetul de despărțire îi făcuse propunerea de a-i deveni „prieten de inimă". Pe nesimțite, între

ei se stabiliseră legături de prietenie trainică. Deşi mai în vîrstă decît el, totuşi, atunci cînd simţea nevoia să se destindă, comisarul Jurubiţă o prefera pe madam Marcela pensionarelor sale mai tinere. Dar dacă la comisarul Jurubiţă preferinţa aceasta era doar capriciu dublat de obişnuinţă, în schimb, madam Marcela „făcuse" pentru comisarul Jurubiţă o veritabilă pasiune. Cunoscînd însă caracterul dificil al prietenului ei, se ferea să i-o mărturisească şi, cu atît mai puţin, să-i pretindă reciprocitate. De altfel, de pe urma prieteniei cu Jurubiţă, ea nu avea decît de profitat. Ca protejată şi prietenă a binecunoscutului şi temutului inspector de Siguranţă Mitică Jurubiţă — fusese între timp avansat inspector — devenise tabu pentru cei de la Moravuri. Nu mai trebuia să dea şperţuri şi scăpase de plictiseala descinderilor inopinate prin care cei care le efectuau urmăreau să-i găsească nod în papură ca s-o mai stoarcă de ceva bani. De aceea, fără să şi-o mărturisească deschis, în pasiunea sinceră pentru inspectorul Jurubiţă intră şi un oarecare interes. Şi una şi alta, dar mai ales experienţa ei de femeie trecută prin ciur şi prin dîrmon o ajutau să ofere prietenului ei de inimă asemenea satisfacţii, încît acesta să se simtă în dormitorul ei spaţios şi mobilat cu mobilă veche, dar preţioasă, la fel ca Ulise în insula vrăjitoarei Circe.

Dar, spre marele ei regret, inspectorul de poliţie Jurubiţă nu se lăsa mult timp robit nici de farmecele ei tomnatice şi nici de ambianţa odihnitoare şi reconfortantă a somptuosului ei dormitor din lemn de mahon. După cîteva ore petrecute în compania prietenei sale — sau cel mult după o noapte —, Mitică Jurubiţă o părăsea.

Dar nici măcar în puţinele ore cîte le petrecea cu ea nu-şi găsea liniştea. Dacă se întîmpla să rămînă peste noapte, madam Marcela îl auzea vorbind prin somn, zbuciumîndu-se. Pînă şi în somn se războia cu comuniştii.

Cîteodată, văzîndu-l măcinat de gînduri — şi cunoscînd ce anume îl frămîntă — madam Marcela îşi îngăduia să-l mustre cu ton drăgăstos :

— Da mai dă-i ciorilor de comunişti, domn'Mitică! (Deşi existau asemenea relaţii între ei, madam Marcela continua să-i spună domnule Mitică, iar acesta ei, madam Marcela.) Nu te mai gîndi atîta. Acuma odihneşte-ţi creierii, destinde-te un pic. Că doar n-au intrat zilele în sac....

— Nu pot, madam Marcela ! Încerc şi nu pot. Aştia nu sînt oameni. Aştia sînt.... nici eu nu ştiu ce sînt. Îi bat pînă îi stîlcesc şi tot ei sînt mai tari ca mine. Orice le-aş face nu se pleacă, nu se dau înfrînţi. Mă uit la ei : sînt la pămînt, zdrobiţi, cu trupurile numai o rană, abia trăgîndu-şi sufletul, vreau să mă bucur, dar nu izbutesc. Simt că, deşi zdrobiţi, tot ei sînt mai puternici decît mine. Şi atunci, dragă madam Marcela, mă apucă disperarea, furia şi îmi vine să scot pistolul şi să-i omor pe toţi. Dacă ai şti cum îi urăsc, madam Marcela !....

— Dă-i dracului, domn' Mitică, şi nu mai pune atîta venin la inimă. Fă-ţi datoria numai atît cît este necesar. Cum s-ar spune, nici prea, prea, nici foarte, foarte.

— Ţi-am spus doar, madam Marcela, că nu pot. Mă uit la ei, ia acolo nişte amăriţi de ciocănari. Cîţiva coate-goale, de ăia cu carte. Să nu dai pe ei, pe toţi, un sfanţ. Şi uite că tocmai ciocănarii şi ocheliariştii ăştia mă înfruntă. Pe mine, inspectorul Mitică Jurubiţă ! Ei bine, să nu înnebuneşti ? Dacă şefii mi-ar spune : Jurubiţă, îţi punem la dispoziţie toate mijloacele de care ai nevoie, dar pînă într-un an să nu mai rămînă hoţ în ţara romînească, ei bine, madam Marcela, al dracului să fiu dacă într-un an ar mai rămîne măcar sămînţă de hoţ. Numai ăstora nu le pot veni de hac.

— Lasă, că are să fie bine. Să vezi că pînă la urmă aveţi să-i răzbiţi. Acu, decît să te frămînţi atîta, mai bine ai încerca să dormi puţin. Haide, încearcă !....

— Cînd dorm, nici atunci n-am liniște. Îi visez. Ziceai că n-au intrat zilele în sac ? Ei bine, află că au cam început să intre.

— Cum adică au început să intre, domn'Mitică?

— Aici și în alte orașe ca și la sate, comuniștii nu se astîmpără. Cu propaganda lor, în fiecare zi cîștigă mai mulți adepți. Se contaminează țara toată de comunism, madam Marcela. În afară de asta și pe front lucrurile merg prost de tot. De aceea ți-am spus că zilele au cam început să intre în sac. Și, atunci, cînd vor intra cu toatele, are să fie rău de mine, de tine.

— De mine ?

— De tine, madam Marcela. Au să te bage la închisoare.

— Ce tot spui, domn'Mitică? Dar ce le-am făcut eu comuniștilor ca să mă bage la închisoare ?

— Au să te bage la închisoare din cauza meseriei, madam Marcela. Într-un regim comunist nu există meserii ca a ta. Practicînd meseria pe care o practici înseamnă că exploatezi, că ești exploatatoare. Pe tine au să te bage în închisoare, iar pe mine, pentru cît rău le-am făcut și pentru cît mai am de gînd, sigur au să mă împuște.

— Domn'Mitică, dacă așa se prezintă lucrurile nu crezi că e cazul să începi a fi mai cu schepsis.

— Și mă rog, cam ce crezi că ar trebui să fac, ca să se cheme că le fac mai cu schepsis ?

— Să devii mai blînd, să încerci să te pui bine cu ei...

— Asta n-am s-o fac nici în ruptul capului. În primul rînd, fiindcă n-ar folosi la nimic. Pe atîția dintre ei i-am vîrît în pușcărie, pe atîția i-am schingiuit, încît n-au să mi-o ierte, chiar dacă mi-aș schimba blana de acum încolo, ca lupul. În al doilea rînd, chiar dacă s-ar putea nu vreau. Îi urăsc și, cît sînt încă eu deasupra, am să-i vînez ca pe niște iepuri și am să-i pisez atîta să nu mai fie oameni zdraveni apoi cîte zile or mai avea de trăit. Ce s-o întîmpla pe urmă cu mine, întîmplă-se ! Ei

nu se dau bătuți, dar nici eu nu mă dau. De ei nu mi-e frică.

Faptul că Jurubiță „mînca" pe comuniști „cu lingura" nu însemna că, în sinea sa, nu se temea de ei. Dimpotrivă. Numai că nu totdeauna era conștient de acest lucru. Dar pe măsură ce evenimentele începură să se precipite, frica, mai de mult cuibărită în el, nu l-a mai părăsit. Totuși n-a devenit mai bun. Tot fiară a rămas. Aceeași înverșunată ură împotriva comuniștilor. Cînd *lucra,* frica tăcea mîlc. Numai cînd rămînea singur îi aducea aminte că există. De aceea inspectorul Jurubiță se ferea să fie singur. Acum poposea mai des în dormitorul spațios și elegant al prietenei sale, madam Marcela. Dar de cele mai multe ori nopțile și le petrecea jucînd barbut în salonul privat al cine știe cărui bordel, amestecînd cu frenezie zarurile. Acolo, printre prietenii săi de altădată, se simțea mai în largul său. Ca să alunge frica din el, ca să se *dispună,* înghițea cantități neobișnuite de coniac. Înghițea atîta, încît nici unul dintre partenerii săi, băutori cu experiență, nu se putea măsura cu el. Dimineața, o birjă îl aducea acasă sau, de cele mai multe ori, la madam Marcela.

Cînd se deștepta, frica îl prindea imediat în gheare-le ei. Treaz se simțea ca un condamnat la moarte care își trăiește ultimele zile de viață. De frică, evita să citească ziarele. Interzisese subalternilor săi să comenteze în prezența sa întîmplările din afară sau evenimentele de pe front. Îndeosebi, lui Jurubiță îi era frică de o ridicare a maselor, de o „revoluție roșie", cum o numea el, „pusă la cale" de comuniști. Perspectiva aceasta nu era o năzărire a minții sale, în pofida faptului că mai ales în ultimul timp era permanent încețoșată de aburii alcoolului. Informațiile obținute, dar mai ales unele directive primite de la București, prin care se ordona întărirea pazei depozitelor de armament și muniții, erau mai mult decît grăitoare.

„Marele Stat Major — se spunea într-o astfel de comunicare — este informat că în ultimul timp conducerea mișcării comuniste din țară a dat dispoziții tuturor organizațiilor în subordine ca toți membrii și simpatizanții mișcării să strîngă arme și muniții; se recomandă ca armamentul și munițiile să se procure, pe cît posibil, de la unitățile armatei, întrebuințîndu-se în acest scop elementele comuniste..."

Dar cel mai mult l-a speriat un alt ordin primit, care începea așa :

„Comitetul Central al Partidului Comunist din Romînia, considerînd situațiunea prielnică unei acțiuni pregătitoare pentru înlăturarea regimului și instaurarea unui guvern democrat, susceptibil să fie transformat în unul comunist în preajma aniversării zilelor de 1—6 august a.c., a dat comitetelor locale următoarele instrucțiuni".

În continuare se reproduceau acele instrucțiuni : depunerea de rapoarte din partea organizațiilor comuniste privind starea armamentului din depozitele pe care acestea le posedă ; completarea depozitelor cu noi arme ; raportarea pe regiuni a efectivelor posturilor de jandarmi, precum și a armamentului cu care acestea sînt dotate ; formarea unor echipe speciale cu misiunea de a elibera în masă pe comuniștii aflați în închisori etc., etc.

În continuare ordinul suna :

„Comunicîndu-vă cele de mai sus, vă rugăm să binevoiți a dispune de urgență următoarele măsuri :

Să se facă urgente și serioase cercetări pentru identificarea elementelor care se ocupă cu strîngerea armamentului, precum și pentru descoperirea depozitelor.

Elementele care adună armament și muniții, precum și depozitarii vor fi arestați și deferiți justiției, iar armamentul confiscat....."

Şi continuînd în felul acesta, circulara prevedea încă alte măsuri de a căror îndeplinire răspundea el, Jurubiţă.

Datorită unor asemenea ordine „secrete" şi „strict secrete" inspectorul Jurubiţă intrase în panică de teama revoluţiei. Îi era atîta frică, încît aproape în fiecare noapte visa că ea a izbucnit şi că mulţimea i-a înconjurat casa hotărîtă să-l linşeze. Spaima teribilă îl trezea brusc din somn. Înnebunit alerga la fereastră cu pistolul în mînă.

Ca să scape de coşmarul acesta nu punea capul pe pernă mai înainte de a fi complet beat. (Şi în somnul lui de beţiv era bîntuit de acelaşi coşmar, dar, beat fiind, nu se putea trezi. Pînă dimineaţa uita.)

— Nu mai bea atîta, domn'Mitică! se ruga de el madam Marcela care cu cît îl vedea mai nenorocit, cu atîta îl iubea mai mult. Are să ţi se aprindă creierii de atîta spirt.

— Prostii ! Dacă n-am să beau au să mi se aprindă de atîta....

Şi în gînd :

„De atîta frică !"....

— De atîta ce ?

— Lasă că ştiu eu !

De la o vreme, nu numai în somn era bîntuit de coşmare, ci chiar ziua, în amiaza mare începuse să aibă halucinaţii. Adesea i se întîmpla ca, în timp ce ancheta, să i se năzare că aude afară, în stradă, urale şi împuşcături. Se îngălbenea ca o turtă de ceară şi tremurînd din cap pînă în picioare asculta, încordat ca un arc. Abia după ce se convingea că nu se întîmpla nimic neobişnuit răsufla uşurat şi se punea pe treabă cu mai mult zel.

— Spune, mă, cine ţi-a dat fiţuicile astea murdare. Spune, mă, că-i păcat de tinereţea ta. Cîţi ani spuneai că ai ?

— Şaisprezece !

— Auzi, şaisprezece ani, şi la şaisprezece ani nenorocitului i s-a urît cu viaţa !... De ce, mă, de ce nu ţi-e dragă viaţa ?

— Mi-e dragă !

— Nu ţi-e dragă, mă. Minţi ! Nu ţi-e dragă. Dacă ţi-ar fi, nu te-ai încăpăţîna şi mi-ai spune cine ţi-a dat manifestele.

— ...

— Va să zică vrei ca mîine să te pupe măta rece. Bine !...

Dar înverşunarea lui Jurubiţă împotriva comuniştilor în ultimul timp începuse să îmbrace şi alte forme. Nu se mai mulţumea să aresteze şi să schingiuiască. Dîndu-şi seama că nu izbutea, cu tot zelul şi experienţa sa, să lichideze organizaţia comunistă din oraş începu să elaboreze diverse planuri a căror eficacitate nu era posibilă decît numai dacă urmau să fie luate anumite măsuri pe întreaga ţară. Bineînţeles, planurile nu le elabora pentru propria sa plăcere, ci le înainta pe toate şefilor celor mari. În plicuri sigilate cu menţiunea „strict secret" luau drumul spre centrală voluminoase materiale astfel intitulate :

„Punctul de vedere al inspectorului Dumitru Jurubiţă în problema lichidării mişcării comuniste din Romînia".

Sau :

„Proiect de măsuri imediate în vederea instruirii personalului din poliţia de siguranţă asupra noilor metode de luptă ale comuniştilor".

Sau, de asemenea :

„Proiect de lege privind retragerea cetăţeniei romîne tuturor indivizilor înregimentaţi în Partidul Comunist sau numai simpatizanţi ai acestuia".

Sau, spre pildă, aceasta :

„Studiu privind intensificarea propagandei comuniste în regiune. Măsuri de contracarare".

Sau, în fine :

„Alte cîteva propuneri privind îmbunătățirea metodelor de lucru ale organelor de siguranță".

Și așa, cel puțin de două ori pe săptămînă, cei de la centrală erau bombardați cu astfel de studii, memorii, rapoarte și proiecte de legi, dactilografiate pe hîrtie velină de cea mai bună calitate.

Cînd primul raport a fost primit la centrală, cel care l-a citit exclamă :

— Nu-mi închipuiam, domnule, că formidabilul nostru Jurubiță e un vizionar. Ceea ce propune el aici este cu totul irealizabil.

Dar întrucît și următorul, și celelalte care urmară conțineau propuneri tot atît de irealizabile, unele de-a dreptul ilariante, s-au cerut informații directe cu privire la starea sănătății lui Jurubiță. Deoarece și șeful său, de asemenea, începuse să aibă îndoieli în ceea ce privește integritatea facultăților mintale ale subalternului său, se ajunse la concluzia că este absolut necesar ca acesta să-și ia un concediu.

Propunerea i se aduse la cunoștință ca un fel de ordin al centralei. Dar Jurubiță, deși măgulit de grija pe care i-o purtau șefii săi, refuză. Refuză continuînd să trimită rapoarte cu propuneri din ce în ce mai elucubrante, pe care acum însă nimeni nu le mai citea. În schimb un alt ordin prin care să se ceară ca Jurubiță să-și ia neapărat concediu nu mai fu repetat. Și nu mai fu repetat, deoarece înverșunarea cu care acesta continua să „mănînce pe comuniști cu lingura" — într-o vreme cînd „simțul datoriei" începuse să slăbească în mod alarmant la o mare parte a polițiștilor — convenea șefilor săi, deși cu toții erau pe deplin convinși că „fenomenalul" inspector șef Jurubiță, din cauza „surmenajului" nu mai este în plenitudinea facultăților sale mintale.

Și într-o zi se întîmplă inevitabilul. Mai precis, într-o dimineață. Peste drum de casa locuită de

Mitică Jurubiță era o brutărie în fața căreia aproape tot timpul existau cozi. Pîinea puțină și pe cartelă de cele mai multe ori lipsea. În dimineața aceea, încă de cu noapte, se formase o coadă lungă care se termina abia la colțul străzii, deoarece în ajun brutarul distribuise numai jumătate din cantitatea de pîine necesară.

Și tocmai din acest motiv în ziua următoare mulțimea se adunase într-un număr atît de mare. Cît timp brutăria a fost închisă, oamenii și-au respectat resemnați locurile. Cînd însă primul cuptor a fost gata și a început vînzarea pîinii, s-a întîmplat ce se întîmpla de obicei în asemenea împrejurări. Cei care nu aveau rînd sau cei mai din spate au năvălit în față. De aici strigăte, proteste, îmbrînceli și huiduieli.

Mitică Jurubiță, al cărui somn fusese toată noaptea bîntuit de același și invariabil coșmar — revoluția — și care în clipa cînd izbucni scandalul la brutărie continua să viseze, trezit de strigătele și țipetele din stradă, nemaifiind în stare, din cauza groazei, să facă deosebirea dintre vis și realitate, convins că izbucnise cu adevărat revoluția, se repezi la fereastră și cu pistolul începu să tragă în mulțime. Prima victimă : o femeie. A doua : un copil de doisprezece ani.

Cu ochii holbați de groază, cu părul răvășit, palid la față ca un cadavru, împușca în mulțime și striga :

— Nespălaților !... Golanilor !... Revoluție vreți ? Stați că vă învăț eu minte să faceți revoluție !

Oamenii, îngroziți, se împrăștiară în toate părțile. Dar chiar și după aceea, Jurubiță continua să tragă cu pistolul și să amenințe. Cînd în încărcător nu mai rămase nici un singur glonte, începu să zvîrle pe fereastră, în stradă, cu tot ce-i venea la îndemînă : scaune, perne, obiecte de toaletă, pantofi și șanuri.

Între timp se dăduse alarma. Cîțiva gardieni, comandați de un comisar, urcară scările pînă la apartamentul lui Jurubiță. Dar ca să poată pătrunde

înăuntru trebuiră să spargă uşa. Pînă la urmă, nu fără eforturi şi emoţii, izbutiră să-l imobilizeze şi să-l transporte mai întîi la spitalul comunal, iar apoi, a treia zi, la Bucureşti, la „Central". Spirocheţii unui vechi şi netratat lues, precum şi cantităţile impresionante de alcool cu care se îndopase făcuseră definitiv din temutul inspector şef Mitică Jurubiţă o epavă.

Două săptămîni mai tîrziu, într-o încăierare cu alt nebun, acesta din urmă îl sugrumă.

Se înnoptase de mult. Gazda mea se culcase. Afară, în curte, Pluto iarăşi începuse să urle. Dar, de data asta, poate unde mă obişnuisem, urletul nu mă mai impresiona neplăcut ca în noaptea precedentă şi nici nu mă enerva.

Ziua se scursese fără să mai survină ceva deosebit care să-mi suscite curiozitatea. La prînz luasem masa doar cu bătrîna. Varvara nu se arătase. Fusese un prînz în care timp mai mult tăcuserăm decît vorbisem.

Abia după desert conversaţia s-a animat puţin. (Bătrîna, într-un timp record, pregătise un meniu complet, format din trei feluri).

— Teamă mi-e că nu ţi-a plăcut mîncarea.

— Dimpotrivă. Mi-a plăcut foarte mult. Un ostropel ca acesta n-am mai mîncat de pe vremea cînd trăia mama.

N-o minţeam. Meniul fusese excelent, mai ales ostropelul. Avusese, într-adevăr, gustul ostropelului pregătit de răposata maică-mea.

— Nu s-a văzut că ţi-a plăcut. Ai mîncat parcă în silă.

Din nou am protestat. Totuși, bătrîna avea dreptate. Mîncasem fără poftă, pe de o parte fiindcă aveam sentimentul că nu-mi mai acordă bunăvoința din ajun, iar pe de alta, fiindcă absența Varvarei mă intriga. Mă intriga cu atît mai mult cu cît, pe măsură ce mă gîndeam, pe atîta mă convingeam mai mult că, în mod deliberat, evita să mă mai vadă.

— Dacă vi s-a părut că nu mănînc cu destulă poftă — am căutat să-i explic spunîndu-i parțial adevărul fiindcă voiam, într-un fel sau altul, să reiau conversația exact de acolo de unde o lăsasem — aceasta se datorește faptului că am fost și sînt necăjit.

— De ce ? m-a întrebat uitîndu-se la mine cu o privire care oglindea în același timp curiozitate, dar și prudență.

— Fiindcă am sentimentul că, fără să vreau, cumva v-am supărat.

Dar în loc să-mi răspundă, ca și cînd abia în clipa aceea constatase, mi-a spus :

— Totuși, semeni mai mult cu Bucur. Uite, și el era tot așa de... încăpățînat ca dumneata. Cînd voia un lucru nu se lăsa pînă nu-l obținea. Varvara spune că semeni mai mult cu Vlaicu. Dar nu e adevărat. Eu, care le-am fost mamă la amîndoi, pot să-mi dau seama mai bine decît ea. Dumneata ce crezi ?

— Eu ? Părerea mea sinceră este că eu nu semăn cu nici unul, deși, pe zonă, tocmai datorită acestei așa-zise asemănări, cei din pluton mă botezaseră Vișinoiu III.

— Într-adevăr, așa ți se spunea ? mă întrebă cu îndoială, ca și cînd aș fi avut vreun motiv s-o mint.

— Nu văd de ce v-aș spune o minciună.

— Și pînă acum ai tăcut ! mă mustră ea.

— Pentru că nu mi-a trecut prin minte că ar putea să vă intereseze.

— Va să zică te strigau Vișinoiu III...

— Așa mă strigau.

— Vișinoiu III...

Se frămîntă pe scaun, pe urmă, privindu-mă cu nu știu ce uimită bucurie, îmi spuse :

— Nu mai sta între uşă şi fereastră. E curent şi s-ar putea să răceşti.

Pronunţă cuvintele cu aşa ton, de parcă eu aş fi fost un copil mic, şi ea mama mea sau bunica.

— Nu-i nici un pericol. Eu niciodată nu răcesc din cauza curentului. Apoi, zîmbind cu ton de glumă: — Dar fiindcă aţi zis că sînt încăpăţînat ca Bucur, revin cu întrebarea şi vă rog să-mi spuneţi cum de am izbutit să vă supăr.

— Domnule dragă, nu m-ai supărat în nici un fel, protestă dintr-o dată, preocupată de cu totul altceva.

Îmi spunea din nou „domnule dragă".

— Mai curînd aş crede că aţi fost, dar acum nu mai sînteţi, i-am spus sincer gîndul meu.

Ea a zîmbit, apoi s-a întunecat sau poate s-a întristat.

— Dacă mă gîndesc bine, mai curînd dumneata ai avea un motiv să fii nemulţumit. Eu sînt o femeie bătrînă, ursuză. De altfel nici nu-i de mirare. Ia gîndeşte-te : mi-am pierdut soţul de mult, cînd eram încă tînără. O moarte năpraznică... Alt bărbat nu am mai avut. Mi-au rămas în schimb băieţii... Ei mi-au rămas, ei au fost bucuria vieţii mele. I-am dat pe amîndoi la carte. N-a fost uşor pentru mine. Ştii doar ce salariu de mizerie aveau înainte învăţătorii. Pe Bucur l-aş fi vrut domn mare. Dar, cum ţi-am mai spus, el s-a întors aici în satul ăsta, nenorocit cum era pe atunci. Satul lui Mîrza primarul, al lui Popa Crăiţă — chiaburul, al lui Colţan — şeful de post. Cîtă durere şi cît m-am zbătut cînd mi l-au închis pe Bucur... Pe urmă războiul... Pe amîndoi mi i-a luat, şi, pînă la urmă, amîndoi s-au prăpădit. Mai întîi Bucur, apoi Vlaicu.

Ei, dar parcă dumneata, domnule dragă, n-ai cunoaşte toate necazurile astea ale mele. Le ştii tot de la mine, că m-am mai văicărit aseară... azi de dimineaţă.

— Continuaţi, vă rog, continuaţi, am îndemnat-o fiindcă mi-am dat seama că se oprise mai înainte de a-şi spune tot gîndul.

— Ei, da ! Mai întîi Bucur, apoi Vlaicu. Pentru că m-am trudit să-i cresc, pentru că mi-am îngropat tinerețea. Mi-am zis : oricît aș alege, parcă am să pot să cunosc dinainte firea omului pe care mi l-aș lua bărbat de-al doilea? Mai bine să rămînă băieții mei fără tată, decît cu unul vitreg și, doamne păzește cîinos. Mai bine rămîn singură decît să mă judece ei mai tîrziu și să nu mă sufere. Vezi, domnule dragă, asta a fost soarta mea : să fiu și să rămîn mereu singură. Atunci cînd ești tînără, mai treacă, meargă. Dar la bătrînețe e greu, e tare greu. Ziua, dar mai ales noaptea. Cînd ești bătrînă somnul te ocolește, dar gîndurile aleargă, te împresoară din toate părțile. Domnule dragă, dacă n-ar fi gîndurile, bătrînețea, în singurătate, ar fi mai ușoară. Gîndurile sînt ca viermii cei neadormiți : nu se aciuiază niciodată. Nici măcar atunci cînd omul doarme. Dar totul ar fi cum ar fi dacă un anume gînd nu m-ar roade într-una ; că odată cu moartea băieților mei mi s-a stins neamul. Eu, mîine-poimîine, pun brațele cruce pe piept. Și n-am să am, domnule dragă, cui să-i las bruma asta de avere care o vezi : casa, lucrurile și ce mi-o mai prisosi din pensie pînă oi închide ochii.

Conteni și fiindcă n-o răbda inima să mă știe stînd în curent, se ridică și închise fereastra.

— N-oi fi răcind dumneata, domnule dragă, dar totuși paza bună trece primejdia rea.

Își reluă locul și cîteva clipe stătu tăcută, de parcă încerca să-și adune gîndurile.

—Barem dacă mi-ar fi rămas de la ei nepoți!... știi, domnule dragă, cîteodată mă apucă așa o sfîșiere și o tristețe, încît... încît îmi vine să-mi fac singură seama. Atunci cînd mi-e mai greu plec de acasă și mă duc la școală. Caut să ajung cînd sînt copiii în recreație. Mă cunosc toți. În fiecare an, de ziua mea de naștere, vine o delegație de pionieri să-mi aducă flori și să-mi ureze la mulți ani. Copiii, cum mă văd intrînd pe poartă, aleargă la mine. Pe mulți îi știu după nume. Îi întreb de părinți, de școală, și ei îmi povestesc, vorbind mai mulți deo-

dată, de nu mai înțeleg nimic. Dau numai din cap și zic mereu: „Ei, brava! Asta îmi place! Brava vouă!" Stau cu ei de vorbă pînă sună de intrare. Mă întorc acasă și cum intru pe ușă mă podidește plînsul. Plîng... Plîng... Plînsul îmi ajută, mă ușurează.

Iaca așa se întîmplă, domnule dragă. Dar eu îți vorbesc, îți vorbesc și aș face mai bine dacă te-aș lăsa să te întinzi puțin. M-aș întinde și eu puțin, pentru vreo oră.

— Aș prefera să fac puțină mișcare. Dumneavoastră culcați-vă. Eu am să mă mai plimb puțin.

— Să te plimbi! se neliniști bătrîna. Nu vezi, stă să plouă. Ce, vrei să te ude? Eu zic, domnule dragă, că tot mai bine e să te întinzi puțin.

Era evident că perspectiva de a face o plimbare o neliniștea. Dar de ce? Îi era teamă că aș putea sta de vorbă cu cineva și afla unele lucruri pe care prefera să nu le aflu? Sau se gîndea că, sub pretextul plimbării, voiam, de fapt, s-o caut pe Varvara? Era atît de evident neliniștită, încît mi s-a făcut milă.

— Aveți dreptate. Dintr-o clipă într-alta va ploua. Încă o dată, sărut mîna pentru masă.

— Să-ți fie de bine, domnule dragă!

Deși nu simțeam deloc nevoia odihnei de după-amiază, m-am culcat și, spre surprinderea mea, am adormit imediat. M-am trezit tîrziu cînd începea să se înnopteze. Am cinat iarăși numai cu bătrîna.

— Cît timp am dormit a fost pe aici nora dumneavoastră? am întrebat cu tonul cel mai indiferent.

— Nu, n-a fost.

— Și ce credeți? Va mai veni în seara asta?

— Nu, nu cred! Pesemne că s-a certat cu bărbatu-său și căpcăunul n-o mai lasă să iasă din casă.

— Stă departe?

— Pe aici, prin vecini. Dar de ce mă întrebi?

— Așa! Mă gîndesc că am să plec fără să-mi pot lua rămas bun de la dumneaei.

— Și cînd vrei să pleci?

— Mîine, pînă în prînz.

— De ce n-ai rămîne să pleci cu trenul de seară ?

— Să mă mai gîndesc. De fapt, mi-e totuna cu care tren plec.

—Dacă ţi-e totuna, atunci pleacă, domnule dragă, cu cel de seară.

Scurt timp după aceea, văzînd că bătrîna nu are chef de vorbă, i-am dat bună seara.

Stăteam acum în pat, cu mîinile sub cap şi mă gîndeam. Mă gîndeam la Varvara şi mă întrebam dacă trebuia să dau crezare bătrînei că nu se arătase fiindcă bărbatu-său — căpcăunul — n-o lăsase să iasă din casă. Totuşi, nu aveam nici un motiv ca să n-o cred. Dimpotrivă. În orice caz, eram hotărît să nu plec mai înainte de a sta de vorbă cu ea.

. Cred că trecuse mai bine de o oră de cînd mă tot gîndeam la Varvara, cînd deodată, cineva ciocăni abia auzit în uşă. Am sărit din pat şi dintr-un salt am fost acolo.

— Cine-i ?

— Eu sînt. Pot să intru ?

Era Varvara.

— Bineînţeles !

— Bună seara ! îmi spuse păşind în cameră.

— Bună seara !

Stătea la numai cîţiva paşi, înaltă, frumoasă, cu şoldurile arcuite ca o amforă, femeie adevărată.

— Cred că ar fi mai bine să încui uşa!

Am făcut ce mi-a cerut. Cînd m-am întors, Varvara stătea în pat cu picioarele adunate sub ea, cu spatele rezemat de perete, la fel ca atunci cînd o văzusem de prima dată.

— Deşi soacră-mea doarme, acum sînt parcă mai liniştită.

Tot timpul vorbise în şoaptă. La fel făcu şi acum.

— Pe unde aţi intrat ? am întrebat.

— Pe uşa din faţă. Ea n-o încuie niciodată.

— Nu mai înţeleg nimic ! am exclamat nedumerit.

— E mai bine să nu înţelegi, decît să-ţi închipui despre mine cine ştie ce. Stai aici şi am să-ţi explic totul.

Am făcut așa cum mi-a cerut. M-am așezat și eu pe pat, la capătul celălalt — era locul pe care mi-l indicase — rezemîndu-mi spatele de perete.

— Vă ascult.

— Spune-mi, ai fost surprins că nu m-am arătat toată ziua ?

— Mai curînd intrigat. De unde, la început, păreați deosebit de curioasă să știți cît mai multe lucruri despre Vlaicu, pe urmă, dintr-o dată, interesul dumneavoastră a sucombat. Ați plecat și pînă acuma nu v-am mai văzut.

— N-am venit dinadins. Ai întrebat-o cumva pe soacră-mea de mine ?

— Am întrebat-o. Mi-a explicat că, dacă nu v-ați arătat, înseamnă că nu v-a lăsat soțul, care este... un căpcăun.

— Nu-i adevărat ! Nu din cauza asta n-am venit. De altfel, trebuie să știi că bărbatul meu de-al doilea nu-i deloc un căpcăun. Soacră-mea v-a mințit.

— Atunci de ce n-ați venit? Căci, fără îndoială, ați făcut-o intenționat.

Deși continuam să mă adresez vorbindu-i la plural se părea că încă nu băgase de seamă.

— Fiindcă, de față cu ea, nu puteam să te întreb ceea ce voiam să te întreb.

— Ce vă împiedeca ?

— Ai să înțelegi lucrul acesta ceva mai tîrziu. Dar încă nu ți-am spus de ce am venit acum...

— Ba da ! Ca să întrebați ceea ce nu mă puteați întreba de față fiind soacra dumneavoastră.

— Nu pentru asta... Sau, poate, nu numai pentru asta. Mai precis, nu în primul rînd. Ai observat că soacră-mea nu mă iubește ?

— Poate că nu vă iubește...

— Ții minte în ce fel mi-a vorbit atunci cînd ți-am cerut să ne povestești mai întîi despre Vlaicu ?

Am dat din cap afirmativ.

— Mi-a fost rușine. De aceea am plecat. Dar acasă mi-a fost și mai tare rușine. Mi-am zis : ce are să creadă despre mine omul acela, care a fost prieten

cu Bucur și Vlaicu ? Nimerește din întîmplare în casa foștilor săi colegi de ostășie și soția unuia din ei, în loc să se intereseze de cel care îi fusese soț, este curioasă să afle amănunte despre cumnat. Fără îndoială, altceva nu poate să creadă decît că, fiind măritată cu unul, a trăit cu celălalt. Și asta cu atît mai mult, cu cît spusele soacră-mi nu au făcut decît să-i întărească bănuielile. Fii sincer ! Nu-i așa că acesta ți-a fost gîndul ?

— Nu ! Mai precis, mi-a trecut și un asemenea gînd prin minte. Dar nu am fost deloc convins că așa s-au întîmplat lucrurile și în realitate, mai ales că după ce ați plecat soacra dumneavoastră a ținut să mă convingă că ar fi cu totul absurd dacă aș gîndi astfel despre soția lui Bucur.

— Dar atunci ce ți-ai închipuit ?

— Nimic precis ! Mi-am zis cel mult că s-a nimerit să cunosc două femei întrucîtva ciudate. Iar acum, deși nu mi-ați spus încă nimic, înclin să cred că fiecare aveți cîte o taină pe care nu vreți ca cealaltă s-o cunoască.

— Așa presupui ! mă întrebă cu mirare, dar parcă și cu încîntare.

— Da !

— Prea departe de adevăr nu ești. În orice caz, taina mea ai s-o afli. De aceea am venit. Mi-am spus : datorită bătrînei, omul acela sigur își închipuie că sînt o stricată. Trebuie să stau de vorbă cu el, să-i explic și atunci nu mă va mai judeca greșit. Dumneata mi-ai spus adineauri că nu ai presupus că sînt ceea ce ai fi avut tot dreptul — la început bineînțeles — auzind insinuările soacră-mi. Și mi s-a părut că o spui numai așa, ca să fii politicos cu mine. E drept ? Te rog să-mi confirmi încă o dată.

— Nu am fost deloc convins că sînteți ceea ce se putea deduce din spusele soacrei dumneavoastră.

— Deci, acum cînd știu că nu ai o asemenea părere urîtă despre mine, mulțumită aș putea să plec fără a-ți mai dezvălui ceea ce ai numit dumneata taina mea.

— Fapt confirmat, de altfel, şi de dumneavoastră, am ţinut să precizez. Desigur, a-ţi putea. Dar eu vă rog să n-o faceţi. Ştiţi, pe mine mă interesează oamenii, destinul lor. Dar sînt destine şi destine. Unele — cele de serie, aş zice — sînt mai puţin interesante. Pe mine nu mă lasă indiferent nici acestea. Dar în mai mică măsură. Altele, mai puţin obişnuite, mă pasionează. Atunci cînd întîmplarea face să descopăr asemenea destine, mă pîrjoleşte dorinţa, curiozitatea să le cunosc bine. Şi după ce, în sfîrşit, izbutesc — vă asigur că nu e deloc o treabă uşoară — încep să înţeleg de ce lucrurile s-au întîmplat aşa şi nu altfel.

— Eşti psiholog ?

— Sînt numai în măsura în care psihologia mă ajută să descifrez destinele. Şi acum, revenind de unde am plecat, repet rugămintea. Dacă mă refuzaţi, mă puneţi în situaţia de a căuta să vă aflu taina din alte surse.

Varvara schiţă un zîmbet aproape batjocoritor.

— Nu cred că ai izbuti mare lucru. Sau, chiar dacă vei izbuti să afli şi altceva decît nişte simple şi infame bîrfeli, în nici un caz nu va fi ceea ce te interesează pe dumneata. Dar poţi să fii liniştit, n-am să te pun să umbli pe drumuri ca să... investighezi pe cont propriu. Îţi voi spune totul, singură.

— În acest caz aş vrea să începeţi prin a-mi spune...

— Nu aşa. Dacă ai să-mi pui întrebări, sînt sigură că n-am să fiu în stare să-ţi răspund. Şi nu pentru că n-aş vrea. N-am să pot, pentru că întrebările mi le vei pune fără îndoială la întîmplare, şi în acest caz m-ai obliga să-ţi povestesc faptele nu în ordinea în care mi s-au întîmplat. Ar ieşi din această cauză o adevărată încîlceală. Mai înainte însă de a începe, aş vrea să te întreb ceva : soacră-mea nu ţi-a povestit nimic despre mine ?

— Nimic ! Atît doar că sînteţi o fiinţă ciudată şi că, în anumite împrejurări, lăsaţi impresia că...

— Că nu sînt în toate minţile ? găsi ea în locul meu cuvintele potrivite, deşi cam brutale.

— Mda !

— Bineînţeles că nu are dreptate. Trebuie totuşi să ştii că adesea m-am purtat atît de trăsnit, încît nu e deloc de mirare că are despre mine o asemenea părere. Să-ţi dau un singur exemplu : am pus pe foc cele patru caiete din jurnalul lui Bucur.

— Am aflat. Mi-a dat să citesc puţinele file scăpate de foc. Nu înţeleg însă : cum aţi avut inima să le ardeţi ?

— Ne-am înţeles să nu-mi pui întrebări. Sînt alte lucruri pe care trebuie, în prealabil, să le cunoşti. De pildă, că nu sînt născută şi crescută în satul acesta. Aici am venit după Bucur. Cînd l-am cunoscut aveam şaptesprezece ani, eram în ultima clasă de liceu, iar el, douăzeci şi unu şi era student în anul trei la filozofie. Într-o seară mă întorceam de la cinematograf. Era iarnă. Mă despărţisem de o prietenă la colţul străzii şi, fiindcă era frig, mă grăbeam. În dreptul casei noastre, lungit pe trotuar, zăcea un om. Am crezut că e un beţiv şi mă gîndeam că, dacă va mai rămîne mult timp culcat pe zăpadă, va îngheţa. Deşi beţivii îmi mai produc şi astăzi repulsie, mi-am luat inima în dinţi şi, aplecîndu-mă deasupra lui, i-am strigat : „Ei, domnule, trezeşte-te că ai să îngheţi!“ Abia atunci însă am observat că avea faţa plină de sînge şi că, deci, nu era beat, ci rănit, dacă nu chiar mort. Am rupt-o la fugă pînă în casă. Deşi era destul de devreme, din întîmplare tata se întorsese. I-am spus că în stradă zace un om rănit şi atunci toţi trei — tata, mama şi cu mine — am coborît. Cînd ne-am convins că omul din stradă trăieşte, n-am mai stat o clipă pe gînduri. L-am cărat în casă. Rană de cuţit sau de glonte nu avea, în schimb tot trupul îi era plin de vînătăi, iar faţa umflată şi plină de sînge. Pe spate, pielea îi plesnise şi, din cauza sîngelui, cămaşa îi era năclăită şi lipită.

Ei bine, rănitul nu era altul decît Bucur, viitorul meu soţ. Abia a doua zi a fost în stare să ne po-

vestească de cine şi de ce fusese bătut. În oraşul nostru, deşi un oraş de provincie, datorită în bună parte faptului că era centru universitar, pulsa o activitate culturală destul de însemnată. Aveam teatru, cinematografe, trei ziare locale şi o revistă literară cu apariţie lunară. În ajun, Bucur ţinuse o conferinţă intitulată „Război şi pace" în care demonstra primejdia pe care o reprezintă fascismul pentru pacea lumii şi în primul rînd Germania lui Hitler. A doua zi, dimineaţa, în drum spre facultate, fusese acostat de nişte legionari, care, sub ameninţarea pistolului, l-au silit să se urce într-o maşină. L-au dus într-o casă de la marginea oraşului. Acolo l-au bătut şi schingiuit ca să dezvăluie ce alţi studenţi comunişti mai cunoaşte. (Notează că pe atunci nu era comunist.) L-au bătut pînă şi-a pierdut cunoştinţa. Probabil, temîndu-se să nu moară acolo, la ei, l-au vîrît din nou într-o maşină, aşa leşinat cum era, şi l-au aruncat pe o stradă, adică pe strada noastră.

Acasă, noi n-o duceam grozav de bine. Tata era mic slujbaş la întreprinderea comunală. Mama, ca să mai astupe unele găuri din bugetul familiei, cînd îşi mai făcea timp cosea pentru vecini pijamale. Guri de hrănit, cu toate, cinci, dintre care trei ale noastre, ale copiilor. Cea mai mare eu eram. Fraţii, mult mai mici : unul de treisprezece, celălalt de nouă ani.

Să mai hrăneşti o gură în plus, dar mai ales să procuri pe deasupra şi medicamente nu era tocmai uşor pentru ai mei. Totuşi, tata n-a vrut să-l trimitem la spital. „Dacă îl trimitem acolo, secăturile care l-au ciomăgit atît de rău, ca să se asigure că nu va vorbi, sînt în stare să dea buzna peste el în salonul medical şi să-l omoare. Mai bine îl ţinem la noi pînă se vindecă. Pe urmă n-are decît să-şi păzească singur pielea", a hotărît tata.

Bucur a zăcut trei luni. L-a îngrijit mama, l-am îngrijit eu. Mai mult eu decît mama. Aveam deci, după cum am mai spus, şaptesprezece ani. Pînă la vîrsta aceea încă nu *vorbisem* cu nici un băiat. Co-

legele mele rîdeau de mine. Ziceau... că sînt frigidă, de vreme ce nu-mi plăcea să vorbesc cu băieţii, să mă las sărutată şi mîngîiată. Într-adevăr, nu-mi plăcea aşa ceva. Pe vremea aceea eram o fată romantică. Tînjeam după dragoste, dar în acelaşi timp visam un Făt-Frumos. Dacă cineva m-ar fi întrebat cum doream să fie Făt-Frumosul meu, n-aş fi ştiut ce să răspund. Dacă mi-ar fi pus cineva o asemenea întrebare după ce a intrat în casă la noi Bucur, i-aş fi răspuns fără nici un fel de ezitare, arătîndu-l: „Iată Făt-Frumosul meu. Făt-Frumosul meu este curajos şi viteaz la fel ca acela din poveste. Lui nu i-a fost teamă că îşi riscă viaţa. El s-a luptat cu arma cuvîntului împotriva dihaniei cu cizme, cămaşă verde şi pistoale la brîu. Făt-Frumosul meu e pur, neîntinat de nici un viciu, Făt-Frumosul meu e un romantic. El crede că nimic nu poate fi mai frumos pe lume decît dragostea adevărată dintre bărbat şi femeie. Făt-Frumosul meu e un vizionar fiindcă el crede neclintit că într-o zi sămînţa *stăpînilor* va dispărea de pe faţa pămîntului. Făt-Frumosul meu este un înţelept. Gîndirea lui ştie să se rotească în înălţime asemenea unui vultur. Dar, în acelaşi timp, Făt-Frumosul meu este generos. Mă ia de mînă şi mă ajută să mă ridic şi eu pînă acolo unde s-a putut înălţa în zborul ei avîntat gîndirea omenească."

Înţelegi? Calităţile lui Bucur deveniseră pentru mine calităţile bărbatului ideal, calităţile Făt-Frumosului la care visam şi pe care îl aşteptam cu nerăbdarea înfrigurată şi castă a celor şaptesprezece ani ai mei.

Dar...

— V-aţi înşelat, nu-i aşa?

Nu-mi răspunse. Descoperind că rochia i se săltase mult deasupra genunchilor, şi-i acoperi cu un gest aproape cast.

— Dar... ţi-am spus, aveam pe atunci şaptesprezece ani şi încă nu izbutisem să mă cunosc. Pe atunci habar nu aveam ce fel de om sînt. Pe urmă, cînd a intrat Bucur în casa noastră, cînd ne-am îm-

prietenit, am crezut că sînt așa cum mă vedea el. Îl admiram atît de mult pentru inteligența lui, încît eram convinsă că așa sînt, fiindcă nu se putea ca el să greșească. Dar în același timp îi eram și recunoscătoare deoarece datorită numai lui izbutisem să mă descopăr pe mine însămi. Trebuie să-ți mai spun că eram mîndră de ceea ce descoperisem. Și știi de ce ? Pentru că imaginea pe care o vedeam în oglinda în care el mă silea să privesc îmi dădea dreptul să fiu așa. Sînt — îmi spuneam — altfel decît celelalte fete. Și mîndră de mine, îmi compătimeam colegele pentru flirturile lor mărunte și vulgare, pentru incapacitatea lor de a *trăi* adevărata dragoste.

Aveam, cum ți-am spus, șaptesprezece ani !... Și cînd încă nu împlinisem optsprezece am devenit soția lui Bucur.

— Îl iubeați, cînd v-ați căsătorit cu Bucur ?

Mă privi aproape cu compătimire.

— Bineînțeles că îl iubeam. Apoi după o pauză : atunci, într-un anumit fel. În primii doi ani am locuit la părinții mei...

Am întrerupt-o :

— Vă rog să nu povestiți mai departe, pînă nu mă lămuriți ce înțelegeți prin „...l-am iubit într-un anumit fel". Cum, adică *într-un anumit fel* ?

Varvara mă privi iarăși cu compasiune.

— Se spune că omul iubește cu adevărat o singură dată în viață. E o părere relativă. Există, desigur, și asemenea cazuri. Dar, în general, oamenii pot iubi cu adevărat de mai multe ori. O dragoste diferă de alta după gradul de intensitate.

— Păi, da ! Cei care susțin că oamenii iubesc o singură dată în viață consideră că iubirea adevărată este numai aceea care îți oferă maximum de intensitate. Nu credeți ?

— Nu! Nu cred deloc. Îndrăznesc să spun că în viață nu se întîmplă decît foarte rar ca dragostea adevărată să fie aceea care îți oferă posibilitatea să trăiești cu maximum de intensitate.

— Nu vorbiți... ca o femeie !

— Da, aveți dreptate. Teoretizez. Dar ce să fac ?

Am învățat de la Bucur să teoretizez. Dacă vrei... să gîndesc, și nu să iau doar cunoștință de ce se întîmplă în mine și în realitatea înconjurătoare.

— Și cum ați ajuns la concluzia de mai adineauri? Gîndind la cele ce s-au petrecut cu dumneavoastră ? am întrebat întrucîtva ironic.

— Să nu credeți că ironia dumneavoastră mă supără. În definitiv, auzindu-mă debitînd asemenea păreri, aveți tot dreptul să fiți ironic. Și totuși... Cel puțin pînă la proba contrarie, cred că am dreptate atunci cînd afirm că nu totdeauna dragostea adevărată este aceea care îți oferă posibilitatea să trăiești cu maximum de intensitate. Nu tuturor oamenilor le place să urce Caraimanul, după cum nu tuturora le este dat să devină piloți pe avioane supersonice. Asta, una la mînă. A doua — și eu la asemenea cazuri mă refer — nu toți *suportă* să escaladeze Caraimanul sau să devină astronauți. La fel și în dragoste. Nu fiecare bărbat sau femeie are o constituție care să *suporte* marile înălțimi, sau, altfel spus, să suporte o dragoste care îți oferă maximum de trăire. Din acest motiv, dacă am admite că omul iubește o singură dată în viață, trebuie amendată această aserțiune în felul următor : omul iubește cu adevărat atunci cînd cei doi parteneri își oferă unul altuia, tocmai datorită unei identități de structură sufletească, un climat care să poată fi suportat reciproc. În cazul cînd această condiție nu este posibilă survine *sincopa*. Ce părere ai? mă întrebă.

— În teoria dumneavoastră un dram de adevăr există. Credeți însă că definiția dumneavoastră e completă ?

— Scuză-mă, dar eu nu am pretenția să definesc dragostea. Am vrut numai să reliefez un anumit aspect.

— Cred însă că nu pentru...

— Știu — mă întrerupse — ce vrei să spui : că nu spre a teoretiza asupra dragostei ne pierdem noaptea. Eu aș mai adăuga, nu pentru aceasta am

venit la dumneata. Dar am făcut cu bună știință o asemenea digresiune, și te rog să ții seama de ea atunci cînd vei reflecta asupra celor ce urmează să afli de acum încolo. Și te mai rog ceva : să mă întrerupi cît mai puțin posibil. De acord ?

— De acord, i-am răspuns, și m-am uitat la ea de parcă o vedeam atunci prima dată. De un sfert de oră descopeream o altă Varvara. Cea pe care o cunoscusem de dimineață mi se păruse o femeiușcă frumoasă, debordînd de sexualitate, un pic nerușinată, poate puțin ciudată, dar în orice caz mărginită. Chiar limbajul, felul ei de a se exprima nu-mi dăduseră motive să bănuiesc defel că aveam de-a face cu o intelectuală. Din punct de vedere cultural satele noastre s-au ridicat atît de mult, încît cel care nu le cunoaște climatul actual este pur și simplu uluit atunci cînd i se ivește prilejul să constate la ce nivel pot dezbate acum țăranii problemele care îi interesează. Și fiindcă în călătoriile mele prin țară am avut prilejuri să constat acest lucru, faptul că observasem la Varvara o anumită ușurință în a se exprima și un vocabular mai ales nu mă surprinsese, ci pusesem aceasta pe seama creșterii generale a nivelului cultural al satelor.

Abia de un sfert de oră descoperisem că Varvara era o intelectuală, poate cumva prea interiorizată, dar în orice caz, cu un anumit fel personal de a privi lucrurile, nu lipsit de interes.

— Cum ți-am spus — continuă ea — în primii doi ani am locuit la părinții mei. Cu alte cuvinte, pînă cînd Bucur și-a luat licența — dacă te interesează — cu calificativul maxim. Între timp devenisem și eu studentă. Bineînțeles, m-am înscris și eu tot la filozofie. Acești doi ani au fost... Cum să te fac să înțelegi ce au însemnat acești doi ani pentru mine ? În primul rînd au fost ani de o intensă activitate intelectuală. Ore întregi în biblioteci, nu pentru a studia ceea ce era strict legat de cursurile de la facultate, ci pentru a ne edifica asupra unor probleme care ne interesau deopotrivă, din domenii foarte variate. Vizitam expoziții, muzee, mer-

geam la concerte, ne apucau adesea zorile rătăcind pe străzi, nu însă ca doi tineri îndrăgostiți, îmbătați de dragoste, ci discutînd despre cine știe ce probleme nici pînă astăzi definitiv soluționate, deși asupra lor au emis păreri diverși înțelepți ai pămîntului.

Aici e necesar să fac o precizare. La început am fost convinsă că asemenea probleme ne interesau, ne pasionau pe amîndoi în egală măsură. Dar pe la începutul anului următor am descoperit ceva care m-a derutat mai întîi, iar pe urmă m-a neliniștit. Am descoperit, spre surprinderea mea, că interesul pentru problemele care ne pasionează succesiv, în decursul anului expirat, niciodată nu pornise de la mine. Curiozitatea, nevoia de a cunoaște fuseseră mai întîi ale lui Bucur, și niciodată acele probleme nu ar fi ajuns să mă intereseze dacă, în prealabil, el nu mi-ar fi atras atenția asupra lor.

Dar am mai descoperit ceva. Că atunci cînd ajungeam să-mi fac o părere, de fapt îmi însușeam concluzia la care ajunsese Bucur. Mai mult decît atît, chiar argumentele care mă conduseseră la acea concluzie, în cea mai mare parte erau tot ale lui Bucur.

Aceste constatări au constituit semnalul de alarmă. Fiindcă, trebuie să știi, Bucur se străduise, și pînă la urmă izbutise, să mă învețe a gîndi asupra mea însămi, cu alte cuvinte, să mă analizez. A fost, cred, prima analiză pe care am făcut-o în mod independent și prima concluzie nu *însușită*, ci *personală* la care am ajuns. Anume că, de fapt, trăiesc în umbra lui Bucur. Sînt sigură că ai să mă întrebi ce înțeleg prin aceasta.

— Deși cred că știu, aș prefera totuși să-mi explicați.

— Spune-mi mai întîi ce ai înțeles dumneata.

— Că preferințele, gîndurile, gusturile și așa mai departe nu erau ale dumneavoastră, ci, de fapt, ale lui Bucur.

— Exact ! Şi totuşi nu acesta era cel mai grav lucru. Grave, alarmante au devenit lucrurile atunci cînd am descoperit că obosisem. Lui Bucur îi plăcea să se plimbe tot pe creste de munte, să escaladeze înălţimile, să-şi umple plămînii cu aerul tare al piscurilor. Şi eu, ajutată de el, îl secondasem. Un an de zile, ajutată de el, cot la cot cu el, am urcat, am escaladat stînci abrupte şi am simţit satisfacţia izbînzii cîştigate prin eforturi. Dar iată că de pe urma acestor eforturi începusem să mă resimt. Începusem să obosesc. Cu alte cuvinte, am descoperit că natura nu mă înzestrase cu aceleaşi însuşiri cu care îl înzestrase pe Bucur. Am descoperit că eram o cardiacă fără să ştiu şi că, în entuziasmul meu, străduindu-mă să ţin pasul cu un alpinist încercat, dacă mai continuam mult timp aşa, mă ameninţa sincopa.

Şi cu toate acestea îl iubeam. Îl admiram. Îi eram recunoscătoare pentru că îmi dăduse posibilitatea să cunosc satisfacţiile pe care ţi le dă o muncă intelectuală susţinută. Şi îi mai eram recunoscătoare şi pentru altceva : că mă iubea, *pe mine,* că încă mă mai iubea. Pe de altă parte eram şi mîndră că tocmai eu, atît de deosebită lui, îi cîştigasem dragostea.

Ce trebuia să fac ? Dumnezeule, cît e de complicat sufletul omenesc !... Începusem să obosesc... Începusem să pierd interesul faţă de ceea ce fuseseră pînă atunci preocupările lui Bucur şi — fiindcă aşa îmi închipuisem — ale mele. Începusem să descopăr farmecul unor lucruri sau al unor preocupări mult mai simple şi mai imediate. Şi descoperindu-le, pe ascuns, am început să gust aceste mărunte satisfacţii pentru care mă mustram şi mă ruşinam. Mă mustram fiindcă le consideram inferioare celor de pînă acum şi mă ruşinam fiindcă, delectîndu-mă cu ele pe ascuns, aveam sentimentul că-l fur pe Bucur. Să-ţi dau un exemplu. Cu Bucur mă duceam la toate concertele. Bucur era îndrăgostit de muzica lui Bach, iar eu, la rîndul meu, la fel. Din economii — Bucur dădea meditaţii şi seara

făcea corectura la un ziar — ne cumpărasem discuri. Mai ales iarna ne instalam pe cîte un fotoliu alături și Bucur punea „picupul". Ascultam regulat și la radio concertele filarmonicii noastre sau ale vreunei alte filarmonici celebre despre ale cărei concerte aflam din programul radio. Bucur asculta cu plăcere și muzică populară. În schimb, nu putea suferi pe aceea de jaz. Și dacă lui nu-i plăcea, nu-mi plăcuse nici mie. Dar într-o zi, stînd acasă singură și deschizînd radioul, am descoperit că totuși îmi place muzica de jaz. Am mai descoperit, treptat, și alte lucruri care înainte nu mă interesau sau îmi repudiau, fiindcă pe el nu-l interesa sau fiindcă le repudia.

Și așa, încet, încet am ajuns să mă descopăr pe mine însămi, să-mi dau seama cît valorez sau, mai precis, cum se spune, cîți bani fac. Sigur, nu eram așa cum mă vedea Bucur. Nu eram nici așa cum mă crezusem eu însămi. Comparînd, cu închipuirea, cele două imagini, concluzia nu-mi era favorabilă. Aceasta, pe de o parte, mă întrista. Fiindcă, dacă aș fi putut să aleg, categoric aș fi preferat să fiu *cealaltă*, aceea care crezusem că sînt. Dar fiindcă nu puteam fi — și de lucrul acesta mă convinsesem fără nici un fel de dubiu — mă bucuram că cel puțin izbutisem să mă descopăr. Pe de altă parte, descoperisem și voluptatea de a fi eu însămi. Eu, care sufeream dacă o oră nu puteam fi cu Bucur, începusem să caut pretexte ca să rămîn singură. Lepădînd pielea celeilalte, trăiam voluptatea de a mă simți în propria mea piele, de a fi eu însămi. Voluptatea aceasta consta acum în a nu-mi refuza unele mici plăceri după care — mai înainte nici prin minte nu-mi trecuse — undeva în subconștient tînjeam. Spre pildă, să intru într-un cinematograf și să văd un film prost sau o melodramă ieftină, să admir vitrinele care expuneau fleacuri strălucitoare după care femeile se dau în vînt, să mă plimb cu o colegă și să discutăm o mie de nimicuri, să mă interesez ce se poartă și să constat cu părere de rău că rochiile mele, pieptănătura sînt te-

ribil de demodate. În fine, să simt plăcere atunci cînd observam că un bărbat se uită la mine așa cum se uită ei atunci cînd o femeie le place.

Ei da, pentru a putea gusta voluptatea acestor mici plăceri căutam pretexte ca să rămîn singură. Întîmplarea a făcut ca dorința, mai precis nevoia de a rămîne singură, să coincidă cu perioada cînd Bucur, din motive pe care aveam să le aflu mai tîrziu, mă lăsa mai mult timp singură.

Profitînd de un moment de pauză, am întrebat-o:

— În ce an s-a întîmplat ceea ce îmi povestiți?

— În primăvara anului 1939.

— Deși mi-ați cerut să pun cît mai puține întrebări, totuși am să vă mai pun una : mi-ați spus că Bucur a fost crunt bătut de legionari deoarece într-o conferință publică luase poziție hotărîtă împotriva fascismului.

— Exact !

— După aceea, ce s-a întîmplat ? N-a mai avut de suferit din cauza lor ? L-au lăsat în pace ? Care a fost poziția lui după aceea ?

— Înțeleg ! Cu alte cuvinte, vrei să știi dacă a continuat să fie un luptător.

— Bineînțeles ! i-am confirmat cam din vîrful buzelor, fiindcă îmi suna neplăcut acel „cu alte cuvinte" care revenea des în vorbirea ei. De obicei, prin acest „ cu alte cuvinte" căuta să lămurească mai bine ceea ce, oricum, era clar și fără această explicație suplimentară, de parcă în sinea sa avea serioase îndoieli că eram în stare s-o înțeleg.

— Desigur, el nu și-a renegat convingerile. Dimpotrivă, scurt timp după aceea a devenit mult mai activ. Astăzi aș zice, cu mult mai multe rezultate pozitiv active.

Trebuie să știi că în viața lui Bucur conferința de care ți-am amintit a însemnat o răscruce. Și iată de ce : a fost ținută cu prilejul unui festival organizat de către Societatea femeilor ortodoxe — filiala din orașul nostru. (Fondurile strînse trebuiau să servească nu știu căror scopuri filantropice). Că din conducerea acestei societăți făcea parte doar

coconetul din protipendadă, probabil că știi. Cred, de asemeni că nu este nevoie să-ți spun cam care erau concepțiile politice ale acestor doamne.

— Bine, dar cum de a ajuns Bucur conferențiar la un astfel de festival ?

— Ai s-o afli îndată. Inițial, conferința trebuia să fie ținută de un profesor universitar. Profesorul Răureanu de la catedra de psihologie. Profesorul Răureanu era un orator excelent, om cult, deosebit de spiritual, era o adevărată plăcere să-i audiezi cursurile. Datorită acestor calități — mai ales ultimei — era solicitat să ia cuvîntul la diferite festivități ocazionale. Aceasta mai ales că pe vremea aceea, ca orientare politică, nu era... nici cald, nici rece.

Festivalul a fost anunțat prin afișe speciale și prin presă. Dar iată că în dimineața zilei cînd trebuia să aibă loc, profesorul se îmbolnăvește. O gripă, temperatură. Coconetul intră în panică. Unde să găsească la repezeală un alt conferențiar ? Cei solicitați refuză sub diferite pretexte. Președinta, disperată, îl cheamă la telefon pe profesor. Oare domnul profesor nu ar putea totuși ține conferința? Nu, profesorul în nici un caz nu poate. Are temperatură, treizeci și nouă de grade. Dar dacă doamna președintă nu a găsit un alt conferențiar, el îi sugerează să se adreseze eminentului său student din ultimul an, Bucur Vișinoiu. În disperare de cauză, doamna președintă este nevoită să accepte.

În seara aceleiași zile, sala teatrului era plină. În loji, protipendada. În staluri, lume pestriță — în mare majoritate intelectuali —, la balcon și galerie, elevi și studenți. Aducînd la cunoștința publicului îmbolnăvirea subită a profesorului, pentru a adăuga un spor de prestigiu conferențiarului care îl înlocuia, l-a anunțat „asistent al profesorului Răureanu", ceea ce bineînțeles nu era adevărat.

Și Bucur și-a început conferința intitulată „Război și pace" .

Bucur era un bun orator. Dar nu unul agitatoric. Cum să-ţi explic ? Sînt unii vorbitori care se adresează inimii. Prin gesturi, prin ton, printr-un anumit fel de a face apel la sentimente sînt în stare să electrizeze auditoriul, să smulgă adevărate ropote de aplauze. Bucur a fost altfel. Bucur se adresa raţiunii. Ascultîndu-l, aveai impresia că ridică o clădire, pornind cu temelia, cărămidă cu cărămidă. O clădire fără artificii şi zorzoane arhitecturale, dar solidă şi, datorită tocmai simplităţii, frumoasă, graţioasă. Bucur, prin argumentele pe care le aducea, mai precis prin logica implacabilă a argumentelor, te obliga să-i dai dreptate chiar dacă ceea ce spunea nu-ţi făcea plăcere. Nici după ce-l ascultai pînă la capăt şi nici înainte nu simţeai nevoia să strigi „ura" şi nici să-ţi rupi palmele aplaudînd. Bucur convingea, nu entuziasma. Bucur convingea nu inima, ci raţiunea — şi tocmai de aceea convingerile pe care ţi le insufla erau durabile.

Dar să reviu la conferinţă. Ţi-am spus cum era intitulată : *Război şi pace.* Mulţi dintre cei aflaţi în sală au crezut că va vorbi despre capodopera lui Tolstoi. Probabil că şi preşedinta a crezut la fel. Dar Bucur a vorbit despre cu totul altceva : despre Germania, despre războiul pe care Hitler îl pregătea, despre necesitatea apărării păcii fără compromisuri. Un rechizitoriu aspru la adresa fascismului cu atacuri vehemente şi sarcastice la adresa celui autohton. În timpul conferinţei, cîţiva ciomăgari de legionari au căutat să-l întrerupă, dar la protestele sălii, n-au avut încotro şi au trebuit să se potolească.

Bucur mi-a mărturisit că atunci cînd s-a hotărît despre ce anume să vorbească nu fusese conştient că a lupta de unul singur împotriva fascismului însemna în cel mai bun caz donchijotism. Conferinţa a făcut destulă vîlvă în oraş. Cum au reacţionat legionarii, ştii. Dar trebuie să mai afli că, datorită conferinţei, Bucur a atras asupra sa interesul şi simpatia comuniştilor din universitate care

au căutat să şi-l apropie, fapt care, de altfel, s-a şi întîmplat scurt timp după aceea.

Bineînţeles, eu n-am ştiut nimic. În primul rînd, datorită desăvîrşitei mele ignoranţe în ceea ce priveşte metodele de luptă ale comuniştilor în ilegalitate. În al doilea rînd, fiind foarte îndrăgostită de Bucur, ignoram tot ceea ce nu era în legătură directă cu noi doi.

Trebuie să-ţi spun că în discuţiile noastre Bucur aborda deseori subiecte politice. De la el am auzit pentru prima dată de Babeuf, de Bakunin, de Manifestul Comunist, de „Originea familiei". Îmi ziceam că Bucur are „concepţii de stînga", dar nu mi-a trecut o clipă prin minte că este ceva mai mult decît un „student democrat". Vreau să spun, nu mi-a trecut o clipă prin minte că ar putea fi comunist. Or, studentă democrată mă consideram şi eu şi nu o dată s-a întîmplat ca în diverse împrejurări, cînd era nevoie să se ia poziţie împotriva legionarilor din facultate, să mă găsesc alături de ceilalţi studenţi democraţi. (Nu ştiam pe atunci că cei care organizau şi conduceau acţiunile grupului studenţilor democraţi erau comuniştii).

Adevărul în legătură cu Bucur am început să-l bănuiesc datorită următoarei întîmplări. Într-o dimineaţă — se întorsese acasă tîrziu după miezul nopţii — am găsit pe haina lui Bucur o pată măricică de vopsea roşie.

— Bucure, cum ai izbutit să-ţi pătezi în halul ăsta haina cu vopsea ? l-am întrebat.

Bucur se necăji mult. Nu i-a trecut supărarea nici după ce pe haină n-a mai rămas nici urmă de pată.

— Gata, dragul meu ! Acum nu mai ai motiv să fii necăjit.

— Ba am, sînt necăjit, fiindcă am putut să fiu atît de ageamiu ca să mă pătez.

În dimineaţa aceea aveam curs la prima oră, aşa că am plecat de acasă înaintea lui Bucur. În drum spre facultate trebuia să trec pe o stradă unde se afla o mare fabrică de textile, proprietatea unui

armean. Am văzut atunci doi indivizi — amîndoi aveau mutre de asasini — care se căzneau să șteargă de pe un zid o inscripție din care nu se mai vedea decît cuvîntul *fascism*. Nuanța de roșu cu care fusese scris cuvîntul *fascism* era la fel cu a petei de vopsea de pe haina lui Bucur. A fost prima bănuială și prima mea spaimă. Spaimă pentru soarta lui Bucur. Nu i-am spus nimic, nu i-am pus nici o întrebare. Curînd după aceea am avut certitudinea.

Să nu-ți închipui cumva că am aflat ceva de la el. Nu ! M-am convins singură. Cum ? A început să-mi vorbească despre o mie de amănunte, cărora pînă atunci nu le dădusem importanță. De pildă, de fiecare dată cînd se întorcea din oraș noaptea tîrziu ochii îi străluceau într-un fel ciudat care îl înfrumusețea. Citeam în ei parcă satisfacția unei datorii împlinite. Era atunci ca niciodată de tandru. Mă regăsea parcă după o absență îndelungată. Sau un alt amănunt pînă atunci ignorat : cînd era acasă avea grijă ca storul de la una din ferestre să fie lăsat numai pe trei sferturi. La început am crezut că e un capriciu, dar apoi mi-am dat seama că este un semn de recunoaștere. Pe urmă, nu o dată se întîmpla să-l caute cîte cineva pe care apoi nu aveam să-l mai văd niciodată. Ei, dar au fost atîtea lucruri în aparență neînsemnate care m-au convins!

Odată a fost chemat la telefon. Din răspunsurile pe care le dădea Bucur am înțeles că la capătul celălalt al firului era un coleg care îl vestea că nu a putut pregăti lucrarea de seminar, deoarece nu-și putuse procura cărțile din bibliografia obligatorie. Bucur l-a informat că ar putea găsi cărțile de care are nevoie la un oarecare Sandu. Pe urmă a închis telefonul. Am observat imediat, în ciuda eforturilor de a arăta contrariul, că Bucur era frămîntat, neliniștit.

Și pentru a doua oară spaima m-a potopit.

— Bucure, mi-e teamă pentru tine!... Pentru noi.

A înțeles că știu.

— Să nu întrebi nimic, Vari! mi-a cerut, evitîndu-mi privirea.

— Nu te voi întreba. Dar, dragul meu, mi-e frică, mi-e tare frică să nu te aresteze. Se spune că la Siguranță se torturează. Eu, Bucure...

— Știu, Vari ! Tu nu poți îndura suferința fizică. Știa ! Cum de știa, nu-mi dau seama. Dar adevărul acesta era. Pe atunci, suferința fizică mă îngrozea. Poate unde nu cunoscusem încă pe cealaltă, pe cea morală, suferința spiritului. După ce am cunoscut-o, prima nu m-a mai îngrozit. Și am știut că, dacă vreodată s-ar ivi prilejul să trec printr-o asemenea încercare, voi avea tăria să rezist. Dar nu s-a ivit. Mai încolo vei afla din ce motiv.

Bucur nu avea taine față de mine. Mai bine zis, nu avea taine în afară de aceea legată de activitatea politică ilegală pe care o desfășura. Dar despre aceasta nu-mi spunea nimic, iar eu nu-l întrebam. Într-o zi m-a întrebat :

— Vari, ce-ai zice de o plimbare pînă la *Moară* ?

— Ar fi minunat! i-am răspuns bucuroasă fiindcă, într-adevăr, plimbarea mi-ar fi făcut mare plăcere. Cînd vrei să plecăm ?

— Păi, mîine dimineață. Au să mai vină niște prieteni cu soțiile.

Moara se afla în afara orașului, într-o pădurice, și era un loc obișnuit de excursie în timpul verii. De ce i se spunea *Moara* nu știu, fiindcă nu exista nici urmă de moară și nici a vreunei ape prin apropiere.

A doua zi dimineața, luîndu-ne mîncare într-un rucsac, am plecat. Acolo ne-am întîlnit cu cîțiva din prietenii lui, pe care-i mai văzusem în diferite alte împrejurări. Erau cu soțiile.

Trebuie să-ți mărturisesc, o clipă nu mi-a trecut atunci prin minte că excursia era un pretext ca soții noștri să se poată întîlni într-o ședință conspirativă. După puțină vreme, unul cîte unul au dispărut în pădurice. Cel puțin o jumătate de oră nu i-am mai văzut. În tot acest timp, noi femeile

ne-am comportat ca şi cînd niciuna dintre noi n-ar fi observat absenţa bărbaţilor.

De ce ţi-am povestit această întîmplare ? Ca să înţelegi mai bine că Bucur, deşi nu călca legile conspiraţiei, într-un anumit fel nu mă ţinea departe şi, în anumite împrejurări — de pildă excursia de la *Moară* — îmi dădea posibilitatea să-l ajut.

În perioada de care îţi vorbesc, din ce în ce mai des se întîmpla ca Bucur să mă lase singură. Se întorcea noaptea tîrziu, obosit, plin de noroi şi nu de puţine ori murat de ploaie. Şi eu ştiam că de fiecare dată cînd lipseşte de acasă exista primejdia de a fi arestat. Dar deşi îmi dădeam seama de această teamă, de ceea ce i se putea întîmpla, era totuşi suportabilă. Şi era suportabilă dintr-un motiv foarte egoist, foarte meschin, dacă vrei. Perioada cînd Bucur lipsea mult de acasă, a coincis — cum ţi-am mai spus — cu momentul cînd, descoperindu-mă, simţeam nevoia să fiu singură. Nevoia aceasta de a fi singură, de a mă simţi eu însămi era atît de imperioasă, încît aproape nu observam că Bucur absenta mai mult ca de obicei. Dimpotrivă, mi se părea că, retranşîndu-mă în mine însămi, eu eram aceea care îl lăsam prea mult singur.

— Cum a fost posibil ! am exclamat fără voie.

— Uite că a fost posibil. Mă descopeream egoistă şi, în sinea mea, mă disprețuiam. Totodată, îmi era teamă să nu observe schimbarea ce se petrecuse în mine. Îmi era teamă ca Bucur, observînd că-l las singur...

— Iertaţi-mă că din nou vă întrerup. Dar nu înţeleg.

— Ce nu înţelegi ?

— Două lucruri. Mai întîi că Bucur, de vreme ce lipsea mult de acasă, ar fi putut să observe şi eventual să vă reproşeze că-l lăsaţi singur. Pe urmă, nu mi-e clar în ce sens consideraţi că-l lăsaţi singur, de vreme ce el era acela care lipsea de acasă.

— Vezi, dumneata nu ţii seama de un lucru şi anume că îl iubeam mult. Iubindu-l, grija mea, temerile mele, dorinţa mea fierbinte de a nu i se

întîmpla nimic rău trebuia să-l însoţească tot timpul cît el îşi risca libertatea, dacă nu chiar viaţa. Şi fiindcă nu se întîmpla aşa, fiindcă din acest punct de vedere îl lăsam *singur*, îmi reproşam egoismul. Pe urmă în ceea ce îl priveşte pe Bucur. Mă iubea şi el mult. Or, dacă mă iubea, mai precis, tocmai fiindcă mă iubea mult, îmi era teamă că într-o zi va descoperi că-l lipsesc de pavăza gîndurilor mele cele mai bune, a dorinţei mele fierbinţi să nu i se întîmple nimic rău. Acuma înţelegi ?

— Înţeleg !

— Pe urmă îmi mai reproşam că-i ascund ceea ce se întîmplă cu mine. Dar îi ascundeam fiindcă îmi era teamă să nu-l pierd. Îmi ziceam : dacă Bucur va afla că, în fond, nu sînt decît o femeiuşcă, nu mă va mai iubi, mă va părăsi. Şi eu nu voiam să se întîmple acest lucru, fiindcă îl iubeam. Pe de altă parte, îmi era ruşine să continui a-l minţi. De aceea, îmi dădeam seama că lucrurile nu mai pot continua aşa, că, mai curînd sau mai tîrziu, va trebui să-i mărturisesc adevărul. De multe ori am crezut că mă şi hotărîsem. Aşteptîndu-l, mă pregăteam ce şi cum să-i spun, ca cel puţin în clipele acelea hotărîtoare, eu, cea reală, să nu apar mult prea coborîtă în ochii lui în comparaţie cu imaginea ideală pe care şi-o făcuse despre mine. Cu alte cuvinte, voiam ca, spunîndu-i adevărul, s-o fac pe baza unei analize profunde, sondînd pînă în adîncurile cele mai tenebroase ale sufletului meu. Bucur mă învăţase, şi eu mă obişnuisem întrucîtva, să nu mă mulţumesc doar cu aparenţa, ci să caut esenţa lucrurilor (Obiceiul acesta îl mai păstrez şi astăzi deşi, datorită împrejurărilor, a lipsei de exerciţiu şi poate a vîrstei, nu totdeauna cu rezultate satisfăcătoare).

Dar de fiecare dată amînam. Cînd îl vedeam trecînd pragul, cînd îi citeam bucuria din priviri, cînd îl simţeam că intra în casa noastră aşa ca un beduin însetat într-o oază, tot curajul mă părăsea. Ştiam că mă iubea, ştiam încă şi mai mult : că dacă va fi să-l pierd nici un alt bărbat nu va fi în stare să mă iubească la fel.

Amînam mereu. Fiindcă nu voiam să-l fac să sufere. Îl simțeam ca pe un băiat mare care are nevoie de mine, nu ca să-i cîrpesc ciorapii sau să-i gătesc mîncare, ci ca de o tovarășă de viață. Amînam și pentru că, iubindu-l, nu voiam să-l pierd. Dar la un moment dat a mai survenit ceva din care cauză nu am mai avut curajul să provoc o explicație sinceră.

Într-o noapte s-a întors acasă tare tîrziu.

Strălucirea ochilor lui, numai în aparență stranie, era aproape aidoma ca atunci cînd l-am culeș din stradă, rănit.

Străluceau a dîrzenie și mînie, a oroare și temeritate. Bucur de atunci, cu oasele zdrobite și cu pielea plesnită de lovituri nu fusese deloc înfricoșat, ci, dimpotrivă, și mai îndîrjit. Dacă nu ar fi fost tata care să-l convingă că de unul singur și procedînd așa cum procedase, a-i înfrunta pe legionari nu însemna deloc o bravură, sînt sigură că, după însănătoșire, ar fi fost în stare să comită multe fapte necugetate.

De aceea, regăsind în privirea lui aceeași stranie strălucire, l-am întrebat.

— Bucure, dragul meu, ce se întîmplă cu tine ?

— De ce crezi că se întîmplă ceva cu mine ?

— De ce ! De ce, nu știu ! Simt însă.

— Nu e nimic, Vari. Sînt numai tare, tare obosit. În noaptea asta a fost mai greu ca de obicei.

A tăcut apoi și am simțit că mai mult decît atît nu-mi va spune nimic. Dar am mai simțit ceva. Că trecuse printr-o mare primejdie.

Aproape prostită de frică, abia am putut îngăima cu sfială :

— Totuși, dragul meu, te rog să fii prudent. Gîndește-te la noi...

— Draga mea, ce bine ar fi dacă acum oamenii ar deveni mai puțin prudenți și dacă s-ar gîndi în mai mică măsură la ei înșiși, și nu în primul rînd...

Tocmai această reflecție mi-a inhibat dorința de a-i explica deschis tot ceea ce se întîmplase între timp cu mine.

„Dacă a spus că nu este acum timpul ca oamenii să se gîndească mai întîi le ei, ce va crede despre mine cînd îi voi da posibilitatea să constate cît de mult mă preocupă propria mea persoană, şi în primul rînd ea ? Nu, *deocamdată* nu-i voi spune nimic".

Dar zilele treceau. Sosi şi perioada examenelor. Eu am absolvit anul doi de facultate. El şi-a trecut examenul de licenţă în mod strălucit. Seara ne-a invitat la restaurant profesorul de istoria artelor, profesorul Popovici. Poate ai auzit de el. Era o somitate în materie. În timpul mesei, profesorul i-a propus lui Bucur să-l ia asistent. Cînd am auzit, mi-a venit să sar în sus de bucurie. Dar Bucur i-a mulţumit şi i-a cerut răgaz ca să se gîndească. Profesorul a fost uimit şi cumva jignit.

Puţin înainte de miezul nopţii ne-am despărţit de profesor în faţa casei acestuia.

— Va să zică, ne-am înţeles, Vişinoiule. Poimîine aştept răspunsul dumitale. Îmi dai telefon acasă. Să zicem pe la orele unsprezece. La ora aceea am să fiu acasă.

— Domnule profesor, v-aş ruga să-mi îngăduiţi ca răspunsul meu să vi-l comunic personal.

— Foarte bine ! Atunci te aştept acasă, poimîine, la orele unsprezece. Îţi convine ora ?

— Da, domnule profesor !

— Atunci, noapte bună !

— Noapte bună, domnule profesor.

Am pornit-o spre casă tăcuţi. Bucur era gînditor, parcă puţin trist. Eu mă gîndeam. Mai precis mă străduiam să înţeleg ce l-a determinat să ceară răgaz de gîndire în loc să accepte imediat propunerea. Pentru un om ca el, un erudit în perspectivă, cariera universitară i se potrivea cel mai mult.

După cîtva timp l-am întrebat :

— Spune-mi, te rog ! De ce nu i-ai dat profesorului răspunsul pe loc ? Cumva l-ai jignit. Ţi-ai dat seama ?

— Dragă Vari, vom discuta acasă.

Şi petrecîndu-şi braţul pe după umerii mei, s-a aplecat şi m-a sărutat pe păr.

Bucur nu a fost — cum poate ai putea crede din cele ce ţi-am spus pînă acum despre el — tipul cărturarului distrat, absent, de care soţia trebuie să aibă grijă ca de un copil. Cum, de asemenea, nu a fost nici soţul care descoperă abia după o săptămînă că soţia sa şi-a schimbat pieptănătura sau că şi-a cumpărat o rochie nouă. Dimpotrivă, Bucur era curtenitor, atent, observa cel mai neînsemnat detaliu şi nu exista bucurie mai mare pentru el decît atunci cînd putea să-mi facă un dar. Dar, mai ales, ştia să fie tandru tocmai atunci cînd simţeam nevoia de tandreţe.

La fel şi atunci, noaptea, în drum spre casă. Gestul tandru, duios, sărutarea fugară pe păr a venit la timp, a venit tocmai în clipa cînd simţeam nevoia ca omul meu să se poarte aşa cu mine.

M-am strîns lîngă el fericită, dar în acelaşi timp nefericită, i-am vorbit în gînd :

— Dragul meu drag, de ce nu se poate ca totul să fie ca mai înainte ?

Curînd după aceea am ajuns acasă. Ne-a ieşit înainte, gudurîndu-se, Mustafa. Mustafa era un cîine bătrîn. Cînd l-a adus tata fusese un căţelandru mic şi jigărit de-ţi era mai mare sila numai să-l vezi, necum să pui mîna pe el. Îl fugărea un hingher să-l prindă cu zbilţul şi bietul cîine cînd l-a văzut pe tata venind din direcţia opusă a trecut strada şi s-a făcut covrig la picioarele lui, schelălăind şi tremurînd tot de frică. Tatei i s-a făcut milă. L-a luat în braţe şi l-a alungat pe zbilţar. L-a adus acasă şi fiindcă avea părul de pe labele dinainte lung de parcă ar fi purtat şalvari, tata i-a pus numele Mustafa. În felul său, Mustafa era un cîine extraordinar. În afară de faptul că era foarte deştept, avea simţul recunoştinţei. Este ştiut ce bine se înţeleg cîinii cu copiii. Noi eram trei şi Mustafa era ataşat fiecăruia dintre noi. Cu toate acestea,

Mustafa tot pe tata îl iubea cel mai mult. Dormea, sau se zbenguia cu noi, cînd deodată numai ce-l vedeai că pornește glonț spre poartă, dînd din coadă. Atunci știam că se întoarce tata acasă. Îl simțea de la colțul străzii. Mai tîrziu, după-amiaza, cînd tata se pregătea să plece din nou în oraș, de asemenea îl simțea. Venea să-l aștepte la ușă, ca să-l conducă pînă la poartă.

După ce însă Bucur a devenit de-ai casei, Mustafa s-a ataşat de el chiar mai mult decît de tata. Acum amîndurora le ieșea în întîmpinare și, la plecare, pe amîndoi îi conducea pînă la poartă. Dar dacă se întîmpla ca Bucur să-l mîngîie, începea să se gudure, să sară pe el, să scîncească de bucurie, ceea ce nu se întîmpla cînd îl mîngîia tata.

În glumă, tata îi spunea :

— Bucure, Bucure, ar trebui să-ți trag o mamă de bătaie să mă ții minte.

— De ce, tată ?

— Păi fata mi-ai luat-o, iar pe Mustafa l-ai vrăjit nu știu cum de ține mai mult la tine decît la mine...

Mustafa ne-a ieșit înainte, gudurîndu-se ca de obicei. Și, ca de obicei, Bucur s-a oprit să-l mîngîie. Ba mai mult, a mai întîrziat să se joace cu el. Mustafa, nebun de bucurie, se rostogolea la picioarele lui, sărea pe el să-l lingă pe față, schelălăia. Bucur se ferea, rîdea, îl certa a joacă. Stăteam mai deoparte și mă uitam la el. Părea un copil. Totdeauna cînd se juca cu Mustafa așa îmi părea. De altfel, în atare împrejurare, era, asemenea unui copil, fericit.

— Ei, gata acum, bătrîne, gata !

Cîinele înțelese și se potoli.

— Ai văzut ce deștept e ? M-a înțeles și a făcut ce i-am cerut.

Ceva mai tîrziu m-a chemat :

— Vino, Vari !

Stătea în fotoliu. M-am culcușit în brațele lui. Asta îi plăcea lui mult. Să stea în fotoliu și eu să mă culcușesc în brațele lui. După aceea îmi spunea :

— Hai, toarce, draga mea !

El pretindea că după ce mă cuibăream în brațele sale, mulțumită ca o pisică, începeam să torc. Bineînțeles, nu torceam în accepția adevărată a cuvîntului. Torcea, dacă vrei bucuria din mine : că omul acesta puternic, generos, inteligent și bun mă iubește, tocmai pe mine mă iubește.

De data asta nu mai mi-a spus să torc. A început să-mi mîngîie părul cu nu știu ce minunată tandrețe. Mă mîngîia și privea undeva în gol, cu ochii lui albaștri, acum triști.

Nu l-am întrebat nimic. M-am strîns numai mai aproape și atunci i-am auzit mai bine bătăile ritmice ale inimii. Și, ascultînd-o cum bate, am simțit cît de mult îl iubeam.

— Vari !... mă strigă într-un tîrziu.

— Da, dragul meu.

— Vari, n-am să accept propunerea profesorului.

— N-ai s-o accepți ? Bine, dar...

— Vrei să spui că fac o prostie, mă întrerupse el.

— Nu asta am vrut să spun. Sau, mai precis, nu tocmai asta. Nu-ți dai seama că tu ești făcut pentru catedră ? Nimic nu cred că se potrivește mai bine pregătirii, structurii tale sufletești decît cariera universitară.

— Dacă sînt făcut — cum spui tu — pentru catedră, atunci e bună și catedra școlii primare de la noi din Sărăcuți.

Eram aproape uluită.

— Cum Bucure, vrei să te faci...

Și n-am mai continuat fiindcă n-am mai avut puterea să pronunț cuvîntul învățător.

— Da, Vari. Vreau să devin învățător. Am și făcut în acest sens cerere.

Uluiala din primele clipe făcuse acum loc indignării. Faptul că, între timp, mă regăsisem, mai precis, că știam ce fel sînt, cu alte cuvinte, că-mi des-

coperisem limitele, m-a determinat nu numai să nu-mi însușesc cu entuziasm hotărîrea, dar să mă opun, să mă lupt ca să-l determin să și-o schimbe.

— Bucure, tu cu inteligența, cultura ta, dascăl în Sărăcuți ! Dragul meu, dar asta echivalează cu o sinucidere. Fii, dragul meu, mai realist, fii drept și cu tine, așa cum ești totdeauna cînd e vorba de alții. Gîndește-te! Dacă tu refuzi propunerea profesorului, el, care are totuși nevoie de un asistent, va găsi pe altul. Dar cine altcineva ar merita postul acela ? Sînt printre acei care au terminat odată cu tine cîțiva mai răsăriți. Dar ce au fost ei în decursul celor patru ani de facultate altceva decît niște studenți conștiincioși ? Există vreunul la care să fi observat „focul sacru" al viitorului om de știință ? Nu, bineînțeles că nu. În locul tău, pe vreunul dintre aceștia va cădea alegerea. Și ce va fi acela decît o nulitate care se va simți onorat să poarte servieta profesorului, iar mai tîrziu, dacă va ajunge — și va ajunge fiindcă mediocrițăile n-ar fi mediocrități dacă nu s-ar pricepe să *ajungă* — conferențiar, se va mărgini să citească un curs compilat din douăzeci de autori fără ca măcar să aibă decența de a indica titlurile lucrărilor de unde s-a inspirat.

Și tu, care din fiecare lucrare de seminar ai făcut una de erudiție, care ți-ai văzut numele tipărit în diferitele publicații de specialitate încă din anul al II-lea de facultate, tu, care ți-ai luat licența cu elogii, vei deveni un biet dascăl de țară care va învăța pe copiii din Sărăcuți alfabetul și tabla înmulțirii.

Ei bine, dragul meu, așa ceva nu trebuie să se întîmple.

Bucur surîse trist, și, mîngîindu-mă din nou pe păr, îmi spuse cu o voce hotărîtă, dar tristă :

— Ții minte Vari ce ți-am spus odată ? Ți-am spus că, în vremurile pe care le trăim, ar fi foarte bine dacă oamenii s-ar gîndi mai puțin la ei, și nu în primul rînd.

Am crezut că tocmai aceste cuvinte pledează în favoarea mea și m-am grăbit să speculez situația.

— Întocmai! Tu nu ai dreptul să te gîndeşti mai întîi la tine. Trebuie să priveşti lucrurile în lumina lor justă. Prin refuzul tău tu nu faci altceva decît să ajuţi la promovarea mediocrităţilor. Trebuie să fii consecvent cu tine însuţi, cu alte cuvinte să te gîndeşti mai puţin la tine şi, mai ales, nu în primul rînd.

Şi spunînd acestea, eram convinsă că izbutisem să găsesc argumentul hotărîtor. Dar m-am înşelat.

— Tu, Vari, prostuţo! mă mustră zbîrlindu-mi părul.

— De ce sînt proastă? Ce, n-am dreptate?

— Nu, Vari, n-ai deloc dreptate, fiindcă tu nu ştii anumite lucruri. Mai întîi, află că nu pot, chiar dacă aş vrea, să intru în învăţămîntul superior.

— De ce? Te împiedică cineva sau ceva?

— De intrat, hai să presupunem, prin absurd, că aş izbuti să intru, cu sprijinul profesorului. Dar trebuie să ştii că, în prealabil, mi s-ar pune unele condiţii, fără de care, oricît de mare este prestigiul personal al lui Popovici, nici rectorul şi nici ministrul nu s-ar lăsa convinşi să semneze decizia mea de numire. Şi aceste condiţii, dragă Vari, eu nu le pot accepta.

Dar hai să presupunem, tot prin absurd, că nu i s-ar cere profesorului anumite garanţii în ceea ce mă priveşte şi că nici el, la rîndul său, nu mi-ar pune anumite condiţii prealabile. Să presupunem că mi-ar ieşi şi numirea. Ei bine, ştii ce s-ar întîmpla? S-ar întîmpla ca în foarte scurt timp să fiu arestat, Vari dragă.

M-a potopit dintr-o dată spaima şi abia am putut îngăima:

— Din cauza legionarilor? Din cauza bandiţilor ălora? Dar ce mai au cu tine?

— De data asta, nu numai ei au ce au cu mine. De data asta mai am pe cap Siguranţa.

— Dar ce ai făcut? am întrebat înspăimîntată şi cu totul prosteşte, fiindcă ştiam că Bucur lipseşte nopţile de acasă nu ca să se plimbe.

— Nimic reprobatoriu, Vari. Am început să mă gîndesc mai puțin la mine, și nu în primul rînd. Vari, țara se află în pragul unei mari cumpene. Fasciștii din interior urmăresc să pună cu orice preț mîna pe putere. Pe de altă parte, s-ar putea să ne aștepte și altceva : războiul, în care teamă mi-e că, spre nenorocirea țării, cîrmuitorii de azi ne vor duce într-o situație contrară intereselor poporului. Acum cred că îți dai seama de primejdie. Ei bine, dragă Vari, poporul trebuie să ia cunoștință de trădarea care i se pregătește, trebuie să ia cunoștință de catastrofa care îl amenință, trebuie să se mobilizeze și să lupte. Și eu, draga mea, asta fac în ultimul timp. Sînt unul dintre aceia care dau o mînă de ajutor ca de toate aceste lucruri să ia cunoștință poporul și să se mobilizeze în lupta împotriva fascismului.

O asemenea treabă, draga mea, implică riscuri și, ca în orice bătălie, nu se poate să nu existe morți și răniți. Pînă acuma am scăpat. Dar mă bănuiesc, mă suspectează. Află că sînt urmărit și că cei de la Siguranță încearcă să afle fiecare mișcare pe care o fac. Și dacă nu m-au arestat pînă acum, probabil că n-au făcut-o în speranța că prin mine vor putea pune mîna și pe alți tovarăși.

— Va să zică, Bucure, ești într-adevăr comunist ! am îngăimat, ca și cînd abia acum o aflam.

— Îți dai seama, Vari, că în asemenea împrejurări hotărîtoare, cineva, chiar dacă ar voi, nu poate rămîne de o parte. În mod voluntar sau nu, conștient sau nu, fiecare se va alinia de o parte sau de alta a baricadei. Teoretic m-am angajat așa cum mi-a dictat rațiunea și conștiința încă de pe atunci cînd am ținut conferința din pricina căreia puțin a lipsit să-mi pierd viața. A fost o învățătură de minte, lucru de care mi-am dat mai bine seama abia după ce tatăl tău m-a făcut să văd că a lupta de unul singur înseamnă romantism și naivitate, și că aceasta se plătește cu viața. Ei bine, fiind teoretic angajat încă de pe atunci, în ultimul timp nu am făcut altceva decît să mă angajez și practic.

Dar, așa cum ți-am spus, am devenit suspect și din această cauză sînt urmărit pas cu pas. Este necesar ca, pentru un anumit timp, să stau liniștit, să dispar din oraș. De altfel, Vari, mi s-a cerut acest lucru. Cred că înțelegi, fără să mai intru în amănunte, pe care, de altfel, nici nu am voie să ți le dau.

— Înțeleg dragul meu !

— Cu cît voi fi mai departe, cu atît va fi mai mică primejdia pentru mine.

— Bine, dar de ce tocmai învățător de sat? Altă soluție, mai puțin radicală, nu se poate găsi ? am replicat opacă la argumentația lui.

— O altă soluție ? De vreme ce trebuie să dispar din oraș pentru un oarecare timp, atunci prefer satul meu. Procedînd astfel, îndeplinesc o veche făgăduială făcută consătenilor mei, iar pe de alta, îmi creez posibilitatea ca, procedînd cu prudență, să nu stau chiar cu brațele încrucișate. În Sărăcuți la noi nu am a mă păzi decît de șeful de post. E el șiret ca o vulpe și bestie, dar griji prea multe nu-mi fac. Asta e tot, Vari. Dar adăugă imediat : asta e tot în ceea ce mă privește.

— Mai este și altceva ? l-am întrebat.

— Evident !... Să vedem cum hotărîm în legătură cu tine...

— Cu mine nu avem ce să hotărîm, Bucure. Bine-înțeles că te voi urma, i-am răspuns fără să stau o clipă pe gînduri.

Stăteam cuibărită în brațele lui și dumneata nu știi ce însemna asta. Deși obișnuisem să gîndesc asupra mea însămi, deși eram conștientă că Bucur este, obiectiv vorbind, mai mult decît îmi era mie necesar, dar fiindcă stăteam în brațele lui, fiindcă el mă mîngîia cu palma din care emanau parcă prin toți porii nu știu ce efluvii ce mă îmbătau de fericire, acceptam conștientă chiar eventualitatea sincopei.

— Nu, Vari ! Trebuie să hotărîm împreună. Problema nu e chiar așa de simplă cum pare la o primă vedere, îmi vorbi cu o voce care suna puțin altfel fiindcă, mi-am dat seama imediat, era emoționat.

Şi vocea, alterată puţin de emoţie, îmi mărturisea, din nou şi în alt fel, cît de mult mă iubeşte.

— Dar te iubesc, dragul meu, te iubesc atît de mult ! am protestat.

— Ştiu !... Dar nu am dreptul să fiu egoist. Mai ai doi ani de facultate, Vari. Doar n-ai să renunţi, n-am să accept eu să renunţi la facultate de dragul meu.

— Dacă va fi nevoie să renunţ, voi renunţa. Dar cred că nu va fi nevoie. Mă voi prezenta la examene. Tu te vei înscrie la doctorat, şi în timpul sesiunilor ne vom prezenta amîndoi. Peste doi ani cînd îmi voi lua licenţa, tu îţi vei fi ţinut teza de doctorat, i-am spus, semnînd o poliţă în alb asupra viitorului.

El rîse aproape amuzat :

— Tu, Vari, ce prostuţă poţi fi cîteodată ! În doi ani cîte nu se pot întîmpla ! De pildă, să izbucnească războiul.

Nu-i înţelegeam gîndul. Ce voia, în definitiv, de la mine ? Să mă despart de el ?

— Bine, să zicem că va fi război. Şi ? Nu văd ce trebuie să hotărîm. Mi se pare că nu avem nimic de hotărît. Explică-mi ! Nu înţeleg. Sînt o proastă.

— Dacă va fi război, Vari, voi fi mobilizat. În concluzie tu, într-un viitor, care nu ştiu cît de apropiat este, vei rămîne singură. Vei rămîne singură fie pentru totdeauna — în cazul cînd voi fi ucis —, fie pentru un timp mai mult sau mai puţin îndelungat, în funcţie de împrejurările concrete care se vor ivi atunci. Şi într-un caz, şi în celălalt ce se va întîmpla cu tine ? Vei rămîne să mă aştepţi în Sărăcuţi ca toate celelalte neveste de ostaşi? Tu cunoşti satul, Vari?

— Nu !

— Nu-l cunoşti. Şi mai ales nu ştii cum e viaţa la noi în Sărăcuţi. E grea, Vari, aspră. Un sat de oameni necăjiţi, cu pămînt puţin şi secătuit. De aici şi numele satului. Ce ai să faci, Vari, cît timp voi lipsi ?

— Nu știu ! Și nici nu vreau să mă gîndesc. Mă voi descurca. De pildă, te voi înlocui la școală, i-am replicat bucuroasă că îmi venise în minte această idee.

— Și facultatea ta ?

— Nu ți-am spus ? Mă voi prezenta la examene.

— Nu se va putea și una și alta, Vari. Și apoi, mai e și altceva : la Sărăcuți tu te vei simți tare nefericită. Niciodată nu te vei putea obișnui cu viața de acolo. Anodină... Primitivă... Aspră.

— Nu-i adevărat ! Nu mă voi simți nefericită ! i-am replicat aproape strigînd. Dar nu eram convinsă de ceea ce spuneam. Poate de aceea am adăugat imediat : — Dar tu, tu vezi posibilitatea unei alt fel de rezolvări?

Nu mi-a răspuns imediat. Și cînd a făcut-o iarăși nu i-am mai recunoscut vocea. Parcă nu vorbea el. Ba nu-i adevărat. El vorbea. Îi recunoșteam vocea. Era a lui. Numai timbrul era alt fel. El, atît de stăpîn pe sine, de data asta nu mai era. Îmi vorbea cu un timbru străin, fiindcă sufletește se detașa de tot ceea ce spunea. Rostea cuvintele ca într-un vis, sau, mai curînd, ca și cînd asemenea unui mediu în stare de hipnoză nu făcea decît să rostească ceea ce i se poruncea.

— Da, Vari ! Există și o altă posibilitate. Să rămîi aicea la ai tăi și să continui mai departe să înveți. Mai mult decît atît. Dacă va fi război, se vor goli satele, se vor goli orașele de o mare parte din bărbați și atunci nu va fi greu să găsești de lucru. Cu sprijinul profesorului cred că vei putea căpăta o slujbă chiar de la toamnă. Cu salariul tău și cu ceea ce va reprezenta păcătosul meu de salariu, ca învățător suplinitor, îți vei putea asigura o independență economică relativă care să-ți dea posibilitatea să înveți, să studiezi. Căci și tu, Vari, nu te simți bine decît în bibliotecă.

Cineva din mine, foarte din adînc și foarte slab, protestă :

— Nu-i adevărat! Nu sînt un şoarece de bibliotecă şi nu mă interesează deloc să devin o erudită.

Tare, însă, am spus altceva :

— Bucure, să punem capăt acestei discuţii. Dacă te-aş cunoaşte mai puţin, aş avea dreptul să mă simt jignită. Dar eu ştiu ce te determină să vorbeşti aşa şi nu sînt supărată. Dacă tu mă iubeşti atîta cît mă iubeşti, de ce te-aş iubi eu mai puţin?

Dar vocea aceea din mine iarăşi protestă :

— Nu-i adevărat, nu-l iubeşti aşa cum te iubeşte el. Nu eşti în stare.

Şi tocmai pentru a acoperi vocea am continuat vorbind mai tare decît era necesar.

— Dacă tu crezi că o altă soluţie nu există ca să faci să ţi se piardă urma decît a te exila într-un sat nu din cele mai răsărite după spusele tale, atunci, dragul meu, află că te voi urma. Şi dacă va izbucni războiul, dacă te vor lua, voi vedea atunci ce-mi rămîne de făcut. Atunci nu mi-ar păsa nici dacă mor. Fiindcă atunci va fi îngrozitor. Şi tu, tu îmi vorbeşti de studiu, de examene... Tare mai eşti prost în seara asta, dragul meu.

M-am cuibărit mai bine în braţele lui şi cînd a mai vrut să spună ceva, i-am acoperit gura cu palma.

O lună mai tîrziu ne-am mutat la Sărăcuţi.

Trecuse de miezul nopții cînd Varvara s-a dat jos din pat și s-a dus să asculte la ușă. După cîtva timp s-a reîntors și și-a reluat locul.

— Mi s-a părut că aud pași dincolo, îmi explică vorbind și mai încet ca pînă atunci.

— Sînt convins că bătrîna nu v-a simțit cînd ați intrat. Cred că acum doarme dusă.

— Dacă ar ști că sînt aici !

Rosti cuvintele cu toată seriozitate, aproape în panică. Pe urmă, însă imediat zîmbi înveselită.

— Ce s-ar întîmpla ? am întrebat-o.

— Ți-am mai spus. Pe dumneata te-ar da imediat afară din casă, iar pe mine... Ar fi în stare chiar să mă bată.

— Cred că exagerați...

— Deloc ! O cunosc mai bine decît dumneata. Ar fi furioasă pe mine, fiindcă și-ar închipui că am venit să mă culc cu dumneata. Tocmai în camera aceasta...

— De ce ?

— Fiindcă aici am locuit noi. Eu și Bucur.

— Aici ?

M-am uitat în jur cu alți ochi de parcă abia acum pășisem pragul acelei încăperi.

— Aici ? am întrebat încă o dată, oarecum dezamăgit de ceea ce vedeam, mai precis, regăsind exact numai ceea ce știam dinainte că există.

— Bineînțeles, camera arăta altfel atunci. Nu era atît de goală, de rece, de puțin primitoare. Lipsea consola asta oribilă, de asemeni scrinul. Nu-i așa că-i îngrozitor de urît ? Acolo, la peretele acela, era șifonierul, iar aici, în locul patului ăsta, un divan studio. Ei, dar ce rost are să pierdem vremea descriindu-ți cum arăta acest interior în timpul cînd trăia Bucur? În două cuvinte, aveam o mobilă nouă, pe care mi-o cumpărase tata atunci cînd m-am măritat cu Bucur. Acum e la mine acasă.

— Și biblioteca ?

— Și !... Dar de ce întrebi ?

— O bibliotecă oglindește, într-o oarecare măsură, omul căruia aparține. Vreau să spun, preocupările lui intelectuale.

— Pot să te informez că pe Bucur îl interesau cel mai mult sociologia, economia politică și istoria. Biblioteca lui Bucur conținea, în mare majoritate, volume din aceste domenii. Bineînțeles, pe atunci nu ai fi putut găsi în rafturi nici pe Marx, nici pe Engels și nici pe Lenin, din motive ușor de înțeles. Acum ai să găsești și asemenea cărți. Le-am cumpărat pentru mine.

Înainte de a ne muta aici, nu o dată s-a întîmplat să aducă acasă cîte o carte marxistă. Nu chiar de fiecare dată, dar de multe ori obișnuiam el să citească tare, eu să ascult, și pe urmă să comentăm împreună cele citite. Din Anti-Dühring, spre pildă, am citit și am comentat împreună capitole întregi. Dar cînd am venit să locuim aici, în sat, Bucur nu și-a luat cu el decît o singură carte : *Statul și revoluția.* N-am înțeles niciodată cum o carte poate fi citită de atîtea ori. Cred că o știa pe dinafară.

Cînd l-au arestat, cu ocazia percheziției, puțin a lipsit ca cei de la Siguranță să dea peste ea. Am

izbutit s-o dosesc abia în ultima clipă. Agenţii, cei doi, sau ce or fi fost ei, spumegau pur şi simplu de furie că nu s-au ales cu nimic de pe urma percheziţiei.

Ei, dar te-am rugat să nu-mi pui întrebări. Iarăşi vorbesc alandala. Dacă mai continuăm aşa ne apucă ziua fără să-ţi fi spus totul, mai precis fără să-ţi fi spus ceea ce nimeni nu cunoaşte încă. Desigur, te vei fi întrebînd de ce mă destăinui tocmai dumitale, un străin. Fiindcă este un fel de destăinuire ceea ce fac acum.

— Nu, nu mă întreb !

Şi într-adevăr nu mă întrebam. Înţelegeam.

— Ce curios !... Ani de zile încui în tine o taină. Nu vrei sau nu ai curajul s-o împărtăşeşti nimănuia. Nu ai curajul s-o încredinţezi nici măcar hîrtiei. Şi se iveşte o împrejurare — obiectiv vorbind, cea mai puţin indicată pentru confesiune — cînd începi să te reverşi şi, făcînd aceasta, să simţi o stranie voluptate.

Ce ştiu despre dumneata ? Că ai fost oarecum prieten cu Bucur şi cu Vlaicu, că ai fost de faţă atunci cînd a murit Bucur.

— ...şi cînd a murit Vlaicu.

— Da, cînd a murit şi el ! În faţa dumitale soacră-mea m-a calomniat. Ea mă urăşte. Şi dacă i-aş povesti ei tot ceea ce ţi-am spus pînă acum dumitale şi ceea ce urmează să mai afli de la mine. poate că nu m-ar mai urî. Şi totuşi n-o fac. De ce ? Fiindcă nu pot. În schimb, dumitale, un străin, da. Şi nu este firesc, de vreme ce ştiu că pe dumneata te interesează lucrurile acestea doar din punct de vedere profesional. Eu !... Dumneata !... Sîntem asemenea monadelor lui Leibniz. Posibilitatea de înţelegere între noi ? Deşi pare absurd, minimă. Spui o frază, o propoziţie cît mai simplă şi cu toate acestea, ce ecou diferit are în sufletul fiecăruia ! Cît de diferit poate fi înţeleasă de fiecare ! Spun, spre pildă, mi-e foame. Cuvîntul în sine este o noţiune cunoscută de toată lumea. Dar ia gîndeş-

te-te ce gamă infinită de nuanțe poate avea acest cuvînt. Cu alte cuvinte cît de diferit poate fi înțeleasă această noțiune de diverși oameni, începînd cu acela care niciodată n-a flămînzit pînă la acela care a făcut greva foamei, pînă la naufragiatul fără provizii din largul oceanului sau pînă la soldatul de pe front.

Gîndește-te numai la operele literare sau chiar la unele sisteme filozofice, sociale etc. Pentru autorii respectivi, fiecare idee pe care au așternut-o pe hîrtie a avut un conținut foarte precis și unic. Pe urmă opera literară sau acel sistem filozofic social etc. își încep călătoria prin lume. Și nu o dată se întîmplă ca în jurul unei cărți să se scrie tomuri întregi, fiindcă diverși comentatori se străduiesc să explice, fiecare pornind de la alt punct de vedere, în ce fel trebuie interpretată nu știu ce frază — ba chiar un singur termen — din opera respectivă. Ce să mai spun de diferitele doctrine religioase etc. Cîte dispute au născut fiecare din ele, cît sînge a curs în înverșunarea exclusivistă dintre o tabără sau alta, deoarece fiecare dintre ele pretindea că numai ea interpretează *just* cuvintele pretinsului „învățător". Limbajul este un mijloc de comunicare între oameni, dar destul de imperfect de vreme ce există unul singur, iar acei care îl folosesc, fiecare, o altă entitate. Dacă ar exista posibilitatea ca prin limbaj oamenii să poată comunica și altora *exact* gîndurile și simțămintele lor, arta n-ar îmbrățișa alte forme de exprimare. Feluritele domenii ale artei nu sînt altceva decît feluritele mijloace prin care geniul uman încearcă să se facă înțeles de semenii săi.

Ei, dar te rog să mă ierți că am luat-o iarăși razna. Dar are și aceasta o explicație. Cam de multișor nu am mai discutat cu cineva despre asemenea lucruri. Dar, în definitiv, cum am ajuns să... divaghez ? De unde am pornit ? A da ! Îmi amintesc. De la constatarea că tocmai față de dumneata, un străin, pe care, mîine după ce vei pleca, n-am să te mai văd niciodată, m-am hotărît să mă destăinui. Ei, da !

Tocmai dumitale, un străin şi pe deasupra şi bărbat, simt nevoia să-ţi vorbesc, să-ţi împărtăşesc ce am de gînd şi ce am simţit, ce bucurii şi prin ce suferinţe am trecut în anii aceia. O fac folosind *cuvîntul*. Dar nu am nici o garanţie că voi izbuti, mai ales că dumneata eşti bărbat Şi oricum, bărbaţii nu pot înţelege anumite lucruri la fel ca o femeie. Atunci de ce o fac ?

— Mi-aţi spus de ce !

— Ţi-am spus ? se miră ea.

— Da ! Ca să spulberaţi părerea pe care mi-aş fi putut-o forma despre dumneavoastră, interpretînd greşit aluziile insinuante ale bătrînei. Este adevărat ?

— Da, dar acesta a fost doar un pretext. Puţin mi-ar păsa ce părere ai dumneata despre mine, un necunoscut. Cinstit vorbind, am venit să-ţi vorbesc pentru că ai fost prieten cu amîndoi. Pentru aceasta, şi încă dintr-un alt motiv : fiindcă semeni cu Vlaicu. Mă uit la dumneata şi sînt uimită cît de mult semeni cu el. Şi cel puţin nu sînteţi rude.

— Soacra dumneavoastră spunea că semăn mai mult cu Bucur. Şi eu sînt de aceeaşi părere cu ea.

— Prostii ! Semeni cu Vlaicu. Sau, chiar dacă semeni mai mult cu Bucur, ce importanţă are atîta vreme cît eu văd altfel ? !

— Şi numai simplul fapt că semăn cu Vlaicu v-a hotărît să faceţi din mine, hai să zicem, confidentul dumneavoastră ? am întrebat.

— Nu e deloc „un simplu fapt". E un fapt esenţial. Fiindcă, vorbindu-ţi, mi se pare că stau de vorbă cu el, că lui mă destăinuiesc. Vreau să spun că asemănarea dintre voi îmi dă posibilitatea să mă mistific fără nici un fel de efort. Vezi, sînt sinceră cu dumneata.

— Vreţi să spuneţi că, mistificîndu-vă, de fapt eu nu exist ?

— Da !

— Nu prea e măgulitor pentru mine.

— Pentru dumneata nu are nici o importanţă, exceptînd cazul cînd eşti teribil de vanitos. Pe dumneata te interesează oamenii, destinul lor. Or, dacă

interesul, curiozitatea îți sînt satisfăcute, nu ar trebui să-ți pese cum ai ajuns să afli, să știi...

— Nu sînt de aceeași părere, dar cred că acum nu e timpul cel mai nimerit pentru o discuție în contradictoriu. De aceea, închipuindu-vă că lucrurile stau chiar așa, vă rog să continuați.

— La gară a venit să ne întîmpine soacră-mea. Cu douăzeci de ani în urmă era cu mult mai tînără. Dacă acum nu arată vîrsta pe care o are, cu atît mai puțin atunci. O femeie energică, autoritară, dar numai cu băieții ei. Față de mine s-a arătat amabilă și, aș spune, de multe ori chiar curtenitoare. Aceasta cît timp a trăit Bucur.

— Și pe urmă ?

— Pe urmă ! Te-am rugat să nu mă întrerupi.

— Iertați-mă ! Considerați că nu v-am pus nici o întrebare.

— Totuși, pentru mine soacră-mea a fost și a rămas o străină. Deși m-am străduit, niciodată nu am izbutit să țin la ea. Nici faptul că era mama lui Bucur nu m-a putut face s-o iubesc. Bineînțeles că te întrebi de ce. M-am întrebat și eu adesea. Un răspuns foarte aproape de adevăr cred că ar fi acesta : fiindcă nu mi-a acordat niciodată încredere, chiar atunci cînd a ținut la mine.

— Va să zică a ținut la dumneavoastră, nu a fost numai amabilă, cum ați spus mai adineauri.

— Ei, da! N-a fost numai amabilă. A ținut la mine. De fapt, ca să fiu dreaptă cu ea, sub masca amabilității — amabilitatea implică sentimente călduțe — a căutat să ascundă afecțiunea pe care mi-o purta.

Și poate că aș fi sfîrșit prin a o îndrăgi și eu dacă nu aș fi simțit că afecțiunea pe care mi-o acorda are la bază creditul.

— Creditul ! m-am mirat.

— Da ! Cu alte cuvinte, că mă *creditează* cu afecțiunea ei, cum s-ar spune, pînă la proba contrarie. Și tocmai din acest motiv, niciodată nu m-a privit altfel decît cu un ochi critic.

— Și ce defecte vă găsea ?

— Stai puțin că m-am exprimat greșit. Cu ochi critic nu în sensul că-mi găsea cusururi. Cu ochi critic în sensul de suspiciune. Vreau să spun că totdeauna am simțit-o într-o stare de permanentă vigilență ca nu cumva să fac ceva prin care m-aș putea *trăda*, fără ca ea, din neatenție, să prindă de veste.

Din acest motiv, deși m-am străduit, n-am putut răspunde afecțiunii ei creditate cu afecțiune. În cîteva cuvinte aș caracteriza comportamentul ei așa : încredere condiționată și permanentă suspiciune.

E o ființă ciudată soacră-mea. Ciudată a fost și acum douăzeci de ani cînd am venit să locuiesc în casa ei. Dar în același timp, o ființă tare, de cremene. De aici o anumită asprime. Pe ea n-ai fi văzut-o niciodată înduioșîndu-se, și nu pentru că nu ar fi fost capabilă de un asemenea sentiment. Își adora băieții, mai ales pe Bucur, dar n-o arăta niciodată. Dacă nu-i plăcea ceva îi mustruluia, și ei primeau dojana fără să crîcnească. Ar fi trebuit să ne vezi pe toți în timpul mesei. Ea stătea totdeauna la locul de frunte, totdeauna ea ne împărțea mîncarea. Acasă la noi. Bucur obișnuia să citească în timp ce mînca. Mînca, citea, mă informa și pe mine, discutam. Dar aici, fiindcă bătrîna nu-i dădea voie — zicea că nu e sănătos — se supunea. Nu o dată mi s-a întîmplat să surprind privirile lui oprindu-se cu jind asupra cărții din care citise pînă a nu se așeza la masă și care acum aștepta cuminte pe bufet sau pe vreun colț al canapelei. După cum iară și nu o dată s-a întîmplat ca atunci cînd mamă-sa dispărea în bucătărie pentru cîteva minute, el, asemenea unui școlar, să ia cartea ca să mai citească puțin.

În general i se supuneau amîndoi, amîndoi nu-i ieșeau din cuvînt. Soacră-mea este o ființă voluntară și așa a fost toată viața ei. În sat o respectau cu toții și aș putea spune că exercita un fel de autoritate aproape de neînțeles. Spun aproape, fiindcă o explicație există și ea mi-a fost furnizată de Bucur.

— Nu e deloc de mirare, zicea el. Mama a rămas văduvă de tînără, cu doi copii. Ea are o inimă bărbată şi a ştiut să lupte cu toate greutăţile, fără să se plece, fără să facă fel de fel de compromisuri şi, mai ales, fără să dea ocazie oamenilor să bîrfească pe socoteala ei. Autoritatea de care se bucură are la bază tocmai stima pe care i-o poartă întreg satul.

Cred că aceasta este singura explicaţie. Pînă şi lui Colţan, cît era el de fiară, îi impunea. Contrar obiceiului său, atunci cînd se întîmpla s-o întîlnească pe uliţă, era primul care o saluta : „Sărut mîna, doamnă învăţătoare !" (Colţan a fost aici la noi şef de post).

— Ştiu, am aflat-o din jurnalul lui Bucur.

— A, da ! Uitasem ! Profesional, soacră-mea a fost excepţională. Copiii, atunci cînd terminau clasele primare, ştiau cum se spune „carte". Şi lucrul acesta nu era de mirare, fiindcă orele de clasă erau ore de clasă. Ea nu-i punea pe copii să-i lucreze grădina, aşa cum obişnuiau să facă alţi învăţători şi nici nu-i lăsa de capul lor să vină la şcoală doar atunci cînd li se năzărea sau cînd nu aveau treabă pe acasă. Dacă se întîmpla să lipsească vreunul dintre ei, se ducea să stea de vorbă cu părinţii şi aşa mi ţi-i mustruluia, încît a doua oară nu se mai întîmpla să lipsească.

În tot judeţul nu exista învăţătoare mai bună, şi dacă ar fi fost după merite, ea ar fi trebuit să fie directoarea şcolii. Dar pe soacră-mea politica n-o interesa şi apoi nu era nici bogată. În afară de leafă avea doar căsuţa asta cu peticul de grădină, pe care îl lucra ajutată de băieţii ei, atunci cînd nu era la şcoală sau, cînd erau plecaţi, de părintele vreunui copil, care, în felul acesta, încerca să-şi arate recunoştinţa faţă de *doamna*, în cele mai multe cazuri şi *doamna* lui pe vremea cînd fusese copil.

Dacă, în general, era stimată şi respectată de întreg satul, la rîndul lor băieţii ei o adorau, o respectau şi nu-i ieşeau din cuvînt. Doar Vlaicu părea mai puţin predispus spre ascultare, dar nu fiindcă ar fi iubit-o mai puţin, ci datorită firii

sale întru totul deosebite de a lui Bucur. Dacă aţi fost prieteni şi colegi de armată, probabil că, într-o oarecare măsură, ai sesizat lucrul acesta.

— Desigur ! Deşi fraţi, totuşi firi atît de puţin asemănătoare !

— Totuşi, nu cred că ţi-ai putut da seama cu adevărat ce fel de om a fost Vlaicu.

— S-ar putea ! i-am replicat rece. Aveam pretenţia că îl cunoscusem în suficientă măsură ca să ştiu ce fel de om fusese şi nu-mi făcea deloc plăcere că ea se îndoia de acest lucru.

— Nu trebuie să te superi. Am vrut să spun doar că n-ai avut nici timpul. Şi apoi, cred că împrejurările în care l-ai cunoscut nu ţi-au oferit condiţii prielnice de investigaţii psihologice.

— Vă înşelaţi. Atunci cînd te afli în permanentă competiţie cu moartea, mai mult decît în oricare altă împrejurare ai posibilitatea să-i cunoşti pe aceia cu care, zi şi noapte, împarţi primejdiile.

— S-ar putea ! Totuşi, pe Vlaicu nu l-ai cunoscut aşa cum a fost el în realitate.

— Mă veţi ajuta dumneavoastră să-l cunosc mai bine.

Stupid din partea mea, dar spusesem cuvintele cu intenţia vădită de a fi ironic.

— Da, desigur ! Dar nu pentru plăcerea exclusivă de a te informa, domnule. Nu uita că semeni mult cu el.

Sesizînd ironia, nu întîrziase să mi-o plătească.

— Ţi-am spus — reluă ea firul povestirii — că la gară a venit să ne întîmpine doar soacră-mea. Vlaicu nu era acasă. Era plecat la oraş cu căruţa să vîndă nişte orz. S-a întors spre seară. Din întîmplare, mă aflam le fereastră. Am auzit întîi cîntînd o muzicuţă şi pe urmă am văzut o căruţă care mergea cu caii la pas. Un bătrîn ţinea hăţurile, iar alături de el sta Vlaicu. L-am recunoscut imediat cum de altfel era şi normal. Stătea lîngă moşneag şi cînta din muzicuţă. Avea în cap o pălărie neagră cam pleoştită, dată pe ceafă. Cămaşa din pînză albită era descheiată la piept, mînecile suflecate.

Cînd căruța a oprit în fața porții, a sărit jos fără grabă, a vîrît muzicuța în buzunarul de la spate al pantalonilor, și-a luat sacii subsuoară și, ducînd un deget la borul pălăriei, a îngînat :

— Mulțumesc, moș Scarlat, și seară bună !

— Seară bună, domn' Vlaicule !

Soacră-mea era în grădină. Acolo era și Bucur. Îi ajuta să plivească nu știu ce.

— M-am întors, mamă ! a vestit-o pe maică-sa în timp ce venea agale spre casă.

— Bine, băiatule ! Venim și noi.

L-am întîmpinat în pragul casei și pe urmă toți trei am intrat.

— Vari, ăsta e frate-meu, Vlaicu.

— Uite-o ! Asta-i Varvara ! îl lămuri soacră-mea.

Prezentarea mă izbi neplăcut fără ca atunci să pot înțelege de ce. Mai tîrziu mi-am dat seama că încă din clipa cînd a rostit cuvintele : „Uite! Asta-i Varvara", am știut în subconștientul meu că bătrîna acordîndu-mi încredere pe credit, se menținea într-o prudență expectativă.

Aproape fără să se uite la mine, dar nu fiindcă mă ignora, dar ca și cînd m-ar fi cunoscut dinainte, îmi strînse mîna :

— Bine ai venit la noi, Varvara !

Pe urmă, întorcîndu-se către maică-sa, îi întinse un teanc de bani, scos din buzunar.

— Iată, mamă, banii ! Dar să știi că nu sînt toți.

— De ce ? Ai cheltuit din ei ? Pe ce ?

— Mi-am cumpărat asta, mamă !

Scoase din buzunarul de la spate muzicuța și i-o arătă.

— Alta ! Mai ai cîteva. Ce vei fi făcînd cu atîtea nu știu.

— Asta-i altfel, mamă. E cu schimbător. Apoi către mine, zîmbind : — Vreau să fac aici în sat o orchestră de muzicuțe. Ce zici, bădiță ? Nu-i așa că ideea e faină ?

Acum aflam că Vlaicu, deși mai mare cu doi ani decît Bucur, îi spunea „bădiță".

— De ce îi spui bădiță ? am întrebat. Ești doar mai mare ca Bucur.

— Cu doi ani ! Dar el de mic a avut minte mai multă decît mine. Așa că încă de pe cînd am fost mic m-am învățat să-l ascult. Mi-am dat seama că de cîte ori nu-l ascultam ieșea prost. La început i-am spus așa în glumă. Pe urmă, foarte convins. Nu-i așa, bădiță ?

— Așa-i, Vari! Deși mai mic decît el, fiindcă de cînd era puști i-am purtat de grijă, am devenit bădița lui.

Vlaicu își luase bacalaureatul cu doi ani în urmă. Făcuse după aceea armata cu termen redus, iar de un an stătea acasă pe lîngă maică-sa fiindcă nu se putea hotărî de ce să se apuce. De fapt, nu neapărat din acest motiv, ci fiindcă — asta am aflat-o mai tîrziu — nu avea posibilitatea să devină ceea ce i-ar fi plăcut cel mai mult : regizor de filme.

Poate te-ar interesa să știi ce impresie mi-a făcut atunci cînd l-am văzut pentru prima dată. O impresie aproape dezagreabilă. Pălăria, cîndva neagră, acum decolorată, cu panglica pătată de transpirație și cu borurile pleoștite și ondulate, cămașa de pînză aspră, din cauza prafului acum de o culoare dubioasă — dacă nu cumva fusese așa și mai înainte —, pantalonii din stofă ordinară, necălcați și cu burlane la genunchi, în fine, pantofii vechi și cu pielea scorojită ce de mult timp nu mai fuseseră dați cu cremă, toate acestea îmi displăcură.

Nu mi se păru interesant nici cînd l-am auzit vorbind, ceva mai tîrziu în timpul cinei. Povesti că la cozile de la brutărie unii „se băteau ca orbeții", povesti despre o oarecare Anuța plecată la oraș să se facă servitoare care, „îndulcindu-se la bărbați", ajunsese să aibă „condicuță".

— Mi-a spus nea Vanghele, explică Vlaicu de la cine aflase de soarta Anuței. (Am aflat pe urmă că acest nea Vanghele plecat cu mulți ani în urmă din sat, ajunsese negustor — cîrciumar — într-una din piețele orașului numită „Piața săracă").

— Biata Anuța ! O compătimi Bucur. Era o fărîmiță de fată cu niște cosițe blonde și ochi verzui, mari, cu care se uita la tine de parcă atunci i-ar fi deschis să privească lumea. Mi-o amintesc bine.

— Bădiță, tu așa ai fost totdeauna ! Nu vezi decît partea frumoasă a lucrurilor, îi replică Vlaicu schițînd un zîmbet de binevoitoare ironie.

— Nu-i adevărat! am protestat înciudată, fiindcă în nici un caz Bucur nu vedea numai partea frumoasă a lucrurilor.

Vlaicu se uită atunci la mine cu niște ochi ce voiau parcă să spună : dar tu de unde ai mai apărut ?

— Poate că nu totdeauna. Dar în cazul Anuței, da. Tu, bădiță, i-ai văzut numai ochii și cosițele blonde. Dar n-ai mai observat că de la doisprezece ani știa să miște din fund. Dacă ar fi avut coadă, ca iepele, te asigur că ar fi ținut-o tot timpul ridicată.

— Vlaicule ! Te rog să termini cu măscările astea ! îi ceru mamă-sa hotărît, dar fără să ridice glasul.

— Să avem iertare, mamă !

Își plecă mai întîi privirile în farfurie, se uită apoi la mine, după care ridică ochii spre tavan cu un fel de aer resemnat, dar în același timp trăgînd cu coada ochiului la mamă-sa ca să se convingă că nu-l observă. Parcă era un băiat la școală care se strîmbă în spatele profesorului, și îmi părea atît de caraghios și de copilăros, încît fără voie am zîmbit.

Din clipa aceea nu mai mi-a fost antipatic. Vreau să spun că nu mai mi-a fost pînă la sfîrșitul cinei. Pe urmă, iarăși.

— Mamă, tare mi-e somn !

Și a spus asta exact ca un băiețaș.

— Culcă-te dacă ți-e somn !

Soacră-mea totdeauna le vorbea cu voce stăpînită, aproape severă fără să se trădeze cît de mult îi iubea, ca și cînd i-ar fi fost teamă ca nu cumva ei, gogeamitea bărbații, să se răzgîie.

— Păi am să mă cam duc. Noapte bună la toată lumea !

A ieşit din casă. Era foarte devreme. Mă miram cum de poate să-i fie somn la ora aceea. L-am auzit după aceea spălîndu-se afară în curte, la fîntînă. Se spăla, cînta, fluiera. Nu avea o voce deosebită. A lui Bucur era mult mai frumoasă, mai bărbătească. Numai că Bucur rar îşi aducea aminte să cînte.

După ce i-am ajutat soacră-mi la spălatul vaselor, am ieşit cu Bucur pe prispă. Întunericul căzuse şi de prin curţile vecine venea miros de mămăligă şi de lapte prins. Soacră-mea ne-a urat noapte bună şi s-a culcat. Între timp Vlaicu se urcase în podul şurei şi cînta din muzicuţă.

— Ce caută acolo ? l-am întrebat pe Bucur. Zicea doar că-i este somn.

— Păi de aceea s-a urcat acolo. Are să cînte ce are să cînte şi pe urmă are să-l fure somnul. Tu nu ştii ce bine e să dormi în fîn.

— Fără pijama ? am întrebat.

— Fără ! şi izbucni în rîs.

— Mersi ! Prefer patul şi pijamaua.

Nu exageram deloc. Primitivismul, viaţa idilică în mijlocul naturii nu mă ispitiseră niciodată pînă atunci. Dimpotrivă, mulţumeam hazardului că nu mă născusem pe vremea cînd pînă şi regii Franţei aveau păduchi. Am stat mult pe prispă şi tot timpul acesta Vlaicu a cîntat din muzicuţă. Iar mai tîrziu, cînd am adormit, muzicuţa tot cînta.

A doua zi nu l-am mai văzut. Plecase în zori la naşul său, care era pădurar în balta Brăilei.

— Pînă nu l-o goni frigul nu se mai întoarce acasă ! mi-a explicat soacră-mea.

— Şi ce are să facă acolo ? am întrebat-o.

— Ce are să facă ? Are să-i ajute lui naşu-su la cîmp, are să pescuiască, are să mai şi vîneze. Aşa e el. Sămînţă de Robinson. Şi fiindcă din privirea mea şi-a dat seama că nu am înţeles, mi-a explicat : băiatul ăsta al meu — spunea „băiatul meu“ de parcă ar fi fost vorba de un băieţaş de doisprezece ani — aşa este el. Nu suferă să stea mult între oameni. Stă ce stă şi numai deodată îl vezi că se pregăteşte de

drum. „Unde te mai duci, măi băiete ?". „Păi, mamă, mă duc un pic pe la naşu !". Şi pleacă. Altă dată se duce în Deltă, la pescari. Le-a învăţat limba şi vorbeşte ca un lipovean. Dacă nu se duce la lipoveni, pleacă în munţi pe la mînăstiri. De la Tismana pînă la Voroneţ îl cunosc toţi stareţii. Nu ştiu cui i-a semănat. Umblă, umblă, dar rădăcini nu prinde nicăieri....

Mi-a spus toate acestea nu căindu-se, ci cu un fel de mîndrie. De altfel, curînd după aceea mi-am dat seama că soacră-mea era mîndră de amîndoi băieţii ei. Cel preferat era, bineînţeles, Bucur — mezinul. Dar nu cred că din acest motiv îl prefera. Îl prefera, presupun, fiindcă Bucur, mai mult decît Vlaicu, îi satisfăcuse ambiţia. În tinereţe visase să înveţe, să devină savantă ca doamna Curie. Nu izbutise să ajungă altceva decît învăţătoare de sat, şi asta numai datorită faptului că la examenul de admitere în şcoala normală obţinuse la toate materiile nota zece. A căpătat bursă. Şi după şase ani, la absolvire, iarăşi s-a constatat că de cînd exista şcoala, pentru prima dată o elevă obţinea la examenul de diplomă nota maximă — zece —, la toate materiile. Rezultatele excepţionale obţinute la învăţătură i-au fost doar într-atîta de folos că a căpătat, din primul an, post într-unul din cele mai nenorocite sate din judeţ : Sărăcuţi, pe cînd alte colege, mediocre şi submediocre, datorită protecţiilor, fură numite la oraş şi în cele mai mari comune. Aici în sat s-a măritat. Au venit copiii. Apoi a survenit moartea tragică a omului ei. Din visele de altădată nu s-a ales nimic. N-a putut ajunge nici măcar institutoare la oraş.

— Ce ştiţi în legătură cu această întîmplare tragică ? am întrerupt-o. E adevărat că bărbatul ei a fost omorît de propriul său frate ?

— Dar dumneata cum de-ai aflat despre aceasta ?

— De la Bucur. Amănunte însă nu cunosc. Mi-a spus doar că scurt timp după moartea tatălui său au început să circule astfel de vorbe. Dumneavoastră ce ştiţi ?

— Din cele ce am auzit, se pare că nu a fost un simplu zvon. Dar amănunte nu cunosc. Nu am avut de unde să le aflu. Singura care m-ar fi putut lămuri este soacră-mea. Dar ea a refuzat totdeauna să discute despre acest capitol trist din viața ei. Trebuie să știi că întîmplarea aceasta a obsedat-o toată viața și, în ceea ce mă privește, dacă am dreptul să-i reproșez că a fost nedreaptă cu mine, de vină este tocmai această obsesie !

— Nu înțeleg legătura dintre obsesie.... și dumneavoastră.

— Deocamdată !... Dar să revin. Îți spuneam că ea, care visase să devină o savantă ca Marie Curie, n-a izbutit să ajungă nici măcar institutoare de oraș. Și-a pus atunci nădejdea în copii. Ei s-o răzbune. Să-i răzbune speranțele spulberate, visele irosite. Ei să ajungă cărturari. Nădejdile nu i le-a înșelat doar Bucur, fiindcă Vlaicu a trecut prin școală cum trece gîsca prin apă. Bucur, în schimb, la liceu, ca și ea pe vremuri, totdeauna în frunte. La facultate, an de an, cel mai bun dintre toți. La examenul de licență, cel mai mare calificativ. Într-adevăr, Bucur o răzbuna pentru toate speranțele, pentru toate visele destrămate. Ceea ce nu fusese ea în stare să realizeze înfăptuia cu prisosință Bucur. Dar spune-mi, soacră-mea nu ți-a arătat diplomele lui Bucur ?

— Ba da !

— Altfel ar fi fost de mirare. Păstrează totul cu sfințenie. Diploma de absolvire a celor patru clase primare, diploma de bacalaureat, caietele de studiu din cei patru ani de studenție, diploma de licență. De asemenea, cîte un exemplar din revistele de specialitate unde el, Bucur Vișinoiu, student abia în anul trei sau patru de facultate, și-a văzut publicate primele lucrări, studii sau eseuri.

Atunci cînd mi-a arătat și mie relicvele acestea, mi-a spus : „Nu mi-a fost ușor cînd am rămas singură la douăzeci și patru de ani, cu doi băieți mici. A fost greu, dar ar fi fost pesemne mult mai ușor dacă m-aș fi gîndit numai la mine, la tinerețea

mea. Ei da, dacă m-aş fi gîndit că am şi eu dreptul să-mi trăiesc viaţa asta puţină cîtă ne este dat să trăim. Dar m-am gîndit mai întîi la băieţi, la datoria pe care o aveam faţă de ei. Nu m-am remăritat. Iată, sînt acum aproape bătrînă. Dar nu-mi pare rău că anii care s-au scurs au însemnat pentru mine multe amărăciuni, foarte puţine satisfacţii şi, mai ales, un şir nesfîrşit de obligaţiii şi datorii. El, Bucur, m-a răzbunat. Este un cărturar şi curînd va ajunge un om însemnat, un savant, care va face cinste ţării sale".

Aşa mi-a vorbit şi pe urmă s-a pus să strîngă şi să încuie într-unul din sertarele scrinului de colo — atunci nu se găsea în camera aceasta — relicvele ei.

Pe urmă, după ce le-a încuiat pe toate, a adăugat :

— Numai de-ar da Dumnezeu să nu i se întîmple nimic ! Şi s-a uitat la mine întrebător, cerşind parcă un cuvînt de încurajare.

— Nu i se va întîmpla ! Bucur e prudent. Iar în gînd am adăugat imediat : numai de am avea norocul să nu-i vină ordin de chemare !

Soacră-mea mi-a arătat relicvele ei, cam la o lună după ce ne-am mutat la Sărăcuţi. Dar mai înainte, la numai trei zile de la venirea noastră, în timp ce Bucur era plecat în sat, a venit să mă caute ca să afle de la mine motivul pentru care Bucur luase o asemenea hotărîre. Imi amintesc foarte bine cum a decurs întrevederea, vreau să spun că îmi aduc aminte perfect ce mi-a spus şi ce i-am răspuns. De altfel, nu numai de această convorbire îmi amintesc. În general, n-am uitat nimic din tot ceea ce este în legătură cu Bucur, cu ai lui.

Eram singură în camera aceasta. Cum ţi-am spus, Bucur fiind plecat în sat. Soacră-mea trebăluia nu ştiu ce la bucătărie. Eram tristă. Ştiam de ce sînt tristă, dar nu voiam să-mi mărturisesc. Adevărul e că mă plictiseam de moarte, că mă simţeam în Sărăcuţi ca într-un exil. Cînd a intrat ea pe uşă, de vreo cinci minute nu făceam altceva decît să mă

întreb : „Cum va fi la iarnă ? Cum va fi la iarnă ?“ Și de fiecare dată cînd îmi puneam întrebarea, simțeam ceva foarte asemănător deznădejdii.

— Credeam că dormi ! mi-a spus soacră-mea intrînd pe ușă.

— La ora asta ? m-am mirat, fiindcă soarele încă nici nu începuse să asfințească.

Era cu mîinile ude. Și le-a șters de șorț și s-a așezat pe un fotoliu. Uite acolo era fotoliul. (Lui Bucur îi plăcea să-l tragă în dreptul ferestrei deschise și să privească bucățica de șosea care se vede departe și pe care, din cînd în cînd, trecea vreo căruță sau vreun camion. Putea să stea ore întregi, să privească șoseaua, să se gîndească fără să scoată un cuvînt.)

— Am venit să stăm puțin de vorbă.

— Să stăm.

— Dar să-mi răspunzi cinstit la tot ce am să te întreb, fata mea.

— Nu-mi stă altfel în fire, mamă ! i-am răspuns.

— Eu te cred. Îl iubești mult ?

— Mamă !

Nu știu de ce, dar la întrebarea asta pusă așa direct și cumva cu un oarecare scepticism, nu-mi venea să răspund.

— Da, bine ! Nu te supăra. Cînd ai să fii și tu mamă și ai să ai băieți ca mine, ai să înțelegi că am tot dreptul să-ți pun o asemenea întrebare. Dar dacă îl iubești, cum l-ai putut lăsa să facă o asemenea greșeală. Ce căutați aicea, pentru numele lui Dumnezeu ?

— Așa a vrut Bucur, mamă !

— A vrut Bucur ! Dar tu ? Tu de ce ai acceptat ? Un om ca Bucur, dascăl într-un biet sat ca Sărăcuți ! De aceea mi-am irosit tinerețea ? Altceva am visat să ajungă și unul și celălalt. Cînd colo !.... Haide, spune-mi de ce a făcut asta ?

— Pe el nu l-ai întrebat, mamă ? El ar putea să-ți explice mai bine decît mine motivele care l-au determinat să ia o asemenea hotărîre.

Căutam să cîștig timp. Nu știam ce să-i răspund. Să-i mărturisesc motivul adevărat pentru care Bucur se exilase de bunăvoie, refuzînd oferta profesorului ? Dar oare aveam dreptul, de vreme ce Bucur n-o făcuse, probabil, ca să n-o sperie ?

— Nu l-am întrebat. Eu băieților mei nu obișnuiesc să le pun întrebări. Ei vin singuri să-mi spună, fie că fac un lucru bun sau o boroboață. Eu știu că pînă la urmă Bucur are să vină să-mi explice. Dar nu mai am răbdare să aștept pînă atunci. Înțelegi ? Nu mai am răbdare. Ieri i-a venit numirea de la inspectorat. Deocamdată suplinitor, în locul uneia Răcaru, transferată, la cerere, în alt sat. Bucur al meu dascăl suplinitor la Sărăcuți ! Și eu care visam să-l văd profesor universitar.

— Va ajunge, mamă, te asigur ! Hotărîrea pe care a luat-o e provizorie. Peste un an sau poate chiar mai înainte de a se împlini anul ne vom întoarce la oraș, și Bucur...

— Dar de ce ? De ce această hotărîre, fie ea chiar provizorie ?

— Păi nu vezi mamă ? De cînd au început, concentrările se țin lanț. Bucur s-a gîndit că dacă vor primi și ei ordin de chemare, noi două vom rămîne singure. Dumneata aici, iar eu la oraș. El crede că într-o asemenea eventualitate e mai bine să fim împreună.

— Explicația pe care mi-ai dat-o ar trebui să mă liniștească. Dar nu pot. Inima îmi spune că la mijloc este altceva. Ascultă ce vreau să-ți spun. Eu îmi cunosc bine copiii. Nu multe mame se pot lăuda cu băieți ca Bucur. Nici Vlaicu nu e lemn rău. Deocamdată nu și-a găsit drumul lui. E altfel de fire decît Bucur. De rușine însă nici el nu mă va face. Dar de ce-ți spun asta ? Iaca de ce : fiindcă deși îmi cunosc băieții, totuși vreau să te întreb și tu să-mi răspunzi cinstit : a făcut cumva Bucur vreo prostie și din cauza asta a fost nevoit să se aciueze aici în sat ?

— Nu, mamă ! Bucur n-a făcut nimic de care să-i fie rușine. Îți jur !

— Bine !... Te cred. Nici nu se putea altfel. Ţi-am spus că-mi cunosc băieţii. Dar atunci ce caută aici ? Căci ceva totuşi trebuie să fie la mijloc. Nu se poate să mă înşele pe mine inima. Dar nu cumva se ascunde şi de tine ?

— Crezi, mamă, că aş putea avea secrete faţă de Vari ? întrebă Bucur intrînd pe uşă.

Deşi ne aflam numai de trei zile la ţară, soarele îl bronzase cît în două săptămîni de ştrand. Cu o oră mai devreme, cînd plecase de acasă, nimic nu mă izbise neplăcut în ţinuta lui, deşi îl condusesem pînă la poartă. Dar acum, cînd mă uitam la el cum sta în prag cu pălăria pe cap, îmbrăcat cu o haină veche şi fără cravată la gît, cu pantalonii prăfuiţi pe la manşete şi cu sandalele de asemenea, întreaga lui înfăţişare mă impresionă neplăcut.

„Iată, e numai de trei zile aici şi arată de pe acum ca un dascăl de ţară", mi-am spus.

Despre Bucur nimeni nu ar fi putut spune că e un „tip" ostentativ elegant. Ceea ce te făcea să-l bagi imediat în seamă era o anumită distincţie a chipului, noblețea pe care o exprima figura şi care era a sufletului, felul deosebit cum te priveau ochii lui buni : cu mult interes, dar în acelaşi timp parcă foarte de departe. Bucur se impunea însă şi prin ţinuta vestimentară, totdeauna decentă şi discret elegantă. Acum însă, cu pălăria de fetru pe cap, cu haină, dar fără cravată, cu pantalonii şi pantofii prăfuiţi, arăta altfel, mi se părea că dispăruse de pe chipul său tocmai acea distincţie care trăda pe intelectualul de seamă.

Şi pentru a doua oară mi-am spus mie însămi : „Hotărît, arată de pe acum ca un dascăl de sat".

Pe urmă, imediat, nu mai m-am gîndit la asta fiindcă a început să vorbească soacră-mea :

— Bucure, ascunzi tu ceva de nevastă-ta ?

— Nu, mamă ! Tu nu ştii, dar îţi spun acum : Vari nu e numai soţia mea. Vari e prietena mea, Vari e colaboratoarea mea, dacă vrei. Asta să ştii, mamă.

— Bucure, băiatul meu, niciodată nu ţi-am pus întrebări. Totdeauna singur ai venit şi mi te-ai destăinuit. Este adevărat ?

— Da, mamă !

— Acum însă mi-e inima grea, Bucure. N-am astîmpăr şi mi-e mereu teamă. De aceea, iată, te întreb : ce cauţi tu în satul ăsta care nu e de tine ? De ce, de bunăvoie, ţi-ai stăvilit drumul ?

— Mamă, am să-ţi răspund ceea ce i-am răspuns şi lui Vari cînd mi-a pus o întrebare similară : a sosit vremea cînd e necesar ca mulţi, cît mai mulţi dintre oamenii cinstiţi să se gîndească mai puţin la ei şi mai mult la interesele adevărate ale ţării...

— Va să zică asta era ! Politica, lua-o-ar naiba de politică !

— Fără politică nu se poate, mamă.

— Bucure !...

Şi fiindcă nu mai continuă, parcă stînd la îndoială, întrebă :

— Da, mamă !

— Bucure... nu cumva... Nu, nu cred că ai putut fi în stare să-mi faci bătrîneţele de rîs şi să te fi înhăitat cu descreieraţii ăia de legionari.

— Fii fără grijă, mamă. Din mîna ucigaşilor ălora abia am scăpat cu viaţă. Asta nu ţi-am spus-o la vremea respectivă ca să nu te sperii. Familia ei, ea, Vari, mi-au salvat viaţa.

— Atuncea, despre ce fel de politică e vorba ?

— Este vorba, mamă, de politica necăjiţilor, a sărăcuţenilor. Este vorba şi de politica ta, mamă dragă !

Soacră-mea s-a uitat lung la el cu o privire de îndurerată dragoste, apoi a întrebat :

— Şi politica asta a sărăcuţenilor este cu o primejdie pentru tine, aşa-i băiete ?

Bucur nu i-a răspuns imediat. A venit pînă în spatele fotoliului ei şi, petrecîndu-şi braţele pe după gîtul ei, spuse cu dragostea şi tandreţea care îl caracterizau :

— Tu eşti o femeie bărbată, mamă !

Ea a închis o clipă ochii, ca şi cînd, de bucurie că o îmbrăţişează, ameţise.

— Dacă ai fi rămas la oraş, primejdia ar fi fost mai mare pentru tine. Aşa-i că asta trebuie să înţeleg ?

— Deocamdată, mamă, primejdia a trecut !

— Deocamdată !... Apoi cu demnitatea care în anumite împrejurări îi dădea un fel de măreţie : — Mi-a fost teamă mereu să nu se vîre vreunul dintre voi doi în politică. La drept vorbind, mi-a fost mai mult teamă de Vlaicu decît de tine. Îmi spuneam : „Vlaicu ăsta al meu, care tot bîjbîie în dreapta şi în stînga să-şi găsească drumul, s-ar putea să greşească şi să se vîre în politică. De Bucur însă n-am teamă.“ Iată că s-a întîmplat însă altfel decît am gîndit. Dar dacă ai făcut ceea ce ai făcut, înseamnă că există şi o politică cinstită. Fiindcă altfel tu nu te-ai fi vîrît în murdărie şi în necinste. De aceea, nu te ţin de rău, Bucure !

Şi ridicîndu-se din fotoliu, părăsi odaia cu pas hotărît, cîlcînd apăsat ca un bărbat. Eram sigură că vrea să se ducă în camera ei ca să plîngă în voie. Dar aici faţă de mine şi faţă de fiul ei nu voia să se arate slabă, femeie.

— Acum se va duce la ea — i-am spus lui Bucur — şi va plînge. Poate că ar fi fost mai bine dacă nu i-ai fi spus adevărul.

— Nu, aşa cum am procedat e mai bine. Dacă ar fi să mi se întîmple ceva, nu mi-ar ierta că m-am ascuns de ea, că nu am avut încredere.

— Dacă tu spui, pesemne că ai dreptate. O cunoşti mai bine decît mine. E doar mama ta. Dar acum, Bucure, te rog, schimbă-ţi hainele.

S-a uitat puţin surprins la mine, a zîmbit şi a plecat să facă ce i-am cerut.

Deodată Pluto începu din nou să urle. Un urlet jalnic, răguşit care îţi trezea compătimirea. Sărmanul, parcă s-ar fi tînguit de durere.

— Bietul Pluto ! îl compătimi Varvara.

—Oare de ce o fi urlînd atîta ? am întrebat. Şi noaptea trecută s-a tînguit mai tot timpul. Acum, dacă iarăşi a început, pînă la ziuă are s-o ţină într-una. Mă mir că vecinii nu-i fac de petrecanie.

— Vecinii s-au obişnuit cu el. Pe de altă parte li-e milă pesemne de el. Pluto e bătrîn tare. E de mirare că mai trăieşte.

— Dacă e atît de bătrîn, probabil că îl doare ceva. Gută, reumatisme, mai ştiu eu ce ? am glumit. Poate ar fi mai bine dacă l-ar împuşca cineva.

— Se tînguie fiindcă e bătrîn, fiindcă îl doare ceva. N-ai să mă crezi, dar să ştii că Pluto a început să urle numai din ziua cînd a murit Bucur. Or pe atunci Pluto era un căţelandru.

N-am contrazis-o, deşi nu mă convinsese deloc. E uimitor cum unii oameni deosebit de inteligenţi şi cultivaţi nu se pot elibera cu desăvîrşire de superstiţii.

— Mult a mai ţinut Pluto la el. De altfel, trebuie să ştii că Bucur avea o forţă, aş zice magnetică, cu care cred că ar fi izbutit să îmblînzească pînă şi fiarele. Dacă s-ar fi făcut dresor de animale, cred că ar fi realizat lucruri extraordinare. Nu, nu zîmbi, fiindcă nu exagerez. Uite, să-ţi dau numai un exemplu. Colţan avea un cîine, un lup alsacian, care provenea dintr-o primă generaţie domesticită, cum îi plăcea lui să se laude cu mîndrie. Numai cît îl vedeai şi te cuprindea frica. Pe deasupra fusese şi dresat în mod special. La porunca lui Colţan, cîinele era în stare să sfîşie un om. La fel ar fi făcut chiar fără poruncă, dacă cineva ar fi îndrăznit numai să se apropie de stăpînu-su. Era atît de rău cîinele ăsta, încît Colţan, cu rare excepţii, ieşea cu el doar noaptea.

La cîteva zile după ce ne-am stabilit aici în sat, Bucur, ducîndu-se la primărie cu nu ştiu ce treburi, a dat acolo de jandarm. Colţan era cu cîinele. Ţi-am spus că lui Bucur îi plăceau mult cîinii. Frumuseţea animalului — trebuie să ştii că era un exemplar superb — n-a putut să-l lase indiferent. A început să laude sincer cîinele, spre marea satis-

facție a stăpînului său. La un moment dat, deși jandarmul i-a atras atenția, Bucur s-a apropiat de cîine și a început să-i vorbească. Spune-mi, s-a întîmplat s-o auzi pe soacră-mea mustrîndu-l pe Pluto atunci cînd începe să urle ?

— Am auzit-o.

— Și ? Nu te-a frapat nimic ?

— Ba, da !... Ba, da !... Îl certa, dar cu un altfel de ton de parcă l-ar fi alintat.

— Ei, da ! Nu știu ce fel de reacții trezea vocea lui Bucur asupra animalelor în general ; știu însă că atunci cînd le vorbea cîinii începeau să se gudure și să se tăvălească la picioarele lui. Cîinele lui Colțan, cînd Bucur a început să-i vorbească, nu a reacționat la fel ca ceilalți cîini. Vreau să spun că nu s-a gudurat, nu s-a bucurat. Și-a ciulit numai urechile atent, parcă străduindu-se să înțeleagă ce-i spune. Dacă altcineva ar fi procedat astfel, ar fi pornit să mîrîie și să-și arate colții. Dar surpriza pentru Colțan și pentru ceilalți a venit abia după aceea cînd Bucur, fără nici un fel de ezitare, a început să mîngîie cîinele pe creștetul capului. Spre mirarea celorlalți și spre stupefacția lui Colțan, cîinele nu numai că nu s-a repezit să-l sfîșie, așa cum ar fi făcut cu oricare altul, dar lăsîndu-se pe pîntece a început să dea din coadă, cu ochii pe jumătate închiși de plăcerea mîngîierii.

Cînd Colțan și-a revenit din surprindere, gelos, a strigat : Domn' Bucure, lasă-mi cîinele în pace !" Bineînțeles, Bucur s-a executat. „Așa un cîine mi-ar place să am și eu, domnule Colțan ! Nu-l vinzi ?" l-a întrebat. Jandarmul nu i-a răspuns. S-a uitat la cîine cu ochi răi și a început să-l înjure : „Va să zică așa, mă, lepădătura dracului ! Lași pe domnul Bucur să pună mîna pe tine ? Așa te-am învățat, mă ? Așa te-am învățat, mă ?" Și a început să-l bată cu lesa în cap și pe unde nimerea.

Exemplul, cred, este suficient de grăitor ca să-ți dai seama de această extraordinară însușire a lui Bucur. Trebuie să știi însă că nu era conștient de

puterea lui. Nu putea înțelege de ce oamenii — inclusiv eu — ne minunăm de ceva ce lui i se părea foarte firesc.

Între timp, Pluto se liniștise. Tăcerea iarăși biruise. Un cocoș întîrziat cucurigi o dată, dar pe urmă, speriat parcă de propriul său glas, conteni.

— Bietul Pluto, tare mai e bătrîn ! îl compătimi din nou. Pe urmă, cuibărindu-se mai bine, reluă firul povestirii :

— Seara, după apusul soarelui, cînd căldura se mai domolea, Bucur mă lua la plimbare. O pornea mai întîi pe șosea, pe urmă ieșeam din sat și o luam pe un drum de țară, printre cîmpuri. Ne întorceam după ce se întuneca. În perioada aceasta, Bucur devenise și mai tandru. Avea acum un fel de a mă ține de braț, de parcă nu era în stare să meargă fără să se sprijine de mine. De fapt, nu de reazemul brațului meu avea nevoie. El avea realmente nevoie de mine, dar în alt fel. Avea nevoie de prezența mea, de dragostea mea. Simțea nevoia ca eu, iubindu-l, să-l fac să nu simtă golul și urîtul care începuseră să i se cuibărească în suflet. Cum să-ți explic ? În perioada aceea, aș putea spune că eu, deși nu trăisem niciodată la țară, mă adaptasem mai ușor decît el existenței mărunte, plictisitoare și fără perspectivă. Nu sufeream că ancorasem în Sărăcuți poate fiindcă mă simțeam încă într-un weekend prelungit. El, în schimb, suferea literalmente. Suferea în primul rînd datorită lipsei de activitate. (Mai ales că nici școala nu se deschisese încă.) Vreau să spun că pentru Bucur o zi plină însemna cîteva ore petrecute la biblioteca universitară, spre pildă, studiind, întocmind fișe. Or, puținele cărți pe care le adusesem cu noi — puține în raport cu uluitoarea capacitate a lui Bucur de a lua cunoștință de conținutul unei cărți într-un timp record — nu-i puteau oferi asemenea satisfacții. Pe de altă parte, nu-l satisfăcea în măsura dorită nici cealaltă activitate, cea politică. Sărăcuții

era un biet sat, și pe deasupra avea ca șef de post o bestie : pe Colțan. De aceea, Bucur trebuia să fie cu ochii în patru. Exact nu știu în ce a constat activitatea pe care a desfășurat-o în sat pînă la arestarea lui. Cred că, în principal, în munca de lămurire de la om la om. Oamenii țineau mult la el. Cînd aveau cîte un necaz îi ajuta învățîndu-i cum să procedeze, sau intervenind pentru ei. Pe unii îi vizita acasă, ca să-i pună la curent cu situația școlară a copiilor lor. Mulți îl căutau aici. Dar cel mai des venea să-l caute Gavrilă Fumu. Parcă îl aud :

— Apăi, bună ziua și sărut mîna ! Domn' Bucur e cumva acasă ?

Bucur îl prețuia mult. Aș zice că ținea mult la el. De altfel Gavrilă Fumu avea o minte tare sprintenă. N-am întîlnit în viața mea un om cu o privire mai trează.

— Cum adică mai trează ? am întrebat-o.

Varvara a zîmbit amuzată.

— Ai dreptate ! Cuvîntul, luat în sine, nu spune mare lucru. Privire trează în sensul că stătea parcă tot timpul la pîndă ca nu cumva să se întîmple ceva în jurul său fără ca el să observe și mai ales fără ca să înțeleagă. Era un om deosebit de interesant...

— Cum ajung la București am să caut să-l cunosc.

— Nu te va dezamăgi. Ei, dar ce spuneam ?

— Că Bucur îl prețuia în mod deosebit pe Gavrilă Fumu.

— Da !... Și cred că asupra nici unui om din sat Bucur n-a avut o atît de mare înfluență ca asupra lui Gavrilă Fumu. Atît de mare, încît cred că nu greșesc afirmînd că „rebeliunea" acestuia — cum o numea Colțan — a fost consecința directă tocmai a acestei influențe. Îmi amintesc, într-o zi stăteau amîndoi aici de vorbă. Eu am intrat o clipă să iau ceva, nu-mi mai aduc aminte ce. L-am auzit pe Bucur spunîndu-i :

— Tu, Gavrilă, nici nu-ți dai seama ce forță teribilă se ascunde în tine.

Și Gavrilă Fumu i-a răspuns cu o siguranță care m-a uimit :

— Am ! Vezi matale, e greu pînă înțelegi unde-i dreptatea. Dar dacă ai apucat o dată să înțelegi, trebuie, la nevoie, să te iei de piept și cu dracu. Înțelegi ! Dacă era gata să se ia de piept pînă și cu dracu, cum spunea el, nu i-a fost teamă să-l înfrunte pe Colțan. Revenind la Bucur, trebuie să știi că nu cred că activitatea lui s-a rezumat numai la munca de lămurire de la om la om. Cam la o lună, de multe ori chiar mai des, pleca la oraș. De fiecare dată cu treburi bineînțeles. La inspectoratul școlar, după diverse cumpărături și așa mai departe. Dar mie de fiecare dată îmi spunea inima că motivul invocat era doar un pretext. Pe urmă, în cîteva rînduri, s-au abătut pe la noi niște „cunoscuți" de-ai lui. Au venit cu un tren și au plecat cu următorul. Cu fiecare asemenea cunoscut, Bucur a tăinuit în camera aceasta ore întregi.

Dar oricare o fi fost activitatea pe care a desfășurat-o aici, de un lucru sînt sigură : că ea nu-l satisfăcea, că tînjea să poată face mai mult.

De obicei, stătea mai tot timpul acasă și, ca să-și treacă vremea mai ușor, ajuta soacră-mi la grădină. (În tot satul nu găseai o grădină de zarzavat mai bogată și mai bine îngrijită.) De multe ori ajutam și eu, și trebuie să știi că în foarte scurt timp felul acesta de muncă începu să-mi facă o plăcere reală. Dar destul de des se ducea și în sat. Trecea pe la primărie după ziare, pe la școală să mai stea de vorbă cu vreunul dintre ceilalți învățători. Pleca singur, dar totdeauna se întorcea însoțit de cîte cineva. De unii se despărțea în poartă. Pe alții îi invita în casă.

— Vari, ai cu ce să tratăm pe musafirul acesta al nostru ?

Se găsea totdeauna cîte ceva. De obicei, invitații lui erau oameni necăjiți care îl opreau în drum să-i ceară sfatul în vreo treabă încîlcită pe care nu erau în stare s-o rezolve singuri. Dintre aceștia — cum ți-am mai spus de altfel — erau destui și aceia care

veneau să-l caute acasă. Îndeosebi femeile. Cîte o mamă bătrînă cu băieți concentrați sau cîte o nevastă de soldat căreia i se refuza cine știe sub ce motive ajutorul de concentrare. Bucur asculta cu răbdare, îl învăța pe om ce să facă spre a-și cîștiga drepturile și de multe ori intervenea direct la primar, la notar sau la cine era nevoie. Nici nu poți să-ți închipui de cît prestigiu se bucura aici în sat. Dacă mă gîndesc bine, înclin să cred că oamenii țineau la el și-l respectau aproape tot atît de mult ca și pe maică-sa.

— Și din pricina aceasta nu și-a pus în cap „autoritățile" din sat? am întrebat.

— Mai tîrziu, da! Dar ce putea face? Putea să le întoarcă spatele? Putea să nu intervină la primar dacă venea la el o femeie de concentrat, mamă a doi, trei copii să se plîngă că nu i se dădea prăpăditul de ajutor ce i se cuvenea? Nu putea! Și dacă intervenea, apoi nu se lăsa pînă nu i se făcea dreptate femeii. Și cum ți-am spus, deși explica de fiecare dată amestecul său personal ca o acțiune de pură omenie, cu timpul își puse în cap mai ales pe primar. Cît privește pe Colțan, și l-a făcut dușman de la întîmplarea cu cîinele, despre care ți-am povestit.

— Auzi, domnule, de ce-i în stare domn' Bucur ăsta! Să-l prostească pe Leu al meu în așa hal, încît nu numai să se lase mîngîiat, fără să-l sfîșie, dar să se mai și gudure, păcătosu'! Domn' Bucur ăsta, dacă a putut face așa ceva, înseamnă că e om al dracului. I-o fi stînd puterea în ochi, ca la „hipnozitorii" ăia în stare să te adoarmă numai ce se uită o dată în ochii tăi. Păi eu, dom'le, dacă a fost în stare să-l descînte pe Leu ca să mă *traducă,* apăi să știi că pe omul ăsta l-am șters de la sufletul meu.

Așa se căina șeful de post în indignarea sa și, dacă Bucur ar fi fost un simplu „mîrlan", sigur că ar fi găsit el, Colțan, un pretext ca să se răzbune, muindu-i oasele.

Bucur făcea haz de supărarea lui Colțan.

— Lasă, Vari, încerca el să mă liniștească — nu ai motiv să te temi. Colțan e el o fiară, dar e prost. De altfel, caut și eu pe cît pot să mă păzesc.

Cunoscînd însă cruzimea jandarmului, nu izbuteam să mă liniștesc.

Dar motive adevărate de temere și de neliniște se iviră o lună mai tîrziu, la începutul lui septembrie. Îți amintești ce s-a întîmplat în septembrie ?

— Septembrie, în care an ?

— 1940.

— Desigur ! În septembrie, generalul Antonescu împins la putere de către reacțiunea din interior, iar din exterior de către Germania hitleristă, și-a asociat la putere pe legionari, proclamînd „statul legionar". La aceste evenimente vă referiți ?

— Ei, da ! Acestea au constituit motive de neliniște și de temere. Singura mea speranță era, pe de o parte, că de la întîmplarea cînd Bucur fusese bătut și schingiuit la sediul legionar din orașul nostru trecuseră doi ani, iar pe de alta, că în Sărăcuți nu se știa nimic despre aceasta.

Trebuie să afli că, spre lauda satului nostru, în Sărăcuți, cu excepția notarului, a doi chiaburi și a vătășelului de la primărie, nu au mai existat alți aderenți ai „gărzii de fier". E drept că după aceea, pînă la rebeliunea legionară din a doua jumătate a lunii ianuarie a anului următor s-au mai găsit cîteva lepădături care să îmbrace cămașa verde. Dar acești cîțiva prozeliți, și cei dinainte, în frunte cu notarul, nu au avut timp să facă prea mult rău în comună. Au izbutit doar să-i înspăimînte pe unii. Dar și numărul sperioșilor a fost infim în comparație cu aceia care nu și-au pierdut capul, ci au continuat să-i urască și să-i disprețuiască. Fiindcă trebuie să știi — tot spre lauda lor — sărăcuțenii sînt în general oameni hotărîți, care nu se lasă clătinați de orice vînticel.

Convinşi că dacă Bucur ar trece de partea lor, mulţi s-ar grăbi să-l imite — aceasta datorită prestigiului său personal —, legionarii i-au propus să se înscrie la ei. E de prisos să-ţi mai spun că Bucur a refuzat categoric. Crezînd că va ceda de frică, l-au ameninţat atunci cu moartea. Şi poate că, pînă la urmă, şi-ar fi pus ameninţarea în practică dacă evenimentele nu ar fi luat alt curs. De pildă, dacă nu ar fi survenit arestarea lui. L-au ridicat într-o noapte oamenii comisarului Jurubiţă.

— Dacă înţeleg bine, Bucur a fost arestat din „dispoziţii superioare", cum s-ar spune.

— Da, aşa se pare. Cei doi agenţi veniţi să-l aresteze l-au ridicat fără să-l anunţe în prealabil pe Colţan, şi fără să-i ceară concursul. Colţan a fost anunţat telefonic abia a doua zi dimineaţa. Ignorarea de către oamenii Siguranţei a misiunii sale l-a afectat mult. Cîteva zile, de supărare, Colţan nu a făcut altceva decît să înjure pe cei doi agenţi.

Dar înainte de a-ţi povesti unele lucruri legate de arestarea lui Bucur, aş vrea să afli cîte ceva despre Vlaicu... Despre mine...

Varvara ascultă zgomotul pe care îl făcea motorul unui camion pe şosea, apoi claxonările nervoase şi repetate ale şoferului. Cînd, în sfîrşit, liniştea fu restabilită, mă întrebă :

— Cît e ceasul ?

— Aproape trei.

— Numai atît ? Atunci unde s-o fi ducînd nea Mitru cu noaptea în cap ? se întrebă vorbindu-şi sieşi.

— Cine-i nea Mitru ăsta ?

— Preşedintele gospodăriei. N-ai auzit cum îl mai claxona Suciu ? Suciu e şofer pe camionul gospodăriei. De două luni am primit şi noi unul, mă lămuri. Pe urmă, revenind la întrebarea de mai înainte : — Să fi plecat la oraş nea Mitru ? Spunea că pleacă abia spre prînz şi că mă ia şi pe mine.

— Dacă v-a promis... căutai eu s-o liniştesc.

— Mi-a promis el. Dar dumneata nu ştii ce fel de om e nea Mitru ăsta.

Evident, m-ar fi interesat să aflu ce fel de om era nea Mitru, preşedintele gospodăriei colective din Sărăcuţi, dar mă interesa mult mai mult să iau mai întîi cunoştinţă de tot ceea ce privea pe

Bucur, pe Vlaicu sau pe această femeie, care, de cîteva ore nu făcea altceva decît să mi se destăinuie.

— Spuneaţi că vreţi să-mi vorbiţi de Vlaicu, de dumneavoastră, i-am adus aminte.

— Crezi că am uitat? Vei afla totul. Şi chiar dacă mi-ai spune că te plictisesc eu tot te-aş sili să mă asculţi. Îţi vorbesc dumitale, dar îmi vorbesc în acest timp şi mie însămi. Înţelegi? Un om sănătos la cap nu-şi poate vorbi sieşi cu glas tare, ore întregi, aşa cum fac eu acum. Din acest punct de vedere dacă priveşti lucrurile, înţelegi că îmi eşti necesar. De atîţia ani tac. Acum m-am dezlănţuit. Şi apoi mai e ceva. Vorbindu-ţi, îmi lămuresc mie însămi o mulţime de lucruri pînă astăzi confuze.

— De pildă?

Se uită la mine surprinsă şi parcă puţintel jignită.

— Nu ştiu dacă ai dreptul să-mi pui o asemenea întrebare. Ceea ce este obscur şi devine clar pe măsură ce mă destăinuiesc dumitale este o treabă care mă priveşte pe mine. De altfel, pentru dumneata nici nu cred că prezintă vreun interes.

...Şi acum să încep. Ţi-am spus că îţi voi vorbi de Vlaicu. Dar mai înainte va trebui să-ţi mai spun unele lucruri care privesc tot pe Bucur.

La jumătatea lunii septembrie, odată cu începerea şcolii, Bucur şi-a luat în primire postul. Numit în locul unei învăţătoare transferate a trebuit să preia clasa acesteia, clasa a treia. După prima zi de şcoală a venit acasă deprimat, nervos.

— Ce s-a întîmplat? L-am întrebat neştiind despre ce e vorba.

— Am o clasă tare slabă, dragă Vari! mi se plînse. Clasa a treia, dar majoritatea dintre ei nu ştiu lucruri elementare, mai că nici de clasa întîi. Îmi este peste putinţă să înţeleg cum de este posibil acest lucru.

— Nu trebuie să-ţi faci griji, dragul meu, am căutat să-i dau curaj. Sînt convinsă că pînă la sfîrşitul anului clasa ta va fi cea mai bună din şcoală şi că elevii tăi vor recupera şi ceea ce ar fi trebuit să-i înveţe predecesoarea ta.

— Sper și eu. Dar asta e cu totul altceva. Pe mine mă revoltă predecesoarea mea. Tu nu știi nimic despre Marineasca. E din Bujoreni, un sat la vreo patruzeci de kilometri depărtare. Tatu-su, vai de capul lui. Pămînt : un pogon și jumătate. Numai el știe cît a strîns cureaua ca s-o poată da la școala normală. Ei, și ea a ieșit învățătoare acum vreo șapte ani. Cei douăzeci și opt de elevi din clasa mea sînt a doua serie de copii care îi trec prin mînă. Ei bine, poți să mă crezi, dar femeia aceasta și-a îndeplinit obligațiile ei profesionale într-un mod atît de condamnabil încît, dacă ar fi după mine, aș da-o imediat afară din învățămînt.

— Dragul meu, dacă s-ar proceda așa cu toți dascălii — i-am replicat vorbind pe jumătate în serios, pe jumătate în glumă — teamă mi-e că ar trebui să se închidă cel puțin jumătate din puținele noastre școli, din lipsă de cadre didactice.

— Da, tu ai dreptate, Vari, mi-a spus. Dar vezi, eu sînt un entuziast, și din cauza entuziasmului acesta de multe ori mă trezesc în situații caraghioase. Bunăoară în cazul Marineascăi. Știu, nu e singura. Dar nepăsarea ei mi se pare că echivalează cu o crimă. Și-am să-ți explic de ce : din acești douăzeci și opt de copii — verificat prin teste și alte probe la care i-am supus — știi numai de la cîți, oricît te-ai strădui, n-ai putea scoate mai nimic ? Nu știi ! Ei bine, să-ți spun eu : numai de la șapte. Vreo șapte sînt bunicei, cîțiva buni, iar alți șapte excepționali. Cu toate acestea, sub raportul cunoștințelor acumulate, numai zece au meritat promovarea în clasa a treia.

Și în felul acesta continua să tune și să fulgere împotriva învățătorilor și profesorilor care, asemenea predecesoarei sale, în loc să dezvolte inteligența nativă a marii majorități a copiilor și aptitudinile cu care natura îi înzestrase, dimpotrivă, făceau totul ca să-i mediocrizeze, să-i „tîmpească".

Ca în toate acțiunile pe care le întreprindea și în noua sa activitate — de dascăl — punea pasiune. Pregătea planul fiecărei lecții cu o grijă și

o meticulozitate de invidiat, cerîndu-mi de fiecare dată sfatul. Cînd se înapoia de la școală putea să-mi povestească ore întregi despre elevii lui cei mai buni sau despre progresele pe care le realizau zi de zi cei submediocri. Pe scurt, școala îl preocupa, îl pasiona. Datorită acestui fapt, de evenimentele care se succedau, toate neliniștitoare, lua cunoștință cu un interes oarecum periferic. Să nu mă înțelegi greșit. Lui Bucur nu-i scăpa semnificația lor gravă, tragică. Dimpotrivă, după ce Antonescu a preluat puterea, Bucur mi-a spus : „Vari, iată că a început alunecarea spre prăpastie. De acum încolo nu cred că dezastrul mai poate fi evitat".

Cînd ți-am spusă că Bucur lua cunoștință de evenimente cu un interes periferic, am vrut să spun că interesul era periferic numai în raport cu propria sa persoană. Sau, altfel spus, că interesul era periferic numai în raport cu primejdia care îl amenința. Dedicîndu-se cu trup și suflet școlii, elevilor săi, o făcea ca și cînd habar n-avea de primejdia care începuse să-l amenințe încă din ziua cînd Antonescu proclamase „statul legionar".

În schimb, eu tremuram de frică să nu i se întîmple ceva. Noaptea aveam coșmare și nu o dată s-a întîmplat să mă trezesc din somn potopită de spaimă, părîndu-mi-se că aud bătăi în poartă. Ascultam înlemnită de spaimă și nu mă linișteam decît după ce mă convingeam că totul n-a fost decît închipuire. Apoi, ascultîndu-i răsuflarea liniștită și știindu-l lîngă mine, fericită, mă cuibăream la pieptul lui.

Așa, cu bucurii, cu spaime și neliniște a trecut toată luna septembrie. La începutul celei următoare s-a întors și Vlaicu. Era într-o duminică către ora prînzului. Ne întorceam acasă, eu și Bucur, de la o excursie pe care o făcusem cu elevii din clasa lui. În fiecare duminică dimineața Bucur organiza excursii. Cele mai multe aveau ca itinerar final o pădure care se afla la depărtare de numai cinci kilometri. Excursiile duminicale cu copiii, socotite o inovație, trezea, cum am spus, invidie printre co-

legii săi de dăscălie și nemulțumirea profundă a părintelui Pruteanu, popa din sat. Popa se arăta nemulțumit fiindcă, zicea el, ducîndu-i pe copii în excursie, „tocmai în sfînta zi de duminică", îi înstrăinează de biserică. Obiecția era cu totul lipsită de temei, fiindcă trebuie să știi — și aceasta este tot o caracteristică a sărăcuțenilor — că, exceptînd babele, rar se întîmpla să nimerească la biserică, duminica, femei sau bărbați mai tineri.

...Și cum îți spuneam, în duminica aceea ne întorceam din excursie puțin obosiți fiindcă participasem și noi la joaca copiilor, un joc scornit de Bucur prin care urmărea să le dezvolte simțul de orientare. Cînd ne-am apropiat de casă, am auzit muzicuța lui Vlaicu.

— Uite că s-a reîntors pierde-vară al nostru ! se bucură Bucur, grăbind pasul.

Într-adevăr, el era. Cum am intrat pe poartă l-am descoperit pe prispă. Stătea acolo și cînta din muzicuță, bălăbănindu-și picioarele.

— Bine ai venit ! îi ură Bucur de departe.

— Bună, bădiță ! Bună Vari ! (Îmi spunea și el Vari ca și Bucur.)

Pe urmă, ca și cînd nu ar fi trecut nici măcar o zi de cînd nu ne mai văzusem, începu din nou să cînte și să-și bălăbănească picioarele desculțe. Era în cămașă, o cămașă de americă și purta niște pantaloni de doc albaștri cîndva, dar acum tare decolorați. Slăbise, dar în schimb soarele îl bronzase mult. Era negru ca un țigan. Își tunsese părul mai de mult, iar acum, atîta cît apucase să crească, stătea ca niște țepi de arici. Părea mult mai tînăr, poate din cauza părului tuns și a muzicuței.

Soacră-mea, care așteptase întoarcerea noastră, ne strigă să venim la masă. Vlaicu a rămas afară și a cîntat pînă cînd soacră-mea a început să ne împartă mîncarea. A intrat pe ușă ștergînd muzicuța de mîneca aproximativ curată a cămășii și s-a așezat încălecînd parcă scaunul fără spetează, ca un băiețel.

— Vlaicule. nu te speli pe mîini ? îl mustră mamă-sa.

Vlaicu își examină mîinile, întorcîndu-le cînd pe față, cînd pe dos, pe urmă ridicînd din umeri și făcînd un semn către mine, care voia să însemne „are dreptate mama", se ridică de la masă. Reveni după cîteva clipe — mă mirai cum de izbutise să se spele atît de repede — și se puse să înfulece tot ce-i punea în farfurie soacră-mea, cu o poftă de om care a flămînzit.

Fără să vreau, din pură curiozitate, îl observam pe furiș. „E simpatic băiatul ăsta !" — mi-am zis, amuzată de apetitul cu care înfuleca bucatele. Pe urmă mi-am adus aminte că „băiatul" e mai mare decît Bucur și m-am simțit ridicolă. Imediat după aceea a început să mă frămînte o întrebare : de ce îmi displăcea să-l văd pe Bucur umblînd îmbrăcat ca un țăran, în schimb pe Vlaicu nu ?

Desigur, dumitale o asemenea întrebare nu-ți spune nimic, nu-i așa ?

— Ca să fiu sincer, nu ! i-am răspuns, incapabil să înțeleg.

— Dumneata ești orășean sau te-ai născut la țară ?

— Sînt get-beget orășean.

— În cazul acesta, dacă am să-ți explic ai să mă înțelegi. Deși n-ai trăit la țară, cred că știi cum arătau satele noastre acum vreo douăzeci de ani, nu-i așa ?

— Bineînțeles !

— De pildă, știi cum umblau îmbrăcați țăranii, cu excepția celor înstăriți. Omul care, spre pildă, nu face baie fiindcă nici măcar nu știe cum arată o cadă sau chiar dacă știe nu are mijloace materiale ca să-și procure așa ceva nu e de condamnat. Sau, altfel spus, dacă un om de la țară, spre pildă Gavrilă Fumu — numele nu ți-e necunoscut — umbla într-o pereche de pantaloni peticiți, cu o cămașă numai aproximativ curată pe el, desculț sau în niște bocanci ca vai de lume nu putea fi decît cel mult compătimit. Nu putea fi, în nici un caz,

învinuit că se *complăcea* în situaţia în care se găsea, că nu rîvnea o *condiţie omenească*, mai bună, mai civilizată. Dimpotrivă, exista la el, şi în general la ţăranul nostru atracţia civilizaţiei, dacă vrei, nostalgia după tot ceea ce ea îi putea oferi. Şi tocmai de aceea, dacă ţăranul romîn trăia aşa cum prea bine ştii, nu i se putea reproşa, în nici un caz, că prefera civilizaţiei promiscuitatea şi mizeria.

Pentru un intelectual nu există nici un fel de scuză atunci cînd, chiar dacă numai din punct de vedere vestimentar, uită să-şi mai pună cravata, să-şi perie pălăria, nu vede că pantalonii i s-au transformat într-un fel de burlane sau că pantofii îi sînt plini de noroi. Pentru mine, toate acestea mi se păreau semne prevestitoare ale ratării şi tocmai de aceea îmi displăcea chiar numai faptul că Bucur de multe ori renunţa să mai pună cravata. Privite lucrurile din acest punct de vedere, Vlaicu ar fi trebuit să-mi displacă profund. Fiindcă la totala lui nepăsare faţă de ţinută se adăuga şi o oarecare opacitate faţă de ceea ce s-ar numi, într-un cuvînt: igienă. Or, cunoscîndu-mă bine, mai ales din acest motiv, mai mult chiar decît nepăsarea faţă de ţinuta vestimentară, ar fi trebuit să mi-l facă dezagreabil.

Şi totuşi, nu se întîmpla aşa. Stătea la masă în faţa mea şi puteam să-l observ fără să atrag atenţia cuiva. Te rog să mă crezi că o făceam cu un ochi critic. Luam cunoştinţă de curăţenia dubioasă a cămăşii, de obrazul cernit din cauza bărbii, dovadă că nu şi-o răsese de două zile, de mîinile pe care, aşezîndu-se la masă, poate că nu şi le spălase fiindcă erau aproximativ curate, de unghiile care ar fi trebuit să fie de mult scurtate şi curăţate, de modul puţin estetic cum folosea cuţitul şi furculiţa — atunci cînd le folosea — de felul zgomotos cum înfuleca. Şi mai ştiam că, sub masă, picioarele lui desculţe sînt murdare de praf şi noroi.

Luam cunoştinţă cu un ochi critic de toate aceste *orori* — le consideram astfel, fără nici un fel de exa-

gerare — şi totuşi nu eram scandalizată defel. Obişnuită acum să trag cu ochiul şi la ceea ce se petrece înăuntrul meu, încercam să-mi explic — şi trebuie să-ţi mărturisesc nu fără o oarecare nelinişte — de ce ele nu-mi apăreau ca atare la Vlaicu. Căci, în definitiv, dacă nu pe acelaşi plan cu Bucur, totuşi putea fi considerat şi el intelectual.

Explicaţia, atunci, n-am putut s-o găsesc. În schimb am simţit cum neliniştea, la început periferică, pe furiş se făcu aproape dureros simţită. Pe urmă au început să vorbească şi, atentă la ce spun, nu am mai înregistrat ceea ce se întîmplă înăuntrul meu.

— Ei, şi pe unde ai umblat tot timpul cît ai lipsit ? l-a întrebat Bucur, privindu-l într-un anumit fel care mi-a dezvăluit cît de mult ţinea la Vlaicu.

— Pe unde n-am umblat !

Şi făcu un gest cu mîna care voia să însemne că-i este lehamite să povestească.

— N-ai stat tot timpul la naşu' ? insistă Bucur.

— Doar o săptămînă.

— Şi pe urmă, încotro ai zburat ?

— Pe urmă, cu o şalupă, m-am dus la Turcoaia ! Şi uitîndu-se cu coada ochiului la mamă-sa, zîmbi, dintr-o dată înveselit.

— La Turcoaia ! se miră soacră-mea. Ce-ai căutat acolo, măi băiete ? Te pomeneşti că ai lucrat la cariera de piatră.

— Tocmai la carieră, mamă ! spuse mirîndu-se că poate să-l creadă în stare de o asemenea faptă. M-am dus pentru că mi se făcuse poftă de saramură din păstrugă sărată.

— Aşa ! Mă mir că nu te-ai dus tocmai în deltă, glumi soacră-mea.

— Stai, mamă, că am fost şi ocolo. După ce am mîncat păstrugă la Turcoaia am dat o raită şi prin deltă.

— Şi de ce nu te-ai dus direct ? Unde poţi găsi mai multă păstrugă decît într-acolo ? întrebă Bucur.

— Păstrugă, e, într-adevăr. Şi proaspătă, şi sărată. Dar află de la mine, bădiţă, că saramură din păstrugă sărată, aşa cum o pregăteşte gospodina Kuşnirec din Turcoaia, nu poţi mînca nicăierea, nici chiar în inima deltei.

— Şi tu cum l-ai descoperit pe Kuşnirec ăsta ? l-am întrebat.

— E o întreagă poveste...

— Haide, spune-ne-o şi nouă ! m-am rugat de el.

— Lasă că am să vă povestesc altă dată, cînd n-o fi mama de faţă. Mi-e ruşine de ea.

— Atunci îmi închipui cam despre ce poate fi vorba, îi replică soacră-mea cu o asprime care nu era decît verbală.

În clipa următoare părăsi încăperea, chipurile ca să supravegheze o oală de pe foc, în realitate spre a-i da posibilitatea lui Vlaicu să ne povestească.

Cu acest prilej am descoperit două lucruri. În primul rînd, că femeile se cam ţineau de capul lui, iar în al doilea, că ştia să povestească foarte sugestiv. Te rog reţine : sugestiv, nu frumos.

— Nu înţeleg ! Cînd cineva povesteşte sugestiv înseamnă că, în acelaşi timp, povesteşte şi frumos, i-am răspuns.

— Ai dreptate. Poate că eu m-am exprimat greşit. Am vrut să spun că Vlaicu nu povestea, propriu-zis. Ascultîndu-l, aveai impresia că ne citea din memorie un scenariu de film. Povestea sintetic, te obliga să vezi — dar în acelaşi timp şi izbutea să te facă să vezi — fiecare imagine. De pildă, atunci, destăinuindu-ne în ce împrejurare l-a cunoscut pe Kuşnirek, a început cam aşa, dacă îmi mai amintesc bine :

— Pădure de sălcii. Ceva mai departe, printre trunchiurile copacilor, coşmelia naşului. Dimineaţă. Soarele ieşea parcă din apă ca un nor de flăcări. Linişte. Nu se aude decît concertul matinal, dar obosit al broaştelor. Eu, abia trezit din somn, mă simt grozav de bine în hamacul improvizat. Deodată se aude vocea unei femei care cînta pe lipoveneşte. Mă ridic într-un cot. Dintre sălcii apare şi vine înspre

mine o femeie înaltă, cu cizme în picioare. Calcă voinicește ca un bărbat. Broboadă roșie în cap. Rochie roșie...

Și continuînd în felul acesta am aflat cum, datorită femeii aceleia înalte care nu era altcineva decît nevasta lui Kușnirec, venită să aducă merinde omului tocmit să le păzească stupii din baltă — a ajuns să se ospăteze cu păstrugile sărate sau afumate ale bărbatului ei, unul din cei mai mari bogătani din Turcoaia.

Stîrnit la vorbă, Vlaicu ne-a mai povestit și alte întîmplări, unele dintre ele de-a dreptul hazlii, fapt pentru care nu o dată am izbucnit cu toții în hohote de rîs.

După vreo două ore cînd ne-am sculat de la masă, și în timp ce la bucătărie ajutam soacră-mi la spălatul vaselor, iarăși am simțit neliniștea de care ți-am mai vorbit. Mi-am amintit că îmi eram mie însămi datoare cu un răspuns : de ce oare *ororile* din ținuta vestimentară și din comportamentul lui Vlaicu nu mă scandalizau defel ? Răspunsul și de data asta a întîrziat.

Mi s-a relevat ceva mai tîrziu, în aceeași noapte. Îmi amintesc și acum. Bucur, trudit, adormise de puțină vreme. Citise pînă aproape de miezul nopții. De cîtva timp îl pasiona psihologia copilului și își procurase cîteva cărți, care însă îl nemulțumiseră profund.

— Vari — îmi spusese el înainte de a adormi — problema e mult mai complicată decît încearcă s-o prezinte autorii ăștia. Sau poate mult mai simplă. N-ai vrea, Vari, să ne înhămăm amîndoi la treaba asta ?

Nu-mi surîdea defel o asemenea perspectivă, totuși am acceptat.

— De ce nu ! E o problemă extrem de interesantă.

— Te asigur că după ce te vei roda are să te pasioneze. În prealabil, e necesar să alcătuim o bibliografie cît mai completă. Abia după aceea vom hotărî ce anume e absolut necesar să citim. Că doar

nu ne vom pierde vremea cu toate inepţiile. Întocmirea bibliografiei ar intra în sarcina ta.

— De acord ! Dar cum ? Consultînd biblioteca din Sărăcuţi ? l-am întrebat necăjită, fiindcă acum nimic nu mi se părea mai plictisitor decît să întocmeşti o bibliografie.

Dar el deja îşi făcuse planul :

— Fără îndoială că, rămînînd aici, mare lucru nu vei putea realiza. Va trebui să pleci acasă pentru cîteva zile. Ii vei vedea pe ai tăi şi totodată veî întocmi şi bibliografia, lucrînd la biblioteca universităţii. Eu cred că într-o săptămînă ai izbuti să termini. La înapoiere vei putea împrumuta şi cîteva cărţi. Ce zici, Vari ?

— Ce să zic ! Voi pleca pentru o săptămînă, dacă problema aceasta te interesează atît de mult. Acum, dormi, dragul meu ! Nu vezi că ţi se închid ochii de somn ? De altfel, sîntem amîndoi obosiţi.

Eram într-adevăr obosită. Totuşi somnul mă ocolea. Perspectiva de a pleca acasă pentru o săptămînă îmi surîdea. În mine dăinuia şi se făcea din ce în ce mai simţită nostalgia oraşului. Ce vrei, de cînd mă ştiam trăisem numai acolo. Urmîndu-l pe Bucur la Sărăcuţi, cu timpul mă obişnuisem cu multe. Dar cu un singur lucru încă nu : cu liniştea din sat. Liniştea tulburată, cînd şi cînd, doar de lătratul vreunui cîine, de mugetul vacilor, seara, cînd se întorceau de la păşune, de cîntatul cocoşilor şi, arar, de claxonul vreunui camion care trecea, departe, pe şosea. În noaptea aceea, aşteptînd somnul şi gîndindu-mă la propunerea lui Bucur, descopeream că perspectiva de a revedea oraşul mă încînta. În primul rînd mă încînta fiindcă îmi era dor de zgomotul străzilor, de huruitul şi clopotul tramvaielor, de claxoanele maşinilor, de muzica megafoanelor sau ale tarafurilor nenumăratelor restaurante de vară. Pe scurt, de ceea ce înseamnă imaginea sonoră a unui oraş, fie el chiar un oraş universitar de provincie. La aceasta se adăuga plăcerea de a mă plimba pe străzi, de a privi

vitrinele, de a vedea cîteva filme, de a merge la teatru, de a sporovăi cu prietenele.

Cum să-ţi explic? Pînă a nu mă *descoperi* nu mi se întîmplase să mă închipui într-o anumită situaţie, singură, după cum nu-mi rîvnisem nici cea mai neînsemnată plăcere care să nu fie a noastră, a mea şi a lui Bucur. Iată că acum, anticipînd clipa cînd aveam să mă găsesc în oraş fără Bucur, închipuindu-mă în anumite situaţii, gustam cu anticipaţie plăceri care aveau să fie ale mele, numai ale mele. Fără voia mea îl excludeam pe Bucur din calculele mele. Mă bucuram că voi pleca acasă pentru o săptămînă, aşa cum s-ar bucura un adolescent care pentru prima dată călătoreşte singur, scăpat de tutela părinţilor sau a educatorilor săi, şi care ştie că-şi poate permite acum orice fantezie, după pofta inimii.

„Ce se întîmplă cu mine? m-am întrebat. Căci doar îl iubesc tot atît de mult, poate chiar mai mult ca înainte".

Tocmai în clipa aceea Vlaicu a început să cînte cu muzicuţa, din podul cu fîn unde îşi încropise „dormitorul". Deşi cînta încetişor, ca să nu trezească lumea, prin fereastra deschisă îl auzeam bine. Şi atunci iarăşi m-am întrebat de ce nu-mi displăcea faptul că Vlaicu umbla îmbrăcat şi pe alocuri se şi comporta ca un ins lipsit de cultură şi cu idei foarte aproximative despre civilizaţie şi igienă? De ce nu consideram toate astea la el ca semne evidente de ratare, de decădere, dar în schimb nu puteam suferi şi intram în panică atunci cînd vedeam că Bucur a uitat să-şi pună cravata?

Şi iată că abia acum răspunsul mi s-a relevat. Fiindcă Vlaicu purtînd o cămaşă numai aproximativ curată şi pantaloni destrămaţi jos, la manşete, umblînd în picioarele goale şi murdare de praf sau folosindu-se mai cu dragă inimă de degete decît de furculiţă şi cuţit era totuşi *el*, mai precis *rămînea el*. Vlaicu mi se releva ca un om al pămîntului, avînd preferinţe telurice şi preocupări

care mai mult se pricepeau să se tîrască decît să zboare. Vlaicu îmi apărea ca un om căruia îi place să privească pămînturile, holdele şi care atunci cînd se uită în sus spre cer, o face doar ca să se convingă dacă va ploua, şi nu ca să se *minuneze*, nu ca să se întrebe şi să se frămînte căutînd răspuns marilor întrebări. Mi se părea că Vlaicu, nefiind în stare să se minuneze de splendorile lumii, nu era înzestrat nici cu facultatea de a se entuziasma. Cu alte cuvinte că, spre deosebire de Bucur, era incapabil să gîndească. Fiindcă, în ceea ce mă priveşte, am considerat că un om care nu este în stare să se entuziasmeze, nu poate deveni nici cel puţin un gînditor mediocru.

Acesta a fost răspunsul care mi s-a relevat, răspunsul la ceea ce mă frămîntase toată seara, chiar şi în clipele cînd nu fusesem conştientă de acest lucru. A doua zi am întrebat-o pe soacră-mea ce fel de elev a fost Vlaicu în şcoală. Mi-a răspuns : „A trecut dintr-o clasă în alta ca cîinile prin apă. Cu multe nu s-a ales de pe urma celor opt ani de liceu. Bacalaureatul l-a luat, cu chiu cu vai, abia a doua oară".

Am întrebat-o dinadins fiindcă voiam să-mi confirme ceea ce, de fapt, bănuisem. Răspunsul ei m-a ajutat să întregesc imaginea realului Vlaicu. Comparaţia soacră-mi, că trecuse prin şcoală ca cîinele prin apă, deşi banală, exprima exact ceea ce bănuisem : că Vlaicu nu era receptiv la fenomenele de cultură. De altfel şi constatasem că nu citea niciodată, nici măcar ziarele, şi că de evenimentele dramatice care se succedau vertiginos lua cunoştinţă indirect, din cele ce afla de la Bucur sau de la alţii. În schimb, se dădea în vînt după cîntecele bătrîneşti, după snoave şi după fel de fel de legende şi superstiţii. Mai ales superstiţii colecţionase o sumedenie. De pildă, despre acelea de prin părţile huţulilor — multe pe atunci — putea să-ţi povestească o noapte întreagă fel de fel de grozăvenii pe care, ascultîndu-le, nu numai unui om slab de înger i s-ar fi făcut părul măciucă în cap. Trebuie

să-ți mai spun că-i plăcea de asemenea mult dansul, muzica. La horă era nelipsit, juca în rînd cu ceilalți flăcăi și fete, și, după cîte am auzit, nimeni nu-l întrecea. Cînd se dădea vreun bal sau serată în comunele mai mari — la Sărăcuți așa ceva nu se pomenea — era nelipsit.

În legătură cu pasiunea aceasta pentru dans mai este ceva interesant de reținut. Deși neîntrecut dansator, deși femeile în general erau acelea care îl solicitau, totuși Vlaicu nu trezea rivalități. La Sărăcuți — de altfel ca și în satele vecine — de obicei hora duminicală se solda cel puțin cu o încăierare mai mult sau mai puțin gravă. Cu toate acestea, niciodată nu s-a întîmplat ca vreunul dintre dansatori, din gelozie, să se ia la bătaie cu Vlaicu. La început am crezut că nu se legau de el din teamă, știindu-l iute la mînie și cu pumn greu. Ulterior mi-am dat seama că alta este explicația. Anume, că de fapt Vlaicu nu era gelozit de ceilalți flăcăi. La horă, la baluri sau serate, Vlaicu se ducea doar pentru plăcerea de a dansa, fără a acorda vreo preferință partenerelor sale, alta decît aceea legată de îndemînarea la joc. Cu alte cuvinte, bărbații simțeau că fetele cu care dansa erau pentru el doar partenere. După ce petrecerea lua sfîrșit, încetau să-l mai intereseze.

Ei, dar Vlaicu era și el un om cumva ciudat. Într-o serie întreagă de situații, acolo unde de obicei este nevoie de gîndire, el izbutea să se descurce ajutat de intuiții precise sau, pur și simplu, de instinct. De pildă, un instinct sigur îi dicta comportamentul față de femei, diferit, de la caz la caz, după firea și temperamentul fiecăreia. De altfel, trebuie să știi că pentru el femeia nu constituia o problemă. Vreau să spun că, neluîndu-le prea în serios, nu era capabil de o mare pasiune, tocmai fiindcă nu acorda relațiilor sale cu femeia decît un rol cinestetic.

Odată l-am întrebat:

— Spune-mi, Vlaicule, tu ai iubit vreodată?

S-a uitat la mine foarte surprins și mi-a răspuns cu tonul cel mai firesc posibil :

— Mai este oare nevoie de iubire de vreme ce, oricît de mult ai ține la o femeie, nu se poate să nu-ți placă o alta și să nu dorești a te culca și cu ea?

— Este, Vlaicule, fără îndoială că este. Dar dacă n-ar exista dragostea, viața ar fi tare urîtă.

El ridică din umeri și surîse puțin disprețuitor :

— Se poate. Eu unul nu simt nevoia, Vari. Pentru mine o femeie este ca o carte agreabilă care îmi place atîta vreme cît o citesc. După ce am închis-o, nu mă mai gîndesc la ea.

— Dar, Vlaicule, există cărți tulburătoare, grave, pe care după ce le-ai citit o dată mai vrei să le recitești, cărți care te tulbură și te răscolesc mereu mai mult, de fiecare dată cînd le recitești.

— Există, de sigur, dar asemenea cărți, Vari, nu-mi place să citesc, îmi replică el calm.

— Nu te supăra, Vlaicule, dar am observat că tu nu citești de nici unele.

— Nu mă supăr defel. E drept, nu citesc, dar asta nu mă împiedică să-mi dau seama că e un lucru deosebit de plăcut să citești.

Și, într-adevăr, nu păru deloc jignit, fiindcă trebuie să știi și acest lucru : Vlaicu era omul care niciodată nu regreta și nici nu-și reproșa nimic. Și aceasta nu pentru că ar fi avut o părere excelentă despre sine, ci pentru că în tot ceea ce făcea, bine sau rău, era el însuși. Cu alte cuvinte nu se inhiba niciodată. Sînt convinsă că, dacă ar fi simțit nevoia să ucidă, nici un fel de considerent moral sau de alt ordin nu l-ar fi putut împiedica. Și dacă se comporta ca un om căruia nu prea ai ce-i reproșa, aceasta se datora faptului că așa era el structurat. Lui Vlaicu noțiunea de perfectibilitate cred că-i era cu desăvîrșire străină. El se manifesta așa cum era și nu concepea să facă vreun efort, oricît de mic, spre a deveni mai bun. Vlaicu era — îți repet — în toate împrejurările, fără efort și fără intenție deliberată, el însuși. Din acest motiv, părerea pe care ți-o făceai despre el nu putea fi decît una sin-

gură, globală. Despre Vlaicu nu puteai spune : asta îmi place la el şi asta nu. Sau, de asemenea, nu puteai spune : cutare trăsătură îl caracterizează, pe cînd asta, şi asta, şi asta sînt străine firii lui adevărate, sînt adăugate. Pe Vlaicu ori îl acceptai aşa cum îţi apărea cu părţile lui bune şi rele, ori îl repudiai în ansamblu.

Ei bine, în ceea ce mă priveşte, am sfîrşit prin a-l accepta, am sfîrşit prin a fi fermecată de omul acesta în orice împrejurări, el însuşi fie că îţi dădea motiv să-l admiri, fie să te scandalizezi.

Cîteva clipe Varvara îşi prinse tîmplele în palme şi închise ochii. Era acum palidă din cauza oboselii.

— Tare mai sînteţi obosită.

— Foarte obosită!

— În cazul acesta, aş propune să continuăm la noapte. Am să-mi amîn plecarea cu încă o zi.

— Ce idee ! Crezi că m-aş putea. destăinui dumitale... în rate? Dă-mi mai bine o ţigară!

— Dacă aş fi ştiut că fumaţi v-aş fi oferit mai demult.

— Păi nu fumez. Mă gîndesc, poate că tutunul va alunga oboseala.

I-am întins portţigaretul. A luat una, a dus-o la gură şi a aşteptat să i-o aprind. Cînd am apropiat flacăra brichetei s-a uitat la mine cu o privire tristă, aproape rătăcită. Avea cearcăne şi abia acum mi-am dat seama cu adevărat cît este de palidă. A început să fumeze, ţinînd cu stîngăcie ţigara între degete. Fumul nu-l inspira, îl sufla din gură imediat, ţuguindu-şi buzele într-un mod caraghios. Acum cînd fuma părea foarte tînără. De cîte ori împroşcase fumul, zîmbisem. Dar cînd s-a mai uitat la mine cu ochii ei trişti, obosiţi şi cu cearcăne n-am mai zîmbit. Mi s-a făcut dintr-o dată milă de ea.

După ce a tras cîteva fumuri, stinse ţigara în scrumieră.

— Degeaba, nu merge ! Dacă mai fumez are să mi se facă greaţă şi capul are să înceapă să mă doară.

— Nu ţigară, ci o cafea v-ar fi priit. Adică, ne-ar fi priit la amîndoi.

— Eşti şi dumneata obosit!... Dar ai să mă ierţi. Nici nu-ţi poţi închipui ce uşurare este pentru mine că-ţi pot vorbi, că mă asculţi, cu interes cred, dumneata care semeni atît de mult cu Vlaicu.

Din nou îşi prinse tîmplele în palme, din nou închise pentru cîteva clipe ochii. Cînd îi redeschise iarăşi începu să povestească :

— Da, am sfîrşit prin a fi fermecată de Vlaicu. Dar lucrul acesta nu s-a întîmplat aşa, dintr-o dată, cum de asemenea nu dintr-o dată mi-a fost clar ce s-a petrecut cu mine. La început, intuindu-l puţin altfel, a început să mă intereseze, ca să spun aşa, din curiozitate. Voiam să ştiu ce fel de om este în realitate. Şi nu mi-a fost deloc uşor. La o vîrstă cînd alţi oameni şi-au făcut un rost în viaţă — sau se străduiesc să-şi facă — el îşi pierdea vremea fie hoinărind prin deltă, pescar de ocazie, fie păzind stupii lui naşu-su în baltă, fie străbătînd munţii şi poposind din mînăstire în mînăstire, pentru ca apoi să revină acasă, ars de soare şi tare mulţumit. Ceea ce mă intriga era că despre el nu se putea spune că e un hoinar, un pierdevară care are oroare de muncă. Dimpotrivă, munca îi plăcea. În deltă cînd se ducea nu huzurea în vreun sat de pescari în braţele vreunei tinere şi frumoase lipovence. Avea prieteni peste tot în deltă şi îi ajuta, azi pe unul, mîine pe altul cînd ieşeau la pescuit. Şi fiindcă nu se dădea înapoi de la muncă, dar şi fiindcă se pricepea la pescuit tot atît de bine ca un pescar adevărat, lipovenii ţineau la el şi îl primeau ca pe unul de-al lor.

Cînd se întorcea acasă, tot nu stătea fără să facă ceva. Dacă nu era treabă în bucăţica lor de grădină, atunci se oferea să ajute pe cîte o văduvă sau vreo nevastă necăjită de concentrat. Îl vedeam plecînd dimineaţa, cînd abia se lumina, şi nu se întorcea decît seara. Se spăla, mînca ceva în pripă cu o foame de animal tînăr, şi pe urmă pleca în sat.

Se înapoia de obicei tîrziu, spre dimineaţă, fluierînd vesel sau cîntînd din muzicuţă.

Vlaicu mă interesa şi, pe măsură ce izbuteam să-l cunosc mai bine, mă uimea, fiindcă în tot ceea ce făcea nu găseam o anumită continuitate, nu descopeream anumite puncte de reper sau, mai precis, anumite permanenţe care să-mi ajute să-l definesc. Se părea că Vlaicu acţionează în viaţa de fiecare zi într-un fel sau altul, în funcţie doar de preferinţele de moment. Vlaicu îmi apărea ca un om care înţelege să trăiască după pofta inimii fiecare clipă, ignorînd cu nepăsare tot ceea ce ar putea să urmeze după aceea. Din acest motiv, îmi apărea şi ca un mare egoist. Dar acesta nu a constituit un motiv ca să nu mă farmece. Cum ţi-am mai spus, pe Vlaicu ori îl acceptai, ori îl repudiai în întregime. Sînt şi astăzi de părere că un om cu adevărat viu este numai acela care în toate împrejurările rămîne el însuşi. Vlaicu mă fermeca tocmai fiindcă era un om viu. Şi asta îmi era de ajuns. Nu mă întrebam — sau chiar dacă mă întrebam refuzam să-mi răspund — dacă omul acesta viu în ansamblu este un om bun, dacă este un om care merită stimă sau dispreţ.

Dumneata, după ce ai să afli totul despre el, vei putea să-l judeci, să emiţi, cu alte cuvinte, judecăţi de valoare. Astăzi, după atîţia ani, mă simt în stare şi eu de aşa ceva. Dar ce rost ar avea? Poate că aş ajunge la concluzia că vrednic de stimă şi admiraţie a ajuns abia după ce a încetat să mai fie el însuşi. Poate! Dar la ce mi-ar folosi. Orice lucru poate fi privit din mai multe puncte de vedere şi nu totdeauna concluzia este aceeaşi. De exemplu, în cazul lui Vlaicu. Din punct de vedere individual — judecat numai din acest punct de vedere — un om merită toată lauda dacă izbuteşte în toate împrejurările vieţii să nu se trădeze pe el însuşi. Dar acelaşi om, judecat din punctul de vedere al colectivităţii, dacă rămîne în anumite împrejurări credincios lui însuşi — de pildă egoist, individualist —, merită doar dispreţ şi oprobiu. La

fel şi în cazul lui Vlaicu. Tocmai fiindcă nu mă pot hotărî din care punct de vedere să-i analizez faptele refuz să emit vreo judecată de valoare. La dumneata, nefiind vorba de factori subiectivi, o poţi face fără teamă că — eventual — l-ai nedreptăţi.

— Factori subiectivi există şi în ceea ce mă priveşte, i-am atras atenţia. Gîndiţi-vă, am fost împreună pe front, am suferit împreună, am îndurat împreună mizeria, frigul, murdăria, păduchii.

— Da, da, înţeleg! Totuşi, deosebirea e mare. Nu ţi-a fost, de pildă, prieten. Aşa-i că nu ţi-a fost?

— Ba da! După ce ne-am revăzut pe frontul din Ardeal. Cu toate acestea, mai curînd raporturile dintre mine şi Bucur se pot numi prietenie. Totuşi, eu cu Vlaicu am înfruntat, cot la cot, moartea, nu o dată, ci de zeci de ori. Ne-am salvat unul altuia viaţa.

— Asta e cu totul altceva.

— Nu, nu e deloc altceva. Numai într-un singur caz. În cazul cînd l-aţi iubit.

— Numai în cazul cînd l-am iubit?

— Da, numai în acest caz.

Varvara surîse cu îngăduinţă.

— Deşi ţi-am spus că un om poate iubi numai o singură dată în viaţă, în ceea ce mă priveşte nu am iubit decît un singur om : pe Bucur.

— Şi Vlaicu?

— Vlaicu mi-a fost prieten... Dar mai întîi a fost încîntarea. Mă încînta şi mă fermeca totul la el. Mă încînta pînă şi opacitatea lui faţă de suferinţa pe care era în stare s-o producă altora. Cum să-ţi explic? Poţi învinui un rîu care se revarsă peste maluri, cauzînd stricăciuni? Nu, fiindcă răul pe care îl produce nu este rezultatul unei acţiuni deliberate. La fel şi Vlaicu. Dacă din cauza lui cineva suferea, nu putea fi învinovăţit, pentru că n-o făcea cu bună ştiinţă, la fel ca o apă cînd rupe zăgazurile şi inundă.

Pe de altă parte mă uimeau instinctul şi intuiţiile sale sigure. În legătură cu mine el a avut intuiţia exactă a ceea ce eram în realitate.

Vlaicu a ştiut, cred, chiar din prima zi că în ciuda prestigiului de „savantă" în devenire cu care voia Bucur să mă împodobească, eram totuşi o femeie obişnuită, că totuşi gusturile şi preferinţele mele erau în mare măsură banale, neinteresante. Aureola de fină intelectuală nu i-a creat nici un fel de complexe, şi faţă de mine s-a purtat de la început aşa cum se purta, în general, cu toate femeile: cumva cu un fel de îngăduinţă puţin ironică, puţin binevoitoare.

Atunci cînd stătea de vorbă cu mine nu se străduia să aducă în discuţie nu ştiu ce subiecte docte, ci îmi povestea despre lucrurile cele mai banale posibile, încredinţat că ele mă interesează în mai mare măsură decît problemele discutate cu Bucur — mai precis, decît acelea pe care Bucur le discuta cu mine — de multe ori de faţă cu el.

...Şi nu greşea deloc. Într-adevăr, întîmplările mărunte mă interesau. Îl ascultam, îi mai puneam cîte o întrebare; cîteodată povesteam şi eu. Fără să ne dăm seama timpul trecea.

— Ce mai şuetar eşti şi tu, măi Vlaicule! îi spuneam.

— Lasă, Vari, că nici cu tine nu mi-e ruşine.

Vlaicu totdeauna era informat despre tot ceea ce se întîmpla nu numai în Sărăcuţi, dar şi prin satele vecine. Cine şi-a bătut nevasta şi pentru ce, cu cine se culcă notăreasa sau nevasta lui Colţan, de ce s-a spînzurat femeia unui concentrat sau pe cine au mai ciomăgit haidamacii notarului.

Despre toate acestea îmi povestea de multe ori cu ironie sau cu un uşor umor. Îl ascultam cu plăcere şi adesea mă făcea să rîd în hohote. Pe scurt, Vlaicu izbutea să mă distreze. Din acest motiv, amînam mereu plecarea acasă, ca să întocmesc bibliografia cerută de Bucur. De altfel, nici el nu-mi mai pomenea nimic, de parcă ar fi uitat.

Aşa trecură zilele. Spre sfîrşitul lunii octombrie, o adevărată ploaie de ordine de chemare se abătu asupra satului. Erau atît de multe, încît Colţan nu-şi mai obosi jandarmii ca să le ducă pe la ca-

sele oamenilor, ci, cu consimţămîntul primarului puse vătăşelul să cheme cu goarna la primărie întreg satul, parte bărbătească. Una din multele fiţuici verzi era destinată lui Vlaicu. Bucur scăpase de data asta.

Cînd Vlaicu se întoarse de la primărie, deşi eram cu toţii de faţă, se adresă doar mamă-si :

— M-au înhăţat, mamă!

Soacră-mea începu să plîngă.

— Nu-ţi făcea griji, mamă, căută el s-o consoleze. Am să-l sfănţuiesc pe majurul de la mobilizare şi are să-mi dea drumul.

Nu părea deloc îngrijorat. A doua zi, dimineaţa, l-am condus cu toţii la gară. Pe peron, puhoi de lume. Erau mulţi cei care plecau, dar mai mulţi cei care îi însoţeau — mame, neveste, copii, rude de tot felul. Concentraţii, majoritatea aveau lăditze, multe păstrate de pe vremea cînd fuseseră recruţi. Alţii, cîte o bocceluţă cu de-ale gurii. Numai Vlaicu era cu mîinile în buzunar.

— Cel puţin să-ţi fi fript, Vlaicule, o găină, ca să ai ce mînca pe drum, în tren, îl certă soacră-mea.

— Lasă, mamă, că mă descurc eu. Ştii că nu-mi place să mă car cu pachete.

— Barem să-ţi fi luat şi tu o flaneluţă, două, şi nişte ciorapi mai groşi. Dacă nu-ţi dau drumul, ce te faci? Iarna acuşi bate la uşă.

— Mă întorc, mamă, ai să vezi!

Era, într-adevăr, convins că avea să se întoarcă. Noi în schimb aveam cu toţii inima grea. Faptul că se goleau literalmente satele de bărbaţi era cel mai sigur indiciu că războiul bătea la uşă. Pe peron aşteptau trenul nu numai concentraţii din Sărăcuţi, dar şi aceia din satele vecine fără staţie de cale ferată. Cît de mulţi oameni fuseseră chemaţi la concentrare mi-am putut da seama abia cînd trenul s-a oprit în gară. Iniţial, garnitura fusese formată numai din vagoane de clasă. Pe parcurs, pentru a putea duce pe toţi cei ce primiseră ordine şi care luau cu asalt trenul pînă şi din cele mai mărunte gări, se adăugaseră mereu vagoane de marfă. Cînd

a oprit în gară, acestea din urmă erau de cinci ori mai multe decît cele de clasă și, pentru că o singură locomotivă nu era în stare să tragă lunga garnitură, la urmă mai fusese atașată una. Și cu toate acestea, trenul era ticsit de concentrați. Pe scări, pe tampoane, pe acoperișurile vagoanelor, pe tenderul locomotivelor oamenii stăteau ciorchine. Garnitura părea un șarpe imens și multicolor.

Ca să se poată urca în tren, concentrații din gara noastră au trebuit să dea o adevărată bătălie. Era un vacarm general, din care se distingea doar bocetul nevestelor celor care plecau și răcnetele lui Colțan :

— Urcă, bă, toți, grijania voastră. Cine scapă trenul îi moi oasele.

Vlaicu nu a dat năvală odată cu ceilalți ca să apuce un loc în tren. A rămas lîngă noi și a continuat să cînte din muzicuță, așa cum făcuse și pînă a veni trenul. Ceilalți toți — mulți făcuseră pînă atunci roată în jurul grupului nostru ca să-l asculte — erau de acum în tren, sau poate încă se mai luptau ca să pună un picior pe ultima treaptă a scării vreunui vagon de clasă. Impasibil, Vlaicu privea buluceala aceea deprimantă, absurdă, sinistră, cu ochii lui vioi în care citeam parcă un fel de îngăduitoare ironie.

Abia cînd toată lumea izbuti să se urce în tren și cînd impiegatul se pregătea să dea semnalul de plecare, Vlaicu porni fără să se grăbească spre locomotivă. Urcă în cabina mecanicului și începu cu acesta nu știu ce conversație, iar cînd trenul se urni din loc, ne făcu din mînă semn de rămas bun. Soacră-mi i se umplură ochii de lacrimi. Atunci Bucur, petrecîndu-și brațul pe după umărul ei, spuse :

— Nu-ți face griji, mamă. Ai văzut doar cît de ușor știe să se descurce.

— Știe!... de bună seamă că știe. Dar nu e singurul din țară care se pricepe la așa ceva. Dacă va fi război, numai cei foarte descurcăreți vor izbuti să se aranjeze pe undeva pe unde primejdia e mai

mică. Şi cine mă asigură că Vlaicu va fi printre aceştia? Apoi...

—Apoi ce, mamă? insistă Bucur, văzînd că mai-că-sa ezită să-şi spună gîndul pînă la capăt.

— Apoi, ce se fac aceia care nu se pricep deloc să se descurce?

Întrebase cu deznădejde în glas, uitîndu-se cu un fel de dragoste idolatră la Bucur. Am înţeles că se referea la el. Îngrijorarea ei era întru totul justificată. Bucur nu ştia, nu se pricepea deloc să se descurce.

— Lasă, mamă, că vor învăţa şi ei. Într-un fel sau altul, vor învăţa şi ei. Altfel nu se poate.

Eu care ştiam ce hotărîse Bucur, am priceput tîlcul cuvintelor lui. Soacră-mea însă, neştiind în ce fel înţelegea Bucur să se descurce în cazul cînd avea să fie trimis pe front, nu se linişti deloc. Totuşi, n-a mai spus nimic. Ne-am întors cu toţii acasă, fără să ne mai vorbim.

Încă din prima zi mi-am dat seama că Vlaicu îmi lipseşte. Cum să-ţi explic? Îmi lipsea ca prieten. Ca un fel de tovarăş de joacă. Să nu te miri că spun acest cuvînt. Nu numai copiii, dar şi oamenii mari simt nevoia să se joace. Şi se joacă. În fel şi fel de chipuri. Practicînd diferite sporturi, colecţionînd nimicuri posibile şi imposibile sau inventînd diversele jocuri numite „de societate". Ca să-ţi dau numai cîteva exemple. Fiindcă după părerea mea, oamenii mari fiind mai inventivi decît copiii, se joacă mai mult decît aceştia. Cînd am fost mică mă jucam cu fraţii mei, cu ceilalţi copii de pe strada noastră. Pe urmă, cînd m-am făcut mare, cînd l-am cunoscut şi l-am iubit pe Bucur, am crezut că nu mai simt nevoia să mă joc. Dar n-a fost adevărat. M-am jucat şi atunci. Numai că nu am fost conştientă că ceea ce fac înseamnă tot joc. M-am jucat, de pildă, „de-a sînt ceea ce Bucur al meu crede că sînt". Fără să fiu conştientă de acest lucru mă jucam şi îmi plăcea. Dar tot jucînd mereu acelaşi şi acelaşi joc, la un moment dat am obosit şi m-am plictisit. Şi atunci s-a întîmplat, poate din

plictiseală, poate din oboseală, poate și dintr-o pricină, și din alta, să mă descopăr și să mă văd în oglinda propriei mele gîndiri. Ce s-a petrecut atunci cu mine ți-am povestit. Nu ți-am vorbit însă despre altceva. Descoperind că jocul „de-a sînt ceea ce Bucur al meu crede că sînt" nu este altceva decît un joc, și plictisită să-l tot joc mi s-a făcut dor de un altul. Și tocmai atunci s-a întîmplat să venim încoace. Aici l-am cunoscut pe Vlaicu. Și iată că pe nesimțite el a devenit partenerul meu de joacă. Nu știu exact care este semnificația adevărată a jocului. Plictiseală? Poate. În orice caz, Vlaicu, jucîndu-se cu mine, mă ferea de plictiseală. Poate că, jucîndu-ne, izbuteam să nu ne plictisim reciproc.

Pe semne te întrebi în ce consta acest joc. Ți-am mai spus : ne jucam flecărind. Te gîndești poate : ce joc o mai fi și ăsta? Ei bine, află că tocmai de un asemenea joc aveam eu nevoie. Îmi făcea mare plăcere să flecăresc. Flecărind mă regăseam. Flecărind mă dezintelectualizam, dacă vrei. Flecărind descopeream, spre pildă că mă interesează mai mult cazul Florichii Condruț care își ucisese omul cu toporul fiindcă vînduse două pogoane de pămînt notarului, decît articolul la care lucra Bucur intitulat „Ereditate și educație", articol pentru care îi pregătisem o bună parte din fișe. Flecărind mă recreeam, mă odihneam.

Dar iată că Vlaicu plecă la concentrare. Cînd nu l-am mai avut în preajma mea iarăși am început să mă plictisesc. Mă plictiseam să tot întocmesc fișe pentru Bucur și, în vederea acestui scop, să citesc toate cărțile pe care izbutea să și le procure, cumpărîndu-le sau împrumutîndu-le de la biblioteca orășenească. Ca să-mi treacă timpul mă duceam să lucrez în grădina din spatele casei. În grădina aceasta totdeauna era ceva de făcut. Dar nici să lucrez acolo toată ziua nu puteam. Prea era monoton. Mereu, ore întregi, să dai cu săpăliga, să pliveşti, să stropești. Cu soacră-mea nu-mi făcea plăcere să flecăresc. De altfel, ea nici nu era de felul

ei vorbăreață. Și apoi ți-am spus ce fel de încredere îmi acorda. Încrederea ei era ca o poliță în alb. O încredere care n-o împiedica deloc să se considere în permanentă stare de pîndă. Și apoi soacră-mea își impunea o anumită rigiditate, care, deși știam că nu este proprie firii sale, îmi inhiba orice elan, îmi ucidea spontaneitatea. Într-un anumit fel — pe semne spre a-și menține autoritatea — și acasă era dăscăliță. Din aceste motive era exclus să mi-o fac prietenă de „joacă".

„Poate că Bucur are să vrea să se joace cu mine", mi-am zis :

— Spune-mi, ce mai e nou? l-am întrebat într-o zi.

S-a uitat la mine surprins :

— Ce mai este nou? Nu ai citit ziarul de astăzi? Catastrofa se apropie. Antonescu va pleca la Berlin. Îți închipui că dacă l-a chemat Hitler la ordine...

— Bine, asta știu. Am citit în ziar (mințeam fiindcă nu-l citisem). Dar altceva. În sat ce se mai întîmplă?

— Nici în sat lucrurile nu stau mai bine. Pintilie nu cred să mai rămînă primar. Notarul umblă să pună pe unul din ciomăgarii lui. Pe bețivul de Brînzei.

— Și altceva, Bucure?

— Altceva? La școală începe să se cam învenineze atmosfera. Pleșa, fiindcă se teme să nu piardă postul de director, a început să-i facă curte notarului.

— Dar altceva? Altceva nu se mai întîmplă în sat?

Iarăși s-a uitat la mine, nedumerit, intrigat parcă:

— Păi tu nu vezi ce se întîmplă? Atîta mizerie n-au mai cunoscut sărăcuții de cînd s-au trezit pe lume.

M-a așezat pe genunchii lui și m-a mîngîiat pe păr ca să mă liniștească. L-am îmbrățișat strîns. Îl iubeam atît de mult! Atît de mult îmi era teamă să nu-l pierd!

Și în timp ce îl îmbrățișam i-am vorbit în gînd :

— Bucure, dragul meu, de ce nu știi să te joci puțin cu mine?

Îți povestesc și mi-e rușine. Rușine mi-a fost de fiecare dată cînd mi-am amintit de zilele acelea. Îi ceream „să se joace" cu mine! Îi ceream cu alte cuvinte să mă distreze flecărind cu mine, așa cum Vlaicu mă distrase cît timp fusese acasă. Îi ceream ceva ce în nici un caz nu putea, fiindcă nu s-ar fi priceput, chiar dacă ar fi voit. Și fiindcă, pe de o parte nu se putea să fie așa cum l-aș fi dorit, iar pe de alta obosisem să fiu ceea ce credea el că sînt, îl lăsam singur.

Vreau să-ți explic în ce fel îl lăsam singur. Îl lăsam singur nu ca prezență fizică. Așa mai tot timpul eram împreună. Într-altfel îl lăsam singur. În sensul că nu mă mai preocupa să știu ce se întîmplă cu el, dar nu în afară, în raporturile lui cu oamenii, ci înăuntrul lui ce se întîmplă. Nu mă mai preocupa să știu ce gîndește, ce-l frămîntă. Nu-i ușor să-ți explic. Ți-am spus că-l iubeam, că îmi era teamă de ce-ar putea să i se întîmple a doua zi. Dar acesta era egoism. Da, îmi era teamă să nu-l pierd. Dar îmi era teamă fiindcă îmi era necesar. Sau, altfel spus, pentru că a-l iubi era pentru mine o necesitate.

Varvara conteni numai pentru cîteva clipe, apoi cu o voce obosită, mult mai obosită decît înainte, continuă :

Două zile mai tîrziu s-a întors Vlaicu.

— Sărut mîna, mamă! Bună, Vari!

S-a dus drept la dulapul din bucătărie, l-a deschis, și-a tăiat o bucată de pîine, s-a așezat pe o laviță și a început să mănînce cu poftă.

— Să-ți fac un scrob de ouă? l-a întrebat soacră-mea care se îmbujorase la față de bucurie.

— Ba! Nu mi-e foame. Dar pe drum mi s-a făcut poftă de o bucată de pîine de casă. Aia de la regiment e mai mult orz. Bădița unde-i?

— Unde vrei să fie? La școală.

— L-am aranjat și pe el.

— Ce vrea să însemne asta, că nu pricep? l-am întrebat.

— Înseamnă că săptămîna viitoare ar fi primit şi el ordin. La biroul mobilizării, la regiment, lucrează o armată întreagă de furieri. Emit mereu ordine de chemare. Am aranjat cu majurul să-l facă şi pe el uitat. I-a anulat ordinul în faţa mea. În schimb, m-am întors fără un ban, mamă.

— Nu-i nimic! Bine că aţi scăpat amîndoi.

— Cred că vreo cîteva luni au să ne lase în pace.

Soacră-mea s-a uitat lung la el, apoi a oftat. În naivitatea ei crezuse că de acum înainte nu avea motiv să se teamă de soarta băieţilor ei.

— Cînd va mai fi nevoie l-om mai sfănţui pe majurul ăla al vostru.

Şi ieşi din bucătărie să-l întîmpine pe Bucur care tocmai intra pe poartă.

— Faptul că Vlaicu era acum din nou acasă — continuă povestea Varvara — a însemnat pentru mine un fel de uşurare. Abia acum mi-am dat cu adevărat seama cît de mult îmi lipsise, dar mai ales abia acum mi-am dat seama cu adevărat cît de necesară îmi era prezenţa lui. Fiindcă abia acum am descoperit — poate că termenul nu este cel mai potrivit — de ce îmi era necesar : îmi era necesară prezenţa lui fiindcă numai aşa îmi regăseam echilibrul.

— Scuzaţi-mă că vă întrerup, dar nu mi-e clar despre ce fel de echilibru vorbiţi.

— Tocmai aceasta voiam să-ţi explic. Ei bine, află că a trebuit să lipsească pentru ca să pot înţelege că prezenţa lui îmi ajuta să suport pe mai departe marea altitudine, că mă ferea de sincopă. Prin simpla lui prezenţă Vlaicu mă ajuta să mă regăsesc şi să nu obosesc iubindu-l pe Bucur. La braţul puternic, sigur şi atît de drag al lui Bucur, urcam, urcam fericită că mă iubeşte şi că are atîta nevoie de mine. Dar efortul, aerul tare, mă obosea, fiindcă nu eram construită din acelaşi aluat cu el, fiindcă nu izbuteam să mă obişnuiesc defel cu înălţimile. Fără Vlaicu, pînă la urmă, sincopa ar

fi survenit. Dar tocmai atunci cînd nu mai puteam, cînd primejdia era mai mare, Vlaicu îmi ajuta să cobor, să mă odihnesc, să redevin eu. Iată, tocmai în aceasta consta echilibrul de care ți-am vorbit.

Așa au trecut săptămînile. A venit luna noiembrie a anului 1941. Și cu ea groaznica noapte de 19 spre 20.

— Noaptea cînd l-au arestat pe Bucur, nu?

— Da, noaptea cînd l-au arestat. Îmi amintesc totul, foarte precis. Dormeam. Dormea și Bucur. Un somn greu, trudit. Adormise tîrziu, necăjit. La școală, directorul, care pe vremea legionarilor, ca să-și păstreze postul, îmbrăcase cămașa verde, îi făcea mizerii.

Și deodată m-am deșteptat din somn, cu sufletul greu de neliniște, de spaimă. Liniștea era deplină. Nu se auzea nici măcar lătratul unui cîine. Bucur continua să doarmă. Cu toate acestea, nu m-am liniștit. Dimpotrivă. Pesemne că am presimțit primejdia. Am auzit apoi zgomotul pe care îl făcea motorul unei mașini în plin mers și, scurt timp după aceea, turismul s-a oprit în fața casei, brusc, făcînd să țipe frînele.

Am sărit în capul oaselor, îngrozită, tremurînd toată. În clipa aceea am avut intuiția că i se va întîmpla ceva rău lui Bucur.

— Bucure! l-am strigat.

Dar el nu m-a auzit. Trudit, continua să doarmă somnul lui greu, profund.

— Bucure!

Tot nu m-a auzit. Pluto între timp începuse să latre furios și să se arunce asupra porții.

— Ei, voi, se aude? strigă cineva din uliță.

Soacră-mea a ieșit în tindă :

— Ce se întîmplă? Pe cine căutați dumneavoastră?

— Aicea stă învățătorul Bucur Vișinoiu ?

— Aici! Dar ce treabă aveți cu dînsul? Doarme...

— Leagă javra asta afurisită!

Ascultam dialogul incapabilă să mă mișc, tălăzuită de o nesfîrșită durere, fiindcă acum nu mai aveam nici o îndoială în privința a ceea ce urma

să se întîmple. Şi Bucur, bietul de el, continua să doarmă. Dormea profund, într-un moment dramatic din viaţa lui, el care, de obicei, avea un somn atît de uşor.

M-am aplecat la urechea lui şi, îmbrăţişîndu-l, i-am şoptit :

— Bucure, dragul meu, trezeşte-te ! Te caută nişte oameni străini. Şi în gînd : Au venit să te aresteze.

Abia acum s-a trezit :

— Ce s-a întîmplat, Vari ? m-a întrebat încă ameţit de somn.

— Te caută pe tine, Bucure... Nişte străini... cu o maşină.

Cred că în clipa aceea şi-a dat şi el seama de primejdie.

— Vari, mi se pare că va trebui să ne despărţim.

M-a adunat la pieptul lui şi m-a ţinut strîns, strîns. Îi auzeam inima. Bătea puternic, bătea mai repede. Dar ştiu precis că nu de frică. Bătea de durere că avea să se despartă de mine.

Atunci a ciocănit în uşă soacră-mea.

— Dormiţi ?

— Nu, mamă ! a răspuns el.

— Băiatule, vezi că te caută nişte domni.

— Îndată deschid, mamă. Să se îmbrace Vari !

Am pus o haină de casă pe mine. Dar tremuram atît de tare, încît îmi clănţăneau dinţii, nu nimeream mîneca. Bucur mi-a ajutat, apoi, ştergîndu-mi lacrimile, mi-a spus cu ton mustrător :

— Fii tare, Vari dragă ! Nu mă face de ruşine.

— Bine, Bucure ! N-am să te fac !

Cuvintele au fost ca un tonic. N-am mai plîns, nici n-am mai tremurat. Bucur a deschis uşa. Lîngă prag, în spatele soacră-mi, stătea unul din agenţi. Celălalt nu se vedea. Mai tîrziu am înţeles că rămăsese afară să păzească, de teamă ca nu cumva Bucur să fugă pe fereastră. Acela care se afla în cameră era atît de

mic de statură, încît la început, stînd în spatele soacră-mi, mai că nu se vedea. O stîrpitură de om, îmbrăcată din cap pînă în picioare în negru. Neagră îi era pălăria, negru papionul de la gît. Numai cămașa de pe el era de un alb dubios. Avea niște ochi bulbucați care îl făceau să semene cu un broscoi.

— Te numești Vișinoiu Bucur? îl întrebă pe bărbatu-meu săltîndu-se pe vîrfuri (avea o voce subțire de scapete).

— Mai întîi scoate-ți pălăria de pe cap. Te afli într-o casă de oameni, domnule, și nu într-un grajd.

Stîrpitura păru mai întîi surprinsă, apoi, pe neașteptate, izbucni în rîs. Nu era un rîs forțat. Fără doar și poate că observația lui Bucur îl amuzase teribil.

— Scuzați! replică ironic. Își luă pălăria de pe cap, se uită la ea cu atenție aparentă, îi șterse borurile cu mîneca hainei, pe urmă o depuse pe un colț al mesei cu multă grijă, ca pe un obiect foarte gingaș și în pericol de a se sparge. Proceda astfel fără să se grăbească, tacticos, mai precis cu un fel de meticulozitate care îl făcu să pară și mai caraghios. După aceea se așeză pe un scaun, picior peste picior. Dar imediat se ridică și, deschizînd fereastra, îl chemă în casă pe celălalt. După cîteva clipe intră pe ușă o matahală de om care, ca să nu se izbească de pragul de sus, trebui să se aplece. Haina sta parcă să plesnească pe el, în schimb pantalonii îi erau largi, aproape ca niște șalvari, și de altă culoare. În cap purta o pălărie cu borurile largi iar la gît, lavalieră. Nici că se putea un contrast mai mare, dar totodată nu-ți puteai închipui un cuplu mai potrivit, bazat pe contraste.

— Năică, scoate-ți pălăria din cap că se supără domn' învățător! Îi atrase atenția stîrpitura.

Uriașul se supuse și atunci observarăm că părul negru și lucios se aduna la ceafă în formă de chică. Tot abia acum, cel puțin în ceea ce mă privește, am observat că obrajii bucălați erau lucioși de parcă și i-ar fi uns cu cremă.

— Domnule învățător — vorbi stîrpitura cu vocea-i de scapete —, bănuiți pentru ce v-am deranjat în puterea nopții ?

— Nu, bineînțeles ! negă Bucur.

— Nu ? se miră prefăcut stîrpitura. Cum se poate ? Că sînteți un om bine crescut mi-ați dovedit-o mai adineaori, cînd mi-ați cerut să-mi scot pălăria, însă că sînteți un om inteligent, am fost informat înainte de a porni încoace. Așa că mă mir cum de nu bănuiți ce ne aduce, pe mine și pe colegul meu, aici la dumneavoastră. În acest caz mă văd nevoit să vă comunic, în mod oficial, că sînteți arestat.

— Și ce învinuire i se aduce ? întrebă soacră-mea cu o voce care nu mai era cea obișnuită.

Stîrpitura se uită la ea, măsurînd-o din cap pînă în picioare.

— Sînteți mama lui ? întrebă arătînd cu degetul mare spre Bucur cu un gest de dispreț.

— Sînt mama lui !

— Să vă spună el, fiindcă știe. Spuneți, vă rog, mamei dumneavoastră de ce vă arestez. Știți doar de ce, nu-i așa ?

— Nu ! Și nu mă simt cu nimic vinovat.

Stîrpitura care vorbea intenționat la plural, afectînd o politețe de care era străin, continuă pe același ton :

— Nu știți ? Bineînțeles că, dacă am venit să vă arestez, avem dovezi care vă acuză. Dar chiar dacă nu am fi avut, cum v-am păsit pragul, dumneavoastră mi-ați furnizat una care numai ea singură ar justifica arestarea dumneavoastră. Degeaba, nu puteți ghici, domnule învățător. De aceea mă grăbesc să vă satisfac curiozitatea. Ei bine, domnule, dovada vinovăției o constituie tocmai dîrzenia dumneavoastră. Am avut de-a face cu cumuniști.

Nu pricepeam ce vrea să spună și de aceea m-am uitat întrebător la Bucur. Acesta, calm, stătea cu mîinile la spate, rezemat de perete și se uita la stîrpitura de agent cu dezgust. Simțindu-se privit, s-a

uitat mai întîi la mine, apoi la agent, apoi iarăşi la mine şi eu am înţeles ce voia să-mi spună : „Stîrpitura asta e inteligentă şi, în consecinţă, cu atît mai primejdioasă".

— Să mă explic, domnule, continuă stîrpitura. Să presupunem că numai din eroare mă găsesc eu aici. Să presupunem că sînteţi un cetăţean paşnic. Dumneavoastră cunoaşteţi psihologia cetăţeanului paşnic ? Eu o cunosc. Un cetăţean paşnic în nouăzeci şi nouă la sută dintre cazuri se teme pînă şi de vardistul din colţ. Dacă acesta se uită la el ceva mai insistent intră în panică, grăbeşte pasul de parcă ar fi vinovat de toate delictele şi crimele comise pe faţa pămîntului. Acum, închipuiţi-vă cum ar reacţiona un asemenea cetăţean paşnic, dacă aş pica în casa lui la miezul nopţii, aşa cum s-a întîmplat să pic aici, la dumneata. Ar reacţiona oricum vreţi, dar în nici un caz, la prima întrebare pe care i-aşi pune-o nu mi-ar porunci să-mi iau pălăria din cap. Un asemenea răspuns nu mi-l putea da un simplu cetăţean paşnic. Răspunsul acesta este dovada peremptorie a culpabilităţii dumneavoastră, domnule. Practica m-a învăţat, domnule, că există o singură categorie de delicvenţi care pînă şi în împrejurările cele mai dramatice pentru ei nu-şi pierd demnitatea : comuniştii. Te-ai trădat singur, domnule, aşa că nu mai are rost să mă mai prosteşti.

Şi încîntat de elocinţa sa, din nou începu să se salte pe vîrfuri şi să se uite, pe rînd, la noi, rînjind cu gura pînă la urechi. Era oribil. Dar aşa cum remarcase Bucur, stîrpitura nu era tipul poliţistului mărginit şi bătăuş. Destul de inteligent, şi tocmai de aceea periculos, îi plăcea să se asculte vorbind şi se voia original cu orice preţ.

După ce ne-a ţinut micul său discurs despre demnitatea omenească în faţa autorităţii de stat — indiciu sigur după care puteau fi recunoscuţi comuniştii — adresîndu-se soacră-mi, îi spuse :

— Acum sînteţi lămurită, doamnă ? Aceasta este învinuirea care i se aduce fiului dumneavoastră,

Este acuzat de activitate subversivă, de activitate comunistă. Dar înainte de a-l umfla, cum ar zice colegul meu — şi arătă înspre uriaş — va trebui să efectuăm o percheziţie. Năică, începe, dar cu foarte mare atenţie. În regulă ?

— În regulă, şefule !

Suna caraghios că stîrpitura care semăna cu un broscoi, era *şeful* namilei cu lavalieră şi chică.

Începu percheziţia cu explorarea sertarelor biroului. Namila cerceta cu atenţie fiecare hîrtie. Cele care i se păreau că ar putea conţine ceva compromiţător le punea deoparte. Pe celelalte le arunca pe jos.

Soacră-mea răbdă cît răbdă, dar pînă la urmă nu se mai putu stăpîni :

— Ar trebui să ai puţin bun simţ, domnule. Fă-ţi meseria odioasă, dar poartă-te ca oamenii.

Şi se apucă să strîngă foile de pe jos. I-am ajutat şi eu.

— Ia ascultă, cocoană ! Cu mine să vorbeşti cu respect. Eu nu umblu cu aiureli ca şefu'.

Şeful — stîrpitura — izbucni mai întîi în rîs, pe urmă către namilă, concesiv :

— Haide, fă-i pe plac ! Nu le mai zvîrli pe jos.

— În regulă, şefule !

Parcă altceva nu s-ar fi priceput să spună. La fiecare observaţie a stîrpiturii, la fiecare ordin, răspunsul era acelaşi : în regulă, şefule !

În timp ce namila răscolea prin sertarele biroului, mi-am adus aminte că pe noptieră se afla „Statul şi revoluţia". Bucur citise din carte pînă a nu adormi.

— Mi-e frig ! Pot să mă duc dincolo să mă îmbrac ? m-am adresat stîrpiturii.

Se uită la mine pieziş, privi în tavan, îşi examină cu atenţie unghiile şi pe urmă, tot fără să se uite la mine, îmi spuse :

— Bine, fie ! Două minute, nu mai mult.

Am intrat aici, în dormitor, am luat cartea, am deschis fereastra fără să fac zgomot şi am azvîrlit-o departe, în grădină. Pe urmă m-am îmbrăcat. Cînd am revenit în camera unde percheziţia continua, nu

trecuseră mai mult de două minute. Abia acum stîrpitura se uită la mine, scrutîndu-mă din ochii lui de broască.

— De cărți mă ocup eu ! îl anunță pe lungan.

— În regulă, șefule !

Se apropie de bibliotecă cu un umăr înainte și efectuînd adevărați pași de dans. Am uitat să-ți spun că ținea mîinile vîrîte în buzunare. Nu semăna a om, ci mai curînd cu o păpușă grotească de carnaval. Cu mîinile în buzunare, săltîndu-se mereu pe vîrfuri, privea și citea tare numele autorilor și titlurile cărților.

— Nu văd însă pe Marx, pe Engels, pe Lenin. Cărțile alea unde le ții ascunse ?

— Nu am asemenea cărți.

— Nu ai ? Dacă nu ascunzi asemenea cărți sau niscai manifeste, atunci, domnule, chiar că n-ai nici un haz. Teamă mi-e că ai să sfîrșești prin a mă indispune. Deocamdată, pur și simplu, mă decepționezi. Și doar îmi pusesem atîtea speranțe în dumneata !...

Mă uitam la el și nu înțelegeam dacă își bătea sau nu joc de Bucur. Dar din cele ce a mai spus mi-am dat seama că vorbea serios.

— Nu te uita așa la mine ! Da, îmi pusesem în dumneata mari speranțe. Cu voi, comuniștii, nu mergi la sigur decît atunci cînd izbutești să pui mîna și pe ceva... corpuri delicte. Altfel, voi negați, chiar dacă vă rupem în bătaie. Haide, spune-mi, unde să caut ca să nu pierd vremea de pomană răscolind peste tot. Fiindcă de găsit, dacă este ceva de găsit, poți să fii sigur că nu ne va scăpa.

Bucur nu i-a răspuns. A ridicat numai din umeri într-un gest de silă și plictiseală.

— Bine !... Ne vom convinge.

Și a început să cerceteze biblioteca, volum cu volum. Frunzărea atent fiecare carte, fiindcă știa din experiența de pînă atunci că, din motive de conspirativitate, comuniștii obișnuiau să camufleze între scoarțele unei cărți cu te miri ce titlu inofensiv un

text „incendiar". Dar nu se mulțumea numai cu atît. Ca să aibă certitudinea că între file nu se ascundea vreun manifest sau vreun alt material „compromițător", apuca volumul de cotor cu atîta scîrbă de parcă ar fi ținut un șoarece de coadă și începea să-l scuture cu înverșunare. După aceea, zvîrlea cartea pe masă, de unde Bucur o lua și o punea înapoi în raft. Deși nu scăpă una fără să-i treacă prin mînă, percheziția se soldă cu un rezultat nul.

Abia acum își făcu apariția și Vlaicu. Pînă a nu-l vedea crezusem că lipsește de acasă.

— Tu de unde ai mai răsărit, mă ? îl întrebă stîrpitura care, ghidîndu-se după îmbrăcăminte, își închipuise că are de-a face cu vreun argat.

— Sînt de-ai casei, răspunse Vlaicu, schițînd un zîmbet aproape slugarnic și vorbind cu ton respectuos, parcă dinadins ca să cîștige bunăvoința stîrpiturii.

Tonul și mai ales zîmbetul slugarnic, m-au făcut să-l urăsc.

— Ce înseamnă „de-al casei" ? îl chestionă mai departe stîrpitura vorbind cu o asprime care îl făcea să pară și mai caraghios.

— Păi sîntem frați.

— E fiul meu, domnule ! întări și soacră-mea cu un fel de mîndrie care, acum, după felul cum se comporta Vlaicu față de polițist, mi se păru deplasată.

Cei doi continuară percheziția. Nimic nu rămase necercetat și dură trei ore. Cînd terminară, stîrpitura veni să se proțăpească la trei pași în fața lui Bucur. Cu mîinile în buzunare, săltîndu-se mereu pe vîrfuri, îl măsura din cap pînă în picioare cu un aer disprețuitor :

— Degeaba mi-am pus speranțele în dumneata. Venind încoace, am fost convins că voi putea prilejui șefului meu ocazia de a mă felicita. Dar m-ai dezamăgit. M-ai dezamăgit profund. Dar află că, pînă la urmă, tot dumneata vei fi acela care vei avea de regretat. Și știi de ce ? Fiindcă îl vei dezamăgi și pe șef. Ei, dar dumneata nu știi ce neplăcut lucrù

este să-l dezamăgești pe comisarul Jurubiță ! Și acum să mergem. Îmbracă-te !

Bucur s-a îmbrăcat în prezența namilei. A venit apoi clipa despărțirii. Am vrut să nu plîng, dar n-am putut. Cînd Bucur m-a îmbrățișat, am izbucnit în hohote. În schimb soacră-mea n-a vărsat o lacrimă.

— Dumnezeu cu tine, băiatule !

L-a sărutat pe amîndoi obrajii și i-a aranjat fularul la gît fiindcă afară noaptea se făcuse friguroasă.

— Să te întorci sănătos, bădiță ! i-a urat Vlaicu lăsîndu-se îmbrățișat.

Întîi a părăsit casa stîrpitura. Pe urmă Bucur, urmat de namilă. Apoi soacră-mea, eu și, ultimul, Vlaicu. În poartă Bucur s-a întors, m-a îmbrățișat și m-a sărutat pe frunte.

— Gata !... Gata !... se răsti namila apucîndu-l de braț.

Stîrpitura se și afla în mașină, lîngă șofer.

— Urcă ! i-a poruncit lunganul lui Bucur împingîndu-l înăuntru. Se sui apoi și el, trîntind portiera. Mașina porni și o clipă mai apoi dispăru în noapte.

Am intrat în casă. Vlaicu dispăru în camera lui. Soacră-mea s-a așezat pe fotoliul din fața biroului, cu mîinile prăbușite în poală, privind un punct fix pe perete.

— Mamă, du-te și te odihnește !

Nu mi-a răspuns. Parcă nici nu mă auzise. O cunoșteam atîta ca să-mi dau seama că nu aveau rost cuvintele. Am intrat aici, la mine. M-am trîntit pe pat și am început să plîng. Nu știu, poate că am și adormit. Cînd am deschis ochii se luminase de ziuă. M-am dus să văd ce face soacră-mea. Am găsit-o tot în fotoliu, la fel de nemișcată de parcă ar fi fost o statuie a durerii. Numai din ochi îi șiruiau lacrimi.

— Mamă, haide și te odihnește puțin. Nu are rost să ne pierdem cu firea. Trebuie să chibzuim ce putem face ca să-l scăpăm.

— Băiatul meu !... Dragul meu, băiat !... Numai să nu mi-l omoare !... Numai să nu mi-l omoare călăii !

Şi-a şters ochii cu mîneca rochiei şi s-a ridicat. Dar, în loc să se culce, a început să trebăluiască prin casă, de parcă atunci s-ar fi trezit din somn.

Varvara făcu vreo cîţiva paşi prin cameră, îndreptîndu-se mereu de spate.

— Am amorţit ! Mă doare şi spatele.

Se duse apoi la fereastră, o deschise şi scoţînd capul afară, respiră adînc.

— Parcă m-am mai răcorit ! mă anunţă reluîndu-şi locul de mai înainte.

— ...Şi aţi făcut ceva ca să-l scăpaţi pe Bucur ? am întrebat ca s-o oblig să reia firul povestirii.

— A doua zi am plecat la oraş cu soacră-mea. Am bătut la multe porţi. Am făgăduit bani, dar n-am izbutit nimic. Ni s-a spus că, pînă nu se termină ancheta, nu se poate face nimic. Ancheta o conducea personal un comisar de siguranţă pe nume Jurubiţă. O bestie fără pereche. Toţi îmi spuneau că dacă n-ar fi picat pe mîna acestei brute, poate că s-ar fi putut face ceva. Ca să-ţi dai seama ce fiară era, află că despre el se spunea că-i „mănîncă" pe comunişti.

— Ştiu multe despre fiara asta.

Procesul a avut loc în februarie din anul următor. Împotriva lui nu exista nici o dovadă concretă. Fusese arestat pe baza unui denunţ şi inclus la proces într-un lot cu care realmente nu avusese vreo legătură. Cu toate acestea, Curtea marţială l-a condamnat la doi ani închisoare.

— Va să zică a ieşit în 1943.

— Da, în 1943.

— Şi între timp ce s-a mai întîmplat... cu dumneata ?

— Cu mine ? Dacă mă întrebi ce am făcut în acest timp, răspunsul e foarte scurt : l-am aşteptat ! L-am aşteptat suplinindu-l la şcoală. Dar probabil nu asta te interesează.

— Mărturisesc, asta mă interesează mai puţin.

— Tocmai. Din alt punct de vedere, însă, cu mine s-au întîmplat multe. În primele săptămîni m-am în-

străinat cu desăvîrşire de Vlaicu. Cred că în perioada aceea îl dispreţuiam. Îl dispreţuiam din două motive. Mai întîi fiindcă cele întîmplate lui Bucur se părea că nu-l afectaseră prea mult. În al doilea rînd, fiindcă nu-mi ieşea din minte atitudinea slugarnică pe care o avusese faţă de agenţi.

Odată furioasă, i-am reproşat chiar :

— Eşti lipsit cu desăvîrşire de demnitate. Cum, cum ai putut să ai o comportare atît de slugarnică faţă de stîrpitura aceea de agent ?

Nu păru surprins de acest reproş şi nici nu se ruşină.

— Ştii tu, Vari — mi-a răspuns — care e lucrul cel mai îngrozitor în societatea asta a noastră strîmbă, lua-o-ar naiba ? Că puterea de stat este exercitată de escroci sau nătărăi. De la sergentul de stradă pînă la ministrul de interne, de la vătăşelul de primărie şi pînă la rege, fiecare exercită, în sfera lui de activitate, cîte o părticică din autoritatea constituită.

— Spune mai departe ! l-am îndemnat uimită, fiindcă se întîmpla pentru prima dată să-l aud discutînd serios.

— Ştii care sînt cei doi factori care determină acţiunile şi ale escrocilor, şi ale nătărăilor ? Interesul personal şi arbitrariul. Ei bine, tocmai din această cauză mie mi-e frică de toţi reprezentanţii puterii fie că sînt persoane însemnate, fie doar nişte iluştri linge-blide ca stîrpitura de agent. Oricare dintre ei, din cauza arbitrariului, poate să-mi facă într-un fel rău, chiar dacă acest rău — în forma cea mai puţin gravă — se numeşte şicană. Şi tocmai de aceea, mă feresc să declanşez în vreun fel — cu ştiinţă — mecanismul arbitrariului. Sau, dacă vrei, mă port în aşa fel ca mecanismul să acţioneze în sensul dorit de mine. Oamenii, Vari, sînt înspăimîntători de vanitoşi. Cei mari, dar şi cei mici. Proştii mai ales, dar — din păcate ! — mulţi şi dintre cei deştepţi. De aceea, dacă izbutesc să le gîdil puţin vanitatea sînt sigur că nu voi avea de suferit din cauza arbitrariului, sau,

dacă da, în orice caz mai puțin decît dacă n-aș face-o.

— Bine, dar ești odios de laș, Vlaicule ! m-am revoltat.

— Din punctul tău de vedere, al lui Bucur, desigur că sînt odios de laș, odios în general. Dar eu nu pot fi ca Bucur, după cum nici el nu poate fi ca mine. Bucur e un om superior și pentru o idee în care crede este gata să-și sacrifice viața. Eu nu sînt decît un om obișnuit, care ar putea deveni ca el, adică luptător pentru o idee mare numai în cazul cînd autoritatea constituită — chiar așa strîmbă cum este astăzi — ar fi exercitată nu de oameni, ci de niște mașini, caracterizate printr-o obiectivitate perfectă. Da, numai în acest caz aș fi dispus să lupt pentru adevăr. Fiindcă de cînd e lumea lume, cei care au avut succesiv în mînă pîinea și cuțitul — Bucur ar zice clasa exploatatoare — împotriva nimănui nu au dus o atît de înverșunată luptă ca împotriva adevărului.

— Și cu toate acestea, adevărul a triumfat de la epocă la epocă, i-am atras atenția.

— Da, dar cu ce sacrificii !... În mine, Vari, nu există măcar un pic de eroism. Ei, dar acum gata ! După o asemenea discuție serioasă, zău că a început să mă doară capul.

A fost singura împrejurare cînd am *discutat* cu Vlaicu. Mai precis, cînd el acceptase să *discute* cu mine. Imediat după aceea am fost plăcut surprinsă dar și dezamăgită. Plăcut surprinsă fiindcă descoperisem că se putea sta de vorbă cu el și în mod serios nu numai flecări — cînd o făcea semăna mult cu Bucur — și dezamăgită fiindcă nu izbutisem să-l jignesc. Doar pentru aceasta provocasem discuția, reproșîndu-i lașitatea, ca să-l jignesc. Trebuie să-ți mărturisesc, mi-ar fi plăcut să nege, să caute și să găsească argumente cu care să mă convingă de contrariu. Spre dezamăgirea mea recunoscuse deschis : da, sînt un laș, nu am deloc stofă de erou și nici nu pot fi altfel. Recunoașterea aceasta mă dezarma.

„Așa este el și gata !“ mi-am zis, resemnîndu-mă. Ți-am spus că datorită lui Vlaicu izbuteam să-mi păstrez echilibrul de care aveam nevoie ca să-l iubesc mai departe pe Bucur. După arestarea lui, echilibrul iarăși amenința să se rupă, dar din cu totul altă cauză. Dacă înainte Vlaicu îmi oferise ceea ce Bucur nu era în stare să-mi dea, acum se întîmpla invers : Vlaicu nu putea să-mi dea ceea ce îmi oferise Bucur. Și după arestarea lui, mai ales seara, după cină, continuam să flecărim, eu și Vlaicu, ascultînd muzică de jaz la radio. (Amîndurora ne plăcea.) Continuau să mă intereseze măruntele drame ce se întîmplau în sat. Dar iată că acum toate acestea nu mă mai satisfăceau. Simțeam lipsa lui Bucur. Îi simțeam nu numai lipsa fizică, lipsa bărbatului pe care continuam să-l iubesc tot atît de mult. Dar îmi lipsea mai ales prezența lui spirituală, aceea care mă solicitase la eforturi intelectuale. Cugetul meu începea să trîndăvească, din care cauză eram contrariată, deprimată. Începuse să mă obsedeze gîndul — absurd în mare măsură — că voi pierde exercițiul de a gîndi și apetitul pentru lectură și că atunci cînd Bucur avea să se reîntoarcă, nu mă va mai recunoaște și se va înstrăina de mine.

Speriată, îngrozită aproape, printr-un act deliberat de voință, am izbutit să-mi regăsesc echilibrul, lucrînd. O problemă care îl preocupase pe Bucur pînă a nu fi arestat fusese aceea a timidității la copii. De ce sînt copii timizi ? Există vreo legătură între timiditate și ereditate ? (Problema eredității îl preocupase totdeauna în cea mai mare măsură.) Dar între timiditate și mediul familial ? Cu metodele cunoscute ale psihologiei clasice se putea descoperi originea timidității ? Ce rol joacă subconștientul în determinarea caracterului unui timid ? Educația poate, și în ce măsură, vindeca pe copii de timiditate ? Iată numai cîteva din întrebările pe care și le pusese Bucur, și la care, pînă a nu fi arestat, prin studiu și observație di-

rectă asupra copiilor, încercase să găsească răspuns.

M-am înhămat la treabă și, în scurt timp, problema a început să mă pasioneze. Copiii din clasa lui Bucur îmi ofereau un material aproape pasionant. Aveam nu mai puțin de șase *cazuri*. Șase timizi de diferite grade. Am căutat să cercetez dacă și în ce măsură mediul în care creșteau determinase sau numai facilitase apariția acestei infirmități. Primele cercetări nu au fost foarte elocvente. Ei, dar ce stau să-ți povestesc toate acestea !... Pe scurt, află că datorită pasiunii acesteia de a continua și a duce la bun sfîrșit lucrările începute de Bucur am reușit să-mi regăsesc echilibrul. Pasionîndu-mă succesiv de diferite probleme am avut succesiv satisfacții de ordin intelectual. Dar cîștigul cel mai mare nu acesta a fost. Cîștigul cel mai mare a constat în aceea că tot timpul, din punct de vedere spiritual, am rămas nedespărțită de Bucur. Și apoi, în ordinea importanței, încă un cîștig : satisfacția pe care am avut-o descoperind că totuși nu sînt o femeiușcă năzuroasă, căreia îi place numai să asculte muzică de jaz și să pălăvrăgească despre toate cîte se întîmplau în sat.

Curînd avea să se lumineze și Varvara continua să mi se destăinuie. Vorbea de aproape o noapte întreagă limpezind cu noi și noi amănunte portretul lui Bucur și al lui Vlaicu, definindu-se, caracterizîndu-se, disecîndu-și sufletul, cu îndemînarea omului obișnuit să analizeze nu numai ceea ce se petrece în afara, dar mai ales înăuntrul lui. Extraordinar cum te pot înșela aparențele! Aș fi putut bănui, atunci cînd am văzut-o pentru prima dată stînd cu genunchii dezgoliți pe sofa, interesîndu-se de Vlaicu cu un fel de curiozitate bolnăvicioasă, că este totuși altceva decît o femeiușcă? Nu, nicidecum! Și totuși aceasta era adevărata Varvara. O femeie îndrăgostită, care prin activitate intelectuală in-

tensă realizase comuniunea permanentă cu bărbatul ei aflat la închisoare.

Varvara, ca să-şi alunge oboseala, din nou se duse să deschidă fereastra, după care iarăşi se ghemui, cu picioarele sub ea, în fundul patului.

— În primăvara lui patruzeci şi unu — continuă Varvara — Vlaicu se afla concentrat, în sectorul de cazemate de la Tîrgul Neamţ. Soacră-mea era deznădăjduită. Doi băieţi avea şi niciunul pe lîngă ea. Bucur la închisoare, Vlaicu la concentrare. Mai întîi, acolo la Tîrgul Neamţ, pentru paza cazematelor, mai tîrziu la P.S.-ul regimentului. Tot la o lună, două, izbutea să dea pe acasă pentru cîteva zile.

Prima dată cînd a venit — asta după ce regimentul a plecat pe front —, mi-a spus :

— De acum încolo, Vari, se pune problema supravieţuirii. Şi ca să supravieţuiesc trebuie neapărat să nu ajung pe front. Pînă acuma am izbutit. Dar războiul e abia la început. Ştiu eu cît timp voi mai izbuti să mă aranjez? Să nu crezi că o spun numai aşa, dar află că acum aş vrea să fiu în locul lui Bucur. Deocamdată, acolo unde se află e ferit. Dar dacă nu se va termina porcăria asta de război pînă iese din închisoare, va trebui să-şi pună şi el problema supravieţuirii cu orice preţ. Numai că bădiţa nu e deloc descurcăreţ şi teamă mi-e că are să ajungă mai repede decît mine pe front. Eu, în locul său, dacă aş fi acolo unde este, aş face vreo boroboaţă ca să-mi mai dea vreun an, doi. Şi pînă să-mi ispăşesc noua pedeapsă, sigur că are să se termine blestematul ăsta de război.

— Vlaicu se cam înşela, am remarcat. După cît ştiu, a ajuns pe front înaintea lui Bucur. Nu?

— Da. S-a zbătut să rămînă la P.S., dar pînă la urmă, nu s-a mai putut. A fost trimis la „partea operativă" cu un batalion de marş. Ne scria mereu, recomandîndu-ne de fiecare dată să nu fim îngrijoraţi, fiindcă treaba pe care este pus s-o facă

îl ferește de linia întîi. Cred că ne scria așa numai ca s-o liniștească pe mamă-sa.

(Varvara se înșela. Pe vremea aceea Vlaicu avea o însărcinare înapoia frontului. Nu voiam însă să-i spun ce anume era pus să facă, dinadins ca să n-o decepționez.)

Bucur s-a întors acasă anul următor, avînd domiciliu forțat. S-a întors bolnav de plămîni. Primele șase luni au fost îngrozitoare. Aproape îmi pierdusem orice speranță că se va vindeca, deși el căuta să mă convingă de contrariu.

— Vari, nu te pierde cu firea, te rog! Ai să vezi că am să mă fac bine. Nu am să mor, pentru că vreau să trăiesc. Vreau să apuc ziua cea mare.

L-a vindecat, cred, nu îngrijirile noastre, cît voința de a trăi. Era însă îngrozitor de slab. Dacă încerca să meargă cincizeci de metri, se istovea. Nopțile, luni întregi, a avut coșmare. Îl auzeam gemînd prin somn, zbuciumîndu-se atît de cumplit, încît îmi sfîșia inima. Îl trezeam de fiecare dată. Imediat cînd se deștepta, se uita la mine cu o privire stranie, ca de pe altă lume. Nu mă vedea parcă. Abia mai tîrziu, cînd mă recunoștea, de fiecare dată îmi punea aceeași întrebare :

— Tu m-ai trezit, Vari?

— Da, dragul meu. Ai visat urît, gemeai...

— Îți mulțumesc, Vari, că m-ai trezit. Am visat că mă schingiuiește comisarul Jurubiță.

Mereu, mereu, aproape noapte de noapte, același coșmar : comisarul Jurubiță.

În ceea ce mă privește, în aceeași perioadă de timp destul de des mă chinuia și pe mine un coșmar. Visam că o mașină se oprește la poartă, că din ea coboară cei doi agenți, că intră în casă și că stîrpitura dă ordin namilei : „Umflă-l!" Mă trezeam îngrozită și ascultam înnebunită de frică.

Dar într-o noapte am crezut că totul se întîmplă într-aievea. Coșmarul îmi chinuise somnul, mă trezisem și bătăile pe care le auzeam în fereastră nu erau de data asta nici vis și nici închipuire. Cineva bătea în geam de-adevăratelea. Bucur s-a trezit și el.

— Bate cineva în fereastră, Vari?

— Bate.

De emoție abia mi-am auzit vocea, atît de încet am vorbit.

Bucur s-a dat jos din pat și s-a dus la fereastră. A deschis-o. Am auzit o voce străină :

— Eu sînt, dom'le Bucure.

— Tu, Gavrilă!...

— Eu. Am evadat!

— Intră în casă.

Abia după ce a sărit fereastra l-am recunoscut. Era Gavrilă Fumu, condamnat la douăzeci și cinci de ani pentru... Dar povestea lui Gavrilă Fumu o cunoști. Arăta îngrozitor bietul om. Era nebărbierit și barba mare de cîteva zile era sură ca la un om bătrîn. Fără să mai aștepte invitație s-a așezat pe un scaun.

— Vin încoace de patru nopți. În timpul zilei am stat ascuns prin porumburi sau păduri și numai noaptea mă porneam la drum, ocolind satele. Dacă nu aș fi fost încredințat că ai să mă ajuți, nu evadam.

— Dar cum de ai izbutit? l-a întrebat Bucur.

— Norocul... Cîteodată se mai întîmplă să ai și noroc. Ne-au dus la tăiat păduri. De acolo am fugit. Au tras după mine, dar nu m-au nimerit. M-am pierdut prin pădure. Ce mai! Am avut noroc.

— Nu te-a văzut nimeni venind încoace? l-am întrebat îngrozită, gîndindu-mă la consecințe, în cazul cînd se afla că Bucur a adăpostit un evadat, condamnat la douăzeci și cinci de ani temniță pentru instigare la rebeliune.

— Doar n-am venit încoace, așa, prosteşte! mi-a răspuns aproape indignat. Să-l bag la apă pe domnu' Bucur ?!

— Vari, dă-i ceva să mănînce. Ești nemîncat, desigur.

— N-am mîncat decît ceea ce am găsit pe cîmp.

Dacă l-ai fi văzut cum mînca! Soacră-mea se uita la el și ofta într-una. Cred că se gîndea în același timp la suferințele pe care le îndurase Bucur. Omul

era frînt de oboseală. L-am culcat la noi într-o odăiță în care se depozitau toate vechiturile de care nu mai era nevoie în casă. A dormit toată ziua următoare. Abia seara s-a deșteptat. A mîncat iarăși ca un lup flămînd.

— Și acuma ce-ai de gînd să faci? l-a întrebat Bucur.

— Grea întrebare pentru un om hăituit asemenea unei fiare. În trenuri, prin gări, pe șosele, numai razii și posturi de control. Cu toate acestea, ușor n-au să mai pună mîna pe mine, domnu' Bucur. Numa' niște haine de care n-aveți trebuință dacă mi-ați putea da. Să scap de zdrențele astea de pe mine.

Bucur i-a dat un costum mai vechi. Îi venea puțin cam mare. I-am scurtat mînecile, iar soacră-mea, manșetele pantalonilor. Cu încălțămintea a mers mai greu. Dar Gavrilă și-a confecționat niște branțuri din carton, a pus vată la vîrfuri, a îmbrăcat două perechi de ciorapi și astfel am rezolvat și această dificultate. În aceeași noapte, tîrziu, a plecat. Bucur i-a dat și niște bani, iar soacră-mea i-a pregătit un pachet cu de-ale gurii.

Din noaptea aceea nu l-am mai văzut pe Gavrilă Fumu. Ce a făcut și cum a izbutit să scape nu știu. Știu doar că acuma se află la București.

— Cunosc acest lucru. Mi-a spus bătrîna.

— Nici nu poți să-ți închipui cît de fericit a fost Bucur că l-a putut ajuta.

În ceea ce mă privește, atunci mi-a fost tare frică. Frică pentru Bucur. Mă gîndeam tot timpul la Colțan. Dacă află? Doar îl avertizase pe Bucur atunci cînd a trebuit să se prezinte la postul de jandarmi, imediat după ce s-a întors acasă. „Domnule Bucur — i-a spus — acum că ți-au dat drumul, astîmpără-te! Eu am să fiu cu ochii numai pe dumneata. Dacă nu-ți ții gura și dacă te prind cu niscai manifeste sau alte prostii de-ale voastre, să n-am păcat. Eu numai atîta îți spun. O dată mi-ai feștelit obrazul. Auzi, un comunist la mine în comună!...

Bagă de seamă, să nu se întîmple a doua oară. Mă cunoşti doar!"

Colţan nu glumea. Stătea, într-adevăr, tot timpul cu ochii pe el. „Ochii" lui Colţan erau nişte ticăloşi de prin vecini, feciorii chiaburului Nae Bărgăzan. De altfel, Colţan mai avea şi alte iscoade în sat, fiindcă, din păcate, nu există pădure fără uscături. Tocmai de aceea, Bucur trebuia să fie deosebit de precaut. Cea mai mică imprudenţă putea să-i fie fatală, să ducă din nou la arestarea sa.

Ştiind că majurul Colţan „stă tot timpul cu ochii pe el" — cu ai săi, proprii, şi ai iscoadelor sale — cel puţin în primele luni după ce s-a întors acasă, Bucur s-a mărginit, cred, numai să stea de vorbă cu oamenii, fără însă a depăşi anumite limite. Cu alte cuvinte să facă treabă de unul singur. Mai tîrziu se specializă — cred că acesta e termenul potrivit — în a comunica un conţinut „incendiar" cum ar fi spus Colţan — folosind în accepţia lor strict literală, cele mai „inofensive cuvinte".

Pe de altă parte, izbuti să-i transforme în agitatori asidui pe acei ce se întorceau de pe front în permisii şi delegaţii, sau pe cei ieşiţi din spitale, răniţi în convalescenţă, invalizi, mari mutilaţi. Degeaba îi înjura Colţan şi-i ameninţa că-i trimite la Curtea Marţială ca alarmişti, bolşevici şi multe alte asemenea. Ei nu se speriau şi nu-şi puneau lacăt la gură. Îi dădeau aceştia atîta bătaie de cap lui Colţan, încît după o vreme îl lăsă în pace pe Bucur, nebănuind că cerbicia şi neînfricarea lor era, în cea mai mare măsură, rezultatul acţiunii de influenţă directă, de la om la om, desfăşurată de către acesta.

— Bă, zicea el, oameni ai dracului ca voi n-am mai pomenit de cînd sînt eu!

Sărăcuţenii, nu erau „oameni ai dracului". Dar erau plămădiţi dintr-un altfel de aluat decît cel presupus de şeful de post. Cînd l-am urmat pe Bucur aici, în tot judeţul nu exista un sat mai prăpădit decît ăsta al nostru. Pămînt puţin, nisipos, vînt fierbinte — vara — care sufla ziua şi noaptea, fără să

se odihnească. Iarna, vînt colţos, aducător de geruri aspre, mai să îngheţe fîntînile. Nu m-am mirat defel cînd am aflat de la Bucur — trebuie să ştii că el a fost o cronică vie a tuturor evenimentelor petrecute în sat — că în 1907 sărăcuţenii s-au ridicat cu toţii — bărbaţi şi femei — şi au pornit să ardă conacele de primprejur, fiindcă la ei nu exista nici unul de ars. Aici prea era pămîntul vlăguit, clima secetoasă şi bîntuită de vînturi, ca să ispitească pe vreunul din moşierii ce au stăpînit, succesiv, pămînturile astea să-şi clădească armane şi conace.

Au ars conacele cu atîta furie şi sete de răzbunare, de li se dusese vestea pînă în judeţele vecine.

— Vin sărăcuţenii !

Arendaşii şi moşierii, înnebuniţi de frică, fugeau la oraş cu trenul, cu trăsurile, care cu ce le era mai la îndemînă.

Nu e de mirare că pe urmă, în timpul represiunilor, jumătate din sat — mă refer la bărbaţi — a fost împuşcată, iar din cealaltă jumătate o bună parte a înfundat ocna.

Eu cred că întîmplarea aceasta tragică le-a schimbat firea. Cînd i-am cunoscut eu, sărăcuţenii erau firi aspre, dîrze, întunecate, deloc vesele şi aproape defel comunicative. În Sărăcuţi cred că pe atunci se rîdea şi mai puţin decît în oricare alt sat nenorocit al ţării. De asemenea, nu cred că existau nicăieri petreceri mai puţin vesele ca în satul ăsta al nostru. La horă, de pildă, strigările — chiar acelea pline de umor — sunau mînioase ca şi cînd cei ce le rosteau făceau o treabă deloc plăcută pentru ei, după cum ceilalţi, de asemenea, parcă nu simţeau nici un fel de plăcere să le asculte. Jocurile erau cele cunoscute. Dar aveau precădere sîrbele, brîiele, bătutele şi în general toate jocurile cu ritm iute. Jucau îndîrjiţi, gravi de ai fi putut crede că ceea ce făceau nu era distracţie, ci o treabă serioasă la care se înhămaseră fără tragere de inimă, dar pe care erau hotărîţi s-o ducă însă pînă la capăt.

Şi în dragoste sărăcuţenii — bărbaţi şi femei — erau aprigi. N-am timp să-ţi înşir cîte drame s-au

întîmplat aici în sat. De pildă, una și-a căsăpit bărbatul și apoi l-a aruncat în fîntînă, fiindcă acesta îi vînduse din pămînt fără consimțămîntul ei. Alta a pus mîna pe rivala ei, a dezbrăcat-o în pielea goală și, în plină iarnă a legat-o de o troiță. Doar din întîmplare a putut fi salvată de un unchiaș. Altfel, murea degerată pînă la ziuă. Ți-am dat exemple de femei. Închipuie-ți de ce erau în stare bărbații.

Sărăcuțenii își meritau cu prisosință numele. Erau săraci lipiți pămîntului, dar mîndri. Mîndri și — cum spunea șeful de post — colțoși. Cîndva — în 1907 — nu se mulțumiseră să-și arate numai colții, dar să și muște. Și mai tîrziu au mai încercat ei, dar în fața violenței, a terorii dezlănțuite de cei care reprezentau în sat aparatul de constrîngere au fost nevoiți să amîne ziua socotelilor. Dintre asupritori — cel mai cîinos — a fost Colțan. Dar oricît de cîinos a fost, nu a izbutit să-i dezbare pe Sărăcuțeni, ca măcar să nu-și mai arate colții. Și fiindcă nu a izbutit, oricît s-a străduit, se temea de ei. De aceea umbla tot timpul însoțit măcar de un jandarm ; de aceea făcuse rost de Leu, cîinele lup alsacian.

De ce ți-am povestit toate acestea ? Ca să înțelegi că Bucur — al cărui prestigiu în sat crescuse, după ce s-a întors acasă — avînd de-a face cu un astfel de soi deosebit de oameni, ca sărăcuțenii noștri, a putut să găsească acele antene de comunicare cu ei, fără ca majorul Colțan să-l poată învinui „de activitate subversivă".

De altfel, în perioada aceea, nu o dată s-a întîmplat ca în satele vecine să se difuzeze în timpul nopții „fluturași" editați de Partidul Comunist din Romînia. Colțan își bătea de fiecare dată joc de colegii săi — șefii posturilor de jandarmi din comunele respective — și se lăuda că la Sărăcuți încă nu se născuse „bolșevicul" care să îndrăznească a-l face de rușine. Dar eu sînt convinsă că de fiecare dată cînd avea loc o răspîndire de „fluturași", Bucur nu a fost străin de ea.

Și așa au trecut zilele, lunile. Aproape ne obișnuisem cu gîndul că pe el nu-l vor concentra.

— Știi, Vari, este posibil să mă lase în pace, fiindcă nu au încredere în mine.

Dar ne făceam iluzii. Tocmai cînd ne așteptam mai puțin, a primit ordin de chemare. Trebuia să se prezinte pe zonă la partea operativă în Moldova.

— Vezi, Vari ? Asta înseamnă ghinion !

A doua zi a plecat... Și după aproape o lună s-a întîmplat ceea ce știi că s-a întîmplat. A fost executat.

Apoi, după cîteva clipe adăugă :

— Spune-mi, Vlaicu în ce împrejurare a fost șocat ?

Mai înainte ca cititorii să afle în cel fel am răspuns întrebării puse de Varvara, consider că este necesar să dau cîteva amănunte în legătură cu împrejurările în care i-am cunoscut pe cei doi fraţi şi cum am ajuns să ne împrietenim.

Am fost trimis la partea operativă a regimentului numai cu cîteva săptămîni înaintea lui Bucur. Am găsit regimentul instalat pe poziţie, la vest de Iaşi. Sectorul ocupat de unitatea noastră era în parte fortificat cu tobrucuri — un fel de cazemate încropite din prefabricate — în parte tăind în diagonală un teren accidentat.

Am fost repartizat la compania a doua, plutonul întîi, şi acolo l-am cunoscut pe Vlaicu a cărui funcţie în grupă — aceeaşi din care făceam şi eu parte ca simplu puşcaş — era de încărcător la puşca mitralieră.

Vlaicu era poreclit cînd „cioclul", cînd „groparul", cînd „ţîrcovnicul". Dar pe el nici una din porecle nu-l supăra. Dimpotrivă, atunci cînd se auzea întrastfel strigat, ofta şi privea visător în gol. Curios să aflu cum de se alesese cu atîtea porecle — întrucîtva înrudite — m-am adresat chiar lui Vlaicu.

— Pe cît mi-a fost posibil — a început să-mi explice — m-am zbătut să rămîn la partea sedentară. Cîte tribulații am făcut și cîți bani au costat-o pe biata maică-mea, nu-ți mai spun. Important e că timp de doi ani de zile am izbutit să scap, sfănțuind pe un major de la biroul mobilizării. În al treilea nu a mai fost posibil. Degeaba m-am zbătut, degeaba am încercat. Căzuseră atîția, muriseră și mai mulți, nu puțini dezertau sau nu se prezentau la concentrare. încît nu a mai fost ușor să te învîrtești, ungînd pe majur. De putut se mai putea. Trebuia însă să dai bani grei. Dar atîția cîți se cereau n-am avut. Atunci, m-au trimis aici la partea operativă.

În satul unde se afla trenul regimentar, am ajuns noaptea. Tocmai s-a nimerit cînd cărau niște pionieri omoriți de o mină în timp ce minau terenul. Printre ei era și un ofițer. Îi aduceau cu brancardele și-i descărcau în curtea unde se afla cancelaria companiei noastre, înșirîndu-i unul lîngă altul, într-o aliniere perfectă, de-a lungul zidului casei, așa cum dăduse ordin majurul.

Cînd au terminat să-i care pe toți un sergent, furier la companie, a început să-i numere cu glas tare. Îi număra în timp ce cu o scobitoare își curăța dinții. Mă uitam ca un halucinat cînd la el, cînd la cadavre. Sergentul era rumen la față, uniforma era nouă, cu dungă la pantaloni, noi îi erau și bocancii, lustruiți lună. Morții erau hidoși. Unuia îi lipsea o jumătate de cap, altuia, ambele picioare, un altul avea pîntecele sfîrtecat de i se vedeau viscerele, iar un ofițer — se cunoștea după cizme că este ofițer — era pur și simplu rupt în două în regiunea șalelor. Mirosea a sînge și a hoit.

Furierul, după ce termină de numărat cadavrele, strigă parcă ar fi dat un ordin :

— Domn' majur ! Gata. Haide, veniți.

Atunci a ieșit din casă majurul companiei. Îl vedeam acum pentru prima dată. Inalt și slab, cu obrajii scofîlciți. Era numai în cămașă, cămașă cazonă de americă. Fiindcă era doar în cămașă, datorită cizmelor înalte și a pantalonilor trași pe

coapsă, părea şi mai înalt. Majurul a ieşit din casă mestecînd. Fusese deranjat de la masă.

— Gata ? Ăştia sînt toţi ? a întrebat.

— Toţi, domn' majur.

— Parascovenia mă-si ! Vezi, mă, să nu anunţi familiile. Ştii tu !

— Ştiu !... Ştiu ! Nici o grijă domn' majur.

Am fost tare mirat cînd l-am auzit pe majur dînd un asemenea ordin.

„Uite — mi-am zis — ce au mai scornit ăştia ! Dacă mori, ai tăi nici măcar nu află, ca să-ţi facă parastase şi pomeni, după datină".

După două zile mă şi împrietenisem cu furierul. Cînd mi-a venit bine, l-am întrebat fără ocolişuri :

— Spune, măi om bun ! De ce alaltăieri ţi-a atras atenţia majurul să nu anunţi familiile celor căzuţi ?

— E ordin !

— Adică, dacă eu mor, ferească Dumnezeu, maică-mea n-are să fie înştiinţată ?

— N-ai înţeles ! Pierderile se comunică toate, dar eşalonat.

— Cum vine asta, *eşalonat ?*

— Stai, mă neamule, să te lămuresc. E mai bine de un an de cînd Marele Stat Major a difuzat un ordin prin care dădea dispoziţiuni ca familiile celor morţi şi dispăruţi să fie anunţate eşalonat. Motivul pentru care a fost dat un asemenea ordin nu-i greu de bănuit.

— Păi, da ! Ca să nu se creeze panică, demoralizare prin comune. Aşa-i ?

— Exact !

Ei, dar să închid paranteza. Îţi povesteam de întîmplarea aceea cînd au murit ostaşii aceia şi un căpitan. Majurul după ce a înjurat de parascovenie, parcă spre a-i trece în revistă, grav şi solemn, a păşit agale prin faţa morţilor.

Ultimul, în flancul stîng, era cadavrul ofiţerului. În faţa acestuia s-a oprit majurul.

— Uite că l-au curăţat pe domn' căpitan Bercaru !

Rosti cuvintele fără nici un fel de compătimire, ca o simplă constatare.

— Îhî ! confirmă furierul fără să-şi scoată scobitoarea dintre dinţi.

— Pe domn' căpitan nu-l putem îngropa aşa, ca pe ăştilalţi. Trebuie să-i încropim un coşciug. Trimite pe cineva să caute prin sat un stoler.

M-a străfulgerat o idee salvatoare :

— Să trăiţi, domn' majur, îi fac eu sicriu lui domn' căpitan.

— Eşti tîmplar ?

— Sînt ! am minţit.

— Atunci să-i faci şi o cruce.

— Îi fac şi cruce, domn' majur.

Eram gata să mă ofer pentru orice muncă. Cadavrele sfîrtecate, înnăclăite de sînge mă îngroziseră peste măsură. De altfel, eu niciodată nu am fost un om curajos.

Majurul a continuat să dea ordin furierului :

— Pe ăştia, ştii tu. Toţi într-o groapă. Vezi cine are bocanci buni, scoate-i. E păcat să prăpădim bunătatea de încălţări. Încălţaţi sau descălţaţi, îmbrăcaţi sau dezbrăcaţi pentru ei nu are importanţă. Tot nu simt nimic.

Ei, ca să nu lungesc vorba, m-am apucat de treabă. Am găsit ce-mi trebuia şi am făcut coşciugul. Un coşciug rudimentar, semăna mai curînd cu o ladă pentru geamuri, dar în condiţiile de atunci mă descurcasem binişor. Mult mai bine mi-a reuşit crucea, din lemn de stejar geluit, pe care am scris cu un piron înroşit în foc numele căpitanului, data naşterii, anul, luna şi ziua morţii, precum şi localitatea. Mi-am dat toată silinţa să iasă o cruce frumoasă, ca pentru un căpitan, şi am izbutit. Majurul a fost încîntat, încîntat mai ales adjutantul regimentului. Urmarea a fost că a dat ordin ca „pînă una alta" să nu fiu trimis pe poziţie. Şi iată că ghinionul căpitanului Ber-

caru de a fi tăiat de explozia unei mine a însemnat norocul meu.

Începînd din ziua aceea m-am străduit să mă fac mereu mai util, în speranţa că provizoratul de „pînă una alta" se va permanentiza.

Ce n-am făcut !... Am mai confecţionat sicrie şi cruci, am fost gropar şi ţîrcovnic, atunci cînd popa regimentului ţinea slujba, am dat o mînă de ajutor pe la cancelaria companiei, liniind tabele, întocmind situaţii. Ba într-un timp am făcut-o şi pe conductorul de căruţă. Cîtva timp am reuşit să-i îmbrobodesc pe toţi. Dar pînă la urmă, de ce mi-a fost frică tot n-am scăpat. Într-o zi, ajutorul comandantului de regiment mi-a făcut vînt pe poziţie. Băieţii ştiu de toate acestea — eu le-am povestit — şi de aceea mă poreclesc aşa. Dar mie nici că-mi pasă. Tare-i frumoasă viaţa şi înspăimîntătoare hîda de moarte, ca să nu doreşti să supravieţuieşti.

Aceasta a fost explicaţia pe care mi-a dat-o Vlaicu Vişinoiu în legătură cu poreclele sale. Băieţii ţineau la el fiindcă era vesel, fiindcă se pricepea să-i distreze cu muzicuţa lui. Cu muzicuţa şi cu glumele lui izbutea să ne descreţească frunţile. Ştiam cu toţii că e fricos, dar îi treceam cu vederea slăbiciunea şi pe chestia aceasta niciodată nu ne băteam joc de el. Atunci cînd ai luat parte măcar la un singur atac, cînd ai trecut printr-un baraj de artilerie sau cînd ai supravieţuit unui bombardament „greu" de aviaţie, judeci faptele celor din jurul tău puţin mai altfel decît unul care habar nu are de toate acestea.

Îl porecliseră pe Vlaicu „cioclul", „groparul", dar nu cu răutate şi nici nu-l dispreţuiau. Îi era frică, voia să trăiască ! Şi lor le era frică, şi ei voiau să trăiască ! Ajunseseră cu toţii la capătul răbdării. Mizeriilor proprii li se adăugau lipsurile şi suferinţele celor de acasă. De acestea, ostaşii din prima linie luau cunoştinţă pe diferite căi. De pildă prin cei ce se întorceau din permisii sau delegaţii, prin „recuperaţii" care, ieşiţi din spitale,

mai apucaseră să dea pe acasă. O altă sursă mai erau scrisorile.

Noaptea, pe poziție, nu era voie să aprinzi un chibrit. În ciuda interdicției, tupilați în tranșee, la lumina vreunui opaiț improvizat, măcar cîțiva se strîngeau în jurul aceluia sau acelora cărora poșta militară, ori vreun curier întîmplător, le adusese „carte" de acasă. Dar adevărata lectură avea loc abia a doua zi, pe lumină.

Numai cine a fost pe front, numai cine a trăit în linia întîi poate înțelege, cu adevărat, nevoia ce-o simte ostașul care a primit o scrisoare de acasă s-o citească — sau să i se citească de nenumărate ori — chiar și după ce a învățat-o pe dinafară. De asemenea numai cine a trăit în linia întîi poate înțelege nevoia celorlalți — a acelora care așteptaseră vești — să le asculte pe acelea care nu lor le erau adresate.

O „carte" primită de unul era ascultată cel puțin de o întreagă grupă. Unele vești ajungeau la cunoștința întregului pluton. De altele, mai deosebite, în mai puțin de o oră afla întreaga companie, ba chiar întreg batalionul. Dar mai erau vești care, fără exagerare, ajungeau să fie cunoscute de întreaga divizie.

E de la sine înțeles că cele mai interesante nu ne parveneau prin poșta militară — cenzura avea grijă ca asemenea vești să nu ajungă pînă la noi —, ci prin postași întîmplători : permisionari, „recuperați" etc. Ca să vă dați seama ce influență aveau asupra moralului nostru veștile primite de acasă, e suficient să vă spun că ofițerii cu informațiile le atribuiau un mare rol în crearea acelei stări de spirit, care îi determinaseră să recunoască în rapoartele lor „confidențiale" sau „secrete" că majoritatea soldaților și ofițerilor nu mai voiau să lupte, iar pe comandații unora din regimente să declare că nu mai pot conta pe unitățile lor.

Au trecut mulți ani de la vara anului o mie nouă sute patruzeci și patru. Totuși adesea se în-

tîmplă să mă văd, prin amintiri, pe zonă, acolo în Moldova, ascultînd — citind în locul aceluia care n-o putea face — „cartea" primită de careva de acasă. Și îmi mai aduc aminte ce impresie, cu totul deosebită, a produs asupra noastră una din scrisorile trimise de soția mitraliorului Predescu. Impresia a fost atît de puternică și conținutul ei atît de mult mi-a plăcut, încît am copiat-o în „carnetul" meu de front. (De altfel, nu a fost singura.) O reproduc mai jos, convins că va interesa, în egală măsură, și pe cititorii acestei cărți :

„*Scumpul meu soțior,* scria Elisabeta lui. *Află despre noi, că de porumb o ducem foarte greu, nu avem nici bani, nici de unde cumpăra. Eu sîmbătă nu am mîncat și ce am avut am dat copiilor.*

Măi bărbate, bietul de tine și de noi, iată că a venit vremea că unde e bani se prăsește tot bani, iar cine are păduchi prăsește tot păduchi. Bogații s-au pricopsit rău, nu mai au unde pune banii, iar voi luptați de apărați bogăția lor, că ei v-au mobilizat să facă avuție mai mare, și tu, luptă bărbate și fă bravură pe front ca să aperi trei prăjini de pămînt cîte ai ; că sînteți șase frați și sînteți toți la datorie *că la noi e mare strîmbătate. Am ajuns la timpul pierzării, noi cei săraci, voi (cei ce) luptați și muriți.*

Bogații toată ziua stă *la Andrei Ciolodan cu capetele pline de băutură iar (pe) săraci (îi) vezi (cîte) 5, 6, 10 la un loc și se întreabă unii pe alții : unde ai fost ? unde te duci ? Iar barosanii se uită la ei și (le) rînjesc dinții de fum de tutun, nu ca voi (vouă) de fum de pușcă".*

Îmi aduc aminte că după ce am sfîrșit de citit scrisoarea cîtva timp liniștea a continuat să dăinuiască. Oamenii care ascultaseră, impresionați de cele ce auziseră, se gîndeau. De abia mai tîrziu, caporalul Badea a exclamat admirativ.

— Măi, Paraschive, femeia ta are cap de bărbat, nu minte de muiere proastă.

— E deșteaptă, n-am ce zice ! recunoscu, modest, Paraschiv Predescu.

— Auziră-ți cum ne scarmănă pe toți ! se amestecă în vorbă un soldat, pe nume Vanghele. Zice că bogații s-au pricopsit de nu mai au unde pune banii, iar noi ne luptăm ca să le apărăm bogățiile.

— Și ce, n-are dreptate ? se repezi s-o apere Paraschiv.

— Cum să nu aibă ! oftă Badea. Dar de-acu', mult n-au să mai huzurească ei !

— Mult, nu ! Asta e clar ca lumina zilei, fu de acord Paraschiv care, după felul cum întorcea scrisoarea pe toate părțile, mi-am dat seama că voia să i-o citesc încă o dată.

Că nu mai era mult pînă cînd avea să se prăbușească regimul lui Antonescu ne dădeam cu toții seama. Ne dădeam seama că se „cocea" ceva, că ceva avea să se întîmple, care să ducă la prăbușirea lui Antonescu. Dar ce anume, și mai ales, de către cine, asta nu prea le era multora clar.

Dar două evenimente, întîmplate la scurt interval, aveau să ne facă să bănuim cine anume avea să vină de hac regimului lui Antonescu. Într-o zi, mai mulți inși din compania noastră au găsit în pîinea adusă în timpul nopții de artelnic ghemotoace de hîrtie, al căror conținut suna așa :

„Ostași, familiile voastre rabdă de foame, iar cu pîinea voastră se ghiftuiesc jefuitorii fasciști germani. Voi sînteți pe front, iar siluitorii germani necinstesc soțiile și surorile voastre. Întoarceți armele împotriva cotropitorilor germani".

Fluturașii găsiți în pîinea cazonă au circulat din mînă în mînă și au fost citiți cel puțin de întreaga companie. Datorită tocmai largii lor răspîndiri au putut afla și cei de la postul de comandă al regimentului de existența manifestelor difuzate prin intermediul pîinii cazone.

Urmarea a fost că imediat ofițerul cu informațiile s-a deplasat pînă în linia întîi, să ancheteze

personal. Prin comandanții de plutoane ni s-a cerut să predăm manifestele și ni s-a interzis orice discuție în legătură cu ele. Cei care nu aveau să predea „fițuicile cu otravă comunistă" sau cei ce aveau să discute despre ele urmau să fie deferiți Curților marțiale.

Ordinul a fost numai în parte respectat. În ceea ce privește predarea manifestelor, de pildă, cred că cele mai multe au fost predate. De discutat însă am continuat să discutăm ca și cînd nu ar fi existat o asemenea interdicție. Și nu pe ascuns și în șoaptă. Ostașii discutau fără nici un fel de sfială. fără nici un fel de sfială își mărturiseau deschis gîndurile, chiar dacă era de față vreun ofițer, mai ales dacă se întîmpla să fie rezervist.

Unii, cei hîtri, se pricepeau să înțepe :

— Știi ce mă tot întreb, mă județ ? Dacă domn' mareșal ar găsi în pîinea lui o hîrtiuță de-astea, oare i s-ar apleca ?

Cel care pusese întrebarea era unul Dimoftache, un soldat din Teleorman. Teleormănean era și Bejan căruia îi fusese adresată întrebarea.

— Da' de unde știi că n-o fi găsit pînă acuma ?

— Oare ? se prefăcea a se întreba Dimoftache.

— A găsit, bă, a găsit ! Și atîta i s-a aplecat, încît de atunci, bre omule, nu mai suferă pîinea.

Alții își exprimau gîndul fără ocolișuri :

— Eu, măi șogore, mi-s gata !

— Gata la ce ești, măi, Laurențiule ? Să dai fuga pînă acasă și să te urci pe cuptor lîngă nevastă ?

— Ba, mă șogore ! Gata mi-s, cum spune în hîrtiuță, să întorc arma. Că dacă o spun *tovarășii,* știu ei ce știu.

Și ca să ne convingă, Laurențiu Pop prinse a mîngîia patul puștii.

— Numai să dea unul „țignal" și ai să vezi atunci ce mai nuntă o să fie. Ce le-aș mai da eu de cheltuială *aliaților !*

Dar cel de-al doilea eveniment întîmplat în sectorul nostru, scurtă vreme de la găsirea manifes-

telor, avea să producă asupra noastră o şi mai mare impresie.

Într-o noapte s-a dat o falsă alarmă. Cum s-a întîmplat nu ştiu, şi nici dacă pînă la urmă s-a aflat numele celui sau acelora care au provocat-o. Ceea ce ştiu este că, la un moment dat, nu numai în sectorul ocupat de compania noastră, dar atît la dreapta, cît şi la stînga au început să melițe armele automate şi să grohăie tunurile. Unora li se năzăriră că aud chiar zgomot de şenile. Dar numai după vreo zece minute de foc îndrăcit totul se potoli şi liniştea din nou se aşternu de la un capăt la altul al frontului.

Cu prilejul acestei false alarme, tunarii de la o baterie antitanc descoperiră că nici unul din cele şase proiectile încercate nu voiseră să ia foc. Cum era şi de aşteptat, comandantul bateriei raportă mai departe şi, de asemenea, cum era de aşteptat, comandantul regimentului ordonă o anchetă. Rezultatul anchetei a fost următorul: din totalul proiectilelor aflate în două lăzi, numai focoasele a două dintre ele aveau încărcătura necesară. Mai mult decît atît, armurierul regimentului, demontînd unul din focoasele defecte, găsi un manifest de al cărui conținut noi însă nu am putut lua cunoştință. Atîta doar am aflat, că şi în el tot de întoarcerea armelor era vorba.

Întîmplarea aceasta — petrecută la postul de comandă al regimentului — a ajuns la urechile noastre datorită soldatului Vanghele.

Vanghele, despre care am mai amintit, era consătean cu artelnicul ce ne aducea, noaptea, mîncarea pe poziție. De la artelnic Vanghele afla — şi prin el noi — despre cîte se întîmplau — sau numai se zvonea — în spate.

Vestea adusă de Vanghele că focoasele proiectilelor conțineau în loc de încărcătură manifeste ale Partidului Comunist a făcut vîlvă în tranşeea noastră. Ca de obicei, hîtrul de Dimoftache dădu tonul în stilul său caracteristic, secondat de con-

judeţeanul său Bejan, oricînd gata să-i ţină hangul. Din acest motiv erau porecliţi „Păcală şi Tîndală".

— Oare de ce nu l-or fi lăsînd *tovarăşii* pe domn' colonel al nostru să doarmă liniştit noaptea ?

— Cum nu-l lasă ? întrebă cu prefăcută naivitate Bejan. Iaca, nu mai departe decît în clipa asta crezi tu că domn' colonel nu doarme ? Trage, măi băiete, nişte aghioase de se cutremură casa.

— Îl lasă zici ? Ia închipuie-ţi că tu eşti domn' colonel şi comanzi reghimentul nostru. Poţi ?

— Pot. Iaca sînt domn' colonel Mărmureanu.

— Dacă eşti domn' colonel, atunci să-mi spui ce ai simţi, dacă aş veni eu, adjutantul tău, şi ţi-aş spune : „Am onoarea, domn' colonel, să vă raportez, că pe poziţie proiectilele puşcoacelor antitanc nu explodează, fiindcă focoasele n-au încărcătură". Ia spune ce ai simţi.

— Aş simţi...

— Îţi spun eu ce ai simţi : ai cam băga-o pe mînecă.

— Asta e drept ! Cît sînt eu de colonel, aş cam băga-o pe mînecă.

— Şi, mă rog, de ce ai băga-o pe mînecă ?

Bejan se scărpină în cap :

— Păi, m-aş gîndi cam aşa : din toate lăzile cu muniţie de pe poziţie, oare cîte nu pot fi folosite ? Ce mă fac eu, dacă tocmai atunci cînd va fi nevoie mai mare de artilerie, proiectilele din lăzi nu-l vor putea vătăma pe inamic nici măcar atît cît castraveţii ?

— Brava, mă judeţ. Te-ai gîndit : ce mă fac eu, comandant de regiment, dacă tunurile mele, în loc de bum-bum vor face pîrţ-pîrţ ? Şi acum vă iau pe voi martori. Am avut sau nu dreptate cînd l-am căinat pe domn' colonel, că din cauza *tovarăşilor* nu mai poate dormi, ca lumea, noaptea ?

— Săracu' domn' colonel !

Cel care se prefăcu că-l compătimeşte fu Negrilă. Dar se pricepu s-o facă mimînd un asemenea ton

de autentică părere de rău, încît am izbucnit cu toţii în rîs.

Pe urmă, tot el, de data asta cu sinceră gravitate :

— Măi, oameni buni, şi cînd mă gîndesc la cîţi nu le mai prieşte somnul din cauza *tovarăşilor !*

Vanghele care, după ce ne furnizase vestea, tăcuse tot timpul, tocmai atunci cînd discuţia începu să lîncezească, ne mai împărtăşi o noutate.

— Mă, care îl ţii minte pe Sîrbulescu ?

— Care Sîrbulescu ? întrebară mai mulţi deodată.

— Ăla de-a rămas la P. S. Sîrbulescu, armurierul.

— Parcă mi-l amintesc !

Dar în afară de Negrilă nici unul din noi nu-l ştia.

— Ei, şi ce-i cu el ? am întrebat nerăbdător.

— L-au arestat.

— Dar cu ce s-a făcut vinovat de l-au arestat ?

— Păi, cică, ar fi şparlit din depozitul regimentului armament şi muniţii.

— Ce vorbeşti ! Şi la ce i-o fi fost lui de trebuinţă armamentul şi muniţia ? întrebă mai departe Negrilă.

— Să le semene pe ogorul lui ca să crească la anul dovleci şi lubeniţe, ironiză Dimoftache.

— Nu prea ai mintea sprintenă, leatule ! îl certă Vanghele pe Negrilă. Doar e la mintea cocoşului că nu pentru că-i făcea lui trebuinţă a şparlit puşti şi cartuşe.

— Atuncea ? stărui Negrilă tot nedumerit.

— Se zvoneşte că Sîrbulescu e comunist şi că armele le-a luat fiindcă li-i de trebuinţă.

Cîteva clipe n-a mai vorbit nimeni, atît de uimiţi eram cu toţii de ceea ce aflasem. Ceva mai tîrziu, cel care a rupt tăcerea a fost Laurenţiu Pop :

— Atunci e clar ca lumina zilei. Dacă comuniştii umblă să facă rost de armament, înseamnă că are să fie revoluţie.

Fruntaşul Neagu un om de obicei tăcut şi oarecum morocănos, care ascultase tot timpul fără să scoată vreo vorbă, exclamă cu însufleţire :

— Uliuliu, ce mi-ar mai plăcea să se întoarcă roata !

— Măi, Neagule, măi, omule, ia vezi că-ţi prea umblă vorba slobodă ! zise Negrilă cu fereală.

— Lasă, frate, că doar n-o fi vreo caiafă printre noi ! replică fruntaşul Neagu.

Odată Vlaicu mi-a spus :

— Dacă am norocul să scap, ştii ce aş vrea să fac ?

— Ce ?

— Filme.

— Ei, nu-i o treabă uşoară. Şi apoi noi, în materie de filme...

— Ştiu. De fapt nici nu avem o industrie proprie. Dar, după război, poate că va lua fiinţă.

— Ai ceva cunoştinţe în domeniul regiei ? l-am întrebat.

— Dacă te referi la cunoştinţe de ordin tehnic, nici una.

— În orice caz, filme aşa, după ureche, astăzi, cînd tehnica cinematografică s-a dezvoltat uimitor, nu se mai pot face.

— De acord. Dar numai cu tehnica tot nu poţi face filme bune. Tehnica se poate învăţa. Dar dacă nu ai în tine... duh regizoral, de pomană ! Eu pînă acuma *am făcut* o mulţime de filme.

— Vrei să spui că ai scris scenarii de filme ? l-am întrebat înţelegîndu-l greşit.

— Nu ! N-am scris scenarii. Adică, n-am pus pe hîrtie măcar un singur scenariu. Dar am făcut filme în închipuire. Filme la care am fost şi scenarist şi regizor. Dacă aş fi avut de fiecare dată măcar un aparat de mînă şi cîţiva actori, ce mai filme ar fi ieşit !...

E de prisos să spun că ascultam cele ce-mi spunea cu o îngăduinţă puţintel ironică. Îmi ziceam, în sinea mea, că Vlaicu era ori un naiv, ori

un lăudăros, ori mă credea pe mine naiv de vreme ce-şi închipuia că m-ar putea convinge de talentul său virtual.

Bănuind ce gînduri îmi treceau prin minte, îmi spuse :

— Ei, dar tu nu mă crezi. În definitiv, ai dreptate. A declara pur şi simplu că ai talent, mai ales într-o artă atît de complexă, fără să faci dovada, înseamnă să nu ai simţul ridicolului. Vezi, tocmai de aceea doresc atîta să scap cu viaţă. Ca să fac această dovadă. Apoi cu alt ton : ştii ce mi-aş dori ?

— Ce ?

— Să cunosc ziua exactă cînd va începe nunta.

— Ce ţi-ar folosi ?

— Aş învîrti-o eu, cum necum, ca în ziua aceea să mă găsesc cît mai departe de aici, în cel mai rău caz la trenul regimentar.

— Cu instinctul tău care te face să simţi primejdia de la o poştă — am glumit — poate că ai să presimţi ziua aceea.

— Mai ştii ! replică el cu naivitate.

Datorită faptului că îşi temea viaţa mai mult decît noi ceilalţi, atunci cînd grupa era trimisă în „misiune" pleca fără Vlaicu. Devenise un fel de consemn tacit, acceptat de toată lumea.

În ceeea ce priveşte riscurile „misiunilor", ca să respect adevărul, trebuie să spun că ele nu erau prea mari, atît din motive obiective cît şi subiective. De pildă, în perioada aceea ostilităţile se mărgineau doar la incursiuni, la cîte un duel de arme automate sau la cîte o falsă alarmă. De obicei, toate acestea se petreceau noaptea. Cît priveşte falsele alarme, de cele mai multe ori ele erau provocate de ai noştri. Cei trimişi în incursiune — misiunea lor era să aducă prizonieri —, după ce se îndepărtau de liniile noastre deschideau singuri focul, ca să creeze impresia că fuseseră simţiţi de „inamic", după care se întorceau vii şi nevătămaţi şi, bineînţeles, fără prizonieri.

Într-o zi, spre marea lui părere de rău, Vlaicu a fost informat că Bucur se afla şi el pe zonă,

repartizat la una din companiile batalionului trei, care ocupa poziția undeva în dreapta noastră. Vlaicu, știind cît de puțin descurcăreț era Bucur, a făcut ce a făcut și a izbutit să-l aducă în companie. Bineînțeles, după aceea n-a mai fost nici o dificultate ca să fie repartizat în grupa noastră. Așa am ajuns să-i cunosc pe amîndoi frații și să mă împrietenesc — succesiv — și cu unul, și cu celălalt. (Spun succesiv, pentru că prieten cu Vlaicu am ajuns nu acolo, pe zonă, în Moldova, ci mai tîrziu, în timpul campaniei antihitleriste.)

Nu trebuia să fii nu știu ce mare psiholog ca să-ți dai seama că, în ciuda asemănării, cei doi frați erau firi cu totul deosebite. Pe cît era Vlaicu de vesel, nepăsător, pe atît era Bucur de serios, închis și, într-un fel, trist, chinuit parcă de o suferință interioară. Acuma, cînd știu atîtea despre el, îmi explic de ce era așa. Atunci însă, necunoscînd nimic, mă miram — nu mai puțin decît se mirau cu toții — că doi frați buni pot avea firi atît de puțin asemănătoare.

Trebuie să spun că, dacă Vlaicu ne era simpatic datorită firii lui vesele și a muzicuței sale — adăugați la aceasta și un pic de îngăduință —, în schimb Bucur de la început ne-a impus tuturora respect. Este îndeobște cunoscut că și în trecut țăranii nutreau o stimă deosebită față de cărturari — pe care nu-i confundau cu surtucarii, cu politicienii burghezi — tocmai datorită faptului că pentru ei drumul spre învățătură era deosebit de greu din cauza mizeriei în care erau obligați să trăiască cea mai mare parte dintre ei. Și spre lauda lor, a celor din pluton — cu excepția a patru inși toți ceilalți erau țărani — s-au priceput să descopere în Bucur pe omul „cu multă știință de carte". (Așa îl caracterizau.)

Probabil din considerație față de Bucur, imediat ce acesta a fost mutat la noi în companie, nimeni nu-l mai poreclea pe Vlaicu. Îi spuneau acum Vișinoiu II — Bucur era Vișinoiu I —, iar pe mine

m-au botezat Vişinoiu III, considerîndu-ne prieteni. Greşeau însă. Cu Vlaicu — aşa cum am mai precizat — m-am împrietenit mai tîrziu. În ceea ce priveşte pe Bucur, între noi cred că a fost mai curînd un început de prietenie. Înclin să cred aceasta, acum, după cele ce am aflat despre el de la Varvara. Înseamnă că el nu mă considera încă în suficientă măsură apropiat ca să mi se destăinuiască. Dacă ar fi făcut-o, poate că adevăratele motive ale condamnării sale la moarte nu ar fi rămas şi pentru mine — la fel ca şi pentru toţi ceilalţi — învăluite în mister.

Tragedia s-a întîmplat cam la vreo trei săptămîni după ce a ajuns pe zonă.

În ultima săptămînă, aproape seară de seară, Bucur era chemat la punctul de comandă al batalionului, şi nu pentru vreo misiune specială, ci pur şi simplu fiindcă maiorului nostru îi plăcea să stea de vorbă cu el.

Maiorul acesta era un om cumva deosebit. Preluase comanda batalionului şi el de puţin timp. Pînă atunci se „aranjase" la nu ştiu care serviciu din Marele stat major. Din acest motiv, cam lăsa totul pe seama adjutantului său de batalion, un locotenent cu stagiu pe front.

Pe zonă, maiorul Dunăreanu venise cu două lăzi de campanie. Într-una pusese rufăria, iar pe cealaltă o burdusise cu cărţi.

Mai ales în timpul zilei, cînd de-a lungul întregii poziţii stăpînea acalmia, maiorul Dunăreanu citea pe autorul său preferat, Dostoievski. În lada sa de campanie maiorul adusese toate operele acestui autor traduse în limba franceză. Dintre ele preţuia cel mai mult romanul „Fraţii Karamazov" pe care îl considera fără egal în toate literaturile lumii. O mare admiraţie nutrea şi pentru Leonid Andreev, Shakespeare, Goethe, Balzac, Poe, London, Dickens, Strindberg, Tolstoi, Maupassant, Gogol, Ibsen, Pirandello etc. Din scriitorii romîni îi plăcea în primul rînd Panait Istrati. (Poezia o ignora cu desăvîrşire.)

Maiorul Dunăreanu nu era numai un cititor pasionat. El avea ambiția să devină și scriitor. Unele din revistele literare îi publicaseră cîteva nuvele sub pseudonim, dar aceste mici succese nu-l satisfăceau. Visa să scrie o carte care să-l consacre definitiv ca pe un mare prozator. Lucra de trei ani la un roman și încă mai avea mult pînă să-l termine. Era un roman de război. Războiul văzut prin ochii unui ofițer care n-a părăsit niciodată biroul său din clădirea Marelui stat major, războiul așa cum îi apărea lui din diferitele hîrtii care îi treceau prin mînă.

Cu trei ani de zile în urmă, cînd i-a venit ideea să scrie o asemenea carte, despre maiorul Dunăreanu — pe atunci căpitan — nu ai fi putut spune altceva decît că este un ofițer activ mediocrizat datorită muncii plictisitoare depuse zi de zi la unul din serviciile de arhivă ale Marelui stat major. Cît privește politica, nu-l interesa și nici nu pricepea nimic din ea. Era unul dintre mulții ofițeri care credeau sincer că armata este și trebuie să rămînă totdeauna „marea mută". Din acest motiv, despre el nu se putea spune nici că este un ofițer cu vederi fasciste, și nici că are concepții democratice. Căpitanul Dunăreanu fusese ceea ce îi plăcuse să spună despre sine: „Domnule, eu sînt ofițer activ și cînd aud de politică, începe să mă doară capul".

După trei ani de lucru la roman, dacă cele aproape cinci sute de pagini scrise ar fi căzut în mîna superiorilor săi, fără doar și poate că autorul ar fi fost trimis în judecata Curții marțiale și condamnat. Romanul, scris la persoana întîi, într-un stil voit sec, aproape de proces-verbal, reda imaginea războiului, în desfășurarea sa, parafrazînd o serie întreagă de documente oficiale. Cartea avea un singur personaj: un ofițer de birou care departe, în interior, la sute și mii de kilometri, ia cunoștiință de cele ce se întîmplă pe front nu din rapoartele sosite de acolo, toate avînd tendința de a atenua dezastrele sau de a exagera unele suc-

cese locale, ci din alte hîrtii, elaborate de aceleaşi comandamente, care, solicitînd oameni, armament, subzistenţe, medicamente etc., etc., fără voia lor dezvăluiau adevărata şi catastrofala situaţie de pe front.

Interesant pentru cunoaşterea maiorului Dunăreanu mai este şi următorul fapt : el, care toată viaţa lui ignorase cu desăvîrşire politica, pe măsură ce scria la roman începea să *vadă* politica şi să-l intereseze.

Maiorul Dunăreanu adusese pe zonă, în afară de cărţi, şi manuscrisul neterminat al romanului său. Faptul că aici i se dăduse comanda unui batalion îl îngrijora, dar îl şi înfuria. Îl îngrijora fiindcă îşi dădea seama că este cu desăvîrşire incapabil pentru o asemenea treabă, şi îl înfuria deoarece, fiind trimis pe zonă, practic nu mai putea termina cartea, lipsindu-i sursa principală de documentare : dosarele de arhivă ale Marelui stat major.

Maiorul luase cu sine manuscrisul sperînd că va avea răgazul ca cel puţin în orele de noapte să recitească şi, eventual, să finiseze partea deja scrisă. Bineînţeles, dacă atunci cînd i-a făcut loc în lada cu cărţi ar fi ştiut că va primi comanda unui batalion, nu l-ar mai fi luat. Crezuse însă că va fi oprit la punctul de comandă al uneia din marile unităţi. Fusese doar o iluzie... Şi iată-l pe maior ajuns pe zonă cu o ladă plină cu cărţi şi cu manuscrisul neterminat al romanului. În bordeiul său, noaptea, recitea ceea ce scrisese şi nu arareori simţea nevoia să cunoască şi părerea altcuiva. Dar, după cum îşi putuse da seama, chiar de la început, nici unul dintre subalternii săi, ofiţeri, nu era receptiv la literatură, şi cu atît mai puţin adjutantul său care îi mărturisise odată cu cea mai mare candoare că, în afară de regulamentele militare, nu citise în viaţa lui nici o altă carte.

Cînd Bucur a fost mutat în plutonul nostru, în prealabil a trecut pe la punctul de comandă al batalionului. Nu ştiu ce l-a întrebat maiorul şi ce a răspuns Bucur ; cert este că ofiţerul şi-a dat seama că are de-a face cu un intelectual autentic. Într-una

din serile următoare a zbîrnîit telefonul și locotenentul Pajură — adjutantul batalionului — a ordonat, în numele maiorului, ca Bucur să se prezinte de urgență la postul de comandă.

Aflînd acest ordin, Vlaicu s-a neliniștit. Îi era teamă ca nu cumva Bucur să fie trimis cine știe în ce misiune primejdioasă, sau, eventual, mutat în altă parte. Neliniștit a fost și Bucur. Abia acum, cînd știu cele ce am aflat de la Varvara, înțeleg care a fost cauza adevărată a neliniștii sale de atunci.

Cînd s-a întors, tîrziu, după miezul nopții, Bucur ne-a informat că fusese chemat de maior nu pentru vreo misiune specială, ci pur și simplu ca să stea de vorbă cu el. Îi arătase cărțile din ladă și discutaseră despre autorii săi preferați, în primul rînd despre Dostoievski. Fusese o discuție plăcută amîndurora, fiindcă și Bucur nutrea o mare admirație față de autorul uluitoarei cărți „Frații Karamazov". Maiorul, încîntat de seara plăcută pe care o petrecuseră împreună, îl anunță că îl va mai chema „ca să mai stea de vorbă".

În seara următoare, telefonul iarăși zbîrnîi și locotenentul Pajură din nou îl pofti pe Bucur la batalion. Maiorul îl primi cu multă bunăvoință, îl tratâ cu coniac. Au discutat tot despre literatură. Abia în a patra noapte s-a decis să-i citească un fragment din roman. Bucur, impresionat, nu fu deloc zgîrcit cu laudele, spre marea satisfacție a autorului. Ne lăudă și nouă cartea — mie și lui Vlaicu — tîrziu cînd se reîntoarse de la batalion. Așa am aflat și noi că maiorul nostru vroia să devină romancier.

Acum, cînd mă gîndesc la zilele acelea, înclin să cred că în nopțile petrecute la punctul de comandă al batalionului, comunistul Bucur, luînd cunoștință de conținutul remarcabil de progresist al romanului lui Dunăreanu, nu s-a mărginit să discute cu acesta numai despre literatură. Sînt convins că evoluția ulterioară a maiorului — mă refer la cea politică — a fost determinată, într-un fel sau altul, de Bucur.

Cîteva zile mai tîrziu s-a întîmplat tragedia. În noaptea aceea iarăşi a sunat telefonul de la batalion. Şi din nou Bucur a plecat.

— Bădiţă, cere maiorului o sticlă de coniac şi pentru noi ! a glumit Vlaicu.

După plecarea lui, eu şi cu Vlaicu am mai sporovăit puţin, pe urmă ne-am culcat. Contrar obiceiului, am adormit imediat. Cît timp am dormit, nu ştiu. La un moment dat m-am trezit şi, deschizînd ochii, l-am văzut pe Bucur lîngă Vlaicu. Îmi aduc bine aminte. Era aplecat asupra lui şi încerca să-l trezească din somn. Cred că am şi murmurat :

— Ce ai cu el ? Lasă-l să doarmă şi culcă-te şi tu.

Ce s-a mai întîmplat pe urmă nu ştiu, fiindcă am adormit după aceea imediat. Am dormit pînă dimineaţa. Începuse să se lumineze cînd m-am deşteptat. M-am ridicat în capul oaselor, am căscat şi mi-am aprins o ţigară. Ceilalţi încă dormeau. Dormea şi Vlaicu. Bucur însă nu era printre ei. Nu mi-a trecut o clipă prin minte că i s-ar fi putut întîmpla ceva rău. Eram intrigat însă, fiindcă îmi aminteam precis, atunci cînd se întorsese de la batalion, nu numai că-l văzusem, dar îi şi vorbisem.

După cîtva timp am observat că Vlaicu nu dormea, ci stătea numai cu ochii închişi.

— Vlaicule ! l-am strigat.

— Ce vrei ? m-a întrebat abia după ce l-am strigat a doua oară.

— Unde-i Bucur ?

— Pesemne o fi făcut-o lată cu maiorul şi a rămas să doarmă la batalion, mi-a răspuns cu o voce care voia să fie indiferentă, dar fără să izbutească. Dimpotrivă, mi-am dat seama că era neliniştit, aproape speriat.

M-a străfulgerat o bănuială, dar mi s-a părut aşa de absurdă, încît am alungat-o imediat. Cu toate acestea, neliniştea, spaima lui Vlaicu erau grăitoare. Ceva se întîmplase totuşi cu Bucur.

— Vlaicule !

— Ce mai vrei ?

— Haide, scoală, vreau să-ţi spun ceva.

M-am ridicat în picioare. De fapt ne-am ridicat amîndoi cam în același timp. I-am făcut semn să mă urmeze. Am pornit-o prin șanț, pînă am ajuns într-un loc unde nu ne putea auzi nimeni.

— Vlaicule, spune-mi unde-i Bucur ?

— Păi, nu ți-am spus ? O fi rămas la batalion, îmi răspunse posac, ursuz.

— Nu are rost să mă minți. L-am văzut azi-noapte cînd s-a întors. Încerca să te trezească din somn.

— S-a întors azi-noapte ? se miră el fals.

— Haide, nu-ți mai bate joc de mine.

— Nu-mi bat joc. În orice caz află că eu nu știu nimic. Pricepi ? Nu știu nimic și nici nu mă interesează ce face și pe unde umblă fratele meu.

Acum n-am mai avut nici un dubiu că se întîmplase ceva cu Bucur, și Vlaicu, laș ca de obicei, se temea să nu aibă și el de suferit.

— Ascultă, nu cumva...

— Nu cumva, ce ?

— Nu cumva a dezertat ?

— Nu fi idiot !

Mi-a întors spatele și a plecat mai departe prin șanțul de comunicație.

— Unde te duci ?

Nu mi-a răspuns. M-am luat după el și am văzut că intră la adăpostul punctului de comandă al plutonului. N-a stat mult. A ieșit de acolo parcă nedumerit, dar în același timp și mai neliniștit. Am bănuit că, sub un pretext oarecare, se dusese la locotenent, în speranța că ar putea afla ceva de la el.

— Ei ? l-am întrebat, deși îmi dădeam seama că ar fi zăbovit mai mult în adăpost dacă sublocotenentul ar fi știut ceva mai mult decît el.

A trecut pe lîngă mine fără să-mi răspundă. Purtarea asta a lui m-a înfuriat. Eram jignit că, deși știe sau bănuiește ceva, se ascunde de mine. L-am apucat de umeri și l-am răsucit cu fața spre mine.

— Vorbește, sau dacă nu, îți dau una peste bot de ai să mă ții minte o săptămînă. De ce nu ai în-

credere în mine ?

Mă apucă de încheietura mîinii şi mă împinse.

— Îndrăzneşte numai !

Avea dreptate. Era mai înalt şi mai voinic decît mine. Bătaia în nici un caz nu s-ar fi soldat în favoarea mea.

„Pînă la urmă, va vorbi singur", mi-am zis şi l-am lăsat să plece.

Abia după cîteva minute m-am luat după el. L-am găsit culcat. Stătea cu ochii închişi ca să scape de întrebările celorlalţi.

Nu mult după aceea s-a răspîndit zvonul că Bucur a fost arestat. Vestea mi se păru atît de uluitoare, atît de necrezut, încît m-am dus să-mi confirme comandantul plutonului.

— Domnule locotenent, este adevărat că Bucur a fost arestat ?

— Adevărat.

— Dar de ce s-a făcut vinovat ?

— Secret ! Nu pot să-ţi spun nimic.

— Dar ştiţi ?

— Ştiu.

— Să trăiţi !

Am plecat şi m-am dus să-l caut pe Vlaicu. L-am găsit în amplasamentul puştii-mitraliere, privind cu ochi haotici, halucinaţi, pe deasupra parapetului, panglica strălucitoare a rîului.

— Vlaicule, tu ştii de ce a fost arestat Bucur ?

— Nu.

— Nici nu bănuieşti măcar ?

— Nici.

— Minţi ! Că minţi, sînt absolut convins. Dar nu înţeleg ce te determină s-o faci. De ce nu ai încredere în mine ? Dacă aş cunoaşte motivul pentru care a fost arestat, am chibzui împreună şi, poate, am găsi o posibilitate să-l scăpăm.

Vlaicu se uită la mine cu o privire deznădăjduită, dementă parcă. Ochii îi erau roşii de parcă pînă atunci nu făcuse altceva decît să plîngă.

— Ascultă ! Nu înţeleg de ce te tot vîri în sufletul meu. Ţi-am spus că nu ştiu de ce a fost

arestat și adevărul acesta e. Vrei să mă crezi, bine. Dacă nu, du-te dracului!

— Să presupunem că nu știi. Numai să presupunem. În orice caz, știi însă ce treabă a avut cu tine astă noapte cînd te-a trezit din somn.

— Nu știu nimic și habar n-am dacă s-a mai întors sau nu azi noapte. Vei fi visat, băiete! În orice caz, să nu te mai pună dracu' să iei visul drept realitate și să-l povestești și altora. Și acum, încă o dată: du-te și lasă-mă în pace!

Avea o privire deznădăjduită, dar mai mult speriată. Îi era frică, îi era tare frică. Din acest motiv vocea, în ciuda intenției, nu suna agresiv. Vag, aveam intuiția că nu vroia să vorbească pentru că, dacă ar fi făcut-o, ar fi trebuit să vorbească despre sine însuși. Or, neavînd suficientă încredere în mine, îi era teamă că, după aceea, ar putea avea de suferit consecințe.

—Bine, zbuciumă-te singur. Oamenii, în general, cînd se află într-un impas sau cînd îi încearcă o mare nenorocire, simt nevoia să aibă alături pe cineva apropiat. Tu, dimpotrivă, te închizi în tine, te zbuciumi, te temi. Tu nu simți...

— Nu, nu simt decît nevoia să mă lăsați cu toții în pace. Și tu și ceilalți, dar mai ales tu. Să mă lăsați în pace, să nu mă întrebați nimic. Și să nu vă uitați la mine cu... suspiciune.

— Ești nebun, omule! Cam ce motiv am avea să ne uităm la tine cu suspiciune?

— Fiindcă mă bănuiți. Dracu' știe de ce anume mă bănuiți!

— Ești pur și simplu nebun, Vlaicule. Să te bănuim? În definitiv de ce anume te-am putea bănui? Și apoi, ce noi sîntem iscoade, Biroul 2? Tu, mă băiete, de frică, ți-ai cam pierdut capul. Dar poți să fii liniștit. Orice ai fi făcut, nici eu și nimeni dintre noi n-are să te toarne. Așa că nu te mai încăpățîna și vorbește. Tu știi pesemne de ce a fost arestat Bucur. Locotenentul n-a vrut să-mi spună motivul. Zicea că este „secret". Asta ce poate să însemne? Că în ochii lor fapta lui Bucur e gravă.

Atît de gravă, încît nici nu poate fi adusă la cunoștința noastră, a trupeților, a mîrlanilor. Dar ia să ne gîndim. Ce anume faptă gravă a putut comite Bucur? A încercat să dezerteze? Păi, au mai încercat și alții și din asta n-au făcut un secret. Mai acum o lună cînd au fost executați cei doi artileriști, nu ne-au comunicat motivul pentru care îi împușcă? Și dacă așa au procedat atunci, de ce s-ar ascunde acuma, în cazul cînd Bucur, într-adevăr, a încercat să spele putina? Nu. Alta cred că este cauza. Alta, pe care ei o consideră mai gravă. De pildă, vina de a furniza informații cu caracter militar. Dar să presupunem că acesta e motivul. Ei bine, crezi că eu, noi te bănuim și pe tine? O mai mare prostie nici că se poate! Și chiar dacă ar fi așa, ce ne pasă? Adică ești așa de orb și așa de prost, încît să nu-ți dai seama ce se petrece în jurul tău? Că nu există unul măcar printre noi căruia să-i pese de acest blestemat război? Că pînă și cei mai săraci cu duhul își dau seama, fie rațional, fie intuitiv, de sensul exact al unor cuvinte? Îți aduci aminte ce spunea soldatul acela Buzescu? „O țară ca asta în care boierii au pîinea și cuțitul, iar pe noi, prostimea, ne poartă într-un război cum e ăsta, e vai și amar de ea, sărmana"! Ții minte că așa spunea? Și doar de Buzescu facem adesea haz fiindcă Dumnezeu nu i-a dat prea multă minte.

Vezi dar că nu ai motiv să te ferești de mine, de noi. Spune-mi mai bine de ce l-au arestat pe Bucur? Și tu de ce ești așa de speriat? Există primejdia să fii și tu arestat?

Cît timp vorbisem, Vlaicu se uitase la mine compătimitor. Și tocmai de aceea mi-a fost greu să mă opresc. Mă încăpățînam să-l conving. Dar cînd am tăcut, mi-am dat seama că nu am izbutit deloc.

— Dacă nu mă bănuiți, cu atît mai bine. Dar atunci lăsați-mă în pace. Mai ales tu să mă lași în pace!

— Bine. Am să te las în pace și nu am să te mai întreb nimic.

— În sfîrşit ! Mult ţi-a mai trebuit ca să te convingi că nu am nevoie nici de ajutorul tău şi nici de al celorlalţi.

Fără să-i mai răspund, i-am întors spatele şi am plecat să-mi văd de treabă.

Între timp, soarele începuse să se ridice. Se anunţa încă o zi de arşiţă cumplită, la fel cu aceea din ajun, la fel cu atîtea şi atîtea alte zile.

În următoarele două zile n-am mai izbutit să aflăm nimic nou în legătură cu Bucur. În tot acest timp, Vlaicu umbla ca un halucinat. Avea o privire tulbure, de nebun. Vorbeai şi nu te auzea. Nopţile nu dormea. Stătea, răzleţit şi se gîndea. Dumnezeu ştie la ce. De multe ori l-am auzit gemînd ca o vită înjunghiată. Era evident că-l măcina o durere mare, că ceva groaznic se petrecea cu el. Dar toate încercările pe care le-am făcut spre a-l determina să vorbească — fiindcă am mai încercat — s-au soldat cu eşecuri. Vlaicu se încăpăţîna să păstreze taina numai pentru el.

M-am dus la comandantul meu de pluton.

— Domnule locotenent, dacă Vlaicu se mai zbuciumă mult aşa, să ştiţi că are să înnebunească. Cum l-am putea ajuta ?

Locotenentul a ridicat din umeri fără să-mi răspundă. Nu fiindcă l-ar fi lăsat indiferent soarta lui Vlaicu, ci parcă dintr-un fel de resemnare, convins că nu-i putea fi de nici un folos.

— Lasă că am să vorbesc mîine cu el, mi-a promis mai mult ca să scape de mine.

Dar n-a mai avut cînd să-i vorbească, fiindcă a doua zi Vlaicu a primit ordin să se prezinte la punctul de comandă al regimentului. De acolo — am aflat mai tîrziu — a fost dus la punctul de comandă al diviziei.

— Iaca, l-au arestat acuma şi pe el ! ne-am întristat cu toţii.

— Au să-i împuşte pe amîndoi ! presupuse nu mai ţin minte care dintre noi.

— Şi cînd te gîndeşti cum îşi temea viaţa, bietul Vlaicu. Dar vezi, aşa se întîmplă de obicei : tocmai de aceea de ce te temi mai mult nu scapi.

Ne înşelam. Pe Vlaicu nu-l aştepta soarta lui Bucur. După două zile s-a întors la pluton. S-a întors noaptea, odată cu bucătarul, care ne aducea mîncarea pe poziţie.

Dar noi aflasem încă din timpul zilei ce soartă îl aştepta pe Bucur. A doua zi, în zorii zilei, urma să fie împuşcat, şi noi trebuia să asistăm la execuţie. Mai ales oamenii din batalionul nostru nu trebuiau să lipsească. Celelalte batalioane urmau să trimită efective reduse.

Vlaicu a picat la companie tocmai cînd noi ne pregăteam să plecăm spre locul de execuţie. Era întuneric beznă şi nu l-am putut vedea cum arăta la faţă. Avea însă o voce stinsă, de nerecunoscut.

Cînd a aflat despre ce-i vorba, i-a cerut locotenentului să meargă şi el.

— Lasă, mai bine rămîi ! i-a propus locotenentul. căruia i se făcuse milă de el.

— Domnule locotenent, vreau să-l văd. Toţi îl veţi vedea, oameni străini, şi eu, fratele său, să n-am acest drept ?

— Acolo unde te-au chemat nu ai cerut să-l vezi ?

— Ba da ! Dar n-au vrut să-mi dea voie, deşi i-am rugat. Nu s-au înduplecat să mă lase să-mi iau rămas bun de la el. Să-i cer să mă ierte.

— De ce să te ierte ? I-ai greşit cu ceva ?

— Nu. Dar aşa se obişnuieşte.

— Bine. Dacă ţii neapărat, vino.

Mergeam în monom prin şanţul de comunicaţie. fără să ne vorbim. Din cînd în cînd se împiedica cîte cineva şi atunci începea să înjure cumplit. După ce am ieşit în cîmp, am pornit-o pe drumeagul pe care veneau, noaptea, majurii, cu marmitele de mîncare. În dreapta mea îl aveam pe Vlaicu. Mergea privind în pămînt, adus de spate atîta cît nu s-ar fi gheboşat nici dacă ar fi purtat pe fiecare umăr cîte o puşcă-mitralieră. În fruntea coloanei

păşea căpitanul, comandantul companiei. Pe de lături, comandanţii de plutoane. Ne întîlneam mereu cu alte coloane care ieşeau la drumul mare, venind de pe alte poteci sau drumeaguri, din dreapta sau din stînga.

Execuţia trebuia să aibă loc într-o pădurice, la vreo trei kilometri în spatele primei linii. Către acolo se îndrepta coloana, care mie mi se părea nesfîrşită.

N-am să uit niciodată noaptea aceea. Era o beznă de nepătruns din cauza norilor joşi. Avea să plouă. în sfîrşit, avea să plouă. După săptămîni de arşiţă, cerul avea să desferece puhoaiele. Dar nimeni nu se bucura. Aş zice că nimeni nu se gîndea la aceasta. Mergeau plutoanele prin beznă, unul după altul, într-o tăcere deplină, în pas de voie, cu comandaţii în frunte care, de asemenea, tăceau. La un moment dat, undeva în faţa noastră, cineva începu să fluiere.

Şi atunci am auzit clar, puternic, o voce ameninţătoare şi mînioasă :

— Care Dumnezeul mă-ti eşti ăla de-ţi veni să fluieri ?

Cel apostrofat tăcu imediat şi mersul continuă într-o tăcere desăvîrşită.

Cînd am ajuns în pădurice, era încă întuneric. Am fost opriţi într-un luminiş. (Abia mai tîrziu, cînd s-a făcut ziuă, mi-am dat seama cît de mare este luminişul unde urma să fie împuşcat Bucur.) Ni s-a dat „repaus" şi ne-am aşezat pe jos, grupaţi pe plutoane. Cei care fumau şi-au aprins ţigări. Oamenii abia atunci au început să vorbească, ei între ei. Alţii s-au culcat să doarmă pînă la ziuă.

Vlaicu se trăsese puţin mai de o parte. Tot timpul tăcuse. Tăcea şi acum. Îşi îmbrăţişase genunchii cu braţele şi privea în beznă, nemişcat, ca o stană de piatră. L-am lăsat cu toţii în pace. Acum era mai bine pentru el dacă îl lăsam singur, numai cu durerea lui.

S-a luminat repede. Și abia acum l-am putut vedea la față. Era palid, la fel de palid ca un cadavru. Și cum stătea nemișcat, îmbrățișîndu-și genunchii, o clipă am avut impresia că murise. Parcă un glonte rătăcit cine știe de unde îi străpunsese inima pe cînd stătea așa și se gîndea, încremenindu-l pentru veșnicie în poziția aceea.

Dar Vlaicu nu era mort. Vlaicu privea în gol, cu albul ochilor roșii de nesomn. Privea năucit, de durere, privea cu ochii imobili, demenți, nu știu ce, ceva nu din afara, ci dinăuntrul lui. Era aproape de mine, dar totuși departe, atît de departe, încît nu vedea pe nimeni și nici nu auzea murmurul glasurilor, zumzetul acela caracteristic al unei coloane de soldați pornite în marș, căreia i s-a dat repaus pentru un sfert de oră.

— Apăi nu mai este mult pînă să înceapă mascarada ! Iacă, s-a luminat.

Vorbise caporalul Badea. Nu i-a răspuns nimeni. Mulți dormeau încă. Cei care erau treji parcă nu l-ar fi auzit. Avea dreptate caporalul Badea. Nu peste mult timp avea să înceapă mascarada. Aceasta era a patra execuție la care trebuia să asist.

Undeva, la marginea pădurii se auzi zgomot de motor. Veneau. Maiorul Ionescu, cel mai în vîrstă dintre comandanții de batalioane, se uită la ceas, pe urmă dădu un ordin celorlalți ofițeri care pînă atunci stătuseră lîngă el. Comandanții de plutoane, de companii se îndreptară spre trupă. Se auziră comenzi scurte, rostite cu voci aspre, guturale. Noi eram calmi, posomorîți, cu priviri aspre și grele. Comandanții noștri erau nervoși. Și erau nervoși tocmai aceia care-și dădeau seama de monstruozitatea a ceea ce urma să se întîmple. Se sileau ca înapoia asprimii să-și ascundă propria lor nemulțumire.

În cîteva minute, delegații din întreg regimentul se aflau adunați în careu. Batalionul întîi la dreapta, batalionul doi, latura din stînga, iar batalionul trei, latura din fund. Cu puștile la umăr, în poziție de

drepți, așteptam comanda de prezentare a armelor. Maiorul crezuse că va asista la execuție comandantul regimentului sau măcar ajutorul acestuia. Nu veni nici unul, nici celălalt. Avea să-i reprezinte doar adjutantul regimentului, căpitanul Miciorea. Iată-l apărînd dintre copaci. Era însoțit de un locotenent care, după cum am aflat după aceea, lucra la Biroul 2 al diviziei. Ceva mai în urma lor, șase jandarmi din compania de poliție escortau pe Bucur. Asta însemna că plutonul de execuție avea să fie format din jandarmi. Am răsuflat ușurați.

— Bine că nimeni dintre noi nu-și va încărca sufletul cu asemenea păcat, l-am auzit, în spatele meu, pe Vanghele.

Cortegiul sau convoiul — cum vreți să-l numiți — era încheiat de un locotenent din compania de poliție. Neavînd cui să-i dea raportul — ofițerii veniți fiind mai mici în grad decît el —, maiorul ne ordonă „pe loc repaus". În dreapta mea, Vlaicu, palid ca un mort, se uita cu ochi de nebun la Bucur. Acesta pășea între santinele, stăpîn pe sine. Și abia în clipa asta mi-am dat seama cît de drag îmi era omul acela, pe care încă nu apucasem să-l cunosc decît foarte puțin.

Adjutantul regimentului, după ce îl salută pe maior, îi vorbi cîteva minute încet. Maiorul asculta dînd mereu din cap ca un cal atunci cînd vrea să se ferească de muște. Pe urmă, venind în fața frontului, ne comandă :

— Atenție ! Drepți !

Încremenirăm cu toții cu arma pe umăr. Adjutantul regimentului păși înainte, scoase din buzunar o foaie de hîrtie, o despături — în timp ce o despăturea își tot dregea glasul —, se uită la ceea ce scria, pe urmă, după ce o vîrî din nou în buzunar, mai mult mototolind-o, ni se adresă :

— Din ordinul domnului general, comandant al diviziei, soldatul Vișinoiu Bucur a fost condamnat la moarte prin împușcare, învinuit de înaltă trădare.

— Rahat !

Nu m-am putut stăpîni. Cît de tare am vorbit, nu știu. Cei din jurul meu m-au auzit cu toții. Nu mi-am dat însă seama că vorbisem atît de tare, încît replica mea ajunsese pînă la urechile comandantului meu de pluton. Dacă ar fi fost un om rău aș fi pățit-o. Dar s-a prefăcut că nu m-a auzit. (Mi-a mărturisit-o mai tîrziu.)

După o pauză — aș numi-o pauză de efect —, căpitanul ordonă locotenentului de jandarmi :

— Domnule locotenent, fă-ți datoria !

Rosti cuvintele dinadins teatral ca să impresioneze. Dar nu pe noi, ci pe maiorii, căpitanii, locotenenții și sublocotenenții aflați de față care, între timp, se grupaseră la flancul drept. Ținea mai ales să impresioneze pe locotenentul de la divizie, reprezentantul Biroului 2. De noi, puțin îi păsa. Pe noi nu prin cuvinte, ci prin ceea ce urma să se întîmple voia să ne impresioneze, să ne înspăimînte : prin crimă.

Domnule locotenent, fă-ți datoria ! Domnule locotenent, fă-ți datoria și ucide un nevinovat ! Ce scîrbă de om mai era și căpitanul Miciorea ! Era o matahală care, cu un pumn, ar fi fost în stare să doboare un taur. Avea o voce mieroasă, de abate catolic, lingușitoare față de superiori, rău și răzbunător față de aceia care, dintr-un motiv sau altul, îi deveneau antipatici. Ca adjutant al regimentului putea să se răzbune și pe ofițerii mai mari în grad ca el. Cunoscîndu-i meteahna, chiar și aceștia se fereau să aibă de-a face cu el.

După ce ordonă locotenentului de jandarmi „să-și facă datoria", se apropie de grupul ofițerilor, călcînd apăsat, cu un aer grav, copleșit de propria sa importanță. Reprezenta doar pe comandantul regimentului ! Deși cele cîteva cuvinte pe care le rostise nu necesitaseră nici un fel de efort din partea lui, își scoase batista din buzunar ca să-și șteargă fruntea de o închipuită transpirație. Pe urmă, din același buzunar, făcu să apară portțigaretul. Îl des-

chise, dar amintindu-şi că nu era momentul cel mai potrivit ca să fumeze, îl vîrî înapoi.

Între timp, locotenentul de jandarmi care, probabil, nu pentru prima dată comanda un pluton de execuţie, se pregătea să aducă la îndeplinire ordinul primit. Era plin de rîvnă, de faţă fiind reprezentantul Biroului 2.

Dintre cei şase jandarmi, doi executau ordinele date de locotenent, iar ceilalţi patru deja se aliniaseră în faţa frontului, cu spatele la noi, aşteptînd. Locotenentul ordonă unui jandarm să-l lege pe Bucur cu mîinile la spate. Acesta nu opuse nici o rezistenţă. Îşi plimba numai privirea de la un capăt la celălalt al frontului, ca şi cînd ar fi căutat pe cineva.

„Îl caută pe Vlaicu !“ mi-am spus, privind cu coada ochiului în dreapta mea.

Vlaicu era atît de palid, încît mă aşteptam ca, din clipă în clipă, să i se facă rău şi să se prăbuşească. Se uita ţintă la Bucur, fără să clipească măcar. De altfel, în întregime, părea o stană de piatră. Parcă dinadins îşi drămuia şi răsuflarea, ca să nu se risipească iluzia încremenirii.

Celălalt jandarm se apropie de Bucur cu un fel de ştergar ca să-i lege ochii.

— Domnule locotenent, nu e nevoie. Am curajul să privesc moartea în faţă. Şi apoi, vreau ca, în ultima clipă să-mi iau rămas bun, cu privirea, de la tovarăşii mei de arme.

Îi auzeam vocea. O auzeau toţi ostaşii de la un capăt la altul al frontului. O auzeam cu toţii fiindcă Bucur vorbise tare, răspicat, cu vocea lui de totdeauna, deloc alterată de frică. O auzeam cu toţii, şi plutoanele se mişcară la dreapta şi la stînga, ca nişte copaci bătuţi de vînt.

— Nu se poate, drăguţule ! se rînji la el ofiţerul. Nu se poate din două motive. Primul : dacă nu te leg la ochi, moartea îţi va fi mai uşoară fie şi numai pentru faptul că îţi vei putea lua rămas bun — cu privirea cum zici — nu de la ăştia toţi cum crezi că mă poţi prosti, ci de la cei cîţiva tică-

loşi care gîndesc şi simt la fel ca tine. Al doilea : dacă am să-ţi las ochii liberi, ai să ştii exact clipa cînd va trebui să mori. Eu însă am să-ţi leg ochii tocmai ca să nu ştii, ca să aştepţi clipa morţii.

Locotenentul avea o voce subţire ca de fată.

Răspunsul lui Bucur sună tot atît de calm, dar ironic :

— Tot am să ştiu, domnule locotenent. Am să ştiu că voi muri în clipa cînd veţi comanda : foc !

— Îţi faci iluzii ! Nu vei auzi comanda fiindcă voi comanda cu batista. Cînd voi ridica batista, jandarmii mei vor duce armele la ochi, iar cînd o voi lăsa în jos, vor trage !

Jandarmii lui !... Sclavii lui !... Călăii lui !... Va ridica batista, şi jandarmii *lui* vor duce arma la ochi. Va lăsa batista în jos, şi sclavii *lui* vor ucide.

Asasinule în uniformă militară ! i-am vorbit în gînd. Ai primit ordin să omori un om şi tu nu te mulţumeşti să-l ucizi aşa simplu. Dacă ţi-ar sta în putinţă l-ai tortura. Dar asta nu depinde de tine. Dacă ar fi după tine, i-ai smulge unghiile în prealabil ; l-ai spînzura de picioare ; l-ai schingiui în fel şi chip. Dar asta n-o poţi face. De aceea nu eşti mulţumit. Bestialitatea ta, bine inspirată, îţi sugerează o nouă metodă de tortură. Să-l legi la ochi, şi comanda de moarte să n-o rosteşti, ci s-o semnalizezi. Nu ştiu, nu m-am găsit niciodată în faţa plutonului de execuţie. Dar îmi închipui că cele mai grele clipe sînt cele premergătoare comenzii de foc, aşa cum la atac, cele mai grele, mai cutremurătoare sînt acelea premergătoare debuşării la atac. Şi tu, ucigaşule, ştii asta. Ştii şi te bucuri că-ţi poţi chinui victima înainte de a o ucide. Că o bestie ca tine e capabilă de atîta cruzime, nu mă miră. Dar nu pot înţelege cum toţi ceilalţi — ofiţerii — te lasă să-ţi faci mendrele. Nu mă refer la locotenentul de la Biroul 2, nici la căpitanul Miciorea. Mă gîndesc la ceilalţi, la maiorii, căpitanii, locotenenţii şi sublocotenenţii, comandanţii noştri direcţi.

În clipa cînd jandarmul a vrut să-i lege ochii, Bucur s-a ferit niţel într-o parte şi s-a uitat la noi, lung, cu o privire care nu ştiu nici astăzi ce exprima. Pesemne îşi lua rămas bun de la fiecare, începînd cu flancul drept şi sfîrşind cu cel stîng. Pe urmă a întors capul şi a privit într-acolo de unde răsărea soarele. Dar în dimineaţa aceea, soarele nu se vedea. Peste tot cerul se rostogoleau jos şi dospind de ploaie nori groşi şi cenuşii.

Jandarmul i-a legat ochii, apoi s-a dus lîngă ceilalţi cinci. Nemişcarea, liniştea erau cutremurătoare. De încordare şi emoţie abia mai puteam să răsuflu. Încet, încet, ca şi cînd gestul ar fi necesitat un efort, locotenentul a ridicat batista. Cei şase jandarmi au înşurubat armele în umăr, ochindu-l pe Bucur. Legat la ochi, legat cu mîinile la spate, înalt, drept şi măreţ, Bucur aştepta. Aşteptam şi noi într-o încordare dureroasă ca totul să se sfărşească. Era atîta linişte, încît auzeam în spatele nostru şi pretutindeni, de jur împrejur, pădurea foşnind.

Locotenentul ţinea mîna ridicată şi batista în adierea uşoară a vîntului ca un steguleţ. Un steguleţ alb, simbol al păcii, de data asta simbolic zăbranic al morţii. Ţinea mîna ridicată, se uita la Bucur şi zîmbea. Locotenentul era tînăr, avea bujori în obraji ca fetele şi nişte ochi albaştri. Despre el femeile desigur spuneau : „frumuşel, locotenentul ăsta !“ Dar acum cînd zîmbea nu mai era frumos. Avea un zîmbet crud, un zîmbet de fiară tînără şi crudă. Ţinea mîna ridicată şi îşi dumica zgîrcit satisfacţia că putea prelungi chinurile aceluia pe care trebuia să-l ucidă. Era tînăr, avea desigur o mamă, fraţi, surori, credea, pesemne, în Dumnezeu, avea o logodnică sau o iubită sau o nevastă, poate şi un copil. Era un om, un om tînăr, era la vîrsta entuziasmului, a idealurilor, a romantismului. Şi cu toate acestea era o bestie care găsea satisfacţie nu în a scurta, ci în a prelungi suferinţele victimei sale.

„Lasă odată mîna în jos, bestie, las-o !“ îi porunceam în gînd. Şi sînt sigur că absolut toţi urlam, în gînd, aceleaşi cuvinte :

„Lasă odată mîna în jos, bestie, las-o !“

De atîta încordare şi aşteptare mă dureau creierii de parcă ar fi luat foc. Mă dureau muşchii, mă durea fiecare moleculă, inima îmi bătea nebuneşte, o auzeam cît de tare bate şi, de undeva din mine, nu ştiu de unde, poate din adîncul fiinţei mele, a umanităţii mele insultată, batjocorită, stătea gata să izbucnească un strigăt de revoltă sau poate un plînset de deznădejde, de umilinţă.

„Lasă odată mîna în jos, bestie, las-o !“

Dar locotenentul n-o lăsa. Zîmbea, se bucura şi întîrzia. Încă o clipă, încă şi încă. Fiecare o veşnicie.

Şi, aşteptînd, aşteptînd, iarăşi m-am întrebat :

„Cum, Dumnezeule, este posibil atîta cruzime !“

Răspunsul mi l-a dat Bucur. Mie şi tuturor celorlalţi care îşi puneau aceeaşi întrebare fiindcă, sînt sigur, nu eram singurul :

— Moarte fascismului !

Cuvintele acestea, rostite doar cu cîteva secunde înaintea morţii sale, Bucur nu le-a strigat. Şi nici nu au sunat ca o lozincă, ci ca o sentinţă. Bucur, condamnat la moarte pentru „vina“ de „înaltă trădare“, cîteva clipe înaintea morţii sale, cu voce puternică, răspicat, judecător implacabil ca şi destinul, a rostit condamnarea la moarte a fascismului :

— Moarte fascismului !

Moarte fascismului vinovat de cele mai inimaginabile şi fără de număr crime. Moarte fascismului vinovat de cea mai monstruoasă şi mai îngrozitoare dintre toate crimele : mutilarea, dezumanizarea spirituală a tineretului, transformarea lui în monştri şi bestii. Moarte fascismului ca să nu mai existe niciodată tineri de teapa acestui locotenent de jandarmi care găsea satisfacţie în a prelungi chinurile victimelor sale.

— Moarte fascismului !

Speriat de sentință, locotenentul de jandarmi a lăsat să-i cadă mîna de-a lungul trupului. Și atunci cele șase arme au detunat dintr-o dată. Au detunat în clipa cînd au început să cadă primii stropi de ploaie. Au detunat, și Bucur s-a prăbușit. Acolo, la treizeci de metri depărtare, Bucur s-a frînt mai întîi în două, apoi s-a prăbușit. În aceeași clipă, lîngă mine, s-a prăbușit și Vlaicu.

„Ceremonia" execuției se terminase de cîteva minute. Se auzeau comenzile ofițerilor. Pe companii regimentul nostru părăsea luminișul din pădure. Împreună cu Vanghele ne căzneam să-l readucem în simțiri pe Vlaicu. Compania noastră, încolonată, se pregătea și ea de plecare. Căpitanul, înainte de a da ordin de pornire, ne spuse :

— După ce își revine, veniți și voi. Ne ajungeți din urmă.

Imediat după ce Vlaicu se prăbușise, căpitanul Miciorea. neplăcut surprins de acest incident, mă întrebase :

— Cine-i ostașul ăsta care leșină ca o muiere ?

— Fratele lui Bucur Vișinoiu.

— A, fratele trădătorului !

— Fratele lui Bucur Vișinoiu ! am repetat vorbind răspicat și abia putîndu-mi stăpîni furia.

Căpitanul încruntă din sprîncene, apoi întrebă :

— Pe tine cum te cheamă ?

— Sînt soldatul t.r. Răducanu Lucian, din compania a 5-a, plutonul doi, grupa a treia.

— Da. Bine ! Îmi întoarse spatele și în timp ce se depărta, își însemnă pe capacul unei cutii de chibrituri numele meu.

— Ți-a însemnat numele ! se neliniști Vanghele.

— Și ? Ce poate să-mi facă ? Probabil vrea să mă pună sub observație. Pună-mă ! Puțin îmi pasă !

Vlaicu, în ciuda încercărilor noastre, încă nu-și revenise. Și nu-și reveni nici mai tîrziu cînd în luminiș, cu excepția mea și a lui Vanghele, nu mai rămăsese nici picior de ostaș.

— Ce facem cu el, vericule ? întrebă Vanghele, mutîndu-şi cu un singur bobîrnac boneta de pe frunte pe ceafă.

— Dacă nu-şi revine va trebui să-l ducem la postul de prim-ajutor. Îl vom căra, pe rînd, în spate.

Dar nu mai fu nevoie să-l ducem noi, fiindcă ploaia, care contenise după primele picături, se porni din nou cu nădejde, dezmeticindu-l. Deschise ochii, se uită la noi, apoi cu palma îşi şterse de pe frunte picăturile de ploaie.

— Scoală, Vlaicule, să mergem, că ploaia ne face ciuciulete.

Nu mi-a răspuns şi nici nu s-a mişcat de parcă nu m-ar fi auzit.

— Haide să-l ajutăm ! i-am cerut lui Vanghele.

Amîndoi l-am pus pe picioare, dar cu destulă greutate, fiindcă el nu ne ajuta în nici un fel. Parcă ar fi fost un sac de nisip.

— Fuga să ne adăpostim sub un copac.

Am rupt-o la fugă, dar Vlaicu rămase locului.

M-am întors :

— Să ne grăbim, Vlaicule, pînă nu ne murează ploaia.

L-am luat de braţ, silindu-l să mă urmeze. Vlaicu mergea ca pe picioroange, fără să-şi îndoaie genunchii. Era ca buimac. Parcă nu-şi dădea seama ce se întîmplă cu el, ce se întîmplă în jurul lui.

Ne-am adăpostit sub un copac, un stejar bătrîn cu o coroană uriaşă şi stufoasă. Sub el ploaia nu răzbea. Vlaicu stătea între noi, tăcea şi privea drept înainte. În schimb, îşi ştergea mereu fruntea cu dosul palmei.

— Cum te mai simţi ? L-a întrebat Vanghele.

Vlaicu nu i-a răspuns. Nici nu s-a uitat la el, de parcă nu ar fi auzit că fusese întrebat. Mereu, mereu îşi ştergea fruntea cu dosul palmei.

— Ce te tot ştergi? l-a întrebat Vanghele.

— Lasă-l în pace ! l-am certat.

Vanghele s-a uitat la mine întrebător. Nu-şi dădea seama că gestul devenise tic. Ploaia contenise. Norii stropiseră binişor pământul şi acum zoreau spre alte meleaguri. Păreau nişte faetoane uriaşe care se fugăreau unele pe altele.

— Mergem la companie.

Vorbise Vanghele. Am luat-o înainte. Dar Vlaicu nu se urni. A trebuit să ne întoarcem. Din nou l-am luat de braţ, silindu-l să meargă. S-a supus.

— Mergem la companie, Vlaicule, i-am explicat. Mă înţelegi?

Nu mi-a răspuns. Parcă îşi pierduse auzul. Avea o privire fixă, buimacă şi aproape nu mai clipea. În schimb, mereu, mereu ca într-un gest reflex, îşi ştergea fruntea cu dosul palmei. Am mai mers puţin şi am observat că îşi mişcă buzele. de parcă vorbea în şoaptă.

— Ce spui? l-a întrebat Vanghele.

Nu i-a răspuns. A continuat să-şi mişte buzele, şi cam la un minut să-şi şteargă fruntea cu dosul palmei. Abia acum am avut certitudinea a ceea ce i se întîmplase. M-am oprit. Am trecut în faţa lui şi apucîndu-l de bărbie ca să-l silesc să se uite în ochii mei, l-am întrebat :

— Vlaicule, tu înţelegi ce-ţi vorbesc?

Dar buimăceala ochilor săi ficşi, care priveau parcă prin mine, m-a convins că nici nu mă aude şi nici nu înţelege ce-i spun. Se uita la mine fără să mă vadă, buzele se mişcau uniform de parcă ar fi rostit mereu şi mereu acelaşi sau aceleaşi cuvinte, mereu şi mereu îşi ştergea cu dosul palmei fruntea.

— Să ştii că s-a „şocat"! rosti tare bănuiala, Vanghele.

În ceea ce mă privea nu mai aveam nici un dubiu.

— Va trebui să-l ducem la postul de prim-ajutor.

— Să-l ducem, se învoi Vanghele.

— Să mergem, Vlaicule ! l-am îndemnat luîndu-l de braţ.

Postul de prim-ajutor se instalase în fosta casă a pretorului. Tot aici se stabilise şi trenul regimentar. Personalul medical era format din doi medici şi trei sanitari. Datorită acalmiei de pe zonă, medicii şi sanitarii se plictiseau. Nu exista nici un rănit, ci numai doi soldaţi bolnavi de dizenterie, pe cale de vindecare.

Cînd ne-am prezentat noi, medicii — un căpitan cu părul aproape alb şi un locotenent — jucau table. Pe aceeaşi masă se găsea o sticlă pe jumătate plină de coniac şi două pahare, în acel moment, goale.

— Ce-i cu voi, mă? ne întrebă căpitanul, uitîndu-se la noi pe deasupra ochelarilor, fără să se oprească din joc.

— Domn' căpitan, îl lămuri Vanghele. L-am adus pe camaradul ăsta. E şocat!

— Cum e, mă?

— Şocat, domn' căpitan.

— Ce tot bîigui, mă? Ai tu habar ce-i aia şocat?

L-am lămurit în cîteva cuvinte ce s-a întîmplat.

Căpitanul medic abia acum se îndură să pună capăt jocului. Se ridică de la masă oftînd a părere de rău şi veni să se proţăpească în faţa lui Vlaicu.

— Zici că ăsta e frate-su?

— Da, domnule căpitan.

— Ia să vedem. Dezbracă-te!

Vlaicu rămase impasibil ca şi cînd nu l-ar fi auzit. Mişca într-una buzele, într-una îşi ştergea fruntea cu dosul palmei. Celălalt medic, de acolo, de la masă, fără măcar să arunce o privire spre Vlaicu, întrebă :

— Nu cumva simulează?

— Nu prea cred, îl contrazise căpitanul. Dar vom mai vedea. Neculai, fă-te încoace!

Din odaia alăturată îşi făcu apariţia unul din infirmieri.

— Ordonaţi, domn' căpitan !

— Ia-l de aici. Dezbracă-l şi culcă-l. Apoi, către noi : pînă una alta rămîne aici.

Am urmat pe infirmier dincolo.

— Haide, măi, dezbracă-te! îl îndemnă acesta.

— Degeaba îţi răceşti gura. Nu înţelege nimic. Trebuie să-l dezbraci dumneata, îl lămuri Vanghele.

— Asta îmi mai lipsea. Dar ce-a păţit?

A trebuit să-i repet şi lui toată povestea, în timp ce Vanghele îi ajuta să-l dezbrace. Infirmierul impresionat de cele aflate, oftă de mai multe ori.

— Vai de sufletul lui, săracu', îl căină.

— Să ai grijă de el, te rugăm mult.

— Nu-i nevoie să mă rugaţi. Am şi eu inimă, nu cîlţi.

Vlaicu sta acuma culcat pe spate. Privea, sigur fără să vadă, tavanul şi murmura neînţeles şi abia perceptibil, Dumnezeu ştie ce, trecîndu-şi mereu, neobosit, dosul palmei peste frunte să şteargă închipuitul strop de ploaie sau altceva tot atît de inexistent.

Ne-am luat rămas bun de la infirmier şi ne-am întors la companie. M-am despărţit cu sufletul greu, dar totuşi nutrind convingerea că într-o zi, două, avea să-şi revină. Peste trei zile, comandantul de pluton m-a învoit pînă la postul de prim-ajutor.

Infirmierul, cum mă văzu, îmi spuse :

— Bine că ai venit astăzi. Mîine nu l-ai mai fi găsit aici. Îl trimitem la un spital, mai în interior.

— Starea lui e atît de gravă?

— Asta nu ştiu, dar domnu' doctor spune că un asemenea caz nu a mai întîlnit. E ca un copil de ţîţă. Dar ce zic! Mai rău. Copilul de ţîţă cînd îi este foame, cînd se udă, ţipă. Dar ăsta nici mîncare nu cere, nici de unele. După părerea mea, nu cred că are să se mai înzdrăvenească. Poate să-şi mai revină puţin din starea asta de prostire, dar năuc va rămîne toată viaţa.

M-am apropiat de patul lui Vlaicu. Stătea tot pe spate, tot murmurînd Dumnezeu ştie ce, tot îşi ştergea fruntea.

— Vlaicule! l-am strigat, apucîndu-l de mînă.

— Poţi să-l strigi si pînă poimîine ! Nu te aude. Parcă-i pe altă lume.

Venisem nutrind speranța să-l găsesc mai bine, în stare să înțeleagă. Dar fusese doar o speranță dezmințită de realitatea mult mai crudă decît mi-așî fi putut închipui. Vlaicu nu mai era decît o epavă. Mă durea inima cînd mă uitam la el. Am plecat, convins că nu aveam să-l mai văd niciodată. Dar înainte de a părăsi postul de prim-ajutor, am trecut și pe la căpitanul medic. L-am găsit și de data asta jucînd table cu ajutorul său.

La întrebarea mea abia catadicsi să-mi răspundă fără să se uite măcar la mine :

— Cu timpul poate își va reveni. Cu timpul.

Noaptea, cînd m-am înapoiat la pluton, abia am apucat să mă dau jos din căruța care adusese marmitele cu mîncare și Vanghele răsări lîngă mine.

— Cum îi mai merge lui Vlaicu? mă întrebă.

— Rău! Au să-l evacueze la un spital Z.I. După părerea medicului slabă nădejde să se mai înzdrăvenească.

Vanghele strivi sub călcîiul bocancului chiștocul țigării, sucindu-l și răsucindu-l de mai multe ori de parcă ar fi fost un cap de năpîrcă și nu o fărîmă de țigară. Pe urmă vorbi mînios :

— Pe unul l-au împușcat și pe celălalt l-au *bolunzit,* vorba lui Laurențiu. Măi, domn' elev, măi, dacă ai ști cît năduf s-a strîns în sufletul ăsta al meu! Dacă ai ști cu cîtă nerăbdare aștept să mă răcoresc!

Pe Vanghele, în al cărui suflet se strînsese atîta năduf încît abia aștepta să se răcorească, mi-l amintesc bine. Înalt, ciolănos, mustăcios.. Era singurul ostaș din întreg regimentul care purta mustăți. Scriind despre el, mi-l amintesc în diferite împrejurări, dar mi-l amintesc mai ales în ziua cînd frontul din Moldova a fost străpuns și a început retragerea.

Pe seară, împreună cu Neagu și Vanghele am răzbit spre pădurea Cașin. De altfel către acolo se îndreptau unitățile Armatei a IV-a. Cînd, în sfîrșit, am ajuns, se înnoptase. Am trecut pe lîngă un grup

de ofițeri superiori. Printre ei, cîțiva generali. Stăteau cu toții în picioare în grup și fumau. Undeva, nu tare departe, licăriră primele vîlvătăi ale unui foc de vreascuri.

Unul dintre generali se răsti către cineva din anturajul său :

— Spune măgarului să stingă focul. Dacă ne descoperă aviația, zob ne face.

Ofițerul făcu vreo cîțiva pași în direcția focului și strigă :

— Stinge, măgarule, focul că te vede aviația !

Ordinul fu purtat mai departe din om în om. Și cum focuri începuseră să strălucească deodată în mai multe puncte din pădure, cîteva minute nu se mai auzi decît îndemnul :

— Stinge, mă, focul că ne descoperă avioanele! Ordin de la un domn' general. Stingeți focurile!

Unul cîte unul, toate focurile fură stinse.

Eu cu Vanghele și cu Neagu ne-am urcat într-un camion părăsit încărcat cu subzistențe, ne-am învelit cu păturile găsite tot acolo și ne-am culcat.

M-am trezit abia a doua zi spre seară. Vanghele tocmai se înapoia dintr-o cercetare prin pădure.

— Unde ai fost? l-am întrebat.

— Păi m-am mișcat un pic să aflu ce se mai aude.

— Și ce se aude?

— Se aude bine, domn' elev! Cum nici că se putea mai bine.

— Adică?

— Cică nu mai sîntem în război cu rușii. Armata a întors armele contra hitleriștilor. O să-i batem și o să-i izgonim din țară.

— Auzișî, tu mă, Vanghele, cu urechile tale ! întrebă Neagu care, între timp, se trezise din somn.

— Eu n-am auzit! Zic însă oamenii că au ascultat la radio.

Și parcă, spre a ne dovedi că Vanghele nu ne mințea, auzirăm cu toți trei vocea mobilizatoare a crainicului de la postul de radio, care citea un comunicat.

Am sărit din camion grăbindu-ne toți trei spre luminișul de unde se auzea vocea crainicului. Acolo era un „F“ [1] părăsit. Avea ușa dată în lături. Instalat la măsuța radiotelegrafistului de serviciu, în fața tabloului de comandă stătea, întors cu spatele, un ostaș și învîrtea diferite butoane pentru a regla postul la maximum de tonalitate.

Atrași ca și noi de vocea puternică și solemnă a crainicului, începură să se adune soldații. Într-o liniște desăvîrșită luam cunoștință, cu uimire și satisfacție, de extraordinarele evenimente care se întîmplaseră : răsturnarea dictaturii militaro-fasciste ; ieșirea din războiul hitlerist ; întoarcerea armelor împotriva Germaniei lui Hitler ; cooperarea dintre formațiunile de luptă patriotice și unitățile militare în operațiunile începute împotriva unităților hitleriste ; apelul către popor și armată. Ceva mai tîrziu, cînd crainicul conteni, cineva de lîngă mine întrebă :

— Și acum, noi ăștia ce facem?

M-am uitat la cel care vorbise. Era mărunțel, slab, negricios și cu ochii lui mici ca de șobolan, privea jur-împrejur, parcă descumpănit.

I-a răspuns unul care avea o voce repezită, piți-găiată :

— Ce vrei să facem? O pornim, iavaș-iavaș, spre P.S. Acolo om vedea ce au de gînd cu noi. Este?

Cei mai mulți îl aprobară :

— Așa-i! Ne prezentăm la P.S.

Abia acum cel din stație se întoarse cu fața. Se uită la noi cîteva clipe, parcă încercînd să-și adune gîndurile, pe urmă se ridică și veni pînă în ușa dubei. De acolo se adresă nu nouă, ci soldaților care forfoteau prin pădure în imediata apropiere a grupului nostru :

— Măi, voi ăia! Ia veniți cu toții încoace!

---

[1] „F“ era în vechea armată o stație puternică de radio instalată într-o autodubă cu care erau dotate marile unități (N.A.).

Cei cărora li se adresase se apropiară fără grabă și fără să manifeste vreo curiozitate deosebită. Cu aceștia ne adunasem ca la vreo patruzeci de oameni. Dar ostașul din dubă nu păru satisfăcut de număr.

— Măi, Morarule, ia dă tu o raită prin pădure și mai adună oameni. Spune-le că e ordin. Du-te și tu, măi Niculăiță, și tu, măi nea Grigore!

— Da' cine-i rumînul ista? întrebă careva arătînd spre cel din dubă. Nu pare să fie ofițer.

— Păi e caporarul Buruiană.

Așa l-am cunoscut pe caporalul Buruiană, pe caporalul comunist Buruiană.

Era un om ca la treizeci de ani, de o statură mijlocie și cu o aluniță pe obrazul stîng. Încolo nu se deosebea prin nimic de toți ceilalți. Un om obișnuit. Doar ochii îi străluceau altfel decît nouă. De asemenea, spre deosebire de noi, avea obrajii îmbujorați.

Încet, încet, se adunară în poeniță cam la vreo sută douăzeci de oameni. Abia acum caporalul Buruiană păru mulțumit de numărul celor prezenți. Se urcă pe capota dubei și de acolo începu să ne vorbească.

După ce aduse la cunoștința intîrziaților veștile transmise de postul de radio, continuă :

— Ostași, cum răspundem noi la chemarea de luptă împotriva hitleriștilor? Ia uitați-vă unii la alții! Așa arată ostașul? Unde vă sînt armele? Pînă și centurile vi le-ați aruncat. Atîta vreme cît Antonescu era la putere, bine am făcut lepădînd armele, bine am făcut că nu am voit să luptăm. Astăzi însă situația s-a schimbat. Astăzi guvernul lui Antonescu nu mai există. Astăzi forțele armate din interior, alături de gărzile civile înarmate, au început lupta împotriva hitleriștilor.

Ei bine, vă întreb pe voi: noi, ăștia de aici, ce trebuie să facem? Să pornim, fiecare pe socoteala lui, cu mîinile în buzunare, spre casele noastre?

— Mă rog, şi ce-ai fi vrînd? Să mergem iarăşi pe front? Eu, unul, nu mă duc! M-am săturat. Mi-a ajutat Dumnezeu şi am scăpat cu viaţă. Gata ! Front nu-mi mai trebuie cîte zile oi mai trăi !

Cel care vorbise era un zdrahon înalt cît o prăjină, cu un cap mare şi fălci proeminente. Stătea pe capacul unei bucătării de campanie părăsite.

— Zici că te-ai săturat de război? Dar pe nemţi cine vrei să ţi-i scoată din ţară, hai? Sau poate ţi-or fi dragi hitleriştii, mai ştii!

— Dragi ca moartea! protestă ruşinat zdrahonul.

— Ostaşi — se adresă acum Buruiană tuturora — oare putem să ne dăm de o parte tocmai acum cînd ni se cere să luptăm împotriva adevăraţilor noştri duşmani? Eu nu cred că există printre noi vreunul care să nu aibă măcar o poliţă de plătit hitleriştilor.

— Avem, cum să nu avem! Paştele şi grijania cui l-a fătat pe Hitler ăla! Eu unul, cum ajung la P.S., cer să mă trimită pe front.

— Nu e nevoie să te duci la „P.S.", îl contrazise caporalul Buruiană. Pînă ajungem, fiecare pe socoteala sa, la P.S.-uri, mai ales dacă o mai cîrmim puţin şi pe la casele noastre, trece o bună bucată de vreme. Eu zic să facem altfel. Să ne organizăm într-un detaşament bine echipat şi bine înarmat pe care să-l punem la dispoziţia primului comandament romîn pe care îl vom întîlni în drum, angajat în lupta cu hitleriştii.

În încheiere, trăgînd o poliţă asupra viitorului, caporalul Buruiană ne vorbi despre începutul sfîrşitului care sosise pentru asupritorii poporului romîn, capitaliştii şi moşierii. Chezăşia vremurilor noi — spunea el — o constituie prezenţa în guvern a partidului comunist, fiindcă numai comuniştii, cu preţul vieţii lor, au luptat împotriva lui Antonescu şi clicii sale, împotriva capitaliştilor şi moşierilor care asupreau poporul.

Multe din cele ce a spus atunci caporalul Buruiană nu au fost înţelese de toţi cei prezenţi. Dar ne-a

mers tuturora la inimă cuvintele prin care ne vestea că venise vremea celor asupriți, în timp ce pentru bogați, ziua socotelilor.

Cînd termină de vorbit se auzi o voce groasă și hotărîtă.

— Păi, da! Altfel nici că se poate. Măi, oameni buni, eu intru în detașament.

Toți ochii se întoarseră să vadă pe cel care vorbise. Era un soldat înalt și ciolănos, cu obrajii năpădiți de o barbă mare și căruntă. Aproape în ochii tuturora am citit un fel de mînie întunecată.

Mi-am dat seama că Buruiană cîștigase bătălia. Și-a dat și el seama.

Se răsti amenințător :

— Măi, pe care nu te doare inima de țara ta, care nu simți nevoia să-ți răcorești inima, bătîndu-te cu hitleriștii, șterge imediat putina! Dar imediat. Se-aude?

Nu răspunse nimeni. Cîțiva, făcîndu-și loc cu coatele, ieșiră din mulțime, mistuindu-se în pădure. Dar majoritatea rămase.

— Gradații să vină la mine! comandă Buruiană.

Din mulțime, unul cîte unul începură să se înșire în fața lui, în poziție reglementară, sergenții și caporalii.

Mi se ivi acum prilejul să cunosc marea lui capacitate organizatorică. Dintre gradați numi comandanți de grupe și încheietori de plutoane. Un sergent major fu învestit cu funcția de „majur" al detașamentului. Găsi bucătari, numi artelnici. Cinci inși se anunțară ca șoferi. Cinci șoferi însemna înzestrarea detașamentului cu cinci dintre camioanele părăsite în pădure. Unul din autocamioane fu încărcat, aproape exclusiv, cu mitraliere grele. În celelalte patru fură îngrămădite, în afară de muniție, subzistențe din belșug : zahăr, cafea, ulei, conserve, slănină, tutun, țigări etc.

La cîteva ore după aceea, întreg detașamentul, numărînd aproape șase sute de oameni, în careu, fu trecut în revistă de statul său major format dintr-un căpitan, doi locotenenți, trei sublocotenenți și,

bineînțeles, caporalul Buruiană care inițiase și organizase totul.

Noaptea am petrecut-o tot în pădure. De data asta în bivuacuri, pe plutoane, cu plantoane și santinele. A doua zi, dimineața, urma să pornim la drum și ordinul fusese ca toată lumea să se culce devreme. Cred că, dacă ar fi avut un gornist, Buruiană l-ar fi pus să sune „stingerea", ca la cazarmă.

Lungit pe patul improvizat într-un camion, ascultam liniștea din pădure și mă gîndeam la Buruiană. Era primul comunist pe care îl vedeam acționînd și eram deosebit de împresionat de elocința sa simplă, de puterea sa de convingere, de spiritul său organizatoric. Doar, cu cîteva ore mai înainte cei șase sute de inși care alcătuiau detașamentul numai a ostași nu arătau. Și iată că omul acesta numai în cîteva ore ne organizase, ne echipase, ne înarmase.

— Dormi, domn' elev? întrebă în șoaptă Vanghele.

— Nu, Vanghele. Mă gîndesc.

— (!)

— Da' știi la ce mă gîndesc?

— La ce?

— Că, dacă toți *tovarășii* sînt ca Buruiană ăsta înseamnă că-s oameni faini.

Dimineața ne-am pornit, întreg detașamentul, în marș, pluton după pluton.

Drumul prin pădure a fost cel mai greu. Cu întreg echipamentul în spate, înaintam anevoie prin gropile și hîrtoapele a ceea ce fusese mai înainte poate ceva mai mult decît o simplă potecă. Trecuseră doar pe acolo tancuri, atelaje de artilerie, autocamioane, sute de căruțe, trecuseră pe de lăturea de el sute și mii de oameni.

După ce am ieșit în cîmp, plutoanele s-au refăcut și am mărșăluit ordonat, ca o adevărată unitate militară. În timpul deplasării, detașamentul nostru își spori efectivul cu soldații pe care îi întîlneam pe drum, răzleți de unitățile lor.

Cînd am ieşit din pădure, Vanghele, care mărşăluia în dreapta mea, îmi spuse :

— Mama mamei lor de ucigaşi! Bine că a venit ziua să le dovedim cît de dragi ne-au fost în anii cît timp le-am fost „aliaţi".

Vanghele a murit tocmai în Moravia, numai cu o săptămînă înainte de capitularea necondiţionată a Germaniei hitleriste. Dar din Ardeal şi pînă acolo, în Moravia, unde l-a găsit moartea, le-a dovedit cît de „dragi" ne fuseseră ei, hitleriştii, pînă a nu întoarce armele împotriva lor.

După ce am povestit Varvarei întîmplările despre care cititorii au luat cunoştinţă din capitolul anterior, ea m-a întrebat :

— Noi am primit înştiinţare că Bucur a fost executat în luna iunie. În iunie l-au împuşcat?

— Nu. În mai 1944.

— La sfîrşitul lui iunie i-au dat drumul de la spital lui Vlaicu. I-au dat drumul e un fel de a spune. Fiindcă, în realitate, l-au trimis acasă cu un însoţitor, ca pe orbi...

Soacră-mea era bolnavă în pat. În ziua cînd i s-a adus la cunoştinţă că Bucur a fost executat — i se comunicase oficial prin primar — căzuse ca trăsnită pe podelele primăriei. Şi-a revenit după cîteva ore, dar de atunci pentru mult timp a rămas cu nişte dureri de cap cumplite. Atunci cînd începea migrena nu-i ajutau nici antinevralgicele şi nici vreo altă doctorie. Durerile o apucau pe neaşteptate şi tot pe neaşteptate o lăsau. Slăbise mult, trăsăturile i se înăspriseră. Şi, nu ştiu de ce, dar în loc ca suferinţa comună să ne apropie, dimpotrivă, ne despărţi şi mai mult. Şi asta nu din vina mea. Adesea era nedreaptă cu mine, avea izbucniri de ură,

ca și cînd eu aș fi fost vinovată de moartea lui Bucur. Totuși, trebuie să știi, întrucît îmi dădeam seama că numai durerea o face să fie așa, n-o acuzam. Dimpotrivă, trebuie să-ți spun și aceasta, undeva, în sinea mea, o admiram. Pe Bucur nu l-a iubit, l-a adorat. Și atunci cînd a aflat că i l-au împușcat durerea a clătinat-o ca pe un copac furtuna, dar n-a doborît-o. Extraordinar cîtă forță există în femeia aceasta! Nu știu din ce fel de aluat este făcută.

Ți-am spus că atunci cînd i s-a comunicat la primărie că Bucur a fost executat soacră-mea s-a prăbușit ca trăsnită. Pe urmă, cînd au readus-o în simțiri, nu a plîns, nu s-a văietat, nu și-a smuls părul, așa cum ar fi făcut oricare altă mamă în locul ei. S-a sculat de jos, s-a uitat la primar, la Colțan, la notar — se nemeriseră să fie cu toții acolo — și le-a spus :

— Ucigașilor, mi-ați omorît fiul!... Ucigașilor!

A plecat. A venit acasă, s-a încuiat în camera ei și a rămas închisă douăzeci și patru de ore. Cînd a ieșit de acolo avea ochii roșii și umflați de cît plînsese. Dar încolo, nici un fel de slăbiciune. A început să se pregătească de drum.

— Unde te duci, mamă? am întrebat-o.

— Să-l caut, să-i aduc trupul și să-l înmormîntez în pămîntul unde odihnește tată-su și tot neamul nostru.

— Bine, mamă, dar cum crezi că ai să izbutești? Acolo e zonă, e frontul. N-au să-ți dea voie să te apropii măcar.

— Ba am să izbutesc. Ucigașii! Dacă mi-au omorît băiatul, încaltea să mi-l dea așa, mort. N-am să mă las de-ar trebui să fac nu știu ce.

— Atunci, dacă ești hotărîtă, să te însoțesc și eu. Amîndouă vom răzbate mai ușor.

— Tu, Varvară, să rămîi aici, să păzești casa.

A plecat. În prealabil a vîndut un juncan ca să aibă bani la ea. S-a întors după o săptămînă. Într-un sicriu plumbuit îl aducea pe Bucur. L-a înmormîntat în cimitir, la un loc cu moșii și strămoșii

lui. Deasupra mormîntului a pus un monument funerar. Atunci, în 1944, au fost săpate în marmură numai numele, anul, luna, ziua naşterii şi a morţii. Mai tîrziu inscripţia a fost completată astfel :

BUCUR VIŞINOIU
12 IUNIE 1914 — IUNIE 1944
EXECUTAT PE FRONTUL DIN MOLDOVA
DE CĂLĂII ANTONESCIENI PENTRU
ACTIVITATE ANTIFASCISTĂ.
FIE-I ŢĂRÎNA UŞOARĂ !

Textul necrologului a fost conceput de soacră-mea. De atunci s-au scurs optsprezece ani. Dar n-a trecut o zi fie iarnă, fie vară, fără ca ea să nu se ducă la cimitir. Dacă ai să ai timp, ar trebui să treci şi dumneata pe acolo. Aţi fost doar prieteni. Ai să-l găseşti uşor, singur. Mormîntul e împrejmuit cu grilaj de fier. Deasupra îşi apleacă ramurile o salcie plîngătoare. Sub umbra acesteia se află o bancă. Pe banca aceea se odihneşte soacră-mea după ce oboseşte trebăluind pe la mormintele ei, udînd florile, plivind buruienile. (Atîtea flori cîte sînt acolo n-o să găseşti la nici un alt mormînt.) Stă acolo pe bancă o oră, două, se uită la fotografia emailată a lui Bucur cu ochii uscaţi de lacrimi şi, din cînd în cînd, îi vorbeşte aşa :

„Băiatul meu... Ţi-au scurtat zilele ucigaşii. Băiatul meu... Băiatul meu!..."

Varvara se opri pentru o clipă, oftă, apoi continuă :

— Asta în ceea ce priveşte pe soacră-mea. În ceea ce mă priveşte...

Şi iarăşi se opri.

— În ceea ce vă priveşte?

— În ceea ce mă priveşte, am suferit şi eu mult. Dintr-un anumit punct de vedere, poate mai cumplit decît soacră-mea. Dar nu! Nu cred că o soţie poate suferi mai cumplit decît o mamă aşa cum este soacră-mea. În orice caz am suferit mult. Cum să-ţi explic? Dacă îţi aminteşti, ţi-am spus că, atîta vreme cît Bucur a fost închis, ca să-mi pot regăsi echi-

librul, am început să studiez și să mă lămuresc în problemele care îl preocupaseră pînă a nu fi arestat. Îți amintești?

— Desigur.

— Cînd l-au concentrat și din nou am rămas singură, am încercat să fac la fel. Dar de data asta însă n-am mai izbutit. Mai precis, n-am izbutit, în aceeași măsură, fiindcă echilibrul, întrucîtva, tot lectura mi-l dădea. Lectura și încă altceva : bucuria de a-i scrie în fiecare zi. Sau aproape în fiecare zi. Îi scriam pagini întregi și nu cred să mai fi fost un alt soldat care să fi primit atît de des scrisori și atît de cuprinzătoare. Îi scriam fiindcă numai așa izbuteam să nu mi se pară chiar atît de chinuitoare despărțirea de el. Să-ți explic : îmi era dor de prezența lui fizică. Îmi era dor de îmbrățișarea lui, îmi era dor de bărbăția lui. Da, îmi era dor. Dar mai dor îmi era de prezența lui spirituală. Îmi era dor să-l aud vorbind, să-i urmăresc gîndurile, să mă străduiesc să-i înțeleg raționamentele, argumentele care se înlănțuiau într-o logică de fier. Îmi era dor să visez împreună cu el. Fiindcă, trebuie s-o afli, Bucur știa să viseze. Unele din visele lui mă atrăgeau mai puțin, aș zice le *vedeam* mai puțin clar. Ochii închipuirii mele, miopi, nu știau să vadă atît de departe ca ai lui. De aceea, imaginile îmi apăreau neclare, confuze. Așa, spre pildă, lui Bucur îi plăcea să viseze cum va arăta omenirea cînd comunismul va birui în toată lumea. Pentru mine era ca o poveste frumoasă. Mă vrăjeau cuvintele, eram conștientă că va fi *minunat*, dar nu izbuteam să și *văd* imaginile pe care le flutura pe dinaintea ochilor mei miopi.

În schimb, erau alte vise pe care, visîndu-le împreună, izbuteam să le și *văd*. Lui Bucur i-ar fi plăcut mult să poată călători. Și, atunci cînd începea să viseze pe unde vom călători după război, vedeam orașele unde mă plimba cu închipuirea. Dar probabil că aceasta nu era un merit prea mare din partea mea, fiindcă Bucur nu spunea : vom vedea Florența, de pildă. Totdeauna,

temeinic informat, el adăuga ce anume vom vedea în Florența, sau altfel spus, ce anume merită să fie văzut, deși în exemplul acesta concret, la Florența se pare că totul merită a fi văzut.

Da, îmi era dor să visez împreună cu el. Și, fiindcă el era departe, visam singură despre ce vom face amîndoi cînd el se va reîntoarce. Visam și, în scrisorile pe care i le scriam, îi povesteam despre aceste vise. Scriindu-i mereu și mereu, îmi spuneam și totodată îmi făceam iluzia că, procedînd astfel, îl țin cumva legat de mine.

În anumite împrejurări și, poate, numai anumiți oameni, presimt primejdia. O presimt adesea, cu mult înainte ca nenorocirea să se abată asupra lor. Așa s-a întîmplat și cu mine. Am presimțit-o, aș zice, chiar din prima zi, cînd Bucur a plecat pe zonă. Și, atunci, cînd nenorocirea implacabilă s-a abătut asupra mea, asupra noastră, puțin a lipsit ca să-mi pun capăt zilelor. Gîndul că eram singură, că de acum înainte, pînă la capătul zilelor mele, voi fi singură, mă deznădăjduia. Știu la ce te gîndești. Mulți, dacă nu toți, atunci cînd pierd o ființă dragă par de neconsolat, convinși că nimeni, și în nici o împrejurare, nu o va putea înlocui. Dar zilele trec, uitarea se așterne, viața merge înainte.

Așa se întîmplă de obicei cu multă lume, cu toată lumea dacă vrei. Oamenii însă se cunosc așa de puțin! Și mai ales, poate, fiindcă în general, cei mai mulți fug de ei înșiși. Și atunci cînd nu te cunoști, cînd fugi de tine însuți e normal să se întîmple așa. Vreau să spun că e normal să uiți ființa care ți-a fost dragă, să cauți, dacă vrei, compensație. Dar eu mă cunosc, pe Bucur de asemenea l-am cunoscut bine, știam exact ce reprezentase el pentru mine, dacă vrei, ce anume compartimente ale sufletului meu aveau neapărat nevoie de el. Ei, dar mi se pare că nu m-am exprimat suficient de clar, da?

— Sînt foarte atent și încerc să vă urmăresc gîndul.

— Nu știu! Am totuși sentimentul că nu exprim exact ceea ce gîndesc. Ai putea crede că este o

contradicție între cele ce spun acum și cele afirmate mai înainte, de pildă că Bucur, silindu-mă să-l însoțesc pe piscurile cele mai înalte, mă obosea.

— Greșiți, nu văd nici o contradicție...

— Nici nu este. Și tocmai aceasta vreau să-ți explic. Că în ciuda acestor contradicții, aparente sau reale, Bucur îmi era necesar. Vreau, și poate voi izbuti, să fiu totuși mai clară.

Vreau să spun că eu, cunoscîndu-mă și cunoscîndu-l, știam totodată ce anume parte din sufletul meu se desăvîrșea, se împlinea prin dragostea lui, prin ceea ce era Bucur cel adevărat. Și fiindcă lucrul acesta îmi era foarte clar, atunci cînd mi l-au omorît, mi-a devenit nu mai puțin clar că deveniseм, sufletește, pentru toată viața infirmă. Înțelegi?

— Înțeleg, dar cred că totuși nu aveți dreptate. Viața dezminte cele ce spuneți

— Dimpotrivă, confirmă. Nu uita. Ai fost de acord cu mine că nu există doi oameni identici. Și cînd spun aceasta nu mă refer la o identitate fizică exterioară. Mă refer, exclusiv, la identitatea sufletească. Acum mai ești sau nu de aceeași părere?

— Sînt, evident ! Sînt de acord că poate să existe o identitate fizică perfectă — la niște frați gemeni, de pildă —, dar nu mi s-a întîmplat să întîlnesc — și nu cred să existe — doi oameni care să aibă o structură sufletească identică.

— Ei bine, dacă ești de acord cu aceasta, atunci trebuie să accepți că, de vreme ce nu poate să existe un altul, întru totul asemănător omului meu, și de vreme ce Bucur complinea, întregea aria mea spirituală, pierzîndu-l, din acest punct de vedere am devenit infirmă.

— Dacă toți oamenii ar gîndi la fel, viața ar deveni imposibilă. Dar, din fericire, natura a avut grijă să-l înzestreze pe om cu capacitatea de a uita.

— Fără îndoială ! Dar ceea ce ți-am spus acum este valabil numai în cazul acelor indivizi care nu fug de ei înșiși, care se cunosc. Și nici măcar la toți aceștia. Împotriva anumitor infirmități fizice, omul a inventat proteze. Și împotriva infir-

mităților spirituale de felul acelora de care ți-am vorbit există proteze. Iubești un bărbat atît de mult, încît simți că este o parte din tine. Și într-o zi moare. Ți-l ucid. Odată cu el moare și ceva din ființa ta. Și iată că acum nu mai ești nici tu întreagă. Un mădular de al tău, care nu e nici mînă, nici picior și nici vreo altă rotiță vizibilă din complicata mașinărie care se numește ființă umană, nu mai funcționează. Ce se întîmplă în acest caz? Se întîmplă ce se întîmplă atunci cînd îți pierzi o mînă, un picior etc. Îți pui proteză. Numai că o asemenea proteză nu se cumpără și nici nu te duci să ți-o fixeze medicul. În asemenea împrejurări cauți sau aștepți și, pînă la urmă, proteza apare singură. Eu însă am avut totdeauna oroare de contrafaceri, și din cauza aceasta ideea protezei nu mi-a surîs. Și trebuie să știi că viața mi-a oferit șansa de a întîlni nenumărate posibile proteze. Am și încercat. Dar niciodată nu m-am putut obișnui. Niciodată nu am putut să *uit* că, de fapt, e doar o proteză. Așa că am renunțat și am rămas pe mai departe singură.

— Îmi îngădui o întrebare. Totuși v-ați recăsătorit. Aveți un soț. Vă rog să-mi iertați indiscreția: îl iubiți?

Varvara s-a uitat la mine clipind mărunt de parcă i se încețoșaseră dintr-o dată privirile.

— Ți-am spus că nu m-am putut obișnui cu proteza și că, refuzînd să port una, am rămas singură. Acesta este adevărul. Cu timpul m-am obișnuit. Dar la început, în primele săptămîni după ce am aflat că pe Bucur îl împușcaseră, a fost îngrozitor. Aici, în casa aceasta, totul îmi amintea de el. Am știut că va trebui să plec, și încă repede. Totuși, nu mă puteam hotărî s-o las singură pe soacră-mea. N-am iubit-o niciodată. Aș minți dacă aș afirma contrariul. Dar am respectat-o și, ți-am spus, o admiram pentru cerbicia ei. Dar îmi era și milă de ea. Se spune că lacrimile ușurează. Și este adevărat. Dar ea nu plîngea de parcă n-ar fi

putut plînge (O singură dată am văzut-o plînsă, nu plîngînd.) Şi tocmai pentru că nu plîngea pentru că, poate, nu putea plînge, mi-a fost milă de ea. Din acest motiv îmi amînam mereu plecarea. În definitiv, era mama lui Bucur. Mă mustra, dacă vrei, conştiinţa s-o las singură, cu durerea ei cumplită, şi pe deasupra bolnavă. (Mă refer la durerile de cap care o încercau din ce în ce mai des.) Îmi amînam plecarea, dar n-am renunţat o clipă la hotărîrea de a părăsi casa aceasta definitiv.

Ce-aveam să fac după aceea, nu-mi era foarte clar. Adică, nu-mi era clar dintr-un anumit punct de vedere. Nu-mi era clar în ce fel aveam să-mi cîştig existenţa, fiindcă nu voiam să mă întorc la ai mei, ca să mă hrănească şi să mă îmbrace tata. Avea el destule greutăţi cu fraţii mei mai mici. Aici, de bine de rău, existenţa îmi era asigurată fără să depind de soacră-mea. Salariul meu de învăţătoare — Inspectoratul şcolar aprobase numirea mea ca suplinitoare la şcoala din sat — cumva îmi ajungea. De ce anume trebuia să mă apuc după ce aveam să plec de aici nu ştiam. Totuşi nu-mi făceam prea multe griji. Murise atîta omenire pe front, încît o slujbă în oraşul meu natal, oricum, tot aveam să găsesc.

Nu aceasta era problema care mă frămînta cel mai mult. Vreau să spun, nu problema existenţei materiale. Mă preocupa să ştiu *altfel* ce voi face. Mai precis, ce trebuia să fac spre a-mi regăsi echilibrul moral pe care pe de altă parte simţeam că, prin moartea lui Bucur, îl pierdusem definitiv.

Cît timp trăise el, cît timp îl ştiusem pe front, lectura, studiul fuseseră pentru mine un fel de evadare din prezentul care — aceasta în legătură cu Bucur — nu-mi oferea decît nelinişte şi spaimă. Evadam pregătind bibliografii, fişe, sinteze etc., de care ştiam că Bucur sigur va avea nevoie atunci cînd avea să se reîntoarcă acasă. Dar Bucur murise, fusese ucis. Toată munca mea devenise inutilă, în mod inutil îmi iroseam timpul luni de zile. Ce trebuia să fac acum? Să reiau studiul pentru

propria mea satisfacţie ? Nu puteam, pur şi simplu, fiindcă nu-mi producea nici un fel de plăcere. Ceva totuşi trebuia să fac, fiindcă nu puteam nici să plutesc ca o frunză pe apă, la voia întîmplării. Trebuia, cît de cît, să-mi găsesc un suport moral, altfel singurătatea m-ar fi doborît şi — îmi dădeam seama — aş fi sfîrşit prin a mă sinucide.

Dar eu nu vream să ajung acolo. Sinuciderea mi se pare fapta cea mai absurdă şi faţă de sinucigaşi nu simt decît dispreţ. Or, dacă nu voiam să ajung pînă acolo, trebuia neapărat să-mi găsesc busola, neapărat pînă nu mă dobora singurătatea. Cum să-ţi explic ? Eram singură, mai precis singurătatea îşi făcea simţită prezenţa în orice clipă, tocmai fiindcă amintirea lui Bucur era mereu vie : în mine, în jurul meu. Vreau să spun, că îmi lipsea facultatea de a-l putea uita. Tocmai de aceea era absolut necesar să încetez de a fi aidoma frunzei care pluteşte pe apă la voia întîmplării.

Gîndurile acestea m-au frămîntat pînă într-o zi... În ziua aceea iarăşi mi-am pus întrebarea pe care de altfel mi-o mai pusesem. Pînă acuma ea sunase aşa : „Oare ce hotărîre trebuie să iau ca să mă salvez, ca să nu ajung la sinucidere ?". De data asta m-am întrebat altfel : „Oare ce hotărîre trebuie să iau ca să mă salvez, dar în acelaşi timp şi Bucur — dacă ar trăi — să fie mulţumit de mine ?". Răspunsul a venit imediat clar, simplu, atît de clar şi atît de simplu, încît m-a mirat că nu-mi trecuse pînă atunci prin minte : „Să merg pe drumul lui !"

Poate te-ai întrebat : de vreme ce, teoretic, împărtăşeam convingerile lui Bucur, de ce am rămas în afară, neangajată în luptă ? Mai întîi, lucrul acesta nu a depins numai de mine, de voinţa mea. Ba aş zice, nu în primul rînd de mine. Dacă îţi aminteşti, atunci cînd, îngrozită de soarta lui, i-am atras atenţia că la Siguranţă se torturează, Bucur mi-a răspuns :

— Ştiu, Vari ! Tu nu poţi îndura suferinţa fizică.

Ei, da! Bucur mă cunoştea mai bine decît credeam eu că mă cunoaşte. El şi-a dat seama că dacă m-ar fi atras în acţiune, şi pe urmă aş fi căzut, nu aş fi găsit în mine forţa necesară ca să rezist schingiuirilor la Siguranţă. Dar aşa fusesem cîndva. Acum însă nu mai eram. Între timp se întîmplase ceva groaznic, ireparabil: murise Bucur. Mi-l omorîseră. Acum, mi-am zis, oricît de crunte ar fi fost suferinţele care ar trebui să le îndur, nu ar putea depăşi ca intensitate pe cele cauzate de moartea lui. De aceea mă simţeam în stare să le înfrunt. Acum simţeam în mine forţa necesară de a adăuga convingerilor teoretice hotărîrea de a acţiona.

Dar cum? Ce trebuia să fac? Desigur, în primul rînd să plec din Sărăcuţi. Să mă întorc în oraşul meu şi să caut pe careva din foştii lui tovarăşi. Cu alte cuvinte, se punea problema să iau legătura cu partidul sau cu cercurile antifasciste. Dar cum? Nu era de loc uşor. Legea conspiraţiei îl oprise pe Bucur să-mi dezvăluie vreun nume. Pe cei cîţiva care fuseseră în casa noastră el mi-i prezentase cam aşa: „Uite Vari, pe Luca, un bun prieten al meu". Sau: „Ea e Vari, soţia mea. Faceţi cunoştinţă". Musafirul îmi strîngea mîna şi-mi spunea un nume: Ion, sau Gheorghe, sau Dan. Nume închipuite. Care erau însă cele adevărate şi unde puteau fi găsiţi aceşti oameni habar nu aveam. Totuşi, esenţialul era să plec din Sărăcuţi, să mă întorc în oraşul meu. Acolo, într-un fel sau altul, pînă la urmă, poate chiar la facultate, tot aveam să stabilesc o legătură.

Numai că a părăsi Sărăcuţii se dovedi a fi un lucru deloc uşor de realizat. Mai întîi, din cauza soacră-mi care tocmai atunci a căzut la pat. A zăcut vreo trei săptămîni. Nu a fost ceva grav. Cumva, a fost la ea o istovire a voinţei. Fără a fi paralizată nu era capabilă nici de cel mai neînsemnat efort. Nici măcar să vorbească nu era în stare. Timp de trei săptămîni a fost ca un copil nevolnic. Şi întocmai ca pe un copil nevolnic a

trebuit s-o îngrijesc timp de trei săptămîni. Am uitat să-ţi spun, că aproape tot timpul a dormit de parcă ar fi fost supusă unei cure de hipnoterapie.

Într-o zi, s-a ridicat din pat sănătoasă de părea că nici n-ar fi fost bolnavă. S-a dus întins în grădină să plivească buruienile şi să stropească brazdele.

Două zile mai tîrziu, iarăşi s-a întîmplat ceva care m-a împiedicat să plec. L-au trimis acasă pe Vlaicu.

— Îmi amintesc precis ziua aceea, continuă Varvara. Era dimineaţa. Şi eu şi soacră-mea ne pregăteam să plecăm la şcoală. Aşa se întîmpla în fiecare dimineaţă. Plecam împreună. Soacră-mea mergea totdeauna puţin înaintea mea, înaltă, dreaptă şi călcînd apăsat cu pasul ei hotărît, bărbătesc, iar eu după ea, grăbindu-mă să nu rămîn prea mult în urmă. Nu ne vorbeam. Cîteodată se întîmpla să mă întrebe ceva fără importanţă. Îi răspundeam monosilabic, fiindcă îmi dădeam seama că, de fapt, nu simte dorinţa să stea de vorbă cu mine. Dacă totuşi întrebase o făcuse numai fiindcă în prealabil îşi pusese asta în minte şi, ca să-şi poată depăna mai departe gîndurile, era nevoie ca eu să-i răspund.

Şi, cum îţi spuneam, ne pregăteam să plecăm la şcoală. Soacră-mea a încuiat uşa de la tindă. Pluto ne-a condus pînă la poartă şi am ieşit în uliţă. Abia am făcut cîţiva paşi cînd dinspre capătul celălalt i-am văzut. I-am observat, cred, amîndouă în acelaşi timp. Mergeau prin mijlocul drumului : Vlaicu şi însoţitorul său. Soacră-mea s-a oprit, mi-a luat braţul şi s-a rezemat pur şi simplu de mine, ca să nu cadă. Era acum palidă ca în ziua cînd aflase de moartea lui Bucur şi bărbia îi tremura uşor.

— Varvară, tu !... Varvară, tu !... Cel înalt, nu e Vlaicu ?

—Da, mamă, parcă ar fi Vlaicu !

Am încremenit amîndouă locului, aşteptîndu-i. Cel înalt era, într-adevăr, Vlaicu. Însoţitorul său, mult mai scund şi mult mai în vîrstă, avea mustăţi tătăreşti, aproape albe. Amîndoi erau îmbrăcaţi cu uniforme boţite, scoase parcă atunci de la etuvă şi peticite. Pe cap purtau bonete slinoase şi decolorate. A lui Vlaicu, ridicol de mică, abia îi acoperea creştetul capului.

Dumnezeule, cum arătau! Parcă se întorceau din prizonierat. Umblaseră mult pe jos şi erau atît de frînţi de oboseală, încît nici măcar apropierea de casă nu mai era în stare să-i insufle lui Vlaicu măcar atîta dram de energie cît era nevoie ca să poată grăbi pasul.

Dar toate acestea, în fond, nu erau decît amănunte aproape fără importanţă. Esenţialul, în ceea ce priveşte pe Vlaicu, era altceva. Dar nu eu, ci soacră-mea fu aceea care înaintea mea îl sesiză: esenţialul, mai precis, ceea ce te izbea la Vlaicu era mersul. Se deosebea profund de al însoţitorului său. Acesta mergea tîrîndu-şi puţin picioarele, fiindcă era obosit, dar mergea, aşa cum merg toţi oamenii. Vlaicu, în schimb, mergea de parcă abia atunci învăţase s-o facă. Un mers rigid, mecanic, dar în acelaşi timp ezitant. Mergea aşa de parcă articulaţiile de la glezne, poate şi de la genunchi, nu funcţionau cum trebuie. Privindu-l cum se mişcă, aveai impresia că pornise abia după un mare efort, că acum nu se mai putea opri şi că, dacă l-ai împinge doar cu un deget, s-ar prăbuşi dintr-o dată. Avea în mersul său ceva din mersul unei fantoşe mecanice.

Ţi-am spus că nu eu, ci soacră-mea a fost aceea care şi-a dat mai întîi seama cît de ciudat, cît de tragic îi era mersul. Tot ea a fost aceea care a observat, înaintea mea, că Vlaicu nu numai în ceea ce priveşte mersul, dar şi psihic, nu mai era acelaşi. Şi nu e de mirare. O mamă simte şi vede în împrejurări cînd oricare alt om rămîne surd şi orb. În ceea ce mă priveşte am băgat de seamă

schimbarea abia în clipa cînd soacră-mea, care continua să rămînă agățată de brațul meu, a strigat :

— Vlaicule !... Băiatul meu, Vlaicule !...

Și știi cînd a strigat așa ? În clipa cînd cei doi erau pe punctul de a trece mai departe de noi fără să ne bage în seamă. Da, chiar așa s-a întîmplat. Te rog, închipuie-ți scena : noi îi așteptam să se apropie. Îi așteptam, fiindcă soacră-mea, de emoție, nemaifiind în stare să mai facă un singur pas, se agățase de brațul meu cu amîndouă mîinile. Și iată că ei se apropie mereu, soldatul cu mustățile tătărești colilii, ca un om care a străbătut un drum lung, Vlaicu pășind un pic țopăit ca o fantoșă mecanică. Iată-i la douăzeci de pași, la zece, la mai puțin. Vlaicu nu ne vede... Privește undeva înainte. Ba nu, ne vede, deoarece noi, stîndu-i în drum, atunci cînd ajunge în dreptul nostru, ne ocolește.

Abia acum soacră-mea a strigat :

— Vlaicule !... Băiatul meu, Vlaicule !...

Dar el nu s-a oprit. Parcă nu ar fi auzit. S-a oprit în schimb însoțitorul lui. O clipă ne-a cercetat pe amîndouă cu privirea, apoi ne-a întrebat :

— Cine sînteți dumneavoastră ?

— E mama lui, i-am explicat.

Atunci soldatul a făcut cîțiva pași grăbiți spre Vlaicu și l-a apucat de braț.

— Ian stai, măi camarade. Uite-o pe maică-ta.

Docil și absent, Vlaicu s-a lăsat îmbrățișat. Privind peste umărul ei departe, cu ochii rătăciți ? Cu ochii numai triști ? Cu ochii rătăciți și triști ? Nu știu !

— Ce i-au făcut, om bun ? întrebă soacră-mea, ținîndu-l pe Vlaicu strîns îmbrățișat.

— E șocat, mamă ! o lămuri bătrînul soldat.

— Ce-au făcut din el, ce-au făcut din el !

— Soarta ! Blestemată mai e și soarta omului ?

— Să mergem acasă, mamă, i-am propus.

Nu l-a mai îmbrățișat. Și-a petrecut brațul pe după umărul lui și am pornit spre casă. Vlaicu se lăsă condus, tot atît de docil, tot atît de absent.

După ei mergeam eu și bătrînul soldat cu mustăți tătărești.

— Dar cum s-a întîmplat ? l-am întrebat.

— V-am spus. A fost șocat.

— Mi-ai spus-o. Dar cum ? În ce împrejurare ?

— Asta nu mai știu. Eu fac serviciul la un spital militar de zonă interioară din București. Fac de gardă. Ca mine de bătrîni mai sînt și alții. M-au chemat ieri la cancelarie și mi-au spus că va trebui să însoțesc pînă acasă pe unul ce a fost șocat, dar mai mult de atîta nu mi-au spus și nici mie nu mi-a trecut atunci prin minte să întreb cum și în ce împrejurare i s-a întîmplat necazul. Mi-au dat foi de drum, subzistență pe două zile pentru amîndoi și am plecat încoace.

Soacră-mea mergea înainte cu Vlaicu și mereu o auzeam căinîndu-se :

— Ce-au făcut din tine, băiatule !... Ce-au făcut din tine, tîlharii !...

Dar Vlaicu n-o auzea, n-o recunoștea. Nu mă recunoscuse nici pe mine. Pluto a sărit pe el schelălăind de bucurie, dar Vlaicu n-a schițat nici un singur gest de mîngîiere. Știu eu ? Poate, dacă în locul lui Pluto ar fi fost un alt cîine, de pildă Leu al lui Colțan, Vlaicu s-ar fi lăsat sfîșiat fără să încerce măcar un singur gest de apărare.

— Du-te, Pluto, du-te ! În loc să te bucuri, ar trebui să plîngi, bătrînule ! Uite ce au făcut tîlharii din stăpînul tău...

A fost atunci pentru prima oară cînd soacră-mea a vorbit lui Pluto ca unui om. După aceea s-a deprins să stea de vorbă cu el mai mult decît cu mine. Ei, dacă ai fi putut-o auzi și mai ales dacă l-ai fi putut vedea pe cîine cu cîtă atenție o asculta, ai fi jurat că o înțelege. Dar nu despre aceasta vreau să-ți vorbesc. Ci despre Vlaicu, despre soacră-mea, despre mine.

Cînd Vlaicu plecase de acasă fusese un bărbat voinic, frumos, debordînd de sănătate și, dacă vrei, de optimism. Se întorcea acum o epavă omenească. Bucur era mort, Vlaicu un neom. Doi băieți avu-

sese soacră-mea şi iată că acuma, de fapt, nu-i mai rămăsese nici unul. Dar nu plîngea. Pe femeia aceasta, extraordinară în felul ei, care a avut nenorocul să-şi piardă în împrejurări tragice soţul şi fiii, natura o pedepsise parcă să nu poată plînge. O bîntuia şi îi sfîrteca inima durerea, deznădejdea o tălăzuia, dar ochii ei rămîneau uscaţi, lipsiţi de izvorul lacrimilor. Nu plîngea şi nici nu se lăsa doborîtă. Eu mă uitam la Vlaicu, plîngeam, mila îmi sfîşia inima şi nu eram bună de nimic. Ea, în schimb, nu-şi pierduse capul, obişnuita energie. Nu fusese în viaţa ei infirmieră, dar instinctul ei de mamă o învăţă să devină una foarte bună. Numai în cîteva minute ea intuî boala lui Vlaicu mai bine decît am fost eu în stare într-o săptămînă.

Mai întîi, fiindcă amîndoi erau plini de praf — de la gară veniseră pe jos —, îl dezbrăcă de veston, îi puse săpunul în mînă şi turnă apă. Vlaicu înţelese. În conştiinţa lui nu era totuşi o beznă desăvîrşită. S-a spălat cu mai puţină îndemînare decît un copil de cinci ani. Pe urmă, cînd soacră-mea i-a întins prosopul, l-a luat, dar n-a ştiut ce anume să facă cu el. Numai după ce a început ea să-l şteargă, a continuat singur. Una din caracteristicile bolii lui consta în aceea că era incapabil pînă şi de cea mai elementară iniţiativă. Asta atunci, la început. De pildă, oricît de flămînd ar fi fost, dacă nu-i puneai lingura sau furculiţa în mînă şi dacă nu-l ajutai de cîteva ori s-o ducă la gură, putea să stea în faţa farfuriei pline, fără să-i vină în minte ce trebuie să facă spre a-şi potoli foamea.

După ce i-a văzut spălaţi pe amîndoi, soacră-mea i-a poftit la masă.

— V-o fi foame, bieţii de voi ! se adresă bătrînului soldat.

— Ne este, mamă, cum să nu ne fie. De la spital ne-au datără hrană rece. Nişte slănină şi nişte pîine. Slănina era cam rîncedă şi sărată potroacă, iar pîinea, pesmete nu pîine, dar decît să-ţi chioräie maţele de foame tot mai bine să ai cu ce să

ţi-o potoleşti. Numai că în tren, trudit cum eram, am adormit. Cînd m-am trezit, ia sacul de merinde de unde nu-i. Îl şterpelise careva. Dar nu mi-a părut rău. Mi-am zis : dacă ăla s-a lăcomit la merindea unui soldat, apăi trebuie că a fost tare flămînd.

Soacră-mea le-a pus mîncarea dinainte. Vlaicu se uita la farfurie, nările adulmecau aroma, după ochi se cunoştea cît de foame îi este, dar să pună mîna pe lingură nu-i venea. A început să mănînce, să înfulece, abia după ce soacră-mea i-a arătat ce trebuie să facă.

Spuneai că, atunci cînd i s-a întîmplat nenorocirea, Vlaicu şoptea într-una ceva de neînţeles şi că mereu îşi ştergea fruntea cu dosul palmei. Cînd ni l-au trimis acasă tăcea tot timpul. În schimb, continua să-şi şteargă mereu şi mereu fruntea. Gestul era atît de mecanic, atît de uniform, şi atîta se repeta la nesfîrşit, încît, la început, evitam să-l privesc, fiindcă, pur şi simplu, mi se făcea rău. Dar m-am obişnuit repede. M-am obişnuit şi am preluat atribuţiile de infirmieră de la soacră-mea. Ea a acceptat, poate fiindcă şi-a dat seama că în unele privinţe mă pricepeam mai bine decît ea.

— Iertaţi-mă că vă întrerup. Bine, v-aţi transformat în infirmieră, dar dumneavoastră sau mama lui n-aţi consultat un specialist ca să vă convingeţi dacă există sau nu şanse de vindecare ?

— Cum îţi poţi închipui că n-am făcut-o ? L-am dus la Bucureşti, la un psihiatru, cel mai bun. La profesorul Răducanu. Cred că ai auzit de el. L-a consultat, l-a internat la el în clinică pentru diverse analize. Rezultatul ? Profesorul ne-a explicat — mie şi soacră-mi — că nu este exclus ca după un oarecare timp să-şi revină. Ne-a mai spus că ar putea fi mai categoric în ceea ce priveşte posibilitatea vindecării dacă ar cunoşte cauza şocului. În privinţa aceasta însă noi nu ştiam nimic. Am aflat de la dumneata. Şi abia acum încep să-mi explic unele lucruri care atunci mi se păreau de neînţeles.

Ne-am întors de la București cu unele recomandări în ceea ce privește alimentația, cu medicamente și cu ceva speranțe. Ca să fiu sinceră, speranțele le-a monopolizat pe toate, soacră-mea. În ceea ce mă privește, abia după consult am devenit cu adevărat sceptică.

Mult timp Vlaicu continuă să nu ne recunoască. Dacă îl strigam, numele nu-i spunea nimic. Dacă îi vorbeam, nu ne auzea. Ca să-i atrag atenția că mă adresam lui, trebuia să-i pun mîna pe umăr. Se uita atunci la mine cu ochii lui buimaci. Nu mă înțelegea, deși de auzit, auzea. Dar se părea că undeva, în bezna din el, se rătăcise definitiv noțiunea *vorbire*. E posibil că pentru el cuvintele erau doar niște sunete venite dinafară, lipsite de orice fel de semnificație, cum poate lipsite de orice semnificație i se păreau lătratul lui Pluto, măcăitul rațelor, cîntecul cocoșului și toate celelalte zgomote care îl invadau din lumea de afară. Faptul că nu vorbea putea să însemne că uitase sensul cuvintelor sau, dacă vrei, că uitase, cu desăvîrșire, vocabularul. Dar tot așa de bine putea să însemne că își pierduse pur și simplu graiul. Adevărul nici astăzi nu știu care a fost.

...Și zilele treceau. Fără să observăm nici cea mai mică ameliorare în starea lui. Atîta doar : că, treptat, ochii, întrucîtva, începură să înlocuiască graiul. Așa, spre pildă, urmărindu-i privirea vag concentrată am descoperit că îi place să stea într-un fotoliu la fereastră și să privească soarele cînd apune.

De altfel, în general, îi plăcea să stea la fereastră. Îmi dădeam seama dacă un lucru îi făcea sau nu plăcere, dacă îl impresiona cît de cît ceva sau îl lăsa impasibil, după luminițele care se aprindeau și se stingeau în privirile lui. Luminițele constituiau limbajul lui, bineînțeles unul tare rudimentar.

Cînd îl luam de mînă și-l duceam pînă la fotoliu se aprindeau luminițele. Stătea acolo ore întregi. Se vedea de acolo ulița, apoi șoseaua națio-

nală și panorama dezolantă a jumătate din sat. (Spun dezolantă pentru că acum optsprezece ani în Sărăcuți nu existau decît șase case zidite din cărămidă și acoperite cu tablă sau olane : primăria, școala, postul de jandarmi, casa primarului și încă două ale unor chiaburi. Toate celelalte erau ridicate din chirpici și acoperite cu stuf. Astăzi, pe puțin, jumătate din case sînt noi.)

Vlaicu stătea la fereastră și privea. Dar oare vedea ceva ? Vedea autocamioanele care treceau din cînd în cînd pe șoseaua națională? Vedea oare vitele costelive cînd se întorceau seara de la păşune? Vedea oare țîncii care se jucau în praf? Vedea el toate cîte se întîmplau pe uliță sau în curțile oamenilor? După privirea ochilor săi, năucă, somnambulică, se părea că nu. Dar atunci de ce se aprindeau luminițele în ochii lui ori de cîte ori îl duceam să stea la fereastră ? Sau poate mă înșelam și numai mi se părea că se aprind ?

Așa mă întrebam atunci. Dar astăzi știu precis că nu mă înșelam. Astăzi știu precis că în bezna de sub frunte-i, anumite licăriri se încăpățînau să nu se stingă. Sau poate, invers, unele licăriri abia începeau să se aprindă? Cred că mai curînd aceasta este explicația. Fiindcă pe măsură ce zilele treceau luminițele din priviri începură să se aprindă și atunci cînd o vedea pe soacră-mea sau cînd mă vedea pe mine.

— Vlaicule, băiete, sînt eu, mama ! îi vorbea ea deznădăjduită. Nu mă recunoști?

Vlaicu nu-i răspundea. Se uita numai la ea cu ochii lui haotici și în ei se aprindeau și se stingeau luminițele, în timp ce cu mîna își ștergea mereu și mereu fruntea.

— Sînt mama! Ea e Varvara, asta e casa noastră, casa ta, măi băiatule drag și nenorocit, stăruia soacră-mea cu un fel de încăpățînare deznădăjduită.

Dar minunea nu se întîmpla. Vlaicu rămînea mut. Speranța că îl va auzi răspunzînd : știu că tu ești mama, știu că ea este Vari, se risipea.

Luminițele i se mai aprindeau în priviri atunci cînd vedea soldați. Și de acolo, de la fereastră, se întîmpla nu de puține ori să-i vadă. Erau soldați veniți în permisie sau soldați care, trimiși fiind în vreo delegație, se abăteau pe acasă pentru cîteva ore. Cu toate acestea, în afară de luminițele care se aprindeau și se stingeau, nimic altceva prevestitor de mai bine.

Luminițele i se aprindeau și atunci cînd mă vedea citind. Se uita la mine, la carte cu ochii lui haotici, parcă se străduia să înțeleagă ce legătură există între mine și obiectul pe care îl țin în mînă. Într-o zi i-am zis :

— Vlaicule! asta este o carte.

Și i-am pus-o în mînă. A luat-o, a sucit-o pe toate părțile.

— Deschide-o! l-am îndemnat.

Nu m-a înțeles sau, dacă da, pesemne că nu știa ce înseamnă a deschide o carte. I-am deschis-o.

— Citește ! E o carte foarte frumoasă, l-am îndemnat, deși rațional, ceea ce făceam mi se părea absurd.

Vlaicu își trecu palma peste textul tipărit ca și cînd ar fi vrut să pipăie semnele negre. Dar fiindcă nu le simți asperitatea, continuă să mîngîie pagina pînă cînd scăpă din mînă cartea. Nu se plecă s-o ridice. De altfel sînt convinsă că în clipa următoare și uitase de ea.

Am ridicat-o și am început să citesc tare. Din cînd în cînd mă uitam pe furiș la el. Privea afară pe fereastră cu ochii de totdeauna și neobosit își ștergea fruntea cu dosul palmei. Fusese doar o speranță repede spulberată. Nu descopeream nici un fel de indiciu care să mă facă să cred că lectura îl interesa măcar cît de cît.

Ei, dar cîte asemenea metode n-am încercat. Dar nimic. Și așa trecură zilele fără ca în starea sa să survină vreo îmbunătățire vizibilă. Pînă într-o după-amiază. Mai degrabă pînă într-un amurg,

Vlaicu stătea în fotoliu la fereastră şi privea cum apune soarele. Eu citeam. Soacră-mea torcea nişte lînă.

Şi deodată am auzit :

— Mamă, ce frumos apune soarele !

Vorbise Vlaicu. Soacră-mea s-a făcut dintr-o dată palidă şi i-au dat lacrimile. Ea, care n-a plîns nici cînd a primit cele mai cumplite lovituri, acum lăcrima. Scăpase furca şi mîinile îi zăceau în poală, parcă fără viaţă. Eu eram atît de uluită şi atît de bucuroasă, încît încremenisem pur şi simplu.

Şi de data asta soacră-mea se dovedi aceeaşi femeie energică şi plină de tact. Cu o voce care nu trăda lacrimile — Dumnezeu ştie de unde găsea ea atîta putere — îi răspunse :

— Acum, la început de septembrie, toate apusurile sînt frumoase, băiatule.

— Dar răsăriturile, mamă ?

— Răsăriturile sînt şi mai frumoase. Ai să vezi mîine dimineaţă.

Vlaicu vorbise fără să se uite la noi. Privea pe fereastră soarele care apunea dincolo de orizont. Privea cu braţele cruce la piept, ca şcolarii, cu un fel de zîmbet trist în colţul gurii, aplecat puţin înainte, vrînd parcă să nu piardă ceva din măreţia spectacolului.

— Şi tu, Vari, ce faci ?

— Nimic deosebit, Vlaicule. Ce-am făcut totdeauna. Doar ştii !...

— Mamă...

— Da, băiatule.

— Am fost tare bolnav, aşa-i ?

— Acuma eşti sănătos.

— Mamă, tu ştii că eu am fost mort ?

Iarăşi ni s-a strîns inima la amîndouă.

— Ai fost numai bolnav, dragul meu.

— Mamă, am fost mort. Îţi spun că am fost mort, se îndîrji el. În ce lună sîntem azi ? În ce an ?

— Sîntem la începutul lunii septembrie din anul 1944.

— Septembrie... Va să zică au trecut numai trei luni ! Războiul s-a terminat, Vari ?

— Într-un fel s-a terminat. Antonescu şi clica lui au fost arestaţi şi acum armata noastră luptă alături de ruşi ca să elibereze ţara de nemţi.

— Adevărat ? se bucură, dar cu îndoială.

— Adevărat !

— Şi toate astea s-au întîmplat numai în trei luni... cît timp am fost mort!

Nu i-am răspuns : nici eu nici soacră-mea. Amîndouă simţeam şi gîndeam acelaşi lucru : că ne-am bucurat prea devreme, că încă nu era definitiv vindecat.

— Ce straniu e apusul ăsta de soare ! Apoi imediat, cu reproş parcă : eu ştiu ce gîndiţi voi, mamă, Vari.

— Nu avem timp acum să ne gîndim, băiatule. Acum doar ne bucurăm.

— Adineauri, cînd v-am spus că trei luni am fost... mort, voi v-aţi gîndit : bietul de el ! Are mintea încă rătăcită. Dar să ştiţi ! Nu aveţi motiv de nelinişte. Fiindcă acuma sînt deplin sănătos. Ceea ce eu numesc moarte, voi o numiţi boală. Adică şi medicina tot aşa o numeşte. Un om moare numai atunci cînd survine moartea fizică ? Dar oare nu există şi o altfel de moarte ? Atunci cînd conştiinţa se întunecă, atunci cînd dă acolo năvală bezna deplină ? Ce am făcut eu în aceste trei luni ? Nu ştiu nimic ! Nu păstrez nici o amintire. Ce s-a întîmplat cu mine în clipa cînd mi-am pierdut cunoştinţa ? Cum am ajuns acasă ? De cît timp sînt aici ? Nu ştiu. Nimic nu ştiu din toate acestea. Trei luni de zile am trăit în nefiinţă, fiindcă n-am mai avut conştiinţă. Adică în moarte.

Între timp soarele apusese. A plecat de la fereastră şi a ieşit în curte. L-am auzit vorbind cu Pluto. Pe urmă, dînd bineţe peste gard unei vecine. Eu şi soacră-mea, complice, îl urmăream cu privirea, ascunse înapoia perdelelor. Ca să nu ne observe, ca să nu se jeneze. Acum iarăşi ne bucuram. Ne bucuram de fiecare lucru pe care-l făcea şi care

constituia pentru noi o dovadă că își revenise. A scos o găleată de apă din fîntînă și a turnat-o în jgheabul unde se adăpau vitele. A luat un tîrn și a început să mătură bătătura. Nu s-a întors în casă decît atunci cînd s-a întunecat de tot.

— Mi-e foame, mamă.

— Ți-e poftă de ceva, dragă băiatule?

— Parcă aș mînca niște jumări de ouă.

A mîncat cu poftă. Dar tot timpul a fost cu gîndul dus. După aceea, iarăși s-a dus să stea în fotoliu și să privească noaptea prin fereastra deschisă.

— Culcați-vă. Eu am să mai rămîn un pic. Voi nu știți ce înseamnă să privești, noaptea, cerul, stelele și să fii conștient că faci aceasta. Să-ți spui : ce noapte minunată, și să fii conștient că e într-adevăr o noapte frumoasă.

Soacră-mea a mai stat puțin, pe urmă, istovită de emoție și bucurie, s-a dus să se culce. Am intrat și eu aici la mine, deși nu-mi era somn. Am deschis o carte să citesc. Dar n-am izbutit. Eram bucuroasă că Vlaicu își revenise. Mă bucuram mai ales pentru soacră-mea. Pierduse un fiu, dar îl regăsise pe celălalt.

„Mai rămîn cîteva zile — mi-am spus — și după aceea plec".

Pe urmă am adormit. Dimineața cînd m-am sculat — mă obișnuisem să mă scol tare de dimineață, așa cum face toată lumea la țară — l-am găsit pe Vlaicu dormind în fotoliu. Oricît m-am ferit să nu fac zgomot, tot s-a trezit.

— Uită-te că m-a furat aseară somnul și am dormit toată noaptea în fotoliu. Bună dimineața, Vari.

Era duminică. Mai ales duminica soacră-mea era nelipsită de la cimitir.

— Vlaicule, mă duc la cimitir, la Bucur. Vrei cumva să vii și tu ?

— Cum, la Bucur? întrebă el cu vocea un pic alterată.

I-am explicat. El ascultă cu vădită emoție, pe urmă făcu ceva care mă înduioșă pînă la lacrimi.

Se duse la maică-sa, îi luă mîna, i-o sărută şi apoi dădu să iasă din odaie. În prag se întoarse şi spuse :

— Mamă, să mă ierţi, dar am să mă duc altă dată. Astăzi du-te singură.

Şi ieşi. Soacră-mea privi lung după el, apoi murmură mai mult pentru sine :

— Ce se întîmplă cu el ? Ceva îl frămîntă. Ceva nu este aşa cum trebuie să fie.

— Crezi ? M-am îndoit.

— Îl cunosc mai bine. E doar băiatul meu.

— Desigur !

Vorbise cu ton arţăgos de parcă cineva ar fi contestat aceasta.

În zilele următoare, i-am dat dreptate soacră-mi. Într-adevăr, ceva nu era în regulă. De pildă am observat că lui Vlaicu nu-i plăcea ca în prezenţa sa să se vorbească de Bucur. Cînd cineva dintre noi aducea vorba despre el, Vlaicu încerca să dea o altă turnură discuţiei sau, de multe ori, sub un pretext oarecare, părăsea încăperea.

— Ai observat, mamă ? Lui Vlaicu nu-i place să se vorbească în prezenţa sa de Bucur.

— Am observat !

— Şi ? Dumneata care-l cunoşti mai bine, cum îţi explici ?

— Nu-mi explic în nici un fel.

Nici eu nu-mi explicam. De aceea o şi întrebasem. Dar partea ciudată în purtarea lui Vlaicu era că, deşi nu-i plăcea să audă vorbindu-se de Bucur, totuşi, în fiecare zi se ducea la cimitir. Acum erau doi care aveau grijă de mormîntul lui. Ciudat mai era şi faptul că evita să se ducă împreună cu mamă-sa sau să se întîlnească acolo cu ea.

Curioasă să aflu ce face la cimitir atîtea ore, într-o zi l-am urmărit. Cum a ajuns, s-a aşezat pe bancă şi, scufundat în gînduri, cu coatele pe genunchi şi cu bărbia sprijinită în palme a rămas în poziţia aceasta mai bine de-o oră. Şi aşa cum stătea, imobilitatea îndurerată a feţei, dar mai ales ochii haotici îmi amintiră de celălalt Vlaicu, de cel bolnav. Mi-am simţit sufletul crispîndu-se de

neliniște și îndoială : oare se vindecase cu totul ? Nu cumva, după o efemeră revenire, bezna avea din nou să-i întunece conștiința ?

Și fiindcă îndoiala și neliniștea creșteau și deoarece nu izbuteam să-mi mut privirea de pe chipul împietrit, am închis ochii. Cînd i-am deschis, Vlaicu nu mai era. Plecase. Am plecat și eu, dar pe alt drum, cel mai lung, ca să nu ne întîlnim la ieșire.

Poate că te vei fi întrebînd de ce nu am mai trecut atunci pe la mormîntul lui Bucur sau poate te vei fi întrebînd dacă obișnuiam să mă duc acolo des. Ei, bine, află că nu. Nu mă duceam decît numai la anumite ocazii atunci cînd nu era posibil să lipsesc : parastase, pomeni. Nu mă duceam fiindcă, pur și simplu, nu simțeam nevoia. Acolo, sub pămînt, nu mai era Bucur. Erau doar osemintele aceluia care fusese Bucur. De ele nu aveam nevoie, sau, dacă vrei, nu aveam nevoie de ceva din afară de mine ca să-i perpetuez amintirea. Amintirea lui era în mine vie, de neșters, și așa va rămîne pînă la capătul zilelor mele. Cultul morților are drept scop perpetuarea amintirii strămoșilor, a vitejiei, eroismului lor. Pentru mine un cult al lui Bucur mi se părea ceva cu totul formal și lipsit de sens, tocmai fiindcă el trăia în mine.

Cînd am ajuns acasă, Vlaicu se întorsese de mult. L-am găsit meșterind nu mai țin minte ce la cotețul lui Pluto. Nu mai avea trăsăturile împietrite și nici ochii haotici, așa cum arătase la cimitir. Am răsuflat cumva ușurată. Vlaicu, chiar dacă nu era definitiv vindecat, în orice caz mergea spre o grabnică însănătoșire.

Totuși, mult timp după aceea, m-a urmărit chipul lui din cimitir. Atunci parcă peste fața cea adevărată i s-ar fi pus o mască a durerii.

— Unde ai fost, Vari ? mă întrebă fără să se oprească din lucru.

— M-am repezit pînă la școală. Dar tu ce-ai făcut ?

— Eu ? M-am plimbat puțin. Acum repar coteţul ăsta al lui Pluto. Dar cred că va trebui zilele astea să-i meșteresc un altul. Să-l găsească iarna în casă nouă.

Ascundea totdeauna cînd se ducea la cimitir. La fel făcu și acum. De ce ? Nu știu ! Era și aceasta una din ciudăţeniile lui. Dar ceea ce mă surprindea cel mai mult — și pe soacră-mea de asemenea — era faptul că Vlaicu devenea ciudat numai atunci, cînd, într-un fel sau altul, era vorba de Bucur.

Varvara se ridică și se duse pînă la scrin unde, pe o tăviță, se găseau o carafă cu apă și un pahar. Umplu paharul și bău conținutul dintr-o răsuflare. Pe urmă dădu perdeaua de-o parte și se uită afară.

— Pînă într-o oră se va lumina ! mă anunță.

— Și atunci ce facem ? Am întrebat-o, gîndindu-mă că nu va avea timp să termine de povestit totul.

Dar ea nu înţelese sensul întrebării mele :

— Cum ce facem ?

— Mai aveţi bănuiesc, mult de povestit. Ce facem, dacă nu terminaţi ?

— Nu. Sper că nu mă va prinde lumina zilei aici în camera dumitale. Fiindcă mult nu mai am de povestit.

— Înainte de a continua, aș vrea să vă întreb ceva. Pe Vlaicu l-au trimis de la spital ca reformat sau numai în concediu medical ?

— Ca reformat.

— Atunci cum a ajuns pe front ?

— Tocmai despre asta voiam să-ţi povestesc. E, de altfel, singurul sau aproape singurul lucru pe care trebuie să-l mai afli.

De multe ori mă întreb dacă nu cumva faptul că Vlaicu a ajuns a doua oară pe front mie mi se datorește. Mă întreb și cîteodată înclin să cred că da. Dar numai cîteodată. De cele mai multe ori îmi spun că, și în cazul cînd nu i-aș fi pus întrebarea

pe care ai s-o afli imediat, el tot ar fi plecat. Poate eu numai am contribuit ca să se decidă cu un ceas mai devreme.

Dar să-ţi povestesc. Era într-o după-amiază. Soacră-mea lipsea de acasă. Mi se pare că se dusese la cimitir. Vlaicu de asemenea era plecat. Imediat după 23 August dumneata unde te aflai ?

— Pe front.

— Totuşi, probabil ai auzit sau ai citit cum mergeau lucrurile prin satele noastre. Se înfiinţau comitete ţărăneşti de luptă, slugile lui Antonescu erau înlăturate din fruntea satelor, şi în locul lor erau puşi alţii, oameni săraci şi cinstiţi, aleşi la adunările obşteşti. Bineînţeles că nici sărăcuţenii nu au stat cu mîinile la piept. Şi la noi a luat fiinţă un comitet ţărănesc de luptă, şi la noi s-a pus problema înlăturării primarului. Oamenii luau parte în număr mare la adunările convocate în primul rînd de partidul comunist. După ce o asemenea adunare lua sfîrşit, discuţiile erau continuate, afară, pe uliţa mare a satului în grupuri, grupuri. Deşi de fiecare dată susţinătorii partidelor istorice erau puşi la punct de către vorbitori — în cele mai multe cazuri muncitori de la oraş — după aceea, în discuţiile restrînse pe grupe de pe uliţă, din nou încercau să zăpăcească minţile oamenilor cu propaganda lor obişnuită, bazată pe minciună, calomnii şi zvonuri alarmiste. Mereu însă erau dovediţi şi siliţi să abandoneze disputa.

Vlaicu era nelipsit de la toate şedinţele. Era, de asemenea, nelipsit şi de la discuţiile care se purtau pe uliţă. De luat cuvîntul însă, nu-l lua niciodată. Se mulţumea să asculte numai. Dacă i se cerea să-şi spună părerea, ridica din umeri, şi, parcă ruşinat, pleca imediat să se aşeze altui grup. Nu se întorcea acasă decît atunci cînd pînă şi ultimii oameni se împrăştiau pe la casele lor.

În după-amiaza de care ţi-am vorbit, Vlaicu plecase în sat să afle, cum spunea el, „ce mai pun oamenii la cale". Eu stăteam aici la mine în ca-

meră și mă gîndeam că, întrucît Vlaicu era vindecat sau aproape vindecat, nu mai exista nici un motiv ca să-mi amîn plecarea. Ca și cînd mă hotărîsem să plec a doua zi, am început să-mi strîng unele din lucruri într-un geamantan. Tot căutînd prin șifonier, am dat de un pulover pe care mi-l făcuse cadou Bucur. Fusese primul lui dar. De obicei, nici eu nu plîng ușor. Dar atunci am izbucnit în hohote. Am dat frîu liber slăbiciunii poate fiindcă mă știam singură în toată casa.

N-am auzit pașii, și nici ușa cînd s-a deschis. L-am auzit doar întrebîndu-mă :

— De ce plîngi, Vari ?

Am încercat să mă stăpînesc, dar n-am izbutit.

— Niciodată n-am să-l pot uita pe Bucur ! I-am răspuns printre suspine. De aceea plîng, Vlaicule.

— Nu, Vari. Totul, cu timpul, se uită ! Apoi imediat : sau aproape totul.

Și, oftînd, s-a așezat pe marginea patului.

— Nu-i adevărat. Tu nu știi cum l-am iubit, cum îl mai iubesc încă. Mi l-au ucis !... Tu, Vlaicule, unde erai cînd l-au împușcat ?

Nici eu nici soacră-mea nu-i pusesem vreodată această întrebare. La început, imediat după ce și-a revenit, ca să nu-i facem cumva rău, pe urmă fiindcă observasem că nu-i place să-i amintim de Bucur.

Dar întrebîndu-l, uitasem de aceasta. Întrebarea a țîșnit, pur și simplu, fără voia mea.

— Află, Vari, că am fost de față cînd l-au împușcat !

Parcă ar fi vorbit altcineva, atîta de schimbată îi era vocea. Abia acum mi-am amintit că nu-i făcea plăcere să i se amintească de Bucur.

— Iartă-mă că ți-am pus o asemenea întrebare.

El, ca și cînd nu m-ar fi auzit, repetă :

— Da, da, am fost de față cînd l-au împușcat. Eram în front cu ceilalți, chiar în primul rînd. Îți dai seama de toată grozăvia ? Eu, fratele lui, am

fost de față atunci cînd l-au legat la ochi... Atunci cînd bestia de locotenent a ridicat batista... cînd a lăsat-o în jos... Cînd au tras... Cînd o picătură din sîngele lui mi-a stropit fruntea... Mă auzi, Vari ? Cînd o picătură din sîngele lui mi-a stropit fruntea...

— Cum ? V-a spus că o picătură din sîngele lui Bucur i-a stropit fruntea ? am întrerupt-o, nevenindu-mi să cred ceea ce auzeam.

— Da, așa mi-a spus. Dar de ce te miri ?

— Fiindcă lucrul acesta nu a fost posibil. Bucur se afla la o depărtare de noi de circa treizeci de metri. Or, de la o asemenea distanță... Și apoi nu a fost posibil și din alt motiv. Ulterior am aflat că cinci din cei șase jandarmi au tras în aer. Aceasta înseamnă că doar glontele unuia — care o fi fost acela — la nimerit drept în inimă. Așa că în nici un caz nu avea cum să ajungă sîngele pînă la el.

— Totuși Vlaicu așa mi-a spus. Mi-a explicat că în clipa cînd a simțit pe frunte picătura caldă de sînge, a leșinat. Ce s-a întîmplat după aceea nu-și mai amintea. A fost — spunea el — mort, pînă în ziua cînd și-a revenit, aici, acasă.

— Vă repet, este exclus ca o picătură din sîngele lui Bucur să-l fi putut stropi pe frunte. Cu desăvîrșire exclus. Nu a fost o picătură de sînge, ci sigur o picătură de ploaie. V-am povestit că, tocmai în clipa cînd armele au detunat, a început să plouă. Și Vlaicu, în starea în care se găsea atunci, fără îndoială a crezut că e o picătură de sînge. Șocul a fost atît de puternic, încît i s-a întunecat conștiința. Aceasta este, cred, singura explicație plauzibilă. Abia acum îmi explic de ce, cît timp a fost bolnav, cu o regularitate de ceasornic, mereu și mereu, și-a tot șters fruntea cu dosul palmei.

— Da, ai dreptate. Rațional, explicația lui Vlaicu în nici un caz nu poate fi acceptată. Dar e uluitoare mașinăria asta omenească. Cît timp a fost bolnav toate antenele cu lumea dinafară au fost rupte. Întrerupte sau deviate i-au fost pînă și necesitățile

imediate ale vieţii. Şi cu toate acestea, el, care nu era în stare să-şi dea seama cînd îi este foame, de pildă, ceva totuşi simţea. Simţea cum îl arde pe frunte picătura de sînge. Dar nu numai că o simţea. Era chiar în stare să reacţioneze : să vrea s-o şteargă cu dosul palmei. Închipuita picătură de sînge de pe frunte !

Cîteva minute, Varvara parcă uită să mai vorbească. Pe urmă, şi mai istovită, reluă firul povestirii :

— Şi cînd am simţit pe frunte picătura de sînge — a continuat Vlaicu — picătura caldă, fierbinte de sînge, mi-am pierdut conştiinţa. Am murit atunci, Vari, şi am înviat abia aici, acasă, după ce m-au trimis cu însoţitor de la spital.

— Mult trebuie să fi suferit ! l-am compătimit.

— Cînd ?

— Tot timpul, pînă ţi-ai revenit.

— Nu. N-am suferit, fiindcă un om mort nu suferă. Am suferit pînă a nu muri şi sufăr de cînd am reînviat.

— Din ce motiv suferi acuma, Vlaicule ?

Nu mi-a răspuns. S-a uitat la mine cu o privire care mi-a reamintit de celălalt Vlaicu, de Vlaicu cel bolnav, pe urmă mi-a luat mîna, mi-a sărutat-o şi a părăsit încăperea fără nici un cuvînt.

Am fost surprinsă, fiindcă niciodată nu se mai întîmplase să-mi sărute mîna. Ţinînd seama de starea în care se afla, purtarea lui nu ar fi trebuit să mă mire. Vreau să spun că nu ar fi trebuit să mă mire, că, despărţindu-se de mine, contrar obiceiului, a ţinut să-mi sărute mîna. Nimic nu mă împiedica să calific gestul drept încă una din ciudăţeniile lui. Dar vezi, eu am ştiut, am simţit — sînt şi astăzi convinsă — că nu mi-a sărutat mîna din politeţe, ci că a fost o reacţie spontană la întrebarea pe care i-o pusesem. Te gîndeşti poate : ce înseamnă că *am ştiut ? Cum* de am ştiut ? Sau pe ce se bazează convingerea de astăzi ? Pe faptul că şi într-o altă împrejurare Vlaicu a reacţionat tot atît de bizar. Dacă îţi aminteşti, atunci cînd soacră-mea i-a cerut

s-o însoţească la cimitir el tot i-a sărutat mîna şi imediat după aceea, tot la fel s-a grăbit să plece, aş zice să fugă.

— Iarăşi vă întrerup. Dumneavoastră ce credeţi ? Ce interpretare daţi acestui fapt ? De ce a ţinut să vă sărute mîna ? De ce într-o împrejurare similară a simţit nevoia să sărute mîna mamei sale ?

— Nu ştiu !

Răspunsul sună atît de fals, încît numai un prost ar fi putut-o crede. Varvara avea o explicaţie, dar nu voia să mi-o împărtăşească. Acum, pentru prima dată de cînd începuse să povestească, nu mai era sinceră cu mine, pentru prima dată ceva voia să ascundă sau să se ascundă de mine.

— Poate n-a fost decît o ciudăţenie.... repetată ? am sugerat dinadins ca să mă conving dacă minte.

— Ai dreptate. Cred că ai dreptate ! În definitiv, e mult mai plauzibil să presupunem că în amîndouă cazurile a fost doar vorba de o ciudăţenie.

Se prinsese, şi de aceea nu m-am lăsat :

— Ce anume vreţi să ascundeţi de mine ?

— Să ascund de dumneata ? De unde ai mai scos-o ?

Dar vocea îi era nesigură.

— Pînă acuma aţi fost sinceră. Mi-aţi povestit, din proprie iniţiativă, nu numai despre Bucur, despre Vlaicu, dar şi despre o mulţime de lucruri care vă privesc direct pe dumneavoastră. Şi, în cazul acesta, de ce să puneţi capăt sincerităţii tocmai acum cînd nu mai aveţi mult de povestit ?

— În definitiv, ce vrei să ştii ?

Întrebarea sună aproape caraghios, nici eu nu ştiu de ce. Poate fiindcă, nefiind învăţată să mintă, nu se pricepea cum să iasă acum din încurcătură.

Nimic altceva decît să fiţi sinceră cu mine, ca şi pînă acum.

— Şi nu sînt ?

— Aţi fost pînă în clipa cînd v-am pus întrebarea : ce interpretare daţi pornirii spontane a lui Vlaicu de a vă săruta mîna. Mi-aţi răspuns că nu ştiţi. Şi nu aţi fost sinceră.

Se gîndi o clipă, apoi resemnîndu-se :

— Într-adevăr, nu am fost sinceră. Uite, îţi spun cinstit, nu am fost sinceră. Dar ştii de ce ? Fiindcă nu am convingerea că interpretarea pe care am dat-o gestului, în cele două împrejurări cunoscute, corespunde adevărului. Şi în cazul acesta, de ce să împietez asupra memoriei lui Vlaicu ?

— Vreţi să spuneţi că interpretarea pe care aţi dat-o aruncă o lumină urîtă asupra lui ?

— Da !

— De vreme ce aţi făcut jumătate din drum, nu văd de ce nu aţi mai face şi cealaltă jumătate.

— Fie ! Cred că ai dreptate. Şi apoi dacă n-am să-ţi spun, teamă mi-e că eşti în stare să imaginezi cine ştie ce infamie la adresa lui Vlaicu. Ei, bine, află că, deşi nu am nici un motiv concret, cred că, într-un fel sau altul, Vlaicu a fost vinovat de moartea lui Bucur.

Îmi dădu această explicaţie după ce în prealabil îmi spusese că s-a hotărît să vorbească numai din teamă ca nu cumva eu, cu imaginaţia, să brodez cine ştie ce infamie la adresa lui Vlaicu. Dar dacă era vorba de o infamie, oare exista alta mai mare decît a-l bănui că „într-o formă sau alta“ fusese vinovat de moartea lui Bucur ?

Şi totuşi, în clipa cînd Varvara mi-a împărtăşit bănuiala ei, imediat mi-am adus aminte de noaptea cînd Bucur a fost arestat. Mai precis, mi-am adus aminte cum, trezindu-mă din somn, l-am văzut şuşotind nu ştiu ce cu Vlaicu, la o oră cînd Bucur de mult ar fi trebuit să fie la punctul de comandă al batalionului.

Nu i-am spus însă nimic Varvarei.

— Da, este posibil. De altfel, chiar şocul puternic pe care l-a suferit face plauzibilă explicaţia dumneavoastră. Dar dacă presupuneţi că Vlaicu a fost într-un fel sau altul vinovat de moartea lui Bucur, poate că mă puteţi lămuri şi în ce a constat vina lui ?

— Asta în nici un caz ! Dumneata nu găseşti nici o explicaţie ?

— Eu ? Nici nu am avut cînd să mă gîndesc. În orice caz, nu cred că poate fi vorba decît, cel mult, de o vină involuntară, indirectă.

— Fără îndoială.

— Mda.... Şi pe urmă ce s-a mai întîmplat ?

— O săptămînă mai tîrziu, Vlaicu a plecat pe front. Stai să vezi cum s-a întîmplat.

Îmi amintesc precis. Era într-o seară. Mă întorsesem abia atunci de la oraş. Fusesem chemată la Inspectoratul şcolar în legătură cu nişte acte care mi se ceruseră. Cînd am intrat în casă, i-am găsit pe maică-sa şi pe el în camera de alături. Vlaicu stătea în fotoliu la fereastra deschisă şi privea cerul. Chiar după ce se însănătoşise, fotoliul din faţa ferestrei deschise continua să fie locul său preferat. Soacră-mea torcea. Fiindcă ea aşa înţelegea să se odihnească : lucrînd.

Cînd m-a văzut intrînd pe uşă, Vlaicu, mai înainte de a apuca să dau bună seara, mi-a spus :

— Bine că te-ai întors. Te aşteptam.

— Bună seara mai întîi ! Şi acuma poţi să-mi spui de ce m-ai aşteptat.

Răspunsul nu veni imediat. Abia după ce se scurseră cîteva minute, cuvintele fură rostite cu multă sfiiciune, aş zice cu timiditate :

— Pentru că vreau să vă aduc la cunoştinţă, ţie şi mamei, o anume hotărîre pe care am luat-o.

Soacră-mea deveni dintr-o dată palidă şi uită să mai toarcă.

— Ce fel de hotărîre, Vlaicule ? întrebă cu teamă.

— Mamă şi tu, Vari, trebuie să aflaţi că m-am hotărît să plec pe front.

Am fost amîndouă atît de stupefiate, încît cîteva minute n-am mai fost nici una în stare să articulăm măcar un singur cuvînt.

— Bine, Vlaicule, dar te-au reformat ! i-am reamintit.

— M-au reformat socotindu-mă nevindecabil. S-au înşelat. Dar acum, cînd m-am însănătoşit, situaţia s-a schimbat. Sau poate încă mă mai credeţi bolnav ?

— Nu vorbi prostii, l-am certat. Desigur că ești vindecat. Mă întreb însă, dacă nu cumva greutățile frontului ar putea avea consecințe neplăcute asupra psihicului tău, abia de curînd restabilit. Înainte de a lua o hotărîre definitivă, va trebui să reflectezi serios asupra acestui lucru.

Soacră-mea tăcea. Cred că în primele minute nici nu a fost în stare să vorbească. La orice s-ar fi așteptat, numai la așa ceva nu. Tăcea, se uita la Vlaicu și îl ruga doar cu privirile. Dar Vlaicu privea în pămînt. Intenționat, ca să n-o vadă.

— Am reflectat, Vari.

— Vrei să spui că hotărîrea ta e definitivă ?

— Trebuie, Vari, să plec !

Abia acum vorbi soacră-mea :

— De ce trebuie, Vlaicule ? Întrebarea sună de parcă s-ar fi rugat de el.

— Dacă îți spun, mamă, că trebuie, se eschivă să răspundă.

Soacră-mea, tot cu voce de parcă s-ar fi rugat, insistă la rîndul ei :

— Vlaicule, băiatule, acesta nu este un răspuns care să mulțumească o mamă. Tu te-ai întrebat vreodată ce fel a fost viața mea, ani și ani de zile pînă în ziua de astăzi ? Te-ai întrebat cîte bucurii am avut eu într-o viață de om ?

— Știu, mamă, știu cît de mult ai suferit. Dar ar trebui să înțelegi...

— Să înțeleg. Asta și vreau : să înțeleg. Trebuie însă să mă faci tu să înțeleg. Dar dacă numai îmi spui : trebuie, mamă, nu înțeleg. Nu înțeleg, nu pot înțelege și nici nu vreau să înțeleg. Mă auzi tu, băiatule ?

— Da, mamă.

— Pe Bucur mi l-au ucis. Numai tu mi-ai mai rămas. Tu, bucuria și nădejdea vieții mele. Dacă, doamne păzește, te prăpădești și tu, rămîn singură, Vlaicule.

— Bine, mamă, dar nu moare toată lumea care se duce pe front.

— Nu, desigur. Dar dacă, ferească Dumnezeu, te pierd şi pe tine ? Norocul care niciodată nu mi-a dat tîrcoale, în fine, s-a milostivit de mine şi mi-a surîs. Pe ordinul tău de lăsare la vatră scrie *reformat*. Şi atîta vreme cît ai hîrtia aceea în buzunar, nu ar trebui să mă mai tem. Aş putea să-mi spun : am pierdut un copil, dar mulţumesc soartei că mi-a rămas în viaţă celălalt. Iată însă că tu vrei să dai cu piciorul norocului. Crezi că e o faptă înţeleaptă să te opui la ceea ce a orînduit hazardul ?

— Hazardul, mamă, nu poate să orînduiască nimic.

— Că a orînduit sau nu, asta nu are importanţă, băiete. Important este că totuşi lucrurile sînt orînduite. Eşti acasă şi ferit de război. Tu însă vrei să pleci din nou pe front. Bine ! Dacă vrei să pleci, nu te voi opri. Dar, ca mamă, am dreptul a-ţi cere să-mi spui ce te determină să faci pasul acesta...

Vlaicu tot nu se uita la maică-sa. Cu coatele rezemate pe genunchi, cu palmele una peste alta privea în pămînt. Fruntea uşor încruntată era palidă şi un pic transpirată.

— Mamă, dacă ar fi fost Bucur în locul meu, ce crezi tu ? Ar fi rămas acasă ?

— Nu ştiu... Nu cred. Dar cu Bucur ar fi fost altceva. Tu ştii care era crezul lui. În numele crezului său, probabil că Bucur s-ar fi simţit dator să plece pe front.

— Cu alte cuvinte, o problemă de conştiinţă, nu-i aşa, mamă ?

— Da.

— Ei bine, află mamă, că plecarea pe front a devenit şi pentru mine o problemă de conştiinţă.

Şi pentru prima dată s-a uitat în ochii ei.

— Nu înţeleg, băiatule.

— Nu înţelegi... Nu înţelegi...

Nu era nervozitate, ci mai curînd deznădejde.

— Ei da, nu înţeleg. Şi ca să pot rezista după ce vei pleca, trebuie să înţeleg. Dacă n-ai să mă faci să înţeleg, n-am să pot îndura şi, atunci cînd te vei întoarce, n-ai să mă mai găseşti în viaţă.

— Bine, mamă ! se resemnă el. Află, mamă, eu nu mai sînt cel dinainte. Înainte eram laș, doream să trăiesc, să supraviețuiesc, absolut cu orice preț. Desigur, voiam să trăiesc fiindcă îmi dădeam seama că războiul, pentru noi toți cei trimiși să murim, era o mare rușine. Dar dacă aș afirma că de aceea nu voiam să mor, ar însemna să mint, ar însemna să mă arăt mai bun decît eram atunci în realitate. Află, mamă, că voiam să trăiesc, pur și simplu, fiindcă voiam să trăiesc. Și mai află că, atîta vreme cît a fost posibil, am făcut-o și pe cioclul și pe groparul și pe tîrcovnicul numai să nu ajung în linia întîi. Îți repet, numai din lașitate. Pe urmă, cînd nu s-a mai putut, cînd m-am trezit acolo, m-am comportat în așa fel, încît toată compania a aflat că-mi tem viața mai rău decît un iepure. Dar erau toți oameni de treabă. Nu numai că nu-și băteau joc de bine, dar atunci cînd era vorba de o treabă mai periculoasă, vreo incursiune sau vreo ambuscadă, nu mă luau, ca să mă cruțe. Și eu acceptam mamă, nu-mi era rușine și nici măcar nu mă mustra conștiința că altul își riscă pielea în locul meu.

Da, mamă, și tu Vari, aflați că așa am fost. Pe urmă, mi s-a întîmplat nenorocirea aceea. Și iată că acum nu mai sînt așa. Nu mai sînt laș, mămă.

— Totuși nu înțeleg.

De data asta eu am vorbit. S-a uitat la mine aproape furios.

— Să vedem ce nu mai înțelegi și tu.

— Nu înțeleg de ce, totuși, ții neapărat să pleci pe front. Eu, personal, nu cred că ești în așa măsură restabilit, încît să poți suporta greutățile campaniei. Doar ca să-ți dovedești că, într-adevăr, nu ești laș ? Crede-mă, și nu te supăra că ți-o spun : e ridicol. Absolut ridicol !

Ca să-mi dea să înțeleg că se adresează doar maică-si, și-a răsucit fotoliul numai atîta cît era necesar ca să-mi întoarcă spatele. Era un mod destul de puțin politicos de a mă face să înțeleg că prezența mea nu mai era dorită. Totuși n-am plecat. M-am prefăcut că nu înțeleg și am rămas. Am rămas,

să nu crezi din pură curiozitate. Bănuind că între mamă și fiu va urma un duel de cu totul altă natură, am rămas ca, la nevoie, să dau o mînă de ajutor soacră-mi.

— Mamă, începu Vlaicu, în prealabil privind cu coada ochiului spre mine, mai înainte, cît timp mi-am temut pielea, am avut și eu ca atîția și atîția alții tot soiul de păreri, de convingeri. Am avut deci și păreri în legătură cu politica. Numai că totdeauna m-am ferit să le exprim, fiindcă atunci era primejdios să ai păreri personale, mai ales în ce privește politica. S-a întîmplat însă că am *murit* și pe urmă s-a întîmplat că am *reînviat*. Reînviind am constatat că între timp se schimbaseră atîtea lucruri, încît cei care înainte — dacă nu voiau să aibă soarta lui Bucur — trebuiau să-și țină gura acum puteau să-și exprime deschis convingerile politice. Nici nu-ți închipui, mamă, ce mult îmi place să ascult cînd discută oamenii din sat. De aceea am ajuns nelipsit de la toate adunările lor, așa cum nu lipsește martie din post. Ascultîndu-i, deși părerile lor nu concordă totdeauna și întru totul cu ale mele, îmi dau totuși seama că dreptatea este de partea lor. Și mai îmi dau seama de ceva, mamă : că nu mai pot rămîne indiferent, că nu mai pot rămîne de o parte. Înțelegi?

— Ceva înțeleg. Dar totuși nu-mi pot da seama ce legătură există între cele ce mi-ai spus și hotărîrea ta de a pleca pe front.

— Atunci am să-ți pun o întrebare.

— Te ascult.

— Mamă, dacă Bucur ar fi fost exact în situația mea — adică reformat — și ți-ar fi spus că vrea să plece pe front, te-ai fi opus ?

— Nu. Ți-am mai spus. Cunoscîndu-i părerile, cred că nu.

— Dacă ți-aș spune că astăzi părerile mele nu sînt prea departe de ale lui, m-ai lăsa ?

Nu i-a răspuns imediat. Dar nu fiindcă îi era greu să se hotărască, ci pentru că nu era în stare să vorbească. Abia mai tîrziu am auzit-o murmurînd :

— Bine, Vlaicule. Fie cum ai hotărît tu.

Vlaicu, din cîţiva paşi, fu lîngă maică-sa. Îi căzu literalmente în genunchi şi-i sărută mîna :

— Iartă-mă, mamă, dar altfel nu se poate. Înţelegi ? Nu se poate !

Soacră-mea nu i-a răspuns nimic. L-a mîngîiat numai pe păr, pe urmă s-a ridicat şi a ieşit din cameră.

— Vlaicule, i-am spus, nu faci bine ceea ce faci !

— Sînt împrejurări, Vari, cînd numai acela care trebuie să acţioneze îşi poate da seama cu adevărat ce este bine şi ce este rău. De altfel, credeam că tu, mai curînd decît mama, vei fi înţelegătoare.

Şi se uită la mine mustrător. Pe urmă adăugă :

— Şi apoi mai este ceva, Vari. Vreau să-l răzbun pe Bucur. Necesitatea aceasta tu trebuie s-o înţelegi.

Argumentul nu mi se păru deloc hotărîtor :

— Ca să-l răzbuni pe Bucur, nu e nevoie să te duci pe front. Poţi şi aici, în interior. Cîte, cîte nu sînt de făcut, nu mai departe decît în Sărăcuţii noştri.

— Poate că ai dreptate. În mod obiectiv ai dreptate. Nu însă şi din punctul meu de vedere.

— Dar ce rost mai are să mai discutăm, de vreme ce eşti hotărît ?

— Ai dreptate, Vari. În nici un caz nu ai să-mi poţi schimba hotărîrea.

O săptămînă mai tîrziu a plecat la partea sedentară a regimentului şi de acolo pe front, în Ardeal, unde se găsea unitatea.

— La Oarba, pe Mureş. Acolo ne-a găsit Vlaicu. Luptele de la Oarba au fost dintre cele mai grele. Am avut pierderi extrem de mari. Aici a fost rănit pînă şi generalul brigăzii noastre de infanterie.

— Ce s-a întîmplat cu el după aceea, ştii mai bine decît mine. De altfel, e timpul să plec. În cel mult un sfert de oră se va lumina.

— O singură întrebare aş vrea să vă mai pun.

— Te ascult.

— Nu mi-aţi spus de ce aţi ars caietele cu însemnări ale lui Bucur.

— Nu ţi-am spus ?

— Mi-aţi făgăduit-o numai.

— Fiindcă în ele Bucur, prin ceea ce a scris, a fost nedrept cu Vlaicu.

Iarăşi mi-am dat seama că nu este sinceră. Şi deodată am avut intuiţia că nu arsese caietele.

— Fiţi sinceră : aţi ars într-adevăr caietele ?

Se uită la mine cuprinsă aproape de admiraţie.

— Eşti extraordinar ! Dar cum de ai bănuit că nu le-am ars ?

— Nu ştiu. Dar de ce m-aţi minţit ? Ce interes...

— De fapt, nu te-am minţit cu totul. Am ars numai unele pagini. Soacră-mi i-am spus că le-am ars pe toate. Am minţit-o tocmai fiindcă pretindea că ele îi aparţin. Şi eu nu voiam să i le cedez. Înţelegi ? Caietele constituie singura posibilitate de a sta de vorbă cu Bucur atunci cînd mi-e tare dor de el.

— Dar pe mine de ce m-aţi minţit ?

— Fiindcă eram sigură că, dacă ţi-aşi spune că am păstrat caietele, îmi vei cere să le citeşti.

— Vedeţi ? Pînă la urmă tot aici am ajuns. Vă rog mult să mi le împrumutaţi şi mie numai atîta cît e necesar ca să le citesc.

— Nu !

— Bine, dar.....

— Degeaba insişti ! Sînt în caietele acelea pagini despre mine, despre el însuşi, despre noi doi, pe care nici un alt ochi omenesc nu trebuie să le citească. Şi acum, gata. Trebuie să mă grăbesc. Dacă mai întîrzii, nu voi mai putea ieşi de aici. Cred că îţi dai seama ce ar însemna în cazul cînd soacră-mea ar da peste mine aici.

N-am mai insistat. Mi-a făgăduit că ne vom vedea încă o dată pînă la plecarea mea. Pe urmă m-a lăsat singur. Începuse să se lumineze.

Am apucat să dorm vreo două ore pînă m-a trezit bătrîna ca să iau micul dejun. După aceea, fiindcă tot îmi stricasem somnul, m-am hotărît să nu mă mai culc, deşi aveam mare nevoie de somn.

— Mă duc un pic să mă plimb, am anunţaţ-o.

Mă gîndeam că voi părăsi satul aproape fără să ştiu cum arată. Venisem doar noaptea şi de atunci nu mai ieşisem din casă.

Am pornit-o pe uliţa principală, fără nici un gînd precis. Pe drum mi-a venit în minte să trec pe la mormîntul lui Bucur. Un copil care păştea o capră pe marginea şanţului m-a îndrumat pe unde să apuc. Acolo n-am zăbovit mult. Inscripţia de pe monumentul funerar era aşa cum mi-o reprodusese Varvara. Iar dreptunghiul împrejmuit cu grilaj de fier — unicul — era o grădină liliputană, excepţional de bine îngrijită. În tot cimitirul doar eu eram.

După ce am plecat de acolo, iarăşi am pornit-o pe uliţa principală, mergînd agale, ca omul fără treabă. Satul părea pustiu. Sărăcuţii nu era un sat mare. Dar acum în orice caz numele nu i se mai potrivea. (Ulterior am aflat că şi l-au schimbat în

Ponoarele). Mai bine de jumătate din case erau noi, acoperite cu ţiglă sau tablă. Pe acoperişurile multora dintre ele descopeream antenele televizoarelor sau ale aparatelor de radio. Şcoala era şi ea nouă. Cînd am trecut pentru a doua oară prin faţa ei, tocmai li se dăduse copiilor recreaţie. Recreaţia era aidoma recreaţiilor tuturor şcolilor din lume. Instinctiv m-am oprit să privesc. Cîţiva băieţi jucau fotbal cu o minge de cîrpă. Mai încolo doi se luaseră la trîntă voinicească. Alţi vreo zece făcuseră roată şi îi stimulau pe luptători, fiecare după simpatii.

Atunci m-a ajuns din urmă un om din sat. M-a salutat, aşa cum e obiceiul la ţară ca localnicii să salute mai întîi pe străini, şi s-a oprit şi el să privească. Aveam amîndoi zîmbetul pe buze.

— Ia să te văd, măi Ionică, dacă te rămîne sau nu. Apoi către mine : ăla cu cămaşă albastră e nepotu-meu.

— Voinic, am constatat eu ca să-i fac plăcere.

— Voinic. Dar nici cu Pătru nu mi-e ruşine. Pătru e celălalt.

Cei doi luptători se ţineau reciproc de brăcinari şi tot smucind în dreapta sau stînga, cercau să-şi pună piedică. Lupta se termină, la sunetul clopoţelului, nedecisă. Copiii, pe clase, se încolonară în faţa intrării. Atunci am văzut-o pe Varvara. Supraveghea copiii să intre în ordine în clase.

Am plecat, cum era şi firesc, împreună cu bunicul lui Ionică.

— Cu ce ocazie pe la noi ? mă întrebă după ce făcurăm cîţiva paşi.

— Cu totul întîmplător.

— Fără nici o treabă ? insistă el.

Era un om ca la vreo cincizeci de ani, înalt, ciolănos şi smead, îmbrăcat orăşeneşte. Avea o privire inteligentă, deschisă şi o voce de bas plăcută. În general, avea un fel de a fi care ţi-l făcea de la început simpatic.

— Fără. Dar imediat, gîndindu-mă că omul ar putea să-mi fie în vreun fel de folos, am adăugat : adică nu chiar de tot fără treabă.

Omul se uită la mine cercetător, străduindu-se să-mi ghicească profesiunea :

— Sînteţi de la vreo gazetă ?

— Am venit într-o treabă cu totul particulară.

— Aşa? făcu el sceptic.

Ca să-l liniştesc, i-am explicat că avînd unele treburi la raion, mă abătusem prin sat s-o cunosc pe mama unuia din foştii mei tovarăşi de front, cu care fusesem prieten.

— Va să zică aţi fost pe front cu alde Vlaicu.

— Am făcut parte din acelaşi pluton.

— Păcat că s-a prăpădit bietul băiat! Ce soartă şi la familia asta !

— Vă gîndiţi la sfîrşitul lui Bucur ?

— Va să zică aţi aflat.

— L-am cunoscut şi pe el, tot pe front.

— Aşa. Uite eu aici locuiesc. Nu vreţi să-mi faceţi cinstea şi să-mi treceţi pragul ?

— Ştiu eu...., m-am prefăcut stînjenit. Cam nepotrivită oră pentru vizite.

— Lăsaţi, tovarăşe. Nevastă-mea e obişnuită. Mereu ne pică oaspeţi de la oraş, cu treburi.

— Dacă nu vă stînjenesc.....

— Nu ne stînjeniţi deloc. Poftiţi!... Poftiţi!

Casa era nouă, din cărămidă, acoperită cu ţiglă. Mobila, nouă şi ea, cel puţin în camera în care am fost poftit.

„Cameră combinată, tip «Mioriţa»", mi-am zis, recunoscînd imediat modelul.

Discuţia s-a înfiripat fără nici un efort din partea mea.

— Biata *doamna* prin multe încercări i-a fost dat să treacă.

— Vă referiţi la mama lor.

— La ea !... La ea ! Eu aşa îi spun. Adică nu numai eu, tot satul aşa îi spune. Numele ăsta i-a rămas de pe vremea cînd mai învăţa copiii la şcoală. Cel puţin jumătate din oamenii din sat de la ea am deprins buchile. Dacă rămîneţi mai mult timp pe aici, să nu vă mire cînd aveţi să auziţi pe careva vorbind despre ea, numind-o „tovarăşa doamna". Să

ştiţi, femeie ca ea mai rar. Nenorocirile nu au cruţat-o, dar nici n-au izbutit s-o doboare. Dacă toate femeile ar fi la fel, noi, bărbaţii, ar trebui să le luăm locul la cratiţe, zău aşa!

La viaţa ei, să ştiţi, n-a fost numai o femeie tare ca cremenea. A fost şi o femeie neînfricată. Dacă v-aş povesti de ce a fost ea în stare într-o împrejurare foarte grea, mai că nu m-aţi crede.

— Povestiţi-mi. Mă interesează în mod deosebit tot ceea ce se referă la familia fostului meu tovarăş şi prieten.

— Dacă nu vă grăbiţi, bucuros. Întîmplarea asta s-a petrecut prin 1944, curînd după 23 August. Pe atunci am aflat că prin unele comune oamenii au început să-i alunge pe primarii puşi de Antonescu şi să aleagă alţii, democraţi. Cum s-a auzit aceasta la noi, n-am vrut să ne lăsăm mai prejos. Ne-am adunat cu toţii şi poporul a ales consiliul comunal. Pe mine m-au pus primar. Acum să nu credeţi că treaba asta ne-am priceput s-o ducem la bun sfîrşit singuri, de capul nostru cum s-ar spune. Ne-au ajutat tovarăşii de la judeţeană. De tovarăşul Păscăluţă, care ne-a fost instructor pînă pe la începutul lui patruzeci şi şapte, îşi amintesc şi acum toţi aceia care pe vremea aceea se mai jucau în praf.

Ce mai om şi tovarăşul ăsta Păscăluţă! De vorbit, nu-i plăcea să vorbească mult. Dar cînd spunea cinci cuvinte înţelegeai mai mult decît de la unul care a vorbit o oră. Ştia cum să te îndrume. Şi dacă noi, sărăcuţenii, am fost în stare să-i dăm de furcă pînă şi prefectului, aşa cum aveţi să vedeţi îndată, apoi nu-i mai mic meritul tovarăşului Păscăluţă. De-aia îl urau atîta chiaburii. Îl porecliseră *biciclistul,* fiindcă tovarăşul Păscăluţă venea de la oraş totdeauna cu bicicleta. Duminica doar folosea ca mijloc de locomoţie camionul vreunei întreprinderi ticsit cu muncitori veniţi să ne repare uneltele.

Şi cum vă spuneam, poporul a ales consiliul comunal, iar pe mine m-au pus primar. Ei, dar să vedeţi ce dandana a ieşit. A doua zi dimineaţa, ne-am trezit că primăria fusese ocupată încă din

cursul nopții de jandarmi. Vreo douăzeci la număr, comandați de un ofițer. Jandarmii care, între timp, arestaseră pe membrii consiliului comunal, m-au lăsat să intru în primărie, dar nu și să mai ies de acolo. Cu alte cuvinte, mi-au dat să înțeleg că m-au arestat și pe mine.

Ce făcusem noi, sărăcuțenii, era prima „rebeliune" din județ și prefectul, alarmat, se hotărîse s-o sugrume din față și cît mai sever, ca să nu constituie „exemplu rău" și pentru celelalte comune. Și tocmai în acest scop trimisese jandarmii. Locotenentul care îi comanda primise ordin expres ca, în caz de tulburări, să tragă în oameni fără să mai ceară aprobare specială.

Aș vrea să vă spun că prefectul se arăta hotărît și voinicos fiindcă se știa apărat de un comunicat al Ministerului de Interne, în fruntea căruia se afla pe atunci criminalul de general Aldea.

Dumneavoastră unde vă găseați pe vremea aceea ?

— V-am mai spus. Eram pe front.

— Atunci pesemne nu prea știți cum s-au desfășurat evenimentele. Ehei, a fost luptă, nu glumă ! Cu partidele boierilor, cu întunecimea din capul oamenilor de bună credință. Dar a fost frumos. Mie unuia mi-a plăcut tare mult. Fiecare zi a fost ca o bătălie cîștigată. Eu, tovarășe, dacă m-aș pricepe, ce mai carte aș scrie despre lupta din perioada aceea. Numai aici la noi, în Sărăcuți, cîte nu s-au întîmplat.

Ei, dar ce spuneam ? Da, că prefectul, pe care încă nu apucaseră să-l schimbe, se ținea tare, fiindcă se baza pe comunicatul generalului Aldea. Ziceți că vă aflați atunci pe front ? Păi înseamnă că nu cunoașteți comunicatul. Să vi-l arăt. A fost publicat în ziarul local, în același număr în care ne-au apărut, mie și *doamnei*, fotografiile. De-aia l-am și păstrat. Altfel..... Ehei, dacă aș fi păstrat toate gazetele pe care mă trăgea inima să nu le stric, pînă acum mi-aș fi umplut podul cu ele.

— Și de ce v-a publicat ziarul fotografiile ? am întrebat.

— Păi atunci cînd a fost dandanaua cu jandarmii, *doamna* și cu mine am fost evidențiați, cum s-ar spune astăzi, de către ziar.

Între timp, gazda mea, pe nume Manole Bîrgău, coborîse de pe un șifonier un pachet destul de voluminos, legat cu sfoară. Îl desfăcu. Pachetul conținea numere de ziare vechi sau numai tăieturi din gazete și un caiet care, spre surprinderea mea, nu era altceva decît un repertoriu alfabetic. În repertoriu erau trecute titlurile articolelor păstrate, însoțite fiecare de un număr. Același număr figura și pe materialele respective. Datorită acestui procedeu de inventariere, gazda mea găsi fără nici un fel de dificultate ceea ce căuta.

— Am găsit. Priviți, ăsta sînt eu. Așa arătam acum optsprezece ani. Iar asta e *doamna*. Poftim și comunicatul fostului ministru de interne, general Aldea. Vreți să vi-l citesc ?

— Prefer să-l citesc singur.

Era vorba de un număr dintr-un ziar local progresist, „Răsăritul". Comunicatul Ministerului de Interne era reprodus în cuprinsul unui articol intitulat : *Samavolniciile unui prefect fascist.* Infierînd abuzurile prefectului, în legătură cu alegerile de primari, autorul articolului denunța, ca principal vinovat, pe fascistul Aldea, și pentru a argumenta temeinicia acuzației, reproducea comunicatul, care suna așa :

„În presă au apărut informații în legătură cu diferite încercări ce s-au făcut de a instala la primăriile comunelor rurale oameni care, constituind o infimă minoritate, s-au dat drept exponenții obștilor.

Cum aceste procedee sînt în contradicție totală cu legile existente, tinzînd spre o încercare de a se micșora autoritatea statului, se face cunoscut că s-au dat ordine categorice oștirii, organelor polițienești, jandarmeriei ca să reprime asemenea acte cu cea mai mare severitate.

Tulburătorii liniștei și impostorii vor fi arestați și trimiși în judecata Curții Marțiale.

Nu vor fi recunoscuți ca primari și membri ai sfaturilor comunale decît persoane investite de autoritățile administrative legale".

— Ați citit ?

— Am citit.

— Ei, ce ziceți ? Fascistul de general Aldea socotea că cei aleși de către țărani și țărance la adunările obștești reprezentau voința doar a unei infime minorități și că alegerea și instalarea acestora era în contradicție cu legile țării. Să turbezi nu alta de furie !.... Dar să nu credeți că noi ăștia din Sărăcuți am făcut pe noi de frică. Cum v-am spus, oamenii au ales consiliul și pe mine m-au pus primar.

Dimineața cînd satul a aflat că oamenii aleși au fost arestați, au început să se strîngă grupuri, grupuri în fața primăriei. Bărbați, cîți se găseau pe acasă, femei multe, moșnegi. Printre ei se afla și *doamna*. Ploua. Ploua cu găleata. Ce să vă spun, o ploaie ca aceea mai rar. Dar oamenii stăteau în ploaie, care cu ce avea pe cap: un sac, un țol. Unii, fără nimic. Într-una din încăperile primăriei erau închiși consilierii. Nu mi s-a dat voie să iau legătura cu ei. Zadarnic am protestat. Locotenentul m-a amenințat că mă împușcă.

După aceea, ofițerul a ieșit în curte, a cerut să se facă liniște și a început să le vorbească oamenilor, îndemnîndu-i să se întoarcă la casele lor, că alegerea fusese făcută în contradicție cu legile țării „de către o adunătură de calici și coate goale!"

— Băgați de seamă, i-a amenințat el, dacă nu vă împrăștiați pe la casele voastre, eu am ordin să trag, și am să trag în voi. Haide, voi ăștia mai bătrîni și mai cu scaun la cap, nu vă luați după toți descreierații și nemîncații satului.

Cam așa le-a vorbit oamenilor. Și unii începuseră să se mai codească. Da, așa era pe atunci, în patruzeci și patru. Mulți nu erau încă lămuriți și unii se clătinau ca trestia cînd o bate vîntul.

Atunci numai ce am auzit-o pe *doamna* că începe să le vorbească oamenilor. Dragă tovarășe, așa de

frumos a vorbit, cu atîta căldură, încît ne-a uns pe toți la inimă, nu alta.

— Dar ce-a spus ? l-am întrebat.

— Ce a spus, cuvînt cu cuvînt, nu-mi amintesc. Mi ți l-a înfundat pe locotenent atîta, încît pe măsură ce ea vorbea, el tot mai mult se înroșea de mînie.

Abia a sfîrșit *doamna* să spună tot ceea ce avea pe suflet, cînd o mașină s-a oprit în fața primăriei. Era un reprezentant al prefectului. Mulțimea l-a înconjurat cerîndu-i să recunoască alegerea făcută.

Dar ți-ai găsit ! Domnul ăsta avea ordin special. Văzînd el că oamenii nu se lasă, se gîndi, păcătosul, la un șiretlic. Dădu poruncă să fie chemată la vot, pentru a doua oară, toată populația din comună.

Și votarea a început. Deși s-au înghesuit printre primii toți chiaburii și toate cozile de topor, cînd s-au numărat voturile numai 14 au fost pentru contracandidatul meu. Atunci omul prefectului a vrut să măsluiască rezultatul și să anunțe că numai 14 au votat pentru mine, dar nu i-a mers. Am deschis fereastra și am strigat oamenilor ce și cum s-a întîmplat. Atunci inspectorul sau ce naiba o fi fost l-a chemat la telefon pe prefect și l-a întrebat dacă să recunoască sau nu alegerea. Răspunsul prefectului a fost un *nu* răspicat. Slugoiul lui numai atîta aștepta. A ieșit în curte și, de pe cerdac, a început să vorbească oamenilor, ba certîndu-i, ba sfătuindu-i să se împrăștie pe la casele lor, fiindcă are ordin să nu recunoască ca legală nici cea de-a doua votare.

Pe urmă, observînd că între timp oamenii umpluseră curtea primăriei, a dat ordin jandarmilor să-i scoată în uliță. Găinarii n-au stat pe gînduri. Folosind carabinele ca niște măciuci, au executat ordinul fără prea multă greutate. Cîțiva dintre ai noștri au fost răniți, printre care și femei. La un moment dat, unul dintre jandarmi a deschis chiar focul. După el s-au luat imediat și alți blestemați. Din fericire, n-au tras în oameni, ci în aer.

Dar nici acum biruința n-a fost de partea uneltei prefectului. Numai cîțiva speriați de împușcături s-au împrăștiat pe la casele lor. Ceilalți au rămas

dincolo de gard și nu s-au dat de acolo urniți pînă înspre seară cînd a sosit cu o mașină în care se afla comandantul formațiunilor patriotice din oraș, însoțit de un colonel, care pesemne era democrat.

Cei sosiți cu mașina au intrat în localul primăriei și au început discuțiile cu inspectorul. Pînă la urmă acesta, după ce a mai vorbit încă o dată la telefon cu prefectul, n-a avut încotro și a trebuit să recunoască ceea ce oamenii hotărîseră prin vot, în două rînduri.

Și iaca așa s-a întîmplat atunci, adică în octombrie al anului una mie nouă sute patruzeci și patru. Nu a fost o treabă ușoară deloc. Dimpotrivă. Cît privește pe *doamna*, ce mai ! Bărbat nu femeie ! Așa-i ?

— Trebuie să vă mărturisesc, tovarășe Bîrgău, că cele ce mi-ați povestit despre *doamna* dumneavoastră mă bucură mult. Cunoscînd prin cîte a trecut, am crezut că, doborîtă de durere, nu a mai avut putere să desfășoare în afara celei profesionale și o activitate pe tărîm obștesc.

Și încă ce activitate, tovarășe ! Păi, pe femei cine le-a organizat dacă nu *doamna* ? Și cînd s-a pus problema lichidării analfabetismului, cine n-a mai știut nici de mîncare și nici de somn ? Tot *doamna*. Nici acum, cînd nu mai e tînără, dacă i se cere să pună umărul la o treabă, nu se dă înapoi. Nu mai departe decît în 1961, cînd s-a pus problema ca întreg satul să intre în G.A.C.-ul nostru, nici nu poți să-ți închipui ce treabă bună a făcut. De altfel, atunci toate echipele de lămurire au lucrat bine, încît am putut să ne mîndrim că am fost prima comună din raion complet colectivizată.

— Vă repet, sînt bucuros să aflu despre *doamna* dumneavoastră că nu aveți decît cuvinte de laudă.

— Întradevăr ? Sînteți poate ceva rude ?

— Nu există nici un fel de rudenie între noi.

— Atunci ? stărui el.

Gazda mea era un om simpatic, ospitalier, dar puțin cam bănuitor. Nu prea îi venea să creadă că eu, un om străin, mă puteam atîta entuziasma aflînd că doamna lor se bucura de stima și simpatia întregului sat. De aceea am încercat să-l liniștesc :

— Mi-ați produs atîta bucurie fiindcă, pînă a nu sta de vorbă cu dumneavoastră, din cele aflate de la altcineva, îmi făcusem o părere greșită despre ea.

— Cu cine ați stat de vorbă despre *doamna* ?

— Nu are importanță.

— Mă rog ! Să știți că nu-mi stă în fire să-mi vîr nasul în treburile care nu mă privesc. Dar vă spun! Cine v-a informat, nu v-a informat bine.

— Îmi dau seama și, tocmai de aceea, încă o dată vă mulțumesc că m-ați ajutat s-o văd așa cum este în realitate.

Cu aceasta am considerat discuția noastră cumva încheiată. În cele ce-i spusesem, prea mult nu exagerasem. Îi eram într-adevăr recunoscător că mă ajutase să întregesc portretul bătrînei învățătoare Vișinoiu. Dacă întîmplarea nu ar fi făcut să-l cunosc pe Manole Bîrgău, aș fi plecat ducînd cu mine o imagine a ei deformată. Imaginea unei femei care, în urma încercărilor prin care trecuse, devenise o mizantroapă și căpătase unele habitudini ce numai cu indulgență puteau fi numite ciudățenii.

„Greu mai este să-ți faci o părere *exactă* despre oameni ! mi-am zis, gîndindu-mă la cele ce aflasem de la Manole Bîrgău. Cînd crezi că ai izbutit să-i cunoști bine, atunci intervine un fapt, de multe ori în aparență neînsemnat, care îți relevă cît de mult te-ai înșelat.

Și ceea ce am mai aflat de la Manole Bîrgău avea să confirme că nu greșeam gîndind așa.

— Biata femeie ! îl auzii după cîteva clipe compătimind-o. Singură, pînă la capătul zilelor ei ! Nici tu bărbat, nici tu copii, nici tu noră. Și doar omul nu e făcut să stea singur. Mai ales o femeie. Barem noră-sa dacă ar fi rămas lîngă ea...

— Ce vreţi ? După cît am aflat, cînd a rămas văduvă, Varvara era foarte tînără. E adevărat ?

— Adevărat.

Dar o spuse fără convingere.

— Doar nu era să rămînă nemăritată toată viaţa, numai ca să n-o lase singură pe soacră-sa !

— Ei, da !... Ei, da. Principial, aveţi dreptate. O femeie, care la douăzeci şi ceva de ani îşi pierde bărbatul, nu e firesc să rămînă văduvă pînă la sfîrşitul vieţii. Nu mai departe decît aici, la noi. Cîte nu au rămas văduve de pe urma războiului ! Dar una cîte una, cu sau fără cununie, pînă la urmă toate şi-au găsit cîte un bărbat. De ce, adicătelea, Varvara să fi rămas singură ? Numai că dumneavoastră pesemne nu ştiţi ce fel de bărbat şi-a găsit.

— Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi.

— Aţi cunoscut-o ?

— Am văzut-o, am schimbat cîteva cuvinte cu ea alaltăieri, cînd a venit s-o viziteze pe *doamna*.

— Atunci spuneţi-mi : este sau nu o femeie frumoasă ?

— Este, bineînţeles.

— Ei, dar s-o fi văzut cum arăta acum optsprezece ani. Era foc de frumoasă. Ei bine, ce fel de bărbat credeţi că şi-a găsit ? Un olog, invalid de război. Alecu Vătăşanu...

Hotărît, omul din faţa mea parcă îşi pusese în gînd să-mi furnizeze, una după alta, informaţii aproape uluitoare. Bătrîna Vişinoiu, *doamna*, ursuză şi ciudată, închistată în durere şi singurătate doar în aparenţă. În realitate, o femeie pe care loviturile n-au doborît-o, care n-au izolat-o de viaţă, ci, dimpotrivă, o femeie căreia tocmai activitatea pe tărîm social a ajutat-o să-şi poarte mai uşor calvarul. Şi acum altă veste neaşteptată. Varvara măritată cu un invalid, cu un olog. Dar oare ea de ce nu mi-a spus, de ce a ascuns-o de mine ?

— Nu vă vine să credeţi, aşa-i ? mă întrebă Manole Bîrgău.

Nu i-am răspuns. În schimb, l-am întrebat :

— Şi e măritată de mulţi ani ?

— Păi să fie vreo paisprezece.

— Paisprezece !

— Da, paisprezece... Cu un olog. Dar asta nu-i totul. Brigadierul a avut nenorocul nu numai să ologească, dar să-şi piardă şi bărbăţia. Sărmanul de el, e numai pe jumătate viu. Pînă la brîu. De acolo în jos e ca un hoit netrebnic. Da, tovarăşe. Varvara, o femeie atît de frumoasă, tocmai pe el l-a găsit să-l ia de bărbat. Vă minunaţi, nu-i aşa ? Ei, cît ne-am minunat şi noi, tot satul, cînd am aflat. Mulţi au sfătuit-o să nu facă pasul ăsta, să-i fie milă de tinereţea şi frumuseţea ei. Dar credeţi că a vrut să asculte ? Draci ! N-a vrut să ştie de nimeni şi de nimic. S-a măritat cu el. Dar să nu credeţi cumva tovarăşe, că pentru norocul care a dat peste el, pe Alecu l-a duşmănit sau cumva îl duşmăneşte careva din sat. Nu ! Dimpotrivă. După ce Varvara l-a luat de bărbat, ne-am zis cu toţii : bine că măcar atîta fărîmă de noroc s-a îndurat să-i lase blestemata lui de soartă ! Ne-a părut însă rău tuturora de ea, de tinereţea şi frumuseţea ei, cum ţi-am mai spus. Şi iată că de atunci au trecut paisprezece ani...

Tăcu şi se uită la mine întrebător. Aştepta să audă ce voi mai spune. Dar, la rîndul meu, am tăcut. Ce se petrecea cu mine atunci, exact nu ştiu. Eram mişcat, eram trist, eram îndurerat. Dar în acelaşi timp îmi era tare milă de Varvara. Totodată, îmi pierise cheful de a mai sta de vorbă cu omul din faţa mea, deşi eram încredinţat că, ascultîndu-l, aş mai fi putut afla şi alte lucruri. Manole Bîrgău încetase să mă mai intereseze. Şi nu mă mai interesa fiindcă mi se părea că orice altceva aş mai fi aflat de la el, în nici un caz nu ar putea covîrşi, ca importanţă, faptul că Varvara se măritase cu un astfel de om.

Totuşi, înainte de a mă ridica să plec, am simţit nevoia să mai întreb ceva :

— Tovarăşe Bîrgău, dacă Varvara a făcut bine sau rău luîndu-l de bărbat pe Alecu Vătăşanu nu ştiu, şi nici nu vreau s-o judec în vreun fel. Dar aş vrea să vă întreb ceva : în afară de faptul că s-a măritat cu un infirm, satul ce altceva mai are a-i reproşa ?

— Ce să aibă, tovarăşe ?

— A-i reproşa. Vreau să spun, mai aveţi vreo altă învinuire să-i aduceţi ?

— Ferit-a sfîntul, tovarăşe ! N-o învinuieşte nimeni de nimic. Nici măcar că l-a luat de bărbat pe Alecu. Ne pare însă la toţi rău că are o viaţă atît de amărîtă. Căci altfel cum poate fi viaţa unei femei cînd are un bărbat care nu-i bărbat. Altele, cu bărbaţi în toată puterea, mai calcă strîmb. Dar de Varvara nimeni n-ar putea spune un singur cuvînt de ocară. Şi apoi dăscăliţă ca ea mai rar. Îi scoate pe copii cînd termină şcoala tobă de carte. De aceea şi tovarăşii de la raion au vrut s-o pună directoare. Dar ea n-a primit. Zice că trebuie să-i mai rămînă timp şi pentru bărbatu-su, adică pentru Alecu...

— De preţuit văd că o preţuiţi. Dar de ţinut, ţineţi la ea ?

Nu ştiu ce mi-a venit să pun o asemenea întrebare. Dar abia am formulat-o şi am găsit-o stupidă.

— Păi cum să nu ţinem ? Auzi întrebare !... Este ea puţin cam închisă la fire, puţin cam rece, cam neprietenoasă, dar oamenii sînt înţelegători. Ce viaţă duce ea !... În schimb e inimoasă, săritoare şi cînd e vorba de fala satului nostru ştie să pună umărul. Pînă acum cîţiva ani la noi, nici tu cor, nici tu echipă de dansuri, nici tu echipă de teatru. În toate satele vecine era cîte ceva. Numai la noi nimic. Adică pe hîrtie era. Şi cor, şi echipă de dansuri. Dar numai pe hîrtie. Ca să vină la repetiţie trebuia să-i prinzi cu arcanul. Asta pînă în ziua cînd a cerut ea să se ocupe de cor. Şi ce credeţi ? L-a pus pe roate. Pe roate a pus şi echipa de dansuri. Pe urmă a mai încropit şi o echipă de teatru. La concurs cu ea am ajuns, acum doi ani, pînă la faza regională...

Nu știu de ce, dar cu cît mi-o lăuda mai mult, cu atît mi se făcea mai mare milă de Varvara... M-am ridicat, pregătindu-mă de plecare.

— Tovarășe Bîrgău, vă mulțumesc pentru informațiile date și vă rog să mă iertați dacă am abuzat de timpul dumneavoastră.

— Da de unde ! Dimpotrivă, mi-a făcut plăcere să vă cunosc. Dar n-ați vrea să mai rămîneți ? Să prînziți la noi ?

— Vă mulțumesc. *Doamna* mă așteaptă cu masa.

— Păcat ! Dar înțeleg. Vă rog să-i spuneți că Manole Bîrgău îi trimite multă sănătate.

— Am să-i spun. Fiți fără grijă.

M-a condus pînă la poartă.

Nu m-am întors acasă. Am pornit-o pe ulița care tăia comuna pieziș și m-am trezit afară din sat. În stînga se întindeau, cît vedeam cu ochii, ca o pădure verde, ogoarele semănate cu porumb ale gospodăriei. Departe păștea niște oi. Am pornit-o pe un drumeag care — abia mai tîrziu mi-am dat seama de asta — ocolea satul.

Simțeam nevoia să fiu singur. Dăinuia în mine încă, la fel de pregnant, sentimentul de milă față de Varvara. De ce se măritase cu fostul brigadier silvic? De ce această jertfă ? Dar era oare într-adevăr o jertfă ? Ce motiv aveam să cred că așa stăteau lucrurile ? Mai precis, ce știam eu *exact* despre ea ? Și fiindcă nu-mi puteam da un răspuns satisfăcător, sentimentul de milă făcu loc unuia de neputință. Încă o dată — pentru a cîta oară ? — mi se ivea prilejul să constat cît de greu este să-ți poți face o imagine exactă despre oameni, cît de greu este să-i cunoști în așa măsură, încît să poți afirma, fără teamă de a greși, că omul acesta este exact *așa* și nu *altfel*. Poate mai curînd un om este în același timp și *așa* și *altfel* ?

De pildă, Varvara. La început îmi apăruse ca o femeiușcă, una din multele care se pricep să-și miște șoldurile și să-și dezvelească genunchii într-un mod numai în aparență cast, fiindcă avea con-

știința că sînt frumoși. Dar pe urmă, am descoperit-o pe cealaltă Varvara, aceea care mi s-a destăinuit o noapte întreagă. Și iată, că de cel mult un sfert de oră descoperisem și o altă Varvară, soție legitimă, timp de paisprezece ani, a unui olog și impotent. Iată o Varvară în trei ipostaze. Dar care era cea adevărată ? Nici una luată în parte, ci toate la un loc. Toate ? Dar erau într-adevăr *toate* ? De cele trei avusesem prilejul să iau cunoștință. Dar cine îmi garanta că altele nu mai existau ? Cine îmi garanta că avusesem șansa să iau cunoștință tocmai de acele *esențiale,* de acele care, într-adevăr, o definesc ? Dar dacă în structura ei intimă era cu totul altfel ? Dar dacă se comportase *așa* sau *altfel* în diverse ocazii, doar fiindcă împrejurările, prin determinismul lor, o siliseră să se manifeste într-un anumit fel și nu într-altul ?

„Ei — mi-am spus — acestea sînt speculații sterile. S-ar putea ca Varvara să nu fie nimic din ceea ce mi se pare mie că este, acum, după ce i-am ascultat spovedania și după cele ce am aflat despre ea. Totuși, esențial este nu ceea ce ar putea fi ea în realitate, speculînd la infinit, ci ceea ce știu despre ea."

Ieșisem din sat pe la un punct cardinal și mă întorsesem prin altul. Era ora cînd li se dădea drumul copiilor de la școală. Se fugăreau pe uliță, strigau, se jucau. Am ajuns din nou în ulița principală tocmai cînd învățătorii plecau de la școală. Am descoperit-o pe Varvara încă de departe. O colegă o ținea de braț. După mersul ei sprinten nu se cunoștea că noaptea întreagă nu închisese deloc ochii.

Instinctiv, am grăbit pasul pînă am ajuns în spatele lor, la o depărtare nu mai mare de douăzeci de metri. Pe urmă iarăși am început să merg încet. Doream, dar în același timp nu doream să stau de vorbă cu ea, mai ales în prezența altcuiva. De aceea îmi era teamă ca nu cumva să mă simtă în spatele ei și să privească în urmă. Dar am avut noroc și nu s-a întîmplat așa.

Acasă a ajuns mai întîi Varvara. Şi-a luat, din mers, rămas bun de la colega ei şi a intrat într-o curte. Cînd, la rîndul meu, am ajuns în dreptul porţii, Varvara dispăruse în casă. O casă mare din cărămidă, aşezată mai înspre fundul curţii. Acoperişul se sprijinea în partea dinspre stradă pe doi stîlpi, formînd un ceardac. Un cîine venea tacticos spre poartă. Semăna uimitor cu Pluto.

Nu ştiu ce mi-a venit şi l-am strigat :

— Pluto !

S-a oprit o clipă şi a ciulit urechile. Am plecat apoi mai departe.

Casa în care locuia Varvara se deosebea de celelalte. Era mult mai frumoasă. poate cea mai frumoasă din toate. În ograda ei, la fel ca în celelalte, găinile picoteau în căldura amiezei şi, la fel, nu se vedea nici ţipenie de om. Cu toate acestea, mi s-a părut altfel decît celelalte case, datorită nu înfăţişării ei care într-adevăr o deosebea, ci fiindcă se degaja din ea un fel de tristeţe dezolantă, de parcă nu ar fi fost locuită. Era doar o iluzie — inexplicabilă ; iluzie, fiindcă, de pildă. curtea era curată, îngrijită, avea şi o grădiniţă cu flori, unde mîna omului, de la prima vedere se făcea simţită.

Cînd am ajuns acasă, bătrîna mă aştepta cu masa pusă.

— Pe unde te-ai plimbat, dragă domnule ?

— Am fost pe la cimitir, la mormîntul lui Bucur; pe urmă, m-a poftit acasă la el tovarăşul Bîrgău, pe care l-am cunoscut întîmplător.

— Dar pe la Varvara n-ai fost ?

— Cum era să mă duc ? m-am mirat. Doar a avut şcoală.

— Ştiu eu ? Mă gîndeam, poate ai trecut să-ţi iei rămas bun.

— Nici nu mi-a trecut prin minte aşa ceva. Şi apoi — am adăugat în speranţa că voi mai putea scoate ceva de la ea — mi-aţi spus doar că bărbatul ei o gelozeşte.

— O gelozește, desigur. Dar dumneata ești un străin, în trecere numai prin satul nostru. Pe dumneata nu are motiv să fie gelos.

— Eu cred că nu numai pe mine, dar pe nimeni nu are dumnealui dreptul să fie gelos.

— Da ?

— Ce, dumneavoastră nu sînteți de aceeași părere ?

— Dacă e bărbatul ei, are omul dreptul să fie gelos.

— Dar e el, cu adevărat, bărbatul ei ?

— Văd că alde Manole Bîrgău te-a informat bine.

— Nu știu cît de bine m-a informat. Mă gîndesc, s-ar putea să mai fie multe alte lucruri pe care încă nu le-am aflat.

— În orice caz, despre Alecu Vătășanu ți-a spus cred tot ceea ce trebuia.

— Nu mi-a spus decît că e invalid, olog, și că nu mai e bărbat. De aceea vă spuneam adineauri că, în situația lui, un om nu are dreptul să fie gelos.

— Bine, să zicem că nu are dreptul. Dar să fie gelos poate, chiar dacă are sau nu dreptul ?

— În situația lui nici măcar atît !

— Dar dacă totuși este ? De ce îl găsești numai pe el vinovat ?

— Dar pe mai cine ?

— Pe ea ! De ce l-a luat ? Știa că e olog, știa că nu poate să fie bărbat și atunci te întreb : de ce l-a luat ?

— De ce, nu știu. Dumneavoastră însă de ce o urîți ?

— Ești sigur, domnule dragă, că o urăsc ?

— Dacă nu e ură, atunci există la dumneavoastră o anumită înverșunare împotriva ei.

— Recunosc. Așa ceva există, domnule dragă ! Dar știi din ce motiv ? Tocmai fiindcă l-a luat pe olog.

— Cred că sînteți nedreaptă cu ea și vă rog să nu vă supărați că v-o spun. De ce nu vă gîndiți ?

(Explicația abia acum îmi venise în minte.) Poate că s-a măritat cu Alecu Vătășanu dinadins ca să rămînă credincioasă fiului dumneavoastră, lui Bucur.

— Prostii ! se înverșună bătrîna. Dacă vreodată l-a iubit pe fiu-meu, atunci n-ar fi trebuit să se mărite cu neomul ăsta. Dacă l-ar fi iubit, și dacă l-ar fi cunoscut măcar cît de cît, atunci ar fi trebuit să știe că Bucur în nici un caz nu ar fi fost de acord cu o asemenea căsnicie.

— Vreți să spuneți că ar fi trebuit să rămînă văduvă pînă la sfîrșitul vieții ? Dar parcă și așa nu este ca și cînd ar fi rămas văduvă ?

— Domnule dragă, m-ai înțeles greșit. Am spus că Bucur nu ar fi fost de acord cu o asemenea căsătorie, dar n-am spus că nu ar fi fost de acord cu recăsătoria ei.

— Atunci, dacă înțeleg bine, dumneavoastră pretindeți că Bucur nu ar fi avut nimic împotrivă — și nici dumneavoastră — dacă ea s-ar fi recăsătorit cu un om normal ?

— Da, dragă domnule !

— Vă repet, eu cred că ea s-a căsătorit cu Alecu Vătășanu dinadins ca să-i rămînă credincioasă lui Bucur.

— Bine, domnule dragă, dar dumneata nu înțelegi că tocmai acest lucru nu-i pot ierta ? Nu-i pot ierta că nu l-a cunoscut măcar în atîta măsură pe fiu-meu, încît să-și dea seama că el ar fi vrut s-o știe remăritată cu un om întreg care să-i facă copii. Domnule dragă, fiul meu a fost un om cu concepții înaintate. Și un om cu asemenea concepții nu ar putea fi de acord ca văduva lui să nu-și refacă viața, să-și irosească tinerețea alăturea de un neom, și într-o zi să se stingă asemenea unei plante neroditoare, stearpă. Bucur al meu, domnule dragă, nu era un egoist. Era un generos, un om care iubea viața, iubea tot ce aparținea firii, și respingea nefirescul. Varvara a ales tocmai nefirescul și dacă Bucur ar putea avea cunoștința faptei ei nu ar aproba-o, ar suferi. Înțelegi, domnule dragă ?

— Nu e chiar atît de greu de înţeles. Totuşi eu, în locul dumneavoastră, n-aş condamna-o. Nu putem judeca oamenii numai după faptele lor, independent de intenţii.

— Ba o condamn. Şi nu i-o pot ierta că ea, om întreg, s-a însoţit cu un neom, cu un infirm. Şi încă ce fel de infirm!

— Poate că, dintr-un anumit punct de vedere, este şi ea infirmă.

— Nu mă interesează. Nu-i pot ierta. Aş fi vrut s-o ştiu remăritată... Să aibă copii... Măcar unul... Un băiat... Şi dacă l-a iubit pe Bucur, să-i fi pus numele lui... Deşi străin, alt sînge decît al nostru, l-aş fi iubit... Poate că, din cînd în cînd, l-ar fi trimis pe băiat să mă vadă... Poate că, din cînd în cînd, m-aş fi dus să-l văd... Şi... şi dacă aşa s-ar fi întîmplat, n-aş fi acum atît de singură... Singură, domnule dragă... Nici o rubedenie în viaţă... Cu toţii au murit. Şi odată cu mine mi se va stinge neamul...

Şi spunînd acestea, mă lăsă singur. Deşi Varvara îmi spusese că bătrîna mea gazdă este aproape lipsită de facultatea de a plînge, am fost convins că mă lăsase singur ca să se ducă să plîngă în odaia ei.

O oră mai tîrziu îmi luam rămas bun de la ea. M-a condus pînă la poartă.

— Dacă vreodată, domnule dragă, mai ai treburi pe la noi prin sat, treci şi pe la mine.

Dar a spus-o convinsă că aşa ceva nu se va mai întîmpla niciodată.

Cînd am ajuns în colţul uliţei, ea încă mai privea după mine. De data asta sînt sigur că nu m-am înşelat. Privea şi plîngea.

„Sărmana, cumplită soartă a mai avut!" mi-am zis dînd colţul şi ieşind în şoseaua mare care ducea direct la gară.

Plecasem din timp, aşa că nu trebuia să mă grăbesc. Oricît de încet aş fi mers şi tot ajungeam înainte de vreme. Ba trebuia încă să şi aştept. Şoseaua asfaltată pe o distanţă destul de mare era străjuită de plopi. În drum spre gară, în mod obli-

gatoriu trebuia să trec prin fața casei Varvarei. Părăseam satul fără s-o mai văd. Îmi făgăduise că va căuta să mă întîlnească pînă la primul tren. Nu se ținuse de cuvînt. Dar nu-mi părea rău. Nu știu din ce motiv, dar nici eu nu doream s-o mai văd. De cîte ori mă gîndeam la ea, mai ales acum, după discuția cu bătrîna, sentimentul dominant era cel de milă. Îmi era teribil de milă de Varvara.

Am ieșit din sat. Acum șoseaua se întindea înaintea mea, dreaptă pînă la gară. Și iată, abia am pășit pe drumul recent pietruit, cînd am descoperit-o pe Varvara. Acolo, înaintea mea, la o depărtare nu mai mare de cincizeci de metri, pășea alături de căruciorul unui invalid.

Întîmplării îi place să creeze situații cu totul neprevăzute.

Instinctiv am grăbit pasul. După cîteva minute am ajuns-o din urmă.

— Bună ziua.

Nu păru deloc surprinsă că mă vede. Mai curînd aș fi crezut că se aștepta să mă întîlnească. Da, cred că intenționat ieșise să-l plimbe pe Alecu Vătășanu tocmai pe drumul care ducea la gară.

— Bună ziua. Pleci, va să zică.

— Și așa am stat prea mult.

Omul din cărucior se uita la mine cu uimire și curiozitate.

— Dumnealui este prietenul lui Bucur despre care ți-am vorbit, îl lămuri Varvara.

— Mi-am închipuit. Imi face plăcere să vă cunosc, tovarășe.

Și îmi întinse mîna.

Era un bărbat ca la patruzeci de ani, plăcut la înfățișare. Mai ales ochii impresionau. Erau negri, vioi și uimiți de parcă tot timpul se mirau de ceva. Dintr-un anumit punct de vedere, păreau ochi de copil. Părul îi era negru, doar cîteva fire cărunte pe la tîmple, și creț. În ansamblu, chipul avea ceva foarte simpatic, și, culmea ironiei, ceva foarte viril. Dar mai mult decît ochii, impresionau mîinile. Foarte albe, foarte îngrijite, cu degete lungi, fine.

Impresionau nu numai prin frumusețea lor intrinsecă aș zice, ci mai ales prin neastîmpărul lor. Dacă n-ar părea absurd, aș putea zice că omul din cărucior mergea cu mîinile. Dar o asemenea comparație părea nu numai stupidă, dar și caraghioasă. Și, cu toate acestea, așa mi se părea : că mîinile subliniau lipsa picioarelor, în sfera orizontului lor limitat. Alergau de colo, colo pe pătura care îi învelea partea inferioară a corpului sau de-a lungul pereților căruciorului, fără nici o treabă, pur și simplu fiindcă nu-și găseau astîmpăr, fiindcă simțeau nevoia să alerge.

Varvara îi vorbise de mine și lui cică îi făcea plăcere să mă cunoască. N-am avut impresia că o spune din simplă politețe. Se părea că într-adevăr îi făcea efectiv plăcere.

Nu i-am răspuns. Regretam că nu evitasem întîlnirea aceasta, fiindcă, nu știu de ce, acum îmi era și mai mare milă de Varvara.

— Ne plimbăm ! îmi explică ea cu tonul cel mai firesc.

Se plimba ! Așa înțelegea ea să se plimbe.

— Da, ne plimbăm ! repetă omul din cărucior, însoțind cuvintele de un zîmbet trist, dar în același timp vag ironic.

— Sînteți din București ? l-am auzit întrebîndu-mă ceva mai tîrziu.

— Da, din București.

— Și ați fost prieten cu fostul bărbat al soției mele ?

Întrebarea nu-mi făcu nici o impresie. Ce, avea de gînd să-mi ia un adevărat interogatoriu ?

— Mda.

Și în gînd :

„Dacă știi, atunci de ce dracu mă mai întrebi ?"

— În cazul acesta, probabil că nu vă sînt deloc simpatic.

— Alecu !

Tonul era unul de reproș.

— Nu te supăra, Varvara. Trebuie să-mi explice.

— Nu are ce să-ți explice.

— Ba, da. Să-mi explice de ce îi sînt antipatic. În general, sînt un om calm. Nu-mi ies repede „din pepeni". Dar mai ales, nu-mi place să jignesc oamenii. De data asta omul izbutise aproape să mă înfurie. Chiar dacă presupunerea lui ar fi fost adevărată, faptul că îmi cerea să-i explic de ce anume nu-l puteam suferi mi se părea o pretenţie absurdă şi ridicolă.

— Soţia dumneavoastră — i-am explicat făcînd eforturi de a rămîne calm — are dreptate. Nu am ce să vă explic. Întrebarea dumneavoastră e fără obiect.

— Cum ? Vreţi să mă faceţi să cred că nu vă sînt antipatic ?

Hotărît. Omul ăsta ciudat îşi pusese în gînd să mă scoată din fire.

— Nu pretind aşa ceva ! i-am răspuns pierzîndu-mi calmul.

Mi-a părut însă imediat rău. Mi-a părut rău pentru Varvara. Din punctul ei de vedere, discuţia era mai mult decît penibilă.

— Vezi Varvara că am avut dreptate ! i se adresă triumfător.

Apoi către mine :

— Am simţit aceasta imediat.

— Dragul meu, te rog, linişteşte-te ! Te rog mult.

Dragul ei !... Şi cum îl mai ruga. Îl implora aproape. Dar el parcă nici n-o auzea. Mîinile lui alergau de colo, colo mereu neliniştite şi, în timp ce ochii uimiţi ca de copil continuau să se mire, fruntea i se acoperi de roşeaţă. La început am crezut că de mînie. Dar mă înşelam. Cînd a început să vorbească mi-am dat seama că se înroşise de indignare.

— Vă sînt antipatic. Ştiu ! M-aş fi mirat dacă s-ar fi întîmplat altfel. Ar fi fost o excepţie. Dumneavoastră, tuturora, vă sînt odios. Şi dumneavoastră, prietenul fostului soţ al soţiei mele, mai odios decît celorlalţi. (Mă înfuria mai ales formularea „fostului soţ al soţiei mele".) Vă sînt odios fi-

indcă ea s-a măritat cu mine. Pentru acest extraordinar noroc al meu.

Vă rog să vă imaginaţi scena. Nefirească, aproape grotească. O şosea cu plopi... Eu... Varvara... Un infirm într-un căruţ: Alecu Vătăşanu... Mă vedea atunci pentru prima dată... Nu ştia nimic despre mine... Atît doar: că Bucur a fost prietenul meu... Şi dintr-o dată, acolo pe şosea începe să vorbească despre sine însuşi, de fapt să mi se destăinuiască... Un om, o epavă, îşi dezvăluia sufletul în faţa mea cu un fel de încăpăţînare care, în fond, nu era decît deznădejde. Fără voia lui, bineînţeles. Mi se dezvăluia ca un om obsedat de ideea fixă că tuturora le este odios. Pînă şi mie, un străin, care abia acum îl vedeam pentru prima dată în viaţa mea.

Ascultam, mi se părea că sînt pradă unui coşmar şi nu-mi venea să cred că realitatea poate să-mi joace asemenea feste.

— Alecu, te rog!

Dar el n-o auzea. Vorbea calm, căutînd cuvintele, fără să ridice vocea şi cu toate acestea clocotind de indignare.

— Dar ce vină am eu? De ce voi, oameni întregi, sînteţi aşa de cruzi? Spuneţi-mi, ce vină am eu dacă am ajuns dintr-un om ca toţi oamenii un... o... epavă? Ce vină am eu că blestemaţii aceia de medici în loc să mă lase să mor, m-au redat vieţii, fără să le pese că nu mai sînt om decît pe jumătate? Dumneavoastră n-aţi fost pe front!

— Ba am fost. Dar liniştiţi-vă.

— Dar ce, nu sînt liniştit? Zbier la dumneavoastră? Vă insult? Nu! Atunci de ce îmi cereţi să mă liniştesc? Poate vă e frică de adevăr? Şi spuneţi că aţi fost pe front? Cine ştie, poate că ne-am întîlnit cîndva. Aţi fost infanterist?

— Infanterist...

Imi dădeam seama ce mult suferă Varvara din cauza posturii penibile în care se situase, de bună voie, omul ei. Aş fi putut s-o curm, dînd bună ziua şi plecînd mai departe. Dar, trebuie să mărturisesc, nu eram în stare. Nu eram în stare, fiindcă Alecu

Vătășanu mă interesa și mă impresiona în egală măsură. Rămîneam, ascultam și în același timp îmi spuneam că trebuie să plec neapărat ca s-o cruț pe Varvara.

— Atunci dacă ați fost tot la infanterie, nu se poate să nu ne fi întîlnit cîndva. Într-o noapte... Poate cînd unitatea noastră a schimbat-o pe a voastră. Sau poate invers. Poate ne-am încrucișat pe vreo șosea, mărșăluind. Bietele noastre picioare de infanterist! Cîte mii de kilometri n-au străbătut ele. Da, da, desigur că ne-am întîlnit pe vreuna din șosele. Noaptea... Pe ploaie... Sau poate pe zăpadă, pe viscol, în munții Cehoslovaciei. Vă aduceți aminte de acele nopți? Cîte au fost, cîte? Cine le mai știe numărul? Vă aduceți aminte de acele istovitoare nopți de marș?

— Îmi aduc aminte.

Cum să nu-mi fi adus aminte?! Dar parcă le-am uitat vreodată? Da, avea dreptate. Acele istovitoare nopți ale infanteristului rupt de trudă, care totuși trebuie să meargă, să meargă. Să meargă, să doarmă și să meargă, oră după oră, o noapte întreagă. Atunci mai ales cînd venea ordin să schimbăm poziția. Ne aflam cu unitatea în flancul stîng al dispozitivului și iată că venea ordin să înlocuim o unitate din flancul drept. Asemenea ordine ne parveneau numai noaptea. Și marșul pînă la noua poziție, tot noaptea trebuia executat. Noaptea pe șoselele desfundate de proiectile, cocîrjat sub greutatea armamentului și muniției. Te duci înspre dreapta și de acolo vin alții să-ți ia locul. Unitățile se încrucișează pe aceleași șosele, se aud tropotul pașilor, scîrțîitul trenurilor regimentare și din cînd în cînd cîte o sudalmă. Oamenii merg și dorm, nu au putere să vorbească și privesc indiferenți, cu ochii înroșiți de trudă, coloanele care se scurg din direcția opusă, formate din oameni tot atît de obosiți, tot atît de cocîrjați sub greutatea armamentului și muniției.

Doar arareori cîte un naiv se obosește să întrebe:

— Din ce unitate, mă frate-meu?

Întreabă, deşi ştie că răspuns nu va primi, fiindcă este „secret".

Într-o asemenea noapte este posibil să mă fi încrucişat cu omul Varvarei pe vreuna din şoselele pe care unitatea noastră mărşăluise.

— Dacă ai fost infanterist, atunci ne-om fi întîlnit cîndva pe vreuna din şosele, infinitele şosele pe care le-am străbătut. Pe atunci eram şi eu un om întreg ca dumneavoastră. Pe atunci îmi doream şi eu să-i batem mai repede pe nemţi şi să mă reîntorc în ţară. Pe atunci visam şi eu. Cîteodată visam în timpul bombardamentului. Dacă ai fost infanterist, ştii ce înseamnă să fii supus unui bombardament de artilerie. Ei, da ! Şi eu aveam putere să visez chiar atunci cînd nemţii plouau peste poziţia noastră cu proiectile. Poate vei spune că aceasta nu era posibil ? Iaca era. Bineînţeles, nu totdeauna. Numai cîteodată. Şi cînd izbuteam totul trecea mai repede, totul devenea mai suportabil. Visam ziua cînd avea să fie pace, visam ziua cînd aveam să mă însor, să am copii. Visam ziua cînd voi putea urca din nou munţii, dar nu ca infanterist, ci ca turist. Dumneavoastră aţi visat vreodată în timpul unui bombardament de artilerie ?

— Asta nu !

Îl ascultam cu un interes crescînd. Dar în acelaşi timp, dedublîndu-mă, iarăşi mă miram de straniul împrejurării. O şosea străjuită de plopi, pietruită. Un căruţ de invalid, purtat de o femeie frumoasă. Invalidul din căruţ cu fruntea roşie de indignare, vorbind, vorbind pentru mine, un necunoscut întîlnit întîmplător, şi eu păşind alături de femeia lui, ascultîndu-l cu un interes mereu sporit. Iar departe, dincolo de clădirea gării, soarele care începea să coboare.

— Nu mă mir. Doar nu toţi oamenii au capacitatea de a visa. Am visat. Am visat pînă într-o zi. O schijă de brand m-a lovit undeva în şale şi mi-a ucis nu ştiu ce nervi. O alta a desăvîrşit opera primei. Se pare că am plutit mai multe luni între viaţă şi moarte. Dar, pînă la urmă, datorită medici-

lor, n-am murit. În schimb a murit visul. Au trecut de atunci optsprezece ani. De optsprezece ani sînt un cadavru viu, iar de paisprezece Varvara este soţia mea.

În mod obişnuit, aceia cărora soarta le-a surîs tot atît de puţin cît mie sînt compătimiţi de semenii mei. Cu mine însă s-a întîmplat altfel. Am devenit odios tuturor. Unii mă urăsc. De ce ? Pentru că Varvara s-a căsătorit cu mine, ea, o femeie vie şi, pe deasupra, frumoasă.

— Dar nu e adevărat, Alecule ! protestă Varvara aproape cu deznădejde.

— Fără îndoială că nu este adevărat ! am sărit în ajutorul Varvarei. Dar numai în gînd. Tare n-am putut rosti cuvintele, impresionat de permanenta şi tragica obsesie a lui Alecu Vătăşanu.

— Ba, da !... Ba, da ! Inutil încerci să mă minţi. Tu ştii tot aşa de bine ca şi mine că le sînt tuturora odios, că toţi mă urăsc pentru norocul meu. Bine, ei sînt cum sînt. Dar dumneavoastră de ce nu mă puteţi suferi ? De ce, fără să mă cunoaşteţi, fără să ştiţi nimic despre mine, numai cît m-aţi văzut, mă şi disprețuiţi ? Spuneţi doar că aţi făcut frontul. Spuneţi că aţi fost infanterist. Dumneavoastră ar trebui să înţelegeţi. Dacă doctorii nu m-au lăsat să mor, dacă procesele vieţii cu excepţia unuia continuă să se desfăşoare în jumătatea mea de trup sănătoasă, nu am dreptul şi eu la puţină fericire ? Hazardul e orb. Ce mi s-a întîmplat mie, putea să vi se întîmple dumneavoastră. Dacă aveţi un pic de fantezie, închipuiţi-vă că sînteţi nu de optsprezece ani, ci numai de o zi, în acest cărucior. Străduiţi-vă să trăiţi numai o clipă ce aţi simţi la gîndul că toată viaţa va trebui s-o petreceţi în această carceră pe roate. Şi dacă veţi izbuti, atunci mă veţi înţelege. Dar chiar dacă nu veţi izbuti să vă simţiţi o clipă măcar aidoma mie, puteţi înţelege totuşi raţional drama mea. Dacă vreţi, drama noastră. Nu e aşa, Varvara, că nu greşesc dacă spun drama noastră?

— Te-am rugat să contenești, dragul meu. Drama ta sau drama noastră nu există decît în închipui-

rea ta, Alecule. Apoi către mine : te rog să nu interpretezi greşit. Bărbatul meu suferă de un complex de inferioritate. Îşi închipuie că toată lumea îl urăşte fiindcă m-am căsătorit cu el. Dar asta nu e adevărat. Îţi dai şi dumneata seama că nu e adevărat.

— Desigur că nu e adevărat ! am susţinut-o.

— Vă contraziceţi, tovarăşe. Mai adineauri aţi recunoscut că nu vă sînt simpatic.

— Altceva, am înţeles...

— Altceva ! Lăsaţi. De la şolduri în jos sînt un cadavru. Dar capul mi-e limpede. Creierii mai gîndesc încă. Ştiu, Varvara nu vrea să vorbească de drama mea. De drama noastră. Dar ele există : o dramă a mea ; o dramă a ei ; o dramă a noastră. Sînt, să ştiţi, trei lucruri deosebite. Să vi le explic. Drama mea : eu, om numai pe jumătate, o iubesc pe Varvara. O iubesc aşa cum nici un om sănătos nu ar putea-o iubi, tocmai fiindcă este sănătos. O iubesc aşa şi sînt nespus de fericit. Dar în acelaşi timp sufăr cumplit, sînt cumplit de nefericit că nu pot s-o iubesc asemenea unui bărbat adevărat. Drama ei : că fără să mă iubească — nici nu-i pretind aşa ceva fiindcă ar fi absurd — trebuie să trăiască lîngă mine deoarece, din motive pe care nu le cunosc, îi sînt necesar. Drama noastră : nefericirea noastră reciprocă. Eu, nefericit pentru nefericirea ei din motive pe care nu le cunosc, ea, nefericită pentru nefericirea mea din motive cunoscute şi de dumneavoastră.

Acesta este primul aspect al problemei. Cel de-al doilea...

Dar Varvara nu-l mai lăsă să continue. Opri căruciorul şi mi se adresă :

— Noi de aci ne întoarcem. Călătorie plăcută, tovarăşe.

— Dar de ce Varvara ? protestă Alecu Vătăşanu. Eu vreau să mai stau de vorbă cu dumnealui. El a fost prieten cu fostul tău soţ. Şi intenţionam să-i

explic de ce, tocmai fiindcă a fost prieten cu el, nu are motiv să mă dispreţuiască.

— Nu, Alecule ! Dumnealui nu te dispreţuieşte. Fă-mi, te rog, plăcerea să ne întoarcem acasă. Apoi către mine : nu ştiu ce impresie ţi-ai făcut despre bărbatul meu în urma acestei penibile discuţii, dar să ştii că nu este şi în realitate aşa. La revedere, şi încă o dată, călătorie plăcută.

Alecu Vătăşanu a cărui frunte acum nu mai era roşie, ci palidă, vru să spună ceva, dar se răzgîndi. L-am auzit murmurînd cu o voce aproape stinsă :

— Călătorie plăcută !

N-am mulţumit măcar. Îmi era parcă gura încleştată. Am privit în urma lor. Dreaptă, mîndră, Varvara păşea alături de căruciorul care scîrţîia uşor. Dinspre sat venea un om pe bicicletă. Copleşit de o tristeţe fără margini m-am întors şi am pornit spre gară. Soarele aproape coborîse spre asfinţit.

Cu Gavrilă Fumu am stabilit telefonic ora cînd să-l caut acasă. Locuia, şi locuieşte şi astăzi, într-un bloc pe calea Dorobanţi. Cînd am sunat la uşa apartamentului, a venit chiar el să-mi deschidă, soţia şi copiii fiind plecaţi la cinematograf.

M-a introdus într-o încăpere care servea drept birou. Cîteva clipe nu ne-am vorbit. Aş zice că ne-am studiat reciproc. Omul mi-a plăcut de la început. După socotelile mele, nu era mai bătrîn de patruzeci şi cinci de ani. Totuşi părea mult mai în vîrstă. Mai întîi, din cauza părului prematur încărunţit, în al doilea, din pricina nenumăratelor încreţituri nu numai din jurul ochilor, dar mai ales de pe frunte. Era de statură aproape mărunţă, slab, dar plin de sănătate.

— Mi-aţi spus la telefon că vreţi să-mi vorbiţi, începu el. Vă stau la dispoziţie.

— Tovarăşe Fumu, m-am întors numai de cîteva zile din comuna dumneavoastră natală, cunoscută mai înainte sub numele de Sărăcuţi. Acolo am

fost găzduit timp de trei zile de tovarăşa Eufrosina Vişinoiu. Sper că vă mai amintiţi de dînsa.

— Cum să nu-mi amintesc de... *doamna.* Mi-a fost învăţătoare. Şi apoi unuia din fiii ei îi datoresc în două rînduri viaţa.

— E vorba de Bucur Vişinoiu ?

— Da.

— Tocmai în legătură cu Bucur Vişinoiu v-aş cere unele informaţii.

— În ce calitate ? mă întrebă imediat.

— Nu într-una oficială. Cu Bucur Vişinoiu am fost prieten. L-am cunoscut pe zonă, în Moldova. Am făcut parte nu numai din acelaşi pluton, dar şi din aceeaşi grupă. Şi cum v-am spus, ne-am împrietenit.

— Aşa ! Dacă aţi fost prieten, atunci cu atît mai mult îmi pare bine că ne-am cunoscut.

— De altfel, mă simt obligat să vă spun de la început, că unele lucruri cunosc şi despre dumneavoastră. Le-am aflat citind cîteva file din jurnalul lui Bucur. Din păcate, nu l-am putut citi în întregime, mai întîi fiindcă o parte din el a fost arsă, iar în al doilea, fiindcă persoana în mîna căreia se află acum a refuzat categoric să mi-l pună la dispoziţie.

— Vă referiţi la *doamna* ?

— Nu, ci la fosta soţie a lui Bucur, la Varvara.

— Varvara ? Ce mai face ? N-am să uit niciodată cît de inimoasă s-a arătat într-o împrejurare de mare cumpănă pentru mine.

— În noaptea cînd, după ce aţi evadat, v-aţi dus să cereţi adăpost lui Bucur ?

— Ei, dar văd că ştiţi multe lucruri despre mine! se miră el.

— Nu atît de multe pe cît vi se pare. În cîteva cuvinte, iată ce am aflat în legătură cu dumneavoastră din jurnalul lui Bucur şi din cele ce mi-a povestit Varvara : întîmplarea cu rechiziţionarea cailor şi motivul arestării dumneavoastră. Am mai aflat că la Siguranţă aţi fost anchetat de bestialul comisar Mitică Jurubiţă şi că, scurt timp după condamnarea

dumneavoastră, ați izbutit să evadați în timp ce tăiați lemne într-o pădure. Asta e tot.

— Cu excepția unui singur fapt, de altfel deosebit de important și a unor amănunte, cred că ați izbutit să aflați tot ceea ce putea prezenta pentru dumneavoastră cît de cît interes. Dar ca să povestesc și ce încă nu ați aflat mi-e destul de greu. Nu sînt un bun povestitor și nu știu pur și simplu cum să încep. Fiindcă mi-ar trebui foarte mult timp — nici nu dispun de atîta — ca să vă istorisesc absolut tot ce mi s-a întîmplat de cînd am fost prima dată arestat și pînă în zilele lui August 1944. Da, mi s-au întîmplat multe, am trecut prin multe peripeții, unele atît de puțin obișnuite, încît sînt greu de crezut. Tocmai de aceea v-am spus că nu știu de unde să încep.

— Eu v-aș sugera să povestiți numai ceea ce considerați dumneavoastră necesar, în ordinea în care faptele s-au întîmplat, deși pe mine m-ar interesa absolut tot.

— Bine !... Să încerc. Va să zică, știți că am fost arestat. Știți că, atunci cînd majurul Colțan m-a înaintat la Siguranță, am fost anchetat de comisarul Jurubiță pe care l-ați numit „bestialul comisar Mitică Jurubiță". Asta înseamnă că sînteți informat ce fiară de om a fost.

— Individul acesta odios m-a interesat în mod deosebit și, ca să-i pot reconstitui bestialul său portret, am întreprins cercetări personale, consultînd o întreagă arhivă care mi-a fost pusă la dispoziție.

— Atunci, nu trebuie să pierdem timpul dîndu-vă prea multe amănunte. Dar fiindcă tot veni vorba de Jurubiță, sînt ispitit să vă povestesc în ce fel a decurs primul interogatoriu pe care mi l-a luat el personal.

— Vă ascult. În prealabil, vreau să vă informez că am o curiozitate nelimitată.

— Cu atît mai bine. Înseamnă că, în timpul povestirii, dacă, fără voia mea, voi face unele digresiuni, nu vă voi plictisi.

— În privința aceasta nici o grijă.

— Pe atunci eram un simplu țăran, fără familie, aproape fără neamuri. Astăzi, probabil că ați aflat, sînt inginer zootehnician. Partidul mi-a dat posibilitatea să învăț și, așa cum au făcut-o atîția alții, m-am pus și eu cu dinții pe carte. Nu a fost tocmai ușor. Cu voință însă ce nu face omul! Dar, așa cum v-am spus, atunci cînd fiara de Jurubiță m-a luat la cercetări, eram un simplu țăran. Un țăran „prost" cum se spunea.

Cînd m-au dus în fața lui aceasta a fost prima întrebare pe care mi-a pus-o :

— Știi barbut ?

— Ce să știu ? am întrebat, fiindcă atunci auzeam pentru prima dată acest cuvînt.

— Barbut !

— Nu știu !

— Nu știi !

Oftă mai întîi din adîncul rărunchilor, apoi iarăși mă întrebă :

— Mă, spui drept ? Chiar nu știi ?

— Nu, domnule.

— Dar rebeliune știi să faci !

— N-am făcut nici o rebeliune. Pe mine însă nu mă rabdă inima să tac atunci cînd văd o nedreptate, domnule.

Vă dați seama ce naiv eram pe atunci dacă am putut vorbi așa, cui ? Tocmai bestiei de Jurubiță.

— Ce vorbești ? se prefăcu el că se miră. Mă rog, și ce nedreptate te-a făcut să-ți ieși din pepeni ? Și ce credeți că nu m-am prins ?

— Păi e drept, domnule — i-am răspuns — ca văduvele și nevestele ălora de luptă pe front să dea la rechiziție caii cu care se ajută la munca cîmpului ? Iar cei care au cîte două, trei perechi să fie scutiți ?

— Ai dreptate ! mă încurajă comisarul. Zi mai departe.

— Ce să zic ? l-am întrebat eu naiv.

— Zi cum a fost cu rebeliunea.

— N-a fost rebeliune, domnule.

— N-a fost, mă ?

— N-a fost !

— Al dracului şef de post, cum mai minte ! se prefăcu el că mă crede. Are pică pe tine, aşa-i ? Ia spune ! De ce îţi poartă sîmbetele ? Nu cumva ai muiere frumoasă şi găinarul umblă să înfunzi ocna ca să-i rămînă lui nevastă-ta ?

Dîndu-mi abia acum seama în ce apă se scaldă, nu i-am răspuns.

— De ce nu răspunzi, mă ?

— Lasă, domnule ! Oi fi eu ţăran prost, dar nici chiar aşa cum mă vei fi crezînd alde matale.

— Serios ? Mă, tu ştii că ai ştofă de comunist ?

— Ce să am ? l-am întrebat, de data asta făcînd-o pe prostul.

— Ştofă de comunist ! Tu ai auzit, mă, de comunişti ?

Am tăcut. Să-i fi spus că nu am auzit, m-ar fi dovedit cu minciuna fiindcă în dosar Colţan ataşase manifestul pe care-l găsise cu prilejul percheziţiei. Dar nici să recunosc nu voiam.

— Bine, am înţeles ! Nu vrei să răspunzi, nu răspunde. Dar trebuie musai să-mi răspunzi cine ţi-a dat fiţuica asta otrăvită ?

— Nu mi-a dat-o nimeni. Am găsit-o în raniţă. Nu-l mînteam. Acolo îl găsisem.

— Au mai fost şi alţii care au găsit de-astea?

— Au fost destui.

— Şi ce-au făcut cu ele?

— Le-au citit şi le-au dat mai departe.

— Dar tu de ce-ai păstrat-o?

— Am păstrat-o ca s-o mai citesc.

— Aşa? Va să zică ţi-a plăcut ce scria acolo! Se bucură Jurubiţă.

Nu i-am răspuns, deşi mă pişca pe limbă să-i spun că mi-a plăcut.

— Dar ceilalţi ce spuneau după ce au citit?

Nici la întrebarea asta nu i-am răspuns. Atunci a luat manifestul şi a început să citească tare, parcă ar fi declamat. Îmi amintesc destul de bine ce scria în manifest, fiindcă atunci îl ştiam pe de rost, iar mai tîrziu, într-o altă împrejurare, l-am

multiplicat din memorie, nu o dată, ci de zeci de ori. Spunea în manifest, printre altele :

„Soldaţi, subofiţeri, ofiţeri şi generali!
Refuzaţi să mai luptaţi şi să muriţi pentru criminalii Hitler şi Antonescu. Refuzaţi plecarea pe front. Treceţi de partea poporului. Retrăgeţi-vă în păduri şi munţi cu armele şi echipamentul vostru".

După ce termină de citit, Jurubiţă se uită la mine zîmbind. şi mă întrebă :

— Cînd ai citit pentru prima dată va să zică, ţi-a plăcut ce scrie. Spune drept, nu-ţi fie frică.

— Nu mi-e frică! i-am răspuns. Şi într-adevăr nu-mi era frică. Neputîndu-mă amăgi cu zîmbetul lui prietenos, îmi făcusem următoarea socoteală : ăsta, fie că-i spun adevărul, fie că nu, pînă la urmă tot are să mă chiseze. Încaltea să-l fierb un pic în oala lui. Aşa eram eu atunci. Încăpăţînat.

Şi am adăugat :

— Mi-a plăcut.

— Şi de ce ţi-a plăcut? Fiindcă vă îndeamnă să dezertaţi? Tu de ce n-ai dezertat, mă?

— N-am dezertat!

— Că n-ai dezertat, văd. Dar eu te-am întrebat de ce ? Mie la întrebarea asta să-mi răspunzi.

Nu i-am răspuns. Deşi voiam să-l fierb în oala lui, îmi era totuşi teamă să-l întărît şi mai mult.

— Taci ?... Să-ţi spun eu de ce : nu s-a ivit prilejul. Ţi-au dat între timp concediu. Aşa-i, mă?

— Dacă aş fi vrut, dezertam, l-am minţit.

Jurubiţă nu m-a crezut :

— Lasă că nu-s prost să te cred. Ţi-am spus eu că ai stofă de comunist? Ţi-am spus... Altfel n-ai fi păstrat fiţuica aia otrăvitoare, ci te-ai fi dus la comandantul tău şi ai fi spus : uite, domn' cutare, ce-am găsit în raniţă. Hai să-l căutăm pe trădătorul ăla de caută să ne otrăvească sufletele şi să-l punem la zid. Da, mă, aşa ar fi trebuit să faci. Tu, în schimb, nu numai că ai tăcut mîlc, dar ai mai şi păstrat-o. Ce te-ai gîndit? Cînd mi-or da concediu,

am s-o citesc și ălora din sat. Este, mă? Spune drept : nu-i așa că de-aia n-ai rupt-o?

Cum era să recunosc așa ceva? Am tăcut.

— Taci, mă? Taci! Mă, tu știi ce fac eu comuniștilor? Nu știi! Uite că-ți arăt eu ce le fac.

A tăbărît asupra mea și a început să mă lovească unde nimerea. Cu pumnii, cu picioarele. Pe urmă, pesemne fiindcă i s-a părut că nu mă doare atît cît voia el, a început să mă bată cu o vînă de bou. M-a bătut pînă am leșinat.

Și iaca așa am făcut cunoștință cu fiara de comisar Jurubiță. Pe urmă, timp de aproape două săptămîni, nu trecea o zi fără ca să nu fiu adus în fața lui. Voia să afle de la mine cine m-a instigat să fac rebeliune în sat, cu cine m-am mai sfătuit și multe alte asemenea. Cît m-a schingiuit, nu vă mai spun. În vreo două rînduri s-a întîmplat ca atunci cînd mă duceau la el să-l scoată de acolo cu targa pe Bucur leșinat.

După vreo două săptămîni, dosarul a fost înaintat Curții Marțiale, care m-a judecat și condamnat la 25 de ani muncă silnică. Am fost la Aiud. Acolo erau tovarăși. Erau peste tot, în toate închisorile. Cînd le-am spus pentru ce faptă am fost condamnat, au prins simpatie de mine. Mai ales unul dintre ei, pe nume Tutunaru, m-a lămurit într-o seamă de probleme. Trebuie să știți că după aceea am început să văd lumea altfel.

La închisoarea din Aiud nu m-au băgat la celulă. Întîi m-au trimis să lucrez la o fabrică de mături. Nu era o treabă din cale afară de grea, dar eu nu eram mulțumit, deoarece gîndul mi-era numai la evadare. Am lucrat acolo vreo cîteva luni.

Într-o zi, gardianul ne întrebă :

— Cine se pricepe la pădure?

— Eu, domn' șef! m-am oferit primul, deși nu lucrasem niciodată la doborît păduri.

Cu toții am fost șaisprezece care ne-am anunțat. Am fost escortați de doi gardieni.

De firea mea nu sînt un om vesel. Și n-am fost nici pe atunci. Dar în pușcărie, tocmai pentru că

o duceam prost, ca să nu mă doboare urîtul, m-am străduit să nu pun nimic la inimă, să rîd cînd îmi venea să plîng, să cînt atunci cînd simţeam nevoia să urlu şi să spun o glumă de care se amuzau pînă şi gardienii atunci cînd aveam chef să înjur ca un spurcat la gură.

În tren unul din gardieni mă întrebă :

— Bine, măi Gavrilă, tu de ce n-ai vrut să te duci la Sărata?

La Sărata era un centru de instrucţie pentru cei din puşcării — delicvenţi de drept comun — ce urmau a fi trimişi pe front, spre a se „reabilita".

— Lasă, domn' gardian că Sărata nu-i de mine.

— De ce, mă? Faci instrucţie cîteva luni, apoi te duci pe front. Acolo, distrugi un tanc, sau faci mai ştiu eu ce altă faptă de vitejie, şi gata reabilitarea. Nu-i mai bine decît la puşcărie?

— Nu-i, domn' gardian! i-am răspuns. Dacă vrei să mă crezi în vremurile astea nicăieri nu-i mai bine decît la puşcărie.

— Hîtru mai eşti, măi Gavrilă!

— Hîtru, nehîtru, ăsta-i adevărul. Ian să chibzuim : ce-i mai bine ? Să fii reabilitat, dar cu o movilă de pămînt deasupra, sau cu o pedeapsă de ispăşit, dar în viaţă? Eu unul, decît să mor pe front, mai degrabă stau la închisoare. Şi dacă vrei să mă crezi, domn' şef, ştii care ar fi cea mai mare nenorocire pentru mine? Dacă mi-ar da acum drumul, dacă m-ar graţia. Fiindcă n-aş apuca bine să ajung acasă şi ordinul de chemare m-ar şi afla.

— Mă, Gavrilă, da' mult îţi mai temi tu viaţa!

— Cum să nu mi-o tem, domn' şef? Păi altceva mai bun decît viaţa are omul?

Eu nu le vorbeam aşa gardienilor numai ca să mă aflu în treabă, ci ca să-i fac să creadă că, dinspre partea mea, nu aveau a se teme că mi-ar da prin gînd să spăl putina. În realitate, încă mai înainte de a ajunge la Aiud, îmi şi pusesem în gînd să evadez. Aşa am fost eu. Nu am putut suferi să stau închis. De şase ori am fost prins şi tot de atîtea ori am izbutit să scap, în aşa măsură

de puternic a fost la mine dorul de libertate. Decît în pușcărie — îmi ziceam — mai bine să fiu împușcat încercînd să evadez.

Cum vă spuneam, mă străduiam să-i îmbrobodesc pe gardieni ca să le scot din cap că aș umbla cu gînd de evadare. Și trebuie să vă spun că am izbutit.

Cînd am ajuns la Cugir, toți cei șaisprezece am fost puși să lucrăm la pădure, adică la tăiat copaci. De păzit, tot numai cei doi gardieni ne păzeau. În afară de mine, nici unul dintre ceilalți cincisprezece nu intenționau să fugă. De aceea, nu-mi era teamă că altul mi-o va lua înainte și-i va pune pe gardieni în stare de alarmă. Ca să fiu sigur de reușită, așteptam un prilej nimerit. Și într-o zi prilejul s-a ivit. M-au trimis cu găleata după apă la un izvor. Izvorul nu era departe și, de acolo unde se aflau, gardienii mă puteau supraveghea cu privirea.

Cum am ajuns, am lăsat găleata jos și am tulit-o. Gardienii cînd au văzut că, în loc să mă întorc, mă afund în pădure, au tras în mine. Dar gloanțele au trecut mult pe deasupra capului meu. Cît m-or fi căutat, și dacă m-or mai fi căutat, nu știu. Eu m-am tot dus, pînă am ajuns la o gară mică de lîngă Cugir. M-am ascuns prin apropiere și am așteptat un tren. Am avut noroc. A trecut un mărfar și m-am suit din mers la o frînă. Ca să nu mai lungesc vorba, mai cu trenul, mai pe jos, am ajuns la Sărăcuți abia după patru zile și patru nopți. Acasă la mine nu aveam ce căuta fiindcă, așa cum v-am spus, eram singur pe atunci, fără nevastă, fără copii. Toată nădejdea mi-o pusesem în Bucur. Numai el mă putea ajuta să scap de hainele de pe mine.

M-a ajutat. M-a adăpostit, m-a hrănit, mi-a dat haine și bani. De altfel, despre toate acestea ați fost informat de Varvara. Parcă așa mi-ați spus, nu ?

— Da, de ea, de bătrînă, mama lui. Pe urmă ce-ați făcut? Ați izbutit să scăpați?

— Pe urmă! De fapt, nu a fost un singur *pe urmă*, ci mult mai multe. Nu am de gînd să vă povestesc despre toate ci, așa cum ne-am înțeles, numai despre acele întîmplări pe care în prealabil trebuie neapărat să le cunoașteți ca să puteți afla adevărata cauză pentru care a fost executat Bucur.

Dar să continui. Ați aflat de la Varvára în ce fel m-au ajutat atunci cînd am evadat pentru prima dată. Atunci am plecat din Sărăcuți în timpul nopții, spre oraș. Îmi ziceam — și pe bună dreptate — că unui evadat îi este mai ușor să se ascundă într-un oraș decît într-un sat oarecare, mai ales cînd nu are asupra sa acte de nici un fel.

Acolo, am mas la o bătrînă pe care o cunoșteam dinainte, fiindcă la ea rămîneam peste noapte atunci cînd veneam la oraș, toamna, cu te miri ce bucate de vîndut. Avea un fecior pe front și de șase luni nu mai primise nici o veste de la el. Îl blestema atîta pe Antonescu, pe Hitler și pe toți „îmbuibații", încît nu i-am ascuns că evadasem de la închisoare. Așa cum prevăzusem, bătrîna a acceptat să mă adăpostească fără să se teamă de riscuri.

Dar greutățile și pericolul de a fi arestat se iviră abia după aceea. Se iviră atunci cînd am început să caut de lucru. Ce eram eu? Un biet țăran. Știam să ar, să semăn, să prășesc, să secer sau să cosesc. Dar în afară de acestea nu mă mai pricepeam la nimic. Altceva decît o muncă necalificată nici că puteam să găsesc. Numai că nici o asemenea muncă nu era ușor de găsit. Și nu fiindcă nu ar fi fost nevoie de brațe de muncă — muriseră doar atîția pe front, atîția erau mobilizați —, ci fiindcă era greu să capeți de lucru dacă nu aveai situația militară clară.

Abia după vreo săptămînă am găsit, temporar, la descărcat vagoane. Am lucrat acolo vreo patru zile, după aceea, la un depozit de lemne, pe urmă, iarăși la descărcat vagoane cînd în gară, cînd în port. În acest scurt timp de trei ori am scăpat numai ca prin minune să nu fiu arestat. Așa am ajuns să cunosc pe pielea mea ce îngrozitor lucru este să te simți

încolţit ca o fiară, să nu-ţi poţi îngădui a trăi altfel decît în *prezent*. E îngrozitor să nu ştii ce se va întîmpla cu tine peste o zi sau peste o săptămînă. Eram gata să renunţ la jumătate din viaţa mea în schimbul unui act de identitate, fie el chiar fals, care să-mi dea măcar iluzia unei relative siguranţe.

Dar iată că am avut norocul să intru în posesia unei astfel de hîrtii fără să fie nevoie de vreun sacrificiu.

Într-o dimineaţă, în drum spre rampa de descărcare a gării, am întîlnit pe una din străzile lăturalnice ale oraşului — pe acestea circulam de obicei — un ostaş înarmat care escorta pe un altul. Acesta din urmă se cunoştea că e şi el soldat doar după capela slinoasă şi după pantalonii peticiţi şi largi ca nişte şalvari.

Mă impresionă nu ţinuta atît de puţin ostăşească a arestatului, ci faptul că era cam de vîrsta mea. O fi vreun dezertor sau vreunul ca de-alde mine, mi-am zis oftînd. Parcă pe mine, pînă la urmă ce altă soartă mă aşteaptă?

I-am depăşit pe cei doi şi mi-am văzut de drum. Dar cîteva ore mai tîrziu, în timp ce mă speteam la descărcat lăzi din nişte vagoane, pe cine credeţi că am descoperit printre tovarăşii mei de trudă? Pe cei doi ostaşi întîlniţi pe drum. Lucrau amîndoi, şi cu mult spor încă. Faptul acesta m-a mirat, fiindcă nu se obişnuia ca arestaţii să fie trimişi la muncă — mai ales la o astfel de muncă — individual. Dar chiar dacă era vorba de o excepţie, după cunoştinţa mea nu se pomenea ca ostaşii de pază să lucreze cot la cot cu cei pe care trebuiau să-i păzească.

M-am mirat însă şi mai mult cînd, în timpul pauzei de prînz, cel care s-a dus să cumpere ceva de-ale gurii a fost tocmai cel arestat. Cît timp a lipsit, celălalt, escorta nu mi-a făcut deloc impresia că se teme, cît de cît măcar, că acela care îi fusese dat în seamă ar putea să nu se mai întoarcă.

De altfel, s-a întors. S-a întors şi s-au pus amîndoi să înfulece şi să-şi treacă unul altuia un bidon în care, după mirosul care ajungea pînă la mine, nu putea fi altceva decît ţuică.

Am intrat la bănuieli. La aceasta a contribuit şi faptul că, deşi trăsesem cu coada ochiului în toate părţile, puşca, centura şi cartuşierele escortei parcă le înghiţiseră pămîntul.

„Cu ăştia doi nu e lucru curat!" mi-am zis, propunîndu-mi ca la lăsarea lucrului să stau numai cu ochii pe ei.

...Şi chiar aşa am făcut. După ce au primit banii ce li se cuveneau — plata se făcea zilnic la terminarea lucrului —, cei doi au trecut peste linii de unde începea o comună suburbană. Arestatul a intrat într-o casă şi după puţin timp s-a întors de acolo cu arma şi centura pe care i le-a înmînat celuilalt. Acesta s-a încins cu centura, şi-a pus baioneta la armă şi pe urmă, escortat şi escortă, au pornit-o înapoi spre oraş.

Purtarea lor puţin obişnuită mi-a întărit bănuielile. M-am luat după ei, mergînd la o oarecare distanţă. Spre surprinderea mea, în loc să dispară pe poarta închisorii oraşului sau a vreunei cazărmi, i-am văzut mistuindu-se în curtea unei cocioabe dintr-o mahala.

N-am mai avut acum nici o îndoială că ceva era în neregulă cu ei. Mai mult, eram convins că şi ghicisem despre ce anume putea fi vorba. Îmi ziceam că cei doi conveniseră ca, în drum spre cine ştie ce garnizoană unde trebuia predat cel arestat, să mai întîrzie cîteva zile, lucrînd pe unde s-o găsi, ca să cîştige un ban-doi, de care, fără îndoială, amîndoi aveau mare nevoie.

Aceasta era presupunerea pe care mi-o făcusem. Dar ea nu corespundea nici pe departe realităţii. Adevărul aveam să-l aflu trei zile mai tîrziu, după ce aveam să mă împrietenesc bine cu amîndoi.

Nu vreau să vă răpesc timpul povestindu-vă cum am ajuns să le cîştig încrederea, deşi pentru

dumneavoastră ar prezenta un oarecare interes. Pe scurt, iată ce am aflat :

Nu unul ci amîndoi erau dezertori. Cel care o făcea pe soldatul de escortă dezertase, cu armă cu tot, trimis fiind într-o delegaţie la P.S. a unei mari unităţi. Acolo, la P.S., izbutise să determine pe un furier, consăteanul său, să-i ştampileze o foaie de hîrtie albă cu ştampila rotundă a unuia din serviciile acelei mari unităţi. Cred că bănuiţi de ce-i trebuia lui o asemenea hîrtie.

— Probabil ca să-şi confecţioneze un bilet de voie fals.

— Exact! Numai că ulterior i-a dat o altă destinaţie. Plecînd de la P.S., în tren s-a întîlnit tot cu un consătean, dezertor de aproape două luni, dar fără nici un fel de acte asupra sa. Ideea ticluirii unui ordin de serviciu fals şi nu a unui bilet de voie a fost a acestuilalt. Au găsit pe cineva care să le bată la maşină ordinul de serviciu, în care se preciza că soldatul X din Cartierul Trupei M.U. nr. ... este trimis să predea la unitatea Z pe soldatul dezertor Y.

Hîrtia ştampilată purta semnătura unui maior, dar — omisiune voită — nu purta nici o dată. Pe baza acestui fals ordin de serviciu, de mai bine de trei luni ei se putuseră mişca în vreo patru oraşe, într-o relativă siguranţă. În general, ei se fereau de patrule şi de razii, dar în vreo trei rînduri, cînd nu le-au mai putut ocoli, în nici una din dăţi nu au fost opriţi ca să fie controlaţi.

— Aşa că, află de la mine, măi frate — încheie cel care îmi povestise — de multe ori se întîmplă ca unul ca de alde noi să fie mai ferit dacă e îmbrăcat cu efecte militare decît în haine „ţivile".

Celălalt, după ce se scărpină în creştetul capului într-un chip caraghios cu unghia degetului mic de la mîna stîngă, propuse cam cu jumătate de gură :

— Ascultă, Marine! (Marin se numea cel care făcuse rost de hîrtia ştampilată, iar tovarăşul său, Pătru.) Ce-ar fi dacă nu l-am lăsa pe rumînul ăsta în voia soartei ca să-i pună zbilţul de gît jîndarii

la prima razie? Că dacă pun mîna pe el, a doua oară nu mai pupă el evadare.

— Şi cum crezi că l-am putea ajuta, măi, Pătrule? întrebă Marin.

— Păi eu aş zice să-l luăm şi pe el tovarăş. Aí să „iscortezi" nu numai pe mine, ci pe amîndoi.

Marin chibzui cam multişor înainte de a răspunde.

— Eu, de cînd mă ştiu, atunci cînd s-a găsit careva în impas nu am pregetat să-i dau o mînă de ajutor. Nu mă lasă inima nici acuma să-ţi întorc spatele. Mai ales că asta nu ar fi numai în folosul tău ci şi într-al nostru. Aş pune rămăşag că nici lu' dracu' nu i-ar trece prin minte să ne oprească şi să ne întrebe de acte văzînd că escortez doi arestaţi. Tu eşti însă „ţivil", iar Pătru-i îmbrăcat cu efecte militare. Mă gîndesc, măi omule, că asta ar putea să bată la ochi. Vorba aia : paza bună trece primejdia rea. Mai ales că primejdia nu ar fi numai pentru tine, ci şi pentru noi ăştilalţi doi. Aşa că eu nu-ţi pot spune decît atîta : fă-ţi rost de efecte militare şi treaba s-a făcut.

— Atunci, mort, copt, am să fac rost de efecte militare, i-am răspuns.

Şi într-adevăr, eram hotărît să fac neapărat rost de ele. Fiindcă propunerea lui Pătru mi se părea strașnică. Gîndiţi-vă şi dumneavoastră! Cui i-ar fi trecut prin minte dintre cei însărcinaţi cu o asemenea treabă să ne oprească pe stradă ca să controleze dacă noi eram cu adevărat arestaţi iar Marin cu adevărat ne escorta!

Trebuia neapărat să fac rost de haine militare. Şi am făcut. Cînd mă gîndesc în ce fel mi le-am procurat, mă cuprinde mirarea că am avut atîta curaj. Dar a fost, fără îndoială, curajul disperatului. A doua zi m-am dus la regiment. N-am intrat însă pe poarta principală ci pe din dos, pe acolo unde se afla o spărtură în gard. Asta s-a întîmplat dimineaţa, după ce oamenii au plecat la instrucţie. I-am văzut mărşăluind spre poligon, pe companii, fiindcă, spre norocul meu, se brodise să fie zi de tragere. (Am spus spre norocul meu, fiindcă în

zilele cînd aveau loc trageri la poligon se deplasa şi majurul companiei ca să ţină socoteala muniţiei consumate. Eu însă, atunci habar nu aveam. În planul pe care mi-l făcusem, pe majur trebuia să-l trag pe sfoară.)

Cînd am ajuns la cancelaria companiei, l-am găsit doar pe furier. Linia o situaţie lungă cît un cearşaf. Pe masa acoperită cu hîrtie albastră se aflau „Registrul de administraţie", o sticluţă cu cerneală violetă, două tocuri într-un fel de tăviţă emailată, o tuşieră şi, deasupra, ştampila rotundă a companiei.

Cu furierul acela treaba a mers mai uşor chiar decît îndrăznisem să sper.

— A ordonat domn' căpitan să mă îmbraci! m-am adresat lui, trăgînd cu coada ochiului la ştampila rotundă.

Cred că hotărîrea de a o şterpeli am luat-o imediat ce am descoperit-o acolo, pe masa de scris. Şi din nou am avut o şansă extraordinară.

Furierul care pesemne se plictisise să tot linieze, cu un oftat de uşurare, lăsă imediat lucrul.

— Vino în magazie!

Alături de cancelarie era magazia de efecte. Prin uşa întredeschisă pătrundea miros de naftalină şi de unsoare de bocanci rîncedă. L-am urmat acolo. Cînd am trecut prin dreptul mesei, fără nici un fel de ezitare, am luat ştampila şi am vîrît-o în buzunar.

După ce mi-a ales efectele, peticite şi murdare, furierul m-a întrebat :

— Carte ştii?

— Ştiu!

— Atunci, du-te de te îmbracă, pe urmă completează inventarul, semnează-l şi adu-mi-l!

Şi îmi întinse o foaie de hîrtie şapirografiată.

Am luat efectele subsuoară şi am plecat ca din puşcă. Am părăsit regimentul tot pe acolo pe unde venisem, bucuros de haine, dar mai ales de ştampila rotundă. Şi în seara aceleaşi zile m-am dus

să-i caut pe cei doi prieteni ai mei la gazda care îi adăpostea.

Cînd Pătru a aflat că șterpelisem ștampila rotundă a companiei, iarăși a început să se scarpine în creștetul capului. De data asta am înțeles că gestul marca momentele de chibzuință.

— Marine, acu' dacă Gavrilă făcu rost de ștampilă, chiar că nu mai are haz ca noi s-o facem pe arestații iar tu pe escorta.

Marin pricepu imediat gîndul întreg al lui Pătru.

— Păi, da! Dacă avem ștampilă, ne putem ticlui bilete de voie că sînten în „conced" sau permisie. Ba eu zic, că acu' e musai ca noi doi să ne facem rost de țoale „țivile".

Ca să nu mai lungesc vorba, două zile mai tîrziu am plecat toți trei la Galați, fiecare cu cîte un bilet de voie în buzunar, chipurile în permisie de zece zile. (Biletele de voie le reînnoiam din zece în zece zile. Am căzut cu toții de acord că procedeul acesta e mai prudent.) Dar după numai o lună, ne-am despărțit.

Ideea a fost tot a lui Pătru:

— Eu, mă fraților, aș zice că a cam sosit vremea să ne vedem fiecare de treburi. Eu, de pildă, m-aș întoarce la Brăila. E acolo o vădană căreia îi cam duc dorul. Tu, Gavrilă, îmi pui ștampila pe o duzină de hîrtiuțe și cu ele în buzunar am să mă simt în siguranță la fel ca și cum aș avea în buzunar un ordin de lăsare la vatră.

Și fiindcă și Marin fu de aceeași părere, ne-am despărțit. În prealabil însă, nu pe o duzină de hîrtiuțe ci pe o sută de coale de hîrtie pentru fiecare am pus ștampila.

— Pînă terminăm muniția asta — glumi Marin — se gată războiul și ne-om putea întoarce la cășile noastre.

Au trecut de atunci douăzeci și unu de ani. Nu știu dacă cei doi tovarăși de suferință din anii aceia au folosit întreg stocul sau au fost cumva arestați mai înainte. Fiindcă de atunci nu i-am mai întîlnit și nu am mai aflat nimic despre ei nici

pînă în ziua de astăzi. În ceea ce mă priveşte — v-am mai spus-o — am fost arestat de şase ori şi tot de atîtea ori am izbutit să scap.

Ei, dar nu am de gînd să vă povestesc toate peripeţiile prin care am trecut de fiecare dată cînd am fost arestat şi pe urmă am reuşit să scap. De pildă, despre primele trei arestări mă voi mărgini să vă spun că m-au înhăţat deşi de fiecare dată am avut asupra mea, ca act justificativ, fie un „bilet de voie", fie un „ordin de serviciu". Dar vedeţi, întîmplarea joacă în viaţa unui om destule feste. Totuşi, datorită tocmai acestor false „bilete de voie", de fiecare dată am izbutit să scap mai înainte de a ajunge să fiu judecat. Fiind numai „suspect", nu eram chiar atît de riguros supravegheat. Şi pînă să vină răspunsul de acolo de unde se cereau informaţii despre mine — biletele de voie erau completate cu nume fictive din cele mai obişnuite — izbuteam să fug.

Am fost judecat şi condamnat la moarte abia după ce am fost arestat a patra oară. De data asta m-au ridicat de acasă. Cu acest prilej au găsit şi ştampila pe care, din prevedere, niciodată n-o purtasem asupra mea.

Ca să înţelegeţi mai bine cauza acestei a patra arestări, e necesar să vă spun că m-am folosit de ştampilă nu numai pentru uzul meu personal. Le-am creat posibilitatea unei relative siguranţe atribuindu-le „bilete de voie" — la cel puţin o sută de nesupuşi la încorporare, dezertori de pe front şi din spatele frontului sau unor ostaşi care umblau cu gîndul să dezerteze.

Poate vă întrebaţi unde i-am găsit pe toţi aceştia. I-am cunoscut în tren, în sălile de aşteptare ale gărilor, în pieţele oraşelor pe unde m-am vînturat în anii aceia, prin birturi, pe unde vreţi şi pe unde nu vreţi. Şi tuturor le-am oferit hîrtiuţe ştampilate pe care ei să le completeze numai, sau le-am completat chiar eu bilete de voie false.

Unii dintre aceştia au fost arestaţi. Şi probabil că au fost cîţiva fiindcă la proces, printre capetele

de acuzare a figurat și acela de instigare la dezertare a unor ostași cărora le procurasem acte militare false. De altfel, cea de a patra mea arestare s-a datorat unui „bilet de voie" fals pe care îl dădusem în ajun unui tînăr nesupus la încorporare. Poate vă va interesa să aflați în ce împrejurare l-am cunoscut.

Era în timpul prînzului. Mîncam la un birt economic. La un moment dat văd că intră pe ușă un tinerel, care, după felul cum era îmbrăcat, se cunoștea că e de la țară. Se apropie de tejgheaua negustorului și îl întrebă cît costă o porție de varză cu carne. Cînd află prețul, vîrî mîna în buzunar și scoase de acolo niște bani. Pesemne că nu-i ajungeau pentru porția de varză cu carne, fiindcă oftînd a părere de rău, după ce dădu bună ziua negustorului, se îndreptă spre ușă. L-am strigat și l-am poftit la masa mea. Era rupt de foame. În cîteva minute a înfulecat două porții de varză cu carne și una de iaurt. Dacă i-aș mai fi oferit ceva de mîncare nu m-ar fi refuzat. Dar aveam și eu banii numărați.

După ce și-a potolit foamea, am început să vorbim de una de alta. Nu vreau să mă laud, dar mă pricep să cîștig încrederea oamenilor. Fără să i-o cer, tinerelul acela mi-a destăinuit toată povestea lui. Scurtă poveste. Cu vreo două luni de zile în urmă se prezentase la regiment pentru a fi încorporat. Acolo, aflînd că, după o instrucție sumară de cîteva luni, contingentul lor va fi trimis pe front, l-a prins frica pe bietul băiat și a fugit. S-a întors în sat, maică-sa și tată-su l-au ținut ascuns în casă vreo două săptămîni, după care l-au sfătuit să se întoarcă la unitate. Ce era să facă? I-a ascultat.

— Mi-am zis — spunea băiatul — că de ce mi-o fi scris tot n-am să pot scăpa. Că doar nu se putea să mă țină ascuns alde tata și mama pînă s-o termina războiul. Dar cînd m-am apropiat de cazarmă și cînd am auzit sunînd goarna, m-a cuprins așa o silă și așa o frică, încît n-am mai avut *coraj* să intru pe poartă.

De atunci trecuseră cîteva săptămîni şi în tot acest timp bietul băiat dusese o viaţă ca de cîine fără stăpîn. L-am întrebat dacă are de gînd să se întoarcă la regiment. Mi-a răspuns că preferă să ajungă la închisoare. Dacă l-am văzut hotărît, l-am luat la mine acasă, i-am ticluit un „bilet de voie" şi i-am mai dat cîteva hîrtiuţe ştampilate pe care să le folosească mai tîrziu. În noaptea aceea a dormit la mine fiindcă nu avea unde. Dimineaţa, cînd a plecat, nu ştia cum să-mi mulţumească.

În noaptea următoare m-au arestat şi cu acest prilej mi-au confiscat şi ştampila. Presupuneţi, cred, cum de au izbutit să-mi dea de urmă.

— Probabil că au aflat de la tînărul acela adresa dumneavoastră.

— Exact! Bietul băiat a avut ghinionul să fie arestat chiar în aceeaşi zi. Luat la întrebări, a mărturisit de unde avea „biletul de voie" fals. Aşa că noaptea m-au luat, cum s-ar spune, ca din oală.

Nu voi povesti nimic despre anchetă şi nici despre proces. Atîta doar că procesul a avut loc în primăvara lui patruzeci şi patru şi că m-au condamnat la moarte prin împuşcare.

Mi-a fost atît de dragă libertatea şi atît de urîtă închisoarea, încît de fiecare dată cînd m-a păscut primejdia să ajung din nou acolo, am găsit în mine forţa să evadez. Aş zice că oroarea de închisoare mi-a inspirat de fiecare dată calea cea mai potrivită de scăpare. Ei bine, în clipa cînd mi s-a comunicat sentinţa, am simţit că viaţa mi-e atît de dragă, am simţit că doresc atît de mult să trăiesc, încît frica de moarte mi-a dat tăria să evadez chiar în aceeaşi zi. Nu a fost propriu-zis un act de curaj ci unul al disperării. Cînd eşti condamnat la moarte, oricît de mare ar fi riscul pe care ţi-l asumi ca să scapi, el nu poate depăşi pe acela al morţii înseşi. Şi atunci, cu curajul disperării, am riscat şi am izbutit. Am izbutit să fug de sub escortă în timp ce ne duceau la închisoare. Eram paisprezece arestaţi, toţi militari dar dintre toţi numai eu am îndrăznit, numai eu am riscat, numai eu am izbutit.

De altfel, dintre cei paisprezece numai eu fusesem condamnat la moarte. Dar am avut şi noroc.

Fuga mea nu anula însă sentinţa de condamnare la moarte. Fugind, izbutind să fug, de fapt nu făceam decît să amîn executarea ei. Dumneavoastră nu ştiţi ce simte un om atunci cînd i se citeşte sentinţa de condamnare la moarte. Dumneavoastră nu ştiţi ce simte atunci cînd izbuteşte să evadeze. Nu ştiţi ce imensă, ce copleşitoare este bucuria care îi inundă sufletul. Dumneavoastră nu ştiţi ce simte după ce au trecut clipele acelea de copleşitoare bucurie, cînd îşi dă seama că, de fapt, nu a făcut altceva decît să obţină o amînare.

Ei, da, stimate tovarăşe, aşa s-a întîmplat cu mine imediat ce am izbutit să evadez de sub escortă. Dorinţa nestăvilită de a trăi, pe de o parte, pe de alta oroarea de moarte făcuseră din mine un biet om care nu avea alt scop decît să fugă, să fugă cît mai departe de oraşul unde fusese condamnat la moarte, de cei care mă condamnaseră şi care, dacă puneau din nou mîna pe mine, nu aveau să întîrzie a mă trimite în faţa plutonului de execuţie.

Numai că pe mine primejdia nu mă pîndea numai din spate. Primejdia era în faţă, în dreapta, în stînga, primejdia mă înconjura din toate părţile. Eram un om condamnat la moarte, fără nici un act asupra lui şi la prima razie, la primul control, în primejdie de a fi arestat din nou.

Şi cu toate acestea nu puteam rămîne locului. Asemenea ciutei, trebuia să fug. Unde, nu ştiam. Părăsisem oraşul unde fusesem condamnat la moarte şi acum fugeam, cum se spune, încotro vedeam cu ochii. Aşa am ajuns, peste vreo două zile, pînă pe la curmătura Mărăşeştilor. De acolo m-a luat un camion şi m-a dus pînă la Bacău. Am plecat mai departe, pe jos, din sat în sat fără o ţintă anume. În sfîrşit, am ajuns la Bîrlad. În gară, un tren lung sta gata să plece spre Iaşi. Trenul era ticsit cu concentraţi, majoritatea în haine civile, urmînd a fi echipaţi chiar pe zonă. M-am amestecat printre ei. Cu trenul acela am ajuns pînă la Socola. Acolo m-am dat jos. Mai departe

trenul nu mergea. Am coborît deci la Socola şi am apucat-o pe un drum paralel cu calea ferată. Fără să ştiu, o pornisem spre Ungheni. Linia frontului era aproape, dar eu habar nu aveam. Chiar în apropiere de podul de peste Jijia am fost prins de o patrulă.

Am fost dus la un post militar. Acolo m-a luat la întrebări un locotenent tînăr.

— Cine eşti, mă, şi ce cauţi în zona frontului?

— Să trăiţi, domn' locotenent, eu sînt din Ungheni, dar am fost evacuat tocmai în Caracal. Am auzit că la noi se întîmplă acum multe şi nu m-a mai răbdat inima să rămîn locului. Am pornit-o încoace cu gîndul să mă strecor pînă acasă ca să mă conving cu ochii mei. Căci eu, domn' locotenent, am lăsat acolo gospodărie bine întemeiată.

— Ia arată-mi actele!

— Nu le am. Mi le-a furat careva în tren, cu portofel cu tot.

A şoptit ceva unui sergent şi, după cîteva minute, acesta s-a întors însoţit de un civil, un tînăr de cel mult douăzeci de ani.

— Cum te cheamă, omule? mă întrebă acesta măsurîndu-mă din cap pînă în picioare.

— Albuţiu Atanasie.

— Şi zici că eşti din Ungheni?

— Nu zic. Sînt!

— Eu nu te cunosc!

— Parcă eu te cunosc pe tine?!

— Dacă eşti din Ungheni apoi să-mi spui în a cîta sută de numere locuieşti?

— În a doua ! am răspuns într-o doară.

— Dar megieş la dreapta şi la stînga pe cine ai?

Am spus nume care mi-au venit atunci în minte:

— La dreapta, unul Artemie, iar la stînga o vădană, Macarova.

— Aşa. Dar dugheana din colţ cine o ţine?

— Mi-am zis :

„Ăsta ori ştie pe toţi cei ce locuiesc în a doua sută de numere, cum spune el, şi în acest caz şi-a

dat seama de pe acum că am minţit, ori habar n-are şi vrea numai să mă încerce".

— Nu-i nici o dugheană în colţul străzii! l-am înfruntat cu îndrăzneală.

— Şi cum zici că te cheamă?

După cum i-au sticlit ochii cînd m-a întrebat, mi-am dat seama că nu credea o boabă din cele ce-i spusesem.

— Albuţiu Atanasie! i-am răspuns fără să clipesc.

— Domn' locotenent — se întoarse către ofiţer — ăsta e din Ungheni cum sînt eu de la Viena.

— Cine cristoşii mă-ti eşti, şi ce cauţi aici în zona frontului, mă ? se răsti la mine locotenentul.

Ce să-i răspund? Dacă îi mărturiseam adevărul, riscam să mă împuşte pe loc. Trebuia neapărat să cîştig timp. Deocamdată trebuia neapărat să cîştig timp.

— Domn' locotenent, v-am spus adevărul.

— Haide, dă-i drumul ! Nu mă mai face să pierd vremea cu tine.

— Mă jur, domn' locotenent, că nu vă spun o minciună.

Locotenentul era însă tare bănuitor.

— Omul ăsta e din Ungheni şi nu te cunoaşte.

— Dar ce, domn' locotenent, poate băieţandru ăsta să cunoască absolut pe toată lumea!

— Mă, eu timp nu am de pierdut cu tine şi treaba asta mă şi plictiseşte. Am să te trimit acolo unde există dintr-aceia care se pricep să afle de la tine adevărul adevărat.

Mi-a făcut nişte acte şi m-a trimis legat la punctul de comandă al diviziei.

Acolo m-au luat la cercetări cei de la Biroul 2. Mai precis, un căpitan. Era înalt, cum n-am mai văzut în viaţa mea aşa o namilă de om. Cînd ţipa, zăngănea geamul de la ferestre.

Am susţinut acelaşi lucru : că mă furişasem pînă în zona frontului cu intenţia de a trece clandestin la ai mei, la Ungheni. Dar nici el nu m-a crezut. M-a bătut, m-a înjurat, m-a ameninţat că mă împuşcă, dar nici eu nu m-am lăsat.

— Domn' căpitan, omorîți-mă, faceți cu mine ce vreți, dar eu v-am spus adevărul. Altceva n-am a vă spune, domn' căpitan, îi dam eu într-una.

Pînă la urmă, legat și cu escortă, m-a trimis la Inspectoratul de jandarmi de la Iași, unde de asemenea am spus aceeași poveste. Inspectorul de jandarmi m-a trimis la Siguranță, la Socola. Pesemne că era o secție specială fiindcă se afla instalată într-o vilă izolată.

Aici am avut cel mai mult de suferit. M-a luat în primire un inspector cîinos, de parcă ar fi fost frate cu Jurubiță. Știu că era inspector, fiindcă s-a lăudat singur. N-am să-l uit cît voi trăi. Avea o mulțime de coșuri pe față. În timp ce vorbea sau în timp ce asculta ce-i spun, își pipăia mereu obrajii, fruntea, bărbia, pînă dădea de unul copt. Pe birou avea un pachet de vată și o sticluță cu alcool. După ce-l spărgea, tampona locul cu o bucată de vată muiată în spirt, după care o arunca într-un coș de hîrtii.

Inspectorul acesta se vede că își cunoștea bine meseria. Din cele ce au urmat vă veți da seama că mai ales el n-a crezut o boabă din povestea mea. A început prin a-mi cere să mă dezbrac pînă la piele.

„Pesemne — mi-am zis — cîinele ăsta vrea să mă snopească mai rău decît cei de pînă acum".

Dar mă înșelam. După ce m-am dezbrăcat, a început să cerceteze atent fiecare obiect de îmbrăcăminte. Cămașa, maioul, chiloții, ciorapii, pantofii. În ce scop o făcea am înțeles mult mai tîrziu. Dar atunci, la început, tare m-am mirat că boarfele mele îi reținea în așa măsură atenția. După ce suci fiecare obiect pe toate părțile, se duse să-și spele mîinile, îndelung, la chiuvetă, cu săpun mult și cu o periuță. Și le șterse apoi nu cu prosopul ci cu tifon, după care și le dezinfectă cu spirt, de parcă puținele și ponositele mele obiecte de îmbăcăminte ar fi aparținut cuiva contaminat de o boală infecțioasă.

Dacă cercetarea minuţioasă a îmbrăcămintei mele fusese de vreun folos pentru el nu-mi putusem da seama. Nu-mi adresase nici un cuvînt şi nici nu se uitase la mine. Abia mai tîrziu, în timp ce îşi flutura mîinile ca să se usuce alcoolul de pe ele, se răsti la mine :

— Ia să-mi spui acum cine eşti şi ce grijania mă-ti ai căutat în zona frontului?

— Mă cheamă Albuţiu Atanasie, domn' inspector. Sînt din Ungheni...

Bubosul începu să ţipe la mine :

— Mă, nenorocitule, află că încă nu s-a născut ăla care să mă ducă pe mine de nas. Aşa că fă bine şi spune adevărul. Cînd ai trecut încoace, cu ce misiune şi cu cine ai luat legătura?

— Iaca, nici dumneavoastră nu mă credeţi, domn' inspector. Nici domnii ofiţeri care m-au luat la întrebări pînă a nu ajunge aici n-au vrut să mă creadă că le spun doar adevărul. Şi dacă n-au vrut să mă creadă, s-au pus cu bătaia pe mine. M-au bătut pînă m-au zdrobit, dar mai mult decît adevărul adevărat tot n-au putut scoate de la mine.

— Bine. Ia bagă asta în gură!

Pe birou avea un fel de cutie nu mai mare ca un aparat telefonic de campanie. Din el pornea un fir de care era legată o plăcuţă de aramă. Am băgat în gură plăcuţa şi el a apăsat pe un buton. Am fost scuturat de un curent electric atît de puternic, încît m-au trecut şi nevoia mare şi nevoia mică, deodată. Am leşinat.

Cînd mi-am revenit, inspectorul m-a întrebat.

— Sper că ţi-a venit acum mintea la cap. Haide, spune cînd ai trecut încoace şi cu ce misiune?

Abia acum mi-am dat seama de adevărata primejdie. Dacă inspectorul mă lua drept paraşutist sovietic, sigur că mă aştepta moartea, fără nici un fel de judecată, poate chiar la sfîrşitul interogatoriului. Căzusem din lac în puţ. O clipă mi-a trecut prin minte să-i mărturisesc adevărul, dar mi-am zis imediat, că prin aceasta situaţia nu mi s-ar îmbunătăţi cu nimic. Dimpotrivă, dacă începeam să

susţin altceva decît pînă acum, inspectorul ar putea crede că, văzîndu-mă demascat, încercam să-l îmbrobodesc.

— Domn' inspector, dacă vreţi să aflaţi de la mine altceva decît am spus şi domnilor ofiţeri, puteţi să mă şi omorîţi că nu am ce vă spune.

— Ia mai bagă în gură bomboana asta, banditule!

— N-o bag, domn' inspector! De ce mă schingiuiţi dacă n-am nici o vină?

— Ce face? Nu vrei?

A tăbărît pe mine cu pumnii. M-a doborît la pămînt şi pe urmă căuta să mă lovească în testicule cu picioarele. Eu mă feream şi ţipam să mă lase că n-am nici o vină. Dar, pînă la urmă, tot m-a nimerit de vreo două ori, atît de tare, încît iarăşi am leşinat. Au turnat pe mine o găleată cu apă şi mi-am revenit.

— Spui, mă?

— N-am ce să spun, domn' inspector.

— Atunci ia batonul de ciocolată în gură.

— Nu-l iau!

A scos din sertar un pistol şi l-a îndreptat spre mine.

— Mă, eu ştiu că te-au trimis ruşii. Dar vreau să recunoşti. De bună voie nu vrei. Atunci trebuie să te silesc. Ia în gură batonul de ciocolată. Dacă nu, pe Dumnezeul meu că te împuşc pe loc!

N-am avut încotro. Am vîrît în gură plăcuţa de aramă şi cînd a dat drumul curentului, iarăşi m-au trecut nevoile, iarăşi am leşinat şi iarăşi m-am trezit numai după ce au turnat apă peste mine.

— Spui, mă?

— Ce aveam de spus, v-am spus, domn' inspector.

— Lasă că te înmoi eu, mă bolşevicule! Dar pentru astăzi ajunge. Îmbracă-te!

M-am îmbrăcat. După aceea m-a pus să curăţ cu palmele murdăria. Pe urmă să spăl pe jos. Cînd am terminat, m-au închis într-o cameră care avea o singură fereastră cu zăbrele. Zăbrelele erau groase. Pe acolo, nici gînd de scăpare. De mîn-

care nu mi-au dat nimic. Și-mi era o foame!... Curios, după cîte îndurasem, îmi era totuși foame. Și încă o foame cumplită.

Gavrilă Fumu mă lăsă singur pentru o clipă. Se întoarse cu o tavă plină cu prăjituri de casă. Sub braț ducea o sticlă cu votcă.

— Poftim, serviți-vă! Dacă nu v-aşi fi spus cît de cumplit mi-a fost atunci foame, nu mi-aş fi adus acum aminte de îndatoririle mele de gazdă. Și la înapoiere ce mai muzicuță mi-ar fi făcut nevastă-mea că v-am lăsat să plecați fără să serviți ceva.

— Mulțumesc... Mulțumesc... Dar cele ce-mi povestiți sînt atît de impresionante, încît, credeți-mă, nu-mi mai trebuie nimic.

— Să bem totuși cîte un păhăruț de votcă!

Am ciocnit paharele și am dat peste cap conținutul.

— Ei, acum am mai prins oleacă de forțe, glumi el.

Pe urmă reluă povestirea :

— Scurt timp după ce m-au închis în celula improvizată, l-am văzut, prin fereastră, pe inspector plecînd cu o mașină. Pe urmă au mai plecat vreo doi civili. Ce fel de serviciu o fi adăpostit vila aceea nu știu, fiindcă nu lucrau prea mulți. Paza era asigurată de militari. După cîte mi-am putut da seama, noaptea, în afară de gardă, în vilă nu mai rămînea nimeni dintre oamenii Siguranței.

În timpul nopții am simțit nevoia să merg afară. În celula mea nu exista hîrdău. Am bătut cu pumnul în ușă. Am bătut mult și bine pînă cînd am auzit o voce parcă somnoroasă întrebîndu-mă de dincolo de ușă :

— Ce-ți veni, bă? De ce bați?

— Vreau să merg la privată.

— Așteaptă o țîră.

Pașii s-au îndepărtat. Pe urmă iarăși i-am auzit.

Cel de afară a răsucit cheia în broască și a deschis ușa. Era un ostaș de gardă, probabil caporalul de schimb. Cu centura și cartușierele pe burtă, dar fără armă.

— Aici nu avem privată, bă neamule! Avem W.C. Na, intră aicea. Dar vezi să nu adormi!

W.C.-ul avea o singură ferestruică, sus. Nici un copil nu s-ar fi putut strecura pe acolo. Totuși, inima îmi bătea tare, al naibii de tare. Începuse să-mi bată încă din clipa cînd am văzut că soldatul nu era înarmat. Îmi bătea, fiindcă se părea că norocul din nou îmi este favorabil. Trebuia să încerc, cu orice preț, să evadez. Dar cum?

Am început să chibzuiesc. Oare, ce putea să însemne faptul că cel care venise să-mi deschidă — caporalul de gardă — era neînarmat? În primul rînd, că nu-i era teamă că aș putea evada. Cu alte cuvinte, că toate ieșirile erau încuiate. În al doilea rînd, că în aceeași clădire se afla și corpul de gardă. Or, dacă nu mă înșelam, și așa stăteau lucrurile, însemna că la ora aceea, cu excepția caporalului de schimb, a plantonului din corpul de gardă și a ostașilor aflați în diverse posturi, în afara clădirii, toți ceilalți sigur că dormeau. Deci, după toate probabilitățile, circumstanțele îmi erau favorabile sau, în orice caz, nu mai puțin favorabile decît în toate celelalte patru ocazii cînd izbutisem să evadez. Dar ca să izbutesc și de data aceasta, trebuia să mă scap de ostașul care mă păzea, respectiv de caporalul de schimb. Cum însă? Să-l omor? Nu ar fi fost deloc greu, fiindcă era un om pirpiriu. Dacă mă repezeam cu mîinile în gîtul lui, luat pe neașteptate, nu ar mai apuca să spună nici pîs. Să-l omor însă nu mă simțeam în stare. În definitiv, ce vină avea bietul om! Pe deasupra, părea și foarte cumsecade.

„Atunci, cum naiba să mă scap de el?“ mi-am zis neliniștit, fiindcă timpul trecea.

Și iată că am găsit soluția. Ea mi-a fost sugerată de peria cu care se spăla și se curăța closetul. Am luat-o în mînă pentru a-mi da seama de greutatea

ei. Avea un retevei bunicel. Dacă îl păleam în cap cu el nu-l omoram, dar de ameţit, sigur îl ameţeam.

Am deschis uşa şi l-am întrebat fără să ies din W.C. :

— Asta ce-i, măi camarade?

— Care?

Aşa cum prevăzusem, s-a prins. A vîrît capul pe uşă să vadă ce anume îi arătam. Cu mîna stîngă i-am astupat gura, iar cu dreapta l-am lovit, pocnindu-l în moalele capului cu reteveiul periei. A căzut ca un sac, fără să crîcnească măcar. L-am vîrît în W.C., am încuiat uşa pe dinafară şi am pus cheia în buzunar. Acum nu-mi mai rămînea decît să părăsesc neobservat casa.

Pe coridor, în dreapta, era uşa biroului unde mă schingiuise inspectorul. Am apăsat pe clanţă şi uşa s-a deschis. Încăperea avea două ferestre. Amîndouă dădeau într-o livadă. Pe aici trebuia să-mi încerc norocul. Am deschis o fereastră numai atît cît era necesar şi am sărit afară, tupilîndu-mă imediat la pămînt. Am ascultat atent. Era linişte. Dacă existau posturi de santinelă — şi probabil că existau fiindcă altfel nu-şi avea rostul corpul de gardă— ele erau probabil fixe, fiindcă nu auzeam paşi. Or, dacă într-adevăr aşa stăteau lucrurile, însemna că şansele de scăpare creşteau. Am început să merg de-a buşilea, ferindu-mă să fac cel mai mic zgomot. Dar n-am apucat să mă îndepărtez nici zece metri şi m-am auzit somat :

— Stăi !.. Cine-i ?

În loc să mă opresc, am luat-o la fugă. Un glonte mi-a fluierat pe la ureche — n-a fost primul şi, din păcate, nici ultimul — tocmai cînd izbutisem să sar gardul şi să mă pierd prin grădini. Scăpasem. Deocamdată scăpasem. Dar ca să mă pot considera definitiv scăpat, trebuia să pun o cît mai mare distanţă între mine şi vila unde fusesem schingiuit. Am rupt-o la fugă. Încotro fugeam habar nu aveam. (Ulterior mi-am dat seama că fugeam în direcţia Paşcani.)

Începusem să sper că nu mai am motive a mă teme de cei de la vilă, cînd deodată am auzit în urma mea lătrînd cîinii. E drept, încă departe, dar odată ce-mi adulmecaseră urma, mai curînd sau mai tîrziu, aveau să mă ajungă.

Fără îndoială că dumneavoastră aţi văzut în vreun film o urmărire cu cîini. Şi dacă aţi văzut, probabil că v-a impresionat. Dar vă asigur că aceasta nu este nimic pe lîngă ce simte acela care este hăituit astfel aidoma fiarelor. Sentimentul pe care îl ai în asemenea momente este înspăimîntător. Sau poate aşa am simţit eu atunci. Gîndiţi-vă prin cîte primejdii trecusem în ultimul timp. Scăpasem din toate. Fusesem la un pas de plutonul de execuţie şi scăpasem. Scăpasem de pistolul inspectorului, scăpasem mai ales de îngrozitorul instrument de supliciu pe care îl numea „batonul de ciocolată". Scăpasem de gloanţele pe care le trăseseră santinelele din posturi cînd evadasem din vilă. Scăpasem de toate acestea pentru ca, pînă la urmă, să fiu prins cu cîinii. Îi auzeam, erau departe, dar veneau. Mă adulmecaseră. Cîinii de urmărire — ştiam foarte bine — erau nişte fiare crunte, dresate să se repeadă la beregata victimei şi să sfîşie.

M-a cuprins dintr-o dată frica. Frica e prea puţin spus. M-a cuprins un fel de groază. Groaza că voi fi sfîşiat de cîini. După lătrături, erau pe puţin patru. Şi eu nu aveam nici o armă asupra mea. Am început să alerg şi, cu cît alergam mai tare, cu atît spaima punea şi mai mult stăpînire pe mine. Lătratul cîinilor mi se părea că-l aud aproape, foarte aproape şi nu numai în spatele meu. Parcă din toate direcţiile veneau în goană, adulmecîndu-mi urma, nu patru, nici zece, ci zeci şi zeci de cîini, zeci şi zeci de fiare enorme, cu boturile căscate, cu ochii scînteind în noapte ca nişte bucăţi de jăratic, aidoma fiarelor din apocalips.

Alergam abia trăgîndu-mi sufletul şi cu fiecare pas pe care îl făceam îmi dădeam seama că mult nu voi mai avea putere să alerg şi mă voi prăbuşi. În clipele acelea mi-am dorit să mor... Dar iată că iarăşi

am avut noroc. Am simțit pe frunte o picătură, apoi alta. Începuse să plouă. Alergam cu palmele întinse, cu capul ridicat să simt stropii pe obraji, pe frunte, să mă conving că nu este o iluzie. Nu, nu era iluzie. Ploua!

„Numai să fie ploaie adevărată!" mi-am zis.

Era — așa cum îmi doream — o ploaie adevărată. O ploaie iute, cu stropi mici și deși. În cîteva clipe am fost ud pînă la piele.

După ce a început ploaia, nu am mai alergat. Mergeam încet, abia trăgîndu-mi sufletul de istovit ce eram. Ploaia rece îmi făcea bine, parcă mă odihnea. Acum nu mai aveam de ce să mă grăbesc. Din cauza ploii, cîinii nu mai erau în stare să mă adulmece; îmi pierduseră urma.

Exact ce-i aceea fericire n-am știut niciodată, dar ce simțeam eu în clipele acelea cînd pășeam prin ploaie, eliberat de teama că voi fi sfîșiat de cîini, cred că se poate numi fericire. De fericit ce eram, mi-am scos cămașa ca să mă spele mai bine ploaia, ca să mă răcorească mai repede.

Între timp, schimbasem direcția și, încă mai înainte de a se lumina, am ajuns la periferia Iașilor. M-am strecurat în podul unei case părăsite și m-am culcat. Am adormit imediat. Am dormit pînă a doua zi dimineața. Cînd m-am trezit, m-am dat jos din pod și am început să cotrobăiesc prin casă. De mîncare n-am găsit nimic. În schimb am găsit o tunică de ceferist, o șapcă și o pereche de bocanci vechi cu pielea scorojită și talpa spartă. Șapca era ponosită rău, iar tunica să nu mai vorbim. Pantaloni n-am mai găsit. I-am curățat pe ai mei de noroi, am încălțat bocancii, mi-am pus șapca pe cap și am părăsit casa. Îmi era foame de-mi venea să leșin. În curte era un măr. M-am urcat în el și am mîncat atîtea mere pînă cînd am simțit că foamea amorțește. Abia după aceea m-am dat jos din pom și am plecat.

În apropiere era aeroportul, iar în dreapta lui, pe cîmp, păștеau doi cai. Nu departe se zărea o căsuță. Am pornit-o într-acolo. Îmi făceam socoteala că de vreme ce păștеau acolo cai căsuța era locuită.

Şi nu m-am înşelat. Am dat de un moşneag. Era singur. I-am cerut ceva de mîncare. S-a uitat lung la mine, n-a zis nimic. Mi-a dat o bucată de mămăligă şi o ceapă. I-am cerut şi sare, dar mi-a spus că nu are. Am mîncat ceapa fără sare. I-am mulţumit. La plecare mi-a mai dat o bucată zdravănă de mămăligă. Am rupt-o în bucăţi şi am îndesat-o prin buzunare.

— Du-te cu Dumnezeu ! mi-a urat el la plecare. Dar bagă de seamă. Linia frontului e la o azvîrlitură de băţ. Dacă te prind, te împuşcă fără judecată.

— Am să bag de seamă, omule. Îţi mulţumesc. Îţi mulţumesc şi că m-ai ospătat.

Acum, cînd îmi potolisem foamea, devenisem mult mai prudent. Dumneavoastră aţi suferit vreodată de foame ? mă întrebă Gavrilă Fumu.

— Da, cînd am fost mic, ca orfan de război, într-un orfelinat despre care cocoanele din oraşul nostru — toate membre în comitet — spuneau că este un palat, în care noi, orfanii de război, eram îngrijiţi ca nişte „prinţişori". În realitate noi, „prinţişorii" eram lihniţi de foame, rupţi, murdari şi plini de păduchi. Şi pe front s-a întîmplat să rabd de foame chiar trei zile în şir.

— Ei, atunci ştiţi ce păcătoasă e senzaţia foamei. Eu de două ori am fost la un pas de moarte numai fiindcă nu mi-am putut înfrîna la timp foamea.

Dar atunci, nefiind flămînd şi avînd buzunarele pline cu mămăligă rece devenisem, cum v-am spus, mult mai prudent.

— Moşule — m-am întors eu din drum — n-ai vrea să mă adăposteşti pînă spre seară ? Aş trage o ţîră de somn, că sînt tare trudit.

— Omule, ce mi-a stat în putinţă, am făcut pentru tine. Adăpost însă nu-ţi dau. Du-te cu Dumnezeu şi eu nu te ştiu, nu mă ştii !

Am plecat. Am luat-o pe o potecuţă, lăsînd în dreapta aeroportul. Am mers pînă am dat de nişte lăstăriş şi m-am culcat în el. M-am trezit abia cînd au ieşit stelele. Am mers aşa pînă am ajuns în apropierea unei pădurici. Am trecut drumul — un dru-

meag de țară — și am pornit-o într-acolo. Prin pădure aveam să fiu mult mai ferit decît pe drum deschis, mai ales că, între timp, răsărise și luna. Cînd am ajuns la liziera ei abia am apucat să fac vreo cîțiva pași și a trebuit să mă culc la rădăcina unui copac tînăr. Am procedat așa, fiindcă am simțit dintr-o dată primejdia. (Cînd un om trece prin cîte trecusem eu, învață să simtă primejdia.)

La puțina lumină a lunii care pătrundea prin frunzișul copacilor mi-am putut da seama că în pădurice erau instalate corturi. Cîte anume erau nu am putut totuși să le număr. Unul era însă foarte aproape. În mod normal ar fi trebuit să mă îndepărtez mai înainte de a mă fi descoperit santinela. Fiindcă nu-mi puteam închipui că cei care dormeau în corturi nu erau păziți de nimeni. Totuși, n-am procedat așa. Și n-am procedat așa, fiindcă am vrut să încerc dacă nu cumva voi izbuti să fac rost de vreo armă. Este îngrozitor să fii hăituit și să nu ai asupra ta nici măcar un cuțit. Arma îți dă iluzia unei relative siguranțe.

Am început să mă tîrăsc fără să fac nici cel mai mic zgomot. Am ajuns lîngă cort. Dinăuntru se auzeau niște sforăituri cu adevărat ostășești. N-am intrat. Am vîrît numai mîna sub foaia de cort de la intrare și am început să pipăi în dreapta și în stînga. Am dat mai întîi de un sac de merinde, pe urmă de un automat. Le-am luat pe amîndouă. În sac erau grenade, iar automatul avea încărcătorul pus. Avusesem noroc să găsesc exact ceea ce îmi trebuia. Acum mă simțeam și eu mai în siguranță. Poate că de aceea, retrăgîndu-mă, nu am mai făcut-o cu toată prudența necesară. Fără să vreau am strivit cu cotul o creangă. Și deodată am auzit:

— Halt![1]

— M-am făcut una cu pămîntul și am așteptat. Nici să respir nu mai îndrăzneam. Dar nu s-a mai întîmplat nimic. Fără îndoială, neamțul a crezut că s-a înșelat. Nu m-am mai mișcat, cred, aproape o jumă-

[1]) Stai! (l. germană).

tate de oră. Abia după aceea am continuat retragerea. Am ieşit la liziera pădurii şi, luînd-o peste cîmp, am ocolit păduricea pe la dreapta. Am mers pînă m-am împiedicat de un fir telefonic întins la o mică înălţime de pămînt. Firul venea din direcţia încotro mă îndreptam. Am mers pe fir către acolo, cu automatul pregătit. Era lună, şi mergeam ţinînd mîna stîngă pe firul telefonic. Sub un pîlc de copaci, ceva mai la dreapta, se afla instalată o baterie de tunuri antiaeriene. Tunarii stăteau de vorbă. Îi auzeam. Mi-am continuat drumul fără să mă opresc. În împrejurări neobişnuite ţi se cere îndrăzneală. Şi, nu o dată se întîmplă ca un act de îndrăzneală de-a dreptul nebunească, să deruteze, să risipească bănuiala, să adoarmă cea mai trează vigilenţă.

Trec mai departe şi aud în urma mea :

— Iarăşi s-o fi întîmplat ceva pe fir !

Mă luaseră drept un telefonist trimis în control să restabilească legătura telefonică.

Am mai mers vreo jumătate de oră şi terenul a început să coboare în pantă. Panta era cu lăstăriş şi tufe. Pe acolo cobora şi firul telefonic. Mi-am dat seama că mă aflu în zona imediată a frontului abia cînd o rachetă şi-a desfăcut mănunchiul luminos în vale. La lumina ei am observat că între cele două linii era apă, o baltă de pe malul Prutului.

Cum v-am spus, terenul cobora în pantă şi era acoperit cu lăstăriş. Abia am făcut cîţiva paşi şi am dat de o altă potecă, perpendiculară pe direcţia de unde veneam, după toate probabilităţile paralelă cu linia frontului. De la ea, pesemne porneau alte nenumărate potecuţe, toate ducînd pînă la tranşee. La lumina unei alte rachete am mai observat că, pe malul înclinat, ca la vreo cincizeci de metri mai jos, erau nişte stînci. Stîncile acelea păreau a fi nu numai un adăpost provizoriu relativ sigur, dar totodată o bună bază de pornire spre stufărişul băltii şi apoi spre apă.

„Ei, acum e acum !“ mi-am zis, pornind să traversez poteca. Dar n-am apucat să fac nici doi paşi cînd m-am auzit strigat :

— Cine eşti ?

Nu era propriu-zis o somaţie. Mai curînd, nedumerirea cuiva care întreabă doar din curiozitate.

—Dracu ! am răspuns fără să mă opresc.

Dacă cel care întrebase ar fi fost ceva mai departe, poate că aş fi izbutit să-l păcălesc. Dar, ghinion, se afla la un pas de mine.

— Ce cauţi pe aici, măi omule ?

Era şi de data asta o întrebare şi nicidecum o somaţie. Numai că odată cu întrebarea, mă şi întoarse cu faţa spre el. (Ulterior mi-a explicat că a procedat aşa fiindcă vocea i se păruse cunoscută.) Şi iată că ne-am trezit unul în faţa celuilalt.

— Domnu' Bucur ! m-am mirat eu. Oare matale să fii ?

— Eu, Gavrilă ! Uită-te ce mai întîmplare ! Dar ia spune-mi, ce cauţi tocmai aici, în zona frontului ? Dacă te prind, ştii ce te aşteaptă ? Te împuşcă, omule !

— Ehei, domnu' Bucure — i-am răspuns — crezi matale că numai aici dacă m-ar prinde m-ar împuşca ? Oriunde m-aş duce, tocmai în capătul celălalt de ţară, dacă am nenorocul să pună mîna pe mine, tot mă împuşcă.

Şi am început să-i povestesc în grabă toate cîte mi se întîmplaseră. Dar fiindcă pe aproape se auziră voci, ne-am ascuns într-un lăstăriş. Cîteva minute după aceea, pe potecă trecură trei ostaşi mergînd în şir indian. Unul dintre ei povestea cum se luptase cu un lup, fără să aibă asupra sa ca armă de apărare nici măcar un băţ.

După ce patrula s-a depărtat, mi-am urmat povestirea, cît mai pe scurt m-am priceput. Din toate cîte i-am spus, pe Bucur l-a interesat mai mult cele ce mi se întîmplaseră la vilă.

— Şi zici că inspectorul acela era convins că eşti un paraşutist sovietic ? mă întrebă el.

— De aceea m-a şi schingiuit. Ca să recunosc.

— Ai văzut adineauri trecînd pe aici o patrulă. Este a doua noapte de cînd sîntem în stare de alarmă. Fiecare unitate este obligată să-şi asigure

sectorul și prin patrule. Mai mult decît atît, pîndarii au fost dublați. Și știi de ce toate astea? Fiindcă avem ordin să arestăm neapărat un parașutist sovietic, care probabil va încerca să treacă linia frontului înapoi la ai săi. Și să știi, ai avut mare noroc, Gavrile, că te-ai întîlnit cu mine. Acuma ai fi fost arestat.

— Chiar că am avut noroc domn' Bucure!

— Spune-mi, ce ai de gînd? Să treci? Să știi că nu e deloc ușor...

— Știu că este primejdios. Încercînd însă, risc o singură dată să fiu împușcat. Pe cînd dacă rămîn, mă paște primejdia să pună mîna pe mine și să mă împuște nu o dată, ci de nenumărate ori, zi de zi. Dacă mă caută aici în zona frontului îți închipui ce m-or fi căutînd în spate. Ce mai, domn' Bucure! După ultima mea evadare, altă cale nu-mi mai rămîne.

— Să știi că ai nimerit într-un sector extrem de dificil. Tot malul este minat.

— Mai adineauri, cînd a scăpărat o rachetă — l-am întrebat — am văzut ceva mai jos niște stînci. Dacă mă las pînă acolo la ele, crezi că aș putea ajunge nevătămat la stufăriș?

— Și sub stîncă terenul este minat.

Am simțit cum mă trec fiori prin spate. Dacă nu-l întîlneam să aflu de la el, zburam în aer.

— Domn' Bucure, nu cunoști matale un loc de trecere ceva mai ferit? Zău, domn' Bucure, poate poți să-mi faci binele ăsta, dar numai dacă nu este cu primejdie pentru matale.

În loc să-mi răspundă, l-am auzit vorbind sieși:

— Cel puțin dacă ai fi în uniformă!

— Ce-ar fi atunci, domn' Bucure?

— Ar fi mai ușor să-ți dau o mînă de ajutor.

— Și cum crezi că m-ai putea ajuta, domn' Bucure? l-am întrebat.

— Să-ți spun la ce m-am gîndit. Noaptea asta e o noapte agitată. Patrule... Pîndari dublați... Telefoane și așa mai departe. Ei bine, cred că tocmai fiindcă e o noapte agitată nu am trezi bănuieli dacă

noi doi și încă altcineva am pleca, de pildă, să organizăm o ambuscadă.

— O ambuscadă numai din trei ostași ! m-am îndoit eu.

— Bine, dar ambuscada asta ar urma să captureze un singur om, pe parașutistul sovietic pe care îl caută patrulele de la un capăt la altul al sectorului nostru. Pentru o asemenea treabă nici nu ar fi nevoie de mai mulți.

— De, știu eu ? Dar dacă n-am efecte militare...

— In definitiv, un veston și o capelă ți-aș putea procura. Nu în aceasta constă greutatea cea mai mare.

— Atunci în ce ? am întrebat.

— Să accepte celălalt. Cel de-al treilea, adică Vlaicu.

— Domn' Vlaicu ? Dar ce, se află și el aici ?

— Da. Sîntem în același pluton. Cu Vlaicu va merge mai greu. Nu știu dacă va voi să riște. Așa este el. Prudent, de multe ori chiar mai prudent decît trebuie.

Planul propus de Bucur era îndrăzneț. Odată îmi salvase viața și acum era gata s-o facă din nou.

— Domn' Bucure, să zicem că izbîndim și mă treci dincolo de linia alor noștri. Dar pe urmă matale și domnu' Vlaicu cum vă veți întoarce ?

— În privința asta nu trebuie să-ți faci griji. După ce vom ieși din dispozitivul nostru și după ce dumneata te vei îndepărta în suficientă măsură și de noi, vom trage cîteva focuri de automat în aer, după care ne vom întoarce. Și dacă la înapoiere vom fi întrebați unde este cel de-al treilea, vom spune că a fost împușcat de către o patrulă.

— Domn' Bucure, am fost și eu pe front în prima linie și știu cum e rostul pe acolo. Nu te supăra că ți-o spun, dar poate știu chiar mai bine decît matale. Și, mult, puțin cît mă pricep, îți spun deschis, că planul pe care l-ai ticluit e mai cu primejdie pentru dumneavoastră doi decît pentru mine. Oa-

menii nu pleacă în incursiuni şi nici să pregătească o ambuscadă, aşa, de capul lor. Trebuie să primească ordin de la cineva, de la comandantul lor.

Hai să zicem că pînă a nu ieşi din poziţie ne întîlnim cu un ofiţer care are să ne întrebe încotro am pornit-o. Matale ai să-i răspunzi că ne-a trimis domn' locotenent cutare, aşa cum l-o fi chemînd pe comandantul plutonului dumneavoastră. Să zicem că are să te creadă şi are să ne lase să trecem. Crezi însă că, pînă la urmă, nu are să afle de treaba asta şi ofiţerul matale ? Crezi că nu are să vă ia la întrebări ? Eu, domn' Bucure, n-aş vrea să-mi scapi viaţa primejduindu-ţi-o pe a matale. Ce aş vrea eu de la matale este să-mi faci rost de o capelă şi de un veston ca să arăt şi eu a ostaş. De armă n-am nevoie. Am automatul ăsta şi cîteva grenade în sacul de merinde. Dacă, pe deasupra, poţi să-mi arăţi un loc unde terenul nu este minat şi pe unde, cu puţin noroc, aş putea să trec, atunci înseamnă, domn' Bucure, că pentru a doua oară mi-ai scăpat viaţa.

Bucur s-a cam supărat :

— Crezi că sînt chiar atît de naiv încît să încerc a te trece chiar prin sectorul companiei noastre ? Ar fi o mare prostie. Prin altă parte va trebui să încercăm. Lasă, nu risc eu chiar aşa, prosteşte.

— Bine, domn' Bucure, bine ! Dacă matale nu te temi, eu ce pot să zic altceva decît : fie pe voia matale ! Numai domn' Vlaicu să vrea şi el să rişte.

— Lasă că am să-l conving eu.

Ne-am înţeles să-l aştept în lăstăriş, de unde nu trebuia să ies decît numai la un anumit semnal. A plecat. La vreo zece minute după aceea, a trecut pe potecă o nouă patrulă formată tot din trei ostaşi. Patrulau în tăcere, puţin aduşi de spate. Nu mi-au făcut impresia că sînt deosebit de zeloşi în îndeplinirea însărcinării pe care o primiseră. Se părea că pentru ei patrularea nu era altceva decît o corvoadă. Fără îndoială că ar fi fost mai bucuroşi dacă, în loc să bată poteca, s-ar fi culcat să doarmă. Puţin le păsa lor dacă aveam să trec linia frontului, şi

numai printr-o simplă întîmplare, doar dacă ar fi dat nas în nas cu mine, m-ar fi înhăţat. Din ascunzătoarea mea îi vedeam obosiţi, morocănoşi, nepăsători la tot ce se petrecea în jurul lor. Şi dacă am văzut cît de puţin chef aveau să mă prindă, pe mine presupusul „agent sovietic", a reînceput să încolţească în mine speranţa că s-ar putea să scap cu bine şi din această cumpănă mare şi plină de primejdii.

De acolo, de unde mă aflam, la lumina lunii, cuprindeam cu privirea spaţiul dintre cele două linii. În dreapta mea se întindeau bălţile cu stufăriş de pe malul Prutului. În stînga, un teren care părea destul de accidentat. Din cînd în cînd, cerul era luminat de rachete. La lumina lor, peisajul părea mort, încremenit într-o linişte desăvîrşită.

Am auzit paşi. Paşii unui singur om. Am bănuit că e Bucur.

„Să vezi că domnu' Bucur se întoarce singur !" mi-am zis.

Şi într-adevăr, aşa era.

— Ce-i cu domnu' Vlaicu ? l-am întrebat ieşind din lăstăriş.

— Vlaicu n-a vrut să vină. E un fricos. Uite, ţi-am adus capelă, veston şi centură.

— Ce să-i faci ! am oftat resemnat. Nu toţi oamenii sînt curajoşi. Acu' nu-mi rămîne decît să încerc singur.

— Singur nu ai să izbuteşti. Îmbracă vestonul şi vîră pantalonii în ciorapi. Cred că are să meargă.

Nu mă puteam hotărî.

— Domn' Bucure, te-ai gîndit bine, cît de mare e primejdia pentru matale ? Dacă se îndupleca domn' Vlaicu să vină era altceva. Dar cine a mai pomenit ambuscadă pusă la cale numai de doi oameni ? Doar un prost ar putea să ne creadă...

Bucur aproape se răsti la mine :

— Ce să mai pierdem vremea de pomană, Gavrile ! Uite, luna a apus, e timpul s-o pornim. Haide, îmbracă vestonul.

N-am mai zis nimic și am făcut ceea ce mi-a cerut. Am îmbrăcat vestonul, mi-am vîrît pantalonii în ciorapi, m-am încins cu centura, mi-am îndesat capela pe cap.

— Și acum — i-am spus — cum ne-o fi soarta și norocul, domnu' Bucure !

Am pornit-o pe poteca pe care venise. El înainte, eu după. Mergeam fără să ne vorbim. La un moment dat ne-am încrucișat cu o patrulă. Șeful patrulei a întrebat așa, într-o doară :

— Ce companie sînteți, mă ?

— A treia, a răspuns Bucur fără să se oprească.

Am mers cam vreun sfert de oră, pînă am ajuns la un șanț de comunicație. Bucur a coborît primul. L-am urmat.

— Nu crezi că pe aici e mai primejdios ? L-am întrebat în șoaptă.

— Mult mai puțin primejdios decît dacă ne-am continua drumul pe deasupra, mi-a răspuns.

Șanțul, care de mult nu mai era folosit, șerpuia mai întîi la stînga, apoi la dreapta, apoi iarăși la stînga și din nou la dreapta. Cît timp am mers prin el, n-am întîlnit pe nimeni. N-am întîlnit pe nimeni nici cînd am străbătut o tranșee părăsită. Am mers pînă am dat de un amplasament pentru tun antitanc. Tunul nu mai era acolo. Fusese mutat într-un alt loc.

— Acum trebuie să ieșim la suprafață, îmi șopti Bucur.

— Să ieșim.

— Da, dar abia de acum încolo începe și pericolul. Cu alte cuvinte abia de acum încolo vom avea nevoie de un pic de noroc.

— Vom avea, domn' Bucure, l-am încurajat eu.

Am pornit pe o potecuță care cobora în pantă. Întorcîndu-se spre mine, Bucur îmi șopti :

— La cel mult o sută de metri încep tranșeele. În locul acela, compania a treia face joncțiune cu compania a cincea. Pe acolo va trebui să ieșim. Strînge pumnii, Gavrilă !

— Îi strîng, i-am răspuns, armîndu-mi automatul.

Am început să coborîm panta. Iarăşi am dat de un şanţ de comunicaţie. Era cel folosit. Am coborît în el. Bucur, înainte, eu după el.

— Cine sînteţi voi ? am auzit o voce întrebînd.

— Ţine-ţi gura că trezeşti oamenii... Misiune !

Tonul autoritar al lui Bucur l-a convins pe curios. A tăcut. Iarăşi lumină de rachetă, trasă de undeva din dreapta noastră. Numai romînii luminau cu rachetele. Aici, colo, dincolo...

„Strică oare rachetele ca să mă caute, sau aşa fac în fiecare noapte ?“ m-am întrebat.

Ajuns la tranşee, Bucur a sărit înăuntru. L-am urmat imediat. În locul acela nu era nimeni. Ceva mai încolo oamenii dormeau. La ora aceea vegheau doar pîndarii, împinşi mult înainte. Am ieşit din tranşee dincolo, în „ţara nimănui“. Mă socoteam scăpat şi mă miram cît de uşor mersese.

— S-o luăm pe aici — îmi şopti Bucur, cotind spre dreapta — ca să ocolim pîndarul, cu toate că despre partea lui nu avem a ne teme, dacă îi vom spune că sîntem trimişi în misiune. Totuşi paza bună trece...

Nu apucă să-şi termine vorba şi, deodată, de parcă ar fi răsărit din pămînt, ne trezirăm faţă în faţă cu patru mogîldeţe.

— Ce-i cu voi, mă ?

După tonul răstit mi-am dat seama că cel care întrebase era ofiţer.

— Sîntem în misiune, a răspuns Bucur calm, cu ton foarte natural.

— Misiune ? Ce misiune ? Aici în sectorul meu ?

— Da, în sectorul dumneavoastră !

Ofiţerul păru pe jumătate convins.

— Şi cine v-a trimis, mă ?

— Domnul maior Dunăreanu.

Asta a fost greşeala lui Bucur. Oricare alt nume ar fi spus, ofiţerul s-ar fi prins. De fapt n-a fost propriu-zis o greşeală. Mai curînd ghinion. Şi aveţi să aflaţi imediat de ce.

— Maiorul Dunăreanu ? Ce vorbeşti ! se miră ofiţerul. Apoi tot el, acum o jumătate de oră, mi-a ordonat să...

Nu mai continuă aşa că n-am putut afla ce-i ordonase cu o jumătate de oră mai devreme maiorul Dunăreanu. În schimb, întrebă :

— Şi ce misiune v-a dat, mă ?

— Misiune specială, răspunse Bucur după o clipă de ezitare, pe care nu ştiu dacă ofiţerul o sesizase.

— Ce fel de misiune specială ? insistă el.

— Secret, domnule... vă rog să mă iertaţi, dar nu ştiu ce grad aveţi.

— Sînt locotenentul Călăraşu.

— Domnule locotenent, misiunea noastră este secretă. Am primit un ordin pe care trebuie să-l executăm pînă într-o oră. Mai mult de atîta nu vă pot spune. Putem pleca ?

Locotenentul se gîndi. O clipă, două... Cîte exact, nu ştiu. Dar cred că amîndurora ni s-a părut o veşnicie.

În sfîrşit, ofiţerul se hotărî :

— Nu mai înainte de a verifica la batalion. Haide, stînga împrejur !

— Domnule locotenent — insistă Bucur — v-am spus că am primit un ordin pe care trebuie să-l executăm pînă într-o oră.

— Am luat notă şi-mi iau toată răspunderea.

Şi o porni înainte, cu pas grăbit, lăsîndu-ne în seama însoţitorilor săi.

Dacă locotenentul apuca să verifice, întrebînd telefonic la batalion, eram pierduţi. Întîmplările prin care trecusem mă învăţaseră că, atîta vreme cît în tine mai există măcar o fărîmă de viaţă, încă nu este totul pierdut. Ca să nu fie însă totul pierdut, trebuia să nu ne lăsăm escortaţi, înapoi, în poziţiile noastre.

M-am apropiat de Bucur. I-am strîns braţul şi din felul cum s-a uitat la mine mi s-a părut că mi-a înţeles intenţia. Cei trei ostaşi, deoarece nu ne considerau propriu-zis prizonieri, nu stăteau tot timpul cu ochii pe noi, gata să reacţioneze în caz

cînd am încerca să fugim. Așa ceva nici nu le trecea prim minte. Mi-am dat seama de la început, și tocmai pe relativa lor neatenție scontam ca să putem scăpa. Unul dintre ei mergea în frunte. Urmam eu și cu Bucur. Ceilalți doi păşeau unul după altul, în stînga mea. Cît privește pe locotenent, acesta se îndepărtase binișor, și dinspre partea lui nu exista o primejdie reală.

Dacă m-aș fi putut înțelege în prealabil cu Bucur, cum să procedăm ca să ne descotorosim de cei trei, treaba nu ar fi fost din cale afară de grea. Mai ales că aveam de partea noastră și elementul surpriză. Dar lucrul acesta, bineînțeles, nu era posibil.

L-am împins cu cotul și cînd s-a uitat spre mine i-am arătat cu capul pe ostașul care mergea în frunte. A înțeles, presupun, că în sarcina lui intra să se descotorosească de acel soldat. L-am apucat de mînă și, ținînd-o strîns, din nou am arătat spre adversarul său direct.

— Acum ! i-am șoptit o clipă mai apoi, dînd drumul mîinii. În același timp, am făcut o jumătate de întoarcere și l-am pocnit în cap cu automatul pe cel ce mă flanca din stînga. La fel am procedat și cu celălalt din dreapta. Am rupt-o apoi la fugă, trăgînd în aer cîteva rafale. Deși totul s-a întîmplat pe neașteptate, după primele clipe de uluială, soldații și-au revenit și au reacționat imediat deschizînd focul asupra mea. Și, ghinion, unul din gloanțe mă nimeri în pulpa piciorului stîng. Am tras o înjurătură și am continuat să alerg. Am alergat pînă n-am mai putut. Atunci m-am prăbușit și am continuat să merg, de data asta tîrîndu-mă.

— Și Bucur ? El cum a reacționat ? l-am întrerupt pe Gavrilă Fumu.

— Nu știu ! Ocupat cu ceilalți doi, nu am observat în ce fel acționase el. În orice caz, sarcina lui, întrucît avea de a face numai cu un singur adversar, fusese mai ușoară. Ceea ce i s-a întîmplat însă după aceea dovedește că nu a știut să profite de acest avantaj.

— Și l-au prins !...

— Din nenorocire, l-au prins ! L-au prins și l-au executat. În ceea ce mă privește, după cum vedeți, am scăpat cu viață.

Aveam, în sfîrșit, explicația de ce fusese executat Bucur. Va să zică în aceasta constase învinuirea de „înaltă trădare". Ajutase lui Gavrilă Fumu să treacă linia frontului. Dar în același timp aveam și explicația șocului lui Vlaicu. Fără îndoială că se simțise vinovat de moartea lui Bucur. Fără îndoială își reproșase că datorită refuzului său de a-i da o mînă de ajutor, Bucur fusese prins și executat.

— Credeți, tovarășe Fumu, că, dacă Vlaicu ar fi acceptat să-l ajute, rezultatul ar fi fost altul ? am întrebat.

Gavrilă Fumu ridică din umeri :

— Nu știu !... Nu cred !... Totuși, dacă Vlaicu ar fi acceptat să ne dea o mînă de ajutor, poate că sfîrșitul ar fi fost altul. Probabil că trei inși plecați într-o „misiune secretă" ar fi trezit mai puține bănuieli locotenentului aceluia. Pe urmă, poate că și rezultatul încăierării ar fi fost altul dacă, numeric, nu am fi fost dezavantajați.

— Ei, dar astea sînt numai presupuneri ! am replicat nemulțumit.

— Nici nu se pot face altceva decît presupuneri.

— Evident !... Evident !... Totuși !...

Aveam nevoie de certitudini, nu de presupuneri. Era sau nu Vlaicu vinovat de moartea lui Bucur ? Voiam să știu aceasta *precis*, fiindcă, de fapt, în sinea mea, doream să-l absolv de orice culpabilitate. Doream să-mi pot spune, fără umbră de îndoială :

„Cu toate că Vlaicu, din lașitate, nu a vrut să-l ajute pe Bucur, totuși nu din vina lui acesta a fost prins și executat. Rezultatul ar fi fost același, chiar dacă ar fi acceptat să-l însoțească. Ba, mai mult încă, ar fi riscat să fie și el împușcat".

Așa voiam să-mi pot spune. Dar nu izbuteam. Gavrilă Fumu își exprimase îndoiala în legătură cu sfîrșitul. Mai mult chiar, adusese și argumente. În

ceea ce mă privea, înclinam să cred că, dacă Vlaicu ar fi acceptat să-l însoțească, Bucur nu ar fi fost prins și executat.

— Eu sînt convins că Bucur nu ar fi avut sfîrșitul pe care l-a avut dacă Vlaicu ar fi acceptat să-l ajute.

Era concluzia la care ajunsesem și pe care, fără voia mea, o rostisem tare.

Gavrilă Fumu oftă mai întîi, pe urmă dînd din umeri :

— Eu nu pot fi atît de categoric. Dar chiar dacă a avut vreo vină, și-a ispășit-o cu prisosință. După cîte am aflat, a căzut pe frontul antihitlerist ca un erou.

— Da... Asta e drept. Am fost de față cînd a murit. În altă ordine de idei, cu dumneavoastră ce s-a mai întîmplat ? Spuneați că ați fost rănit în pulpă.

— Da, am fost rănit. Cînd n-am mai putut să fug, am început să mă tîrăsc, în direcția bălții. Norocul meu a fost că au trecut cîteva minute pînă să se dea alarma. (Pesemne a dat-o locotenentul.) Am avut astfel timp să mă depărtez binișor.

După ce s-a dat alarma, au început să mă caute cu rachetele. Terenul — așa cum v-am spus, destul de accidentat — îmi da posibilitatea să mă adăpostesc, ori de cîte ori țîșnea cîte o rachetă. În acest timp, armele automate trăgeau la întîmplare, ca într-un veritabil atac de noapte. Dar pînă la urmă, tot m-au descoperit. Asta s-a întîmplat cînd mai aveam puțin ca să ajung la apă, mai precis cînd nu-mi mai rămăseseră decît cîțiva metri pînă la stufuł de pe malul bălții, în care mă puteam ascunde. O pușcă mitralieră s-a pus să melițe, iar un aruncător să împroaște cînd înainte, cînd în urma mea, proiectile. Unul a explodat atît de aproape de mine, încît n-am mai auzit, de parcă asurzisem. Norocul meu că mă aflam într-o adîncitură a terenului, altfel nu mai scăpam. Schijele au trecut pe deasupra capului meu, razant cu pămîntul.

Cînd lumina rachetei s-a stins, cu un ultim efort, sărind într-un picior ca la şotron — săritura producea rănii dureri cumplite — am izbutit să ajung în stufăriş. Dar nici acolo nu m-au lăsat. Au continuat să secere cu armele automate, să tragă cu trasoare, şi tot aşa la întîmplare aruncătorul să bată aproape pe metru pătrat.

Stăteam culcat, pe burtă, şi mă tîram încet, încet, cu viteza melcului. Fiecare mişcare făcea să sune stuful şi atunci puştile automate porneau să melite cu şi mai mare înverşunare. Trăgeau armele automate, aruncătoarele, puştile cu gloanţe trasoare. De jur-împrejurul meu era un iad de foc nemilos. La un moment dat, după ce proiectilul unui aruncător a explodat foarte aproape de mine, am simţit în şoldul stîng o durere cruntă de parcă cineva mă ardea cu un fier înroşit în foc.

„Iaca, ăsta ţi-e sfîrşitul, Gavrilă!" am mai apucat să spun şi mi-am pierdut cunoştinţa.

Cînd mi-am revenit, mă aflam la un spital de campanie şi eram tot un pachet de vată şi pansamente. Că mi-am „revenit" e un fel de a spune. Mi-am revenit doar în măsura în care a fost necesar ca să iau cunoştinţă că n-am murit, că mai trăiesc şi că, după toate probabilităţile, mă aflam într-un spital. Fiindcă, pe urmă, iarăşi n-am mai ştiut de mine.

Despre tot ce se întîmplase cu mine — şi avea să se mai întîmple — am aflat mult mai tîrziu, cînd am fost evacuat la spitalul Z.I. nr. 27 dintr-un oraş de pe malul Dunării.

Foarte pe scurt, iată ce se întîmplase între timp cu mine.

— V-aş ruga să nu fie chiar foarte pe scurt! l-am rugat pe Gavrilă Fumu.

— Totuşi, am să fiu scurt, din două motive. Întîi, fiindcă nu am amintiri proprii din acea perioadă, al doilea fiindcă vreu să-mi rămînă timp să vă povestesc o întîmplare petrecută în timp ce mă aflam convalescent la spitalul de care v-am vorbit.

Cum vă spuneam, rănit încă o dată de schijele aruncătorului, mi-am pierdut cunoştinţa. Aşa că nu am avut de unde să ştiu ce s-a mai întîmplat cu mine. Am aflat pe urmă că au trimis o patrulă să mă caute în stufăriş. M-a găsit, şi şeful patrulei, dîndu-şi seama că în mine încă a mai rămas un licăr de viaţă, s-a hotărît să mă aducă pe poziţie. La postul de prim-ajutor, medicul, constatînd că sînt grav rănit, m-a evacuat cu ambulanţa la spitalul de campanie. Aici am primit îngrijiri speciale, de parcă aş fi fost general şi nu un biet „mîrlan". Explicaţia e următoarea: generalul, comandantul diviziei, pusese pe raportul care îi fusese prezentat de către Biroul 2, în legătură cu cazul meu, următoarea rezoluţie:

„La spital. Va fi împuşcat după vindecare şi după o prealabilă şi riguroasă cercetare".

În vederea executării întocmai a acestui ordin al comandantului diviziei, cei de la spitalul de campanie — starea mea continua să se menţină gravă — m-au trimis înapoi la spitalul Z.I. nr. 27.

Începînd abia cu această perioadă, amintirile mele încep să fie mai clare. De pildă, cea dintîi, foarte clară şi astăzi, este acea a doctorului Spătaru, poreclit „doctorul Ham-Ham".

În ziua cînd am ajuns la spital, doctorul Ham-Ham era medic de gardă. Cînd a dat cu ochii de mine, l-a întrebat pe Chibrit, soldatul care fusese însărcinat să mă păzească:

— Ce-i cu ăsta, ostaş? Ce-a făcut?

— Ce să facă, domn' maior! A vrut să *treacă*. L-au simţit şi s-au pus cu automatele pe el. Pe urmă, l-au prins. Apoi după o pauză, cu vădită stînjeneală: oare are să se vindece, domn' maior?

Doctorul Ham-Ham, care între timp începuse să-mi examineze rănile, îi răspunse răstit:

— Se vindecă pe dracu! Moare, mă, moare!

— Mai bine de el, săracu!

— De ce, mă?

— Păi dacă se face bine, îl *ezecută*. Aşa a ordonat domn' general.

— Ce vorbești ! Dacă au să-l împuște, atunci de ce nu l-au lăsat să moară dracului ? De ce ni l-au mai trimis aici pe cap ?

— Păi zicea domn' căpitan ăl de m-a dat *iscortă*, că a ordonat domn' general să fie împușcat numai după ce l-ați vindecat alde dumneavoastră.

— Cum, mă, l-au trimis aici să-l vindecăm, ca pe urmă să-l împuște ?

— Chiar așa, domn' maior ! Ei, dar parcă dumneavoastră nu știți ce fel de cîini de oameni sînt ăia de ne judecă pe noi leaturile !

Pe urmă, bietul Chibrit, speriat de ceea ce spusese, începu să tușească absolut fără motiv.

Doctorul Ham-Ham însă, amuzat de ceea ce aflase, izbucnind în rîs, făcu următoarea reflecție pe care abia mai tîrziu am priceput-o :

— Cîtă fantezie și la generalul ăsta !...

Totuși, doctorul Ham-Ham s-a înșelat atunci cînd a pronosticat că am să mă „curăț". Operat de doctorul Poenaru, șeful spitalului — a fost cea de-a treia operație — încet, încet am început să mă însănătoșesc. Așa se face că evenimentele de la douăzeci și trei august m-au găsit mutat de puține zile în „salonul 5", al convalescenților.

Și acum a sosit momentul să vă povestesc întîmplarea despre care v-am amintit și pe care țin s-o cunoașteți tocmai fiindcă ea s-a petrecut în zilele insurecției armate.

În dimineața zilei de 24 august, împotriva unui detașament hitlerist format din gărzile și formațiunile de serviciu aflate în oraș și în împrejurimile acestuia, fusese trimisă o companie de infanterie și cîteva grupe de muncitori înarmați din formațiunile de luptă patriotice, cu misiunea precisă de a împiedica pătrunderea în port a detașamentului hitlerist și a-l captura.

Evitînd lupta deschisă și retrăgîndu-se pe străzi periferice, hitleriștii, avînd tot timpul în spate compania de infanterie, izbutiră să coboare în port pe strada numită „Vadul Grădinii". Acolo însă, fură primiți cu foc viu de grănicerii din corpul de gardă

al portului, precum și de grupul de elevatoriști, docheri și alți muncitori din port, comandați de comunistul Manole Crăiuț.

Prinsă între ciocan și nicovală, coloana hitleristă își croi din nou drum spre oraș, dar pe un alt vad — „Vadul Tătarului" — și reuși să se închidă într-o clădire numită „Pavilionul", din imediata apropiere a falezei.

Pavilionul în care se refugiaseră hitleriștii era o clădire cu etaj, solidă, în mijlocul unui parc mare. I se spunea așa, deoarece, cîndva, făcuse parte din spital. Adăpostise secția de boli contagioase. În urma unui proces răsunător, pornit de către moștenitorii aceluia care înzestrase orașul cu un spital, Pavilionul redevenise proprietate particulară și, în decursul anilor, trecuse prin mai multe mîini, pentru ca în 1937 să-și stabilească acolo sediul un suspect consulat german.

Pavilionul era despărțit de spital printr-un zid, dar se putea circula dintr-o parte în alta pe poartă care, bineînțeles, era tot timpul încuiată. Ocupînd Pavilionul, hitleriștii puseseră, de fapt, stăpînire și pe spital, instalînd posturi fixe la cele trei părți ale acestuia — fiecare dintre ele dădea într-o altă stradă — ca să-și asigure spatele.

Cam pe la ora prînzului, scurt timp după ce detașamentul hitlerist izbutise să se replieze în Pavilion, doi ofițeri hitleriști se înființară la spital cerîndu-i doctorului Poenaru să-i urmeze la „comandamentul" lor, adică la Pavilion. Colonelul — acesta era gradul doctorului Poenaru — n-a avut încotro și i-a urmat. Acolo fu dus în fața unui maior care îi spuse :

— Domnule colonel, vă veți prezenta neîntîrziat comandamentului romîn și-i veți aduce la cunoștință *ultimatumul* nostru.

— Și în ce constă acest ultimatum ? a întrebat colonelul Poenaru.

— În cazul cînd nu ni se va da voie să părăsim orașul cu tot armamentul de care dispunem, fără să

ni se întîmple ceva, vom zvîrli în aer spitalul pe care l-am minat.

Vă închipuiți în ce situație s-au găsit ai noștri cînd doctorul Poenaru le-a adus la cunoștință condițiile hitleriștilor. La ora aceea se aflau în spital circa o sută cincizeci de răniți. E de prisos să vă mai spun că atacul direct împotriva Pavilionului care urma să fie executat înainte de căderea întunericului a fost amînat și că Manole Crăiuț a trebuit să ceară instrucțiuni de la forul său superior.

Aceasta era situația în oraș și sub o asemenea amenințare se afla spitalul în după-amiaza acelei zile.

Poate că nu am fost singurul care i-am văzut pe hitleriști cărînd lăzile în subsolul clădirii principale a spitalului, acolo unde se afla sala cazanelor. Dar probabil că am fost singurul care mi-am dat seama ce conțineau ele. Sau dacă au fost și alții, în orice caz nimeni n-a bănuit primejdia care ne păștea pe toți.

Cînd am înțeles ce urmăresc hitleriștii, m-am dus să stau de vorbă cu sora Cornelia.

— Soră Cornelia — am început eu vorba — mi-e teamă nu numai pentru viața domnului colonel Poenaru; mi-e teamă pentru spital, pentru răniți. Situația e afurisită de tot, soră Cornelia.

— Ce tot bîigui acolo, mă certă ea.

— Soră Cornelia, matale știi că hitleriștii au pus gardă la sala cazanelor?

— Știu! Și-au făcut acolo un depozit de muniție. Blestemații! De ce s-or fi încăpățînînd nu știu. Mîine dimineață, cel mai tîrziu ai noștri sigur au să termine cu ei.

— Soră Cornelia, eu știu de ce au pus de pază acolo. Păzesc fiindcă au minat spitalul, soră Cornelia.

— Ce tot spui! se înspăimîntă biata fată.

— Spun ce am văzut. I-am văzut cărînd la subsol lăzi cu trotil, atîtea cîte sînt de ajuns ca din toată mîndreța asta de spital să nu mai rămînă piatră peste piatră.

Sora Cornelia, înspăimîntată, se ridică să plece.

— Mă duc să-l vestesc pe doctorul Spătaru.

— Mai stai un pic, soră Cornelia ! Parcă ce poate să facă în treaba asta domnu' doctor Ham-Ham.

— Domnul doctor Spătaru ! mă corectă ea.

— Ba domnu' doctor Ham-Ham. Eu altfel nu-i pot zice. E tînăr, repezit şi dacă ai să-i spui, teamă mi-e că are să facă vreo boacănă. Atunci s-ar putea să fie şi mai rău de noi toţi.

— Bine, dar ceva trebuie totuşi să facem.

— De cînd am prins de veste ce au pus la cale hitleriştii, mă gîndesc şi mă tot gîndesc. Nu se poate să nu existe un mijloc de scăpare.

— Pînă ai să găseşti tu, măi Gavrile, teamă mi-e că sărim cu toţii în aer.

— Am să găsesc, soră Cornelia ! De-aia are omul minte ca să se gîndească. Şi dacă se gîndeşte nu se poate să nu găsească el calea de scăpare, fie impasul oricît de al naibii. Dă-mi răgaz o oră, soră Cornelia. Să mă gîndesc, să mă sfătuiesc şi cu alţii. Şi dacă într-o oră nu găsim nimic, am să vin la matale şi am să-ţi zic : soră Cornelia, anunţă-l pe domnu' doctor Ham-Ham că noi degeaba ne-am frămîntat minţile noastre proaste.

Sora Cornelia se învoi şi eu m-am dus să stau de vorbă cu doi „recuperaţi" în care aveam încredere şi care, de curînd, fuseseră mutaţi şi ei în „salonul 5". Pe unul îl chema Paraschivoiu, iar pe celălalt Răuţ.

— Haideţi mă — le-am zis eu — că am o vorbă cu voi.

Şi le-am povestit tot ce ştiam în legătură cu minarea spitalului de către hitlerişti.

— Cîţi hitlerişti zici că păzesc în sala cazanelor ? întrebă Paraschivoiu.

— Cinci !

— Dacă aş avea o grenadă !

— Sau măcar o armă, adăugă Răuţ.

— Chiar dacă am avea, nu am face mare scofală, i-am potolit eu. Zgomotul exploziei grenadei sau împuşcăturile i-ar pune în stare de alarmă pe cei

din Pavilion și atunci ar fi și mai rău de noi toți. Trebuie să ne scăpăm, fără gălăgie, de ei.

Paraschivoiu se scărpină în cap :

— Afurisită treabă ! Pe urmă, tot el : să zicem că izbutim să-i curățăm pe toți cinci. După aceea ce se va întîmpla ? Dacă află cei din Pavilion, sînt în stare să ne împuște pe toți medicii și surorile, să dea foc spitalului.

Le-am explicat cum vedeam eu lucrurile : mai întîi, trebuia să-i facem inofensivi pe cei cinci. După aceea trebuia să luăm lăzile cu trotil și să le ascundem în altă parte. În fine, trebuia să vestim armata ca să ne vină de urgență în ajutor.

— Și cum crezi că ne-ar putea ei ajuta ? întrebă Răuț.

— Să-i atace în bîrlogul lor. Și am adăugat ceea ce bănuiam și, de fapt, era adevărat : că dacă ai noștri nu i-au atacat pînă acuma, n-au făcut-o dinadins, ca nu cumva să aibă de suferit spitalul.

N-am apucat să sfîrșesc bine cuvintele, cînd pe alee apăru un soldat hitlerist. Călca apăsat, cu automatul agățat de gît, cu casca pe cap. Între timp se întunecase și hitleristul lumina aleea cu lanterna. Cînd ajunse în dreptul nostru se opri și ne puse lanterna în ochi.

Paraschivoiu care era mai iute de fire, se răsti la el :

— Vrei să ne chiorăști, măi, păcătosule ?

Hitleristul stinse lanterna. Întrebă, amestecînd cuvintele nemțești cu cele românești.

— Unde ist Spitalleiterul? Er soll imediat Kaffee face. Meine camarazi warten. *

— Du-te și caută-l pe *spitallaiderul* tău, cine dracu' o fi ăla. Uite colo ușa ! se răsti la el Paraschivoiu.

Eu însă, obsedat de planul meu, m-am întrebat dacă nu cumva hitleristul ar putea, fără voia lui, să-mi fie de vreun ajutor.

---

* Unde este șeful spitalului ? Trebuie imediat cafea face. Camarazii mei așteaptă.

— Vino, camarade ! m-am adresat lui. Te ducem imediat la domn' doctor.

Hitleristul care înțelegea vag romînește se lăsă condus. Paraschivoiu și cu Răuț se luară după noi, spărgîndu-și capul să înțeleagă ce urmăream.

Pe doctorul Ham-Ham l-am găsit în biroul doctorului Poenaru. Se aflau adunați acolo și ceilalți medici, precum și sora Cornelia. Pe figurile tuturora se citeau teama, neliniștea. Dintre toți, cel mai speriat era doctorul Ham-Ham. Mi-am dat seama imediat că aflaseră de la sora Cornelia de minarea spitalului.

Cînd am apărut cu hitleristul în prag, tresăriră cu toții, iar doctorul Ham-Ham sări ca ars de pe scaun. I-am explicat ce voia neamțul. Să-l fi văzut atunci pe Ham-Ham cum a început să se gudure pe lîngă hitlerist de-ți venea să-ți verși și mațele din tine de scîrbă. L-a întrebat dacă nu cumva doresc și ceva de mîncare. La refuzul acestuia, i-a ordonat unui locotenent-medic să se ocupe personal ca, în timpul cel mai scurt, să fie gata cafeaua pentru „camarazii germani".

— Domnule maior, pentru atîta lucru nu e nevoie să se obosească un domn doctor. Mă îngrijesc eu ca dumnealui să capete cîtă cafea dorește — m-am amestecat eu în vorbă, făcîndu-i semn neamțului să mă urmeze.

Afară, pe coridor, unde mă așteptau Paraschivoiu și Răuț i-am spus hitleristului :

— Dumneata du-te înapoi. Cum e gata cafeaua, v-o aduc eu.

— Nein ! Aștept.

— Cum ți-e voia. Măi băieți — m-am adresat eu lui Paraschivoiu și Răuț — duceți-l la bucătărie. Dacă bucătarul s-a culcat, sculați-l să pună apă la fiert. Eu fug după artelnic să-mi dea cafea și zahăr.

După ce Paraschivoiu și Răuț au plecat împreună cu hitleristul, am căscat ușa biroului și, vîrînd capul înăuntru, am făcut semn sorei Cornelia să iasă afară.

— Ce s-a întîmplat ? m-a întrebat.

— Soră Cornelia, ai auzit ce-a cerut ăla ? Cafea. Să le dăm atunci cafea. Dar o cafea care să-i adoarmă. Să doarmă cît mai repede şi duşi. Pe urmă, lasă totul pe seama mea, a lui Paraschivoiu şi Răuţ. Ai înţeles, soră Cornelia ? Să-mi dai praf dea-lea de te adoarme, atîtea cîte trebuie cam pentru patru-cinci chile de cafea. Dacă poftesc dumnealor cafea, acu' noaptea, să le dăm încaltea pe săturatelea. Nu-i aşa soră Cornelia ?

Sora Cornelia nu mi-a răspuns. Îmi făcu doar semn s-o urmez. Mă duse la farmacie. Dintr-un dulap scoase o pungă şi din pungă un pumn de somnifere.

— Ţine ! Astea ajung ca să doarmă neîntorşi pînă mîine la prînz.

Am vîrît pastilele în buzunarul halatului şi m-am dus să-l caut pe artelnic. Cînd a auzit că-i ordin de la Ham-Ham mi-a dat atîta cafea — surogat bineînţeles — dar mai ales atîta zahăr cît i-am cerut. Am pornit-o apoi cu pas alergător spre bucătărie. Între timp, bucătarul pusese apa la fiert. Fiind cald în bucătărie, hitleristul rămase să aştepte în curte, plimbîndu-se de colo-colo şi fumînd. Din cînd în cînd, vîra capul pe fereastră şi striga :

— Schnell !... Schnell !... [1]

Pe urmă, dîndu-şi parcă seama de absurditatea îndemnului, fără să mai aştepte răspunsul, relua plimbarea.

— Pe semne eşti obosit, i-am propus bucătarului. Du-te şi te culcă. O cafea mă pricep şi eu să fac.

— Aş cam fi ! Dar ştiindu-l pe urîtu' ăsta aici, tot nu m-ar prinde somnul. Şi apoi, acuşi fierbe apa.

Şi într-adevăr, peste cîteva minute, apa începu să fiarbă. Cînd i-am dat zahărul s-a mirat :

— Atît de mult ! Nu-l pun pe tot. Dă-i în mă-sa că n-are să li se aplece dacă n-o fi cafeaua dulce ca mierea. Ce rămîne, pun mîine dimineaţă la cazan.

[1] Repede !... Repede !... (l. germană.)

— Nu se poate, nea Mitrule. Ordin de la domn' doctor Ham-Ham. Mi-a spus așa : să fie dulce ca mierea.

— Bine, mă, bine ! Rămîne-le-ar cafeaua în gît și îneca-s-ar cu ea !

În timp ce turna zahărul, am aruncat în cratiță somniferele.

— Sînt vitamine ! i-am explicat văzînd că face ochii mari. Cică astea întăresc toate mădularele. Mi le-a dat domn' doctor Ham-Ham.

— Uite, mă, scîrnăvia dracului ! Porcilor ăstora le dă.... de astea cum le-ai spus, iar pe-ai noștri, dacă ar fi după el, i-ar lăsa să moară de foame. Boiernașul ăsta încă n-a băgat de seamă că începe să nu mai cînte cucul lor.

— Lasă că are să se dezmeticească el cînd i-o cădea cărămida în cap. Dar uite că acuși e gata și cafeaua.

Ca să nu dea în foc — pe nesimțite preluasem sarcina bucătarului — am început s-o amestec de zor cu polonicul.

— Gata !.... Gata ! Poți s-o tragi deoparte ! mă instrui el.

— S-a făcut, șefule !

Am luat pe limbă un strop de cafea. N-am simțit vreun gust deosebit. Era dulce, cum nu mai băusem alta vreodată. Bucuros, am apucat cratița de toarte și am părăsit bucătăria.

— Gata, camarade ! Ei, ce zici ? *Gut* cafea, nu ? Miroase fain !

Și am săltat cratița pînă sub nasul hitleristului.

Acesta înțelese, zîmbi și dădu din cap aprobativ. Într-adevăr, erzațul mirosea frumos. Și fiindcă întinse mîna să-mi ia cratița, am adăugat :

— Lasă că ți-o duc eu ! Ce să te mai obosești dumneata !

Hitleristul acceptă și o porni, țanțoș, înainte.

Trecînd pe lîngă Paraschivoiu și Răuț, le-am șoptit :

— Urmați-mă, dar mai de departe !

Am crezut că mă va lăsa să-i duc cratița pînă jos, în sala cazanelor. Dar cînd ne-am apropiat, mi-a luat-o din mînă.

În fața intrării ce ducea la subsol făcea de pază un hitlerist care, atunci cînd îl văzu pe celălalt venind cu cafeaua, scoase o exclamație de bucurie, spunînd nu știu ce pe nemțește.

După ce m-am despărțit de hitlerist, m-am ascuns înapoia unei barăci. Aici veniră să mă găsească Paraschivoiu și Răuț. Din locul acela de observație nu-l puteam vedea pe cel ce făcea de santinelă. În schimb, îl auzeam fluierînd.

— 'nafura mamei lor, de-acu ai noștri sînt ! se bucură Răuț.

Paraschivoiu, mai prudent, se neliniști :

— Mi-e teamă să nu ne încurce ăsta socoteala. Dacă n-au să-i dea și lui cafea pînă iese din schimb ? Cînd i-o vedea pe toți adormiți ca niște bușteni, are să-și dea seama ce s-a întîmplat și-i anunță pe cei din Pavilion.

Dar temerea lui Paraschivoiu nu se adeveri. Ușa se deschise și cineva dinăuntru strigă :

— Hermann !

Hitleristul care făcea de pază intră, lăsînd ușa întredeschisă. Peste cîteva clipe, în deschizătura luminată a ușii îl văzurăm pe hitlerist cu o gamelă în mînă. Se așeză pe trepte și, imediat, în liniștea atotbiruitoare a nopții, îl auzirăm sorbind zgomotos zeama fierbinte.

— Sfîntuleț' mă-ti, pe toată s-o bei ! îl îndemnă Paraschivoiu.

Acum, aproape avînd siguranța că planul ne va reuși, m-am gîndit să iau măsurile necesare. Pe Paraschivoiu l-am oprit lîngă mine. În schimb, pe Răuț l-am trimis să aducă patru oameni de nădejde de la „5". Loc de adunare le-am fixat în spatele băii. După ce l-am văzut plecat pe Răuț, a început așteptarea. Fiecare clipă ni se părea o veșnicie.

„Numai să nu fi greșit sora Cornelia și să-mi fi dat prea puține prafuri", m-am neliniștit.

După aproape o oră de așteptare m-am hotărît să încep. M-am înțeles cu Paraschivoiu să mă urmeze abia după ce aveau să se scurgă zece minute și am pornit să mă tîrăsc spre santinelă. Am izbutit să mă apropii pînă la cel mult doi metri. De acolo i-am auzit răsuflarea fornăitoare. Adormise. Am continuat să mă tîrăsc pînă am ajuns chiar lîngă trepte. Acum, cu tot întunericul, puteam să-l și văd. Dormea cu spatele rezemat de ușă. Pe genunchi odihnea automatul. Am întins mîna și i l-am luat fără să mă simtă.

Dinăuntru nu răzbea nici un zgomot. Fără doar și poate, dormeau și cei de acolo, duși.

În spatele meu, ca o umbră, apăru Paraschivoiu. I-am dat automatul, șoptindu-i :

— Na, ține-l. Dacă se trezește, pocnește-l pînă nu apucă să strige.

I-am legat mîinile cu cordonul halatului de spital fără să se trezească. Pastilele sorei Cornelia își făcuseră efectul.

L-am trimis pe Paraschivoiu după Răuț. Peste cîteva minute se întoarseră amîndoi aducînd cu ei și patru „recuperați" din „salonul 5".

Pe Răuț l-am lăsat de pază, iar eu, însoțit de ceilalți, am intrat în sala cazanelor. Hitleriștii dormeau în poziții aproape grotești. Erau, cu toții, patru. Sforăiau cutremurător.

— Duc porcii la jir ! mi-a șoptit la ureche Paraschivoiu.

Patru erau și lăzile cu trotil. De fiecare legaseră cîte un fir de sîrmă subțire, și toate cele patru fire de un cablu lung de cîțiva zeci de metri. Peste colacul cablului odihnea o baterie de formă paralelipipedică. Am înțeles : în cazul cînd primeau ordin să arunce în aer spitalul, hitleriștii nu aveau altceva de făcut decît să părăsească subsolul, desfășurînd după ei cablul. Pe urmă cînd aveau să se găsească la o depărtare care să-i pună în afară de orice pericol nu le mai rămînea decît să unească cele două

fire ale cablului de polii bateriei şi curentul, transmis prin cablu, avea să facă să explodeze lăzile cu trotil.

După ce i-am legat pe toţi, i-am cărat şi i-am încuiat în garaj. Unul dintre noi a rămas să-i păzească.

Eram acum în posesia a cinci automate, fiecare cu cîte trei încărcătoare de rezervă, găsite în sacii de merinde. Tot în saci găsirăm şi grenade.

După ce şi lăzile cu trotil fură ascunse, Paraschivoiu întrebă :

— Acu' ce facem ?

— Să-i vestim pe ai noştri, înainte ca hitleriştii de la Pavilion să prindă de veste ce festă le-am jucat.

— Aş încerca eu, se oferi Răuţ.

— Şi dacă pun mîna pe tine ?

— Cum mi-o fi norocul !

— Nu-i aşa, măi băiete, l-am mustrat. În treaba asta nu-i vorba doar... de norocul tău. E în joc soarta spitalului, a noastră, a tuturora. Crezi tu că noi, ăştia cîţiva, numai cu patru automate — fiindcă unul ţi-l vom da ţie — şi cu cele cîteva grenade vom putea face faţă situaţiei dacă tabără hitleriştii asupra spitalului ? Şi apoi dacă se întîmplă să pună mîna pe tine cum vom şti, ca să încercăm altceva ?

Răuţ se scărpină în cap.

— Păi, eu zic aşa : dacă pun mîna pe mine, am să chiui.

— Ce-ai să faci ?

— Am să chiui, şi voi aveţi să auziţi. Îţi vine ţie a rîde, măi Gavrilă, dar, să ştii, eu cînd chiui o dată se aude peste şapte sate. De aceea gîndesc să fie acesta consemnul : dacă izbutesc să trec, îndată ce ajung la ai noştri slobozesc automatul de trei ori, lovitură cu lovitură. Dacă n-am noroc şi pun mîna pe mine, am să chiui. Bine-i ?

— Bine, rău n-avem încotro. Na, ia automatul şi du-te !

După ce Răuţ se mistui în noapte, le-am împărţit armamentul. Unii primiră doar grenade. Cîteva am oprit şi pentru mine. Abia am apucat să sfîrşesc

treaba cînd deodată se auzi rafala unui automat, urmată imediat de un chiuit care sună mai curînd a urlet de durere. Am înțeles cu toții. Răuț fusese prins, și acum era mort sau rănit de moarte.

— Și acu', pe unde scoatem cămașa, măi oameni buni ? întrebă careva.

— Să mai încercăm o dată. Mă duc eu, se oferi unul dintre „recuperați". Poate am să am mai mult noroc.

Altceva totuși trebuia încercat. Abia de acum încolo hitleriștii aveau să fie cu ochii în patru.

Lui Paraschivoiu îi veni o idee minunată :

— Măi, ești careva de la transmisiuni ? l-am auzit întrebînd.

I-am priceput imediat gîndul. Le-am spus să mă aștepte și am dat fuga pînă la „salonul 3". Știam că acolo se află un sublocotenent de la transmisiuni căruia, cu o săptămînă în urmă, îi amputaseră mîna stîngă.

În cîteva cuvinte, l-am pus la curent cu ceea ce se întîmplase, atrăgîndu-i atenția asupra primejdiei care ne amenința în cazul cînd hitleriștii prindeau de veste.

— Și eu cu ce vă pot ajuta ? întrebă sublocotenentul.

— Am aici o lanternă luată de la unul din hitleriștii pe care i-am făcut prizonieri. Semnalizați cu ea, ca să afle ai noștri că hitleriștii au minat spitalul, dar că noi l-am deminat. Cereți-le să ne vină în ajutor. Noi ne vom apăra, dar cu patru automate și cîteva grenade nu-i putem război. Astea să le spuneți prin morse, domn' sublocotenent.

— Și dacă nu mă recepționează ?

— Trebuie să încercăm, domn' sublocotenent. Vă rog să veniți cu mine în pod. De acolo, veți putea transmite mai bine decît din oricare altă parte.

Am urcat amîndoi în pod. Locul era cum nu se poate mai bun, deoarece Pavilionul nu avea ferestre înspre spital. În schimb, de pe oricare din străzile care duceau spre pavilion ocupate de ostașii noștri, semnalele luminoase puteau fi ușor recepționate.

Urcîndu-ne pe o ladă — sublocotenentul era tare mărunt — de la una din micile ferestre ale podului a început să semnalizeze cu lanterna.

Nu cred că apucase să transmită mai mult de cîteva cuvinte, cînd am auzit zgomotul unei împuşcături. Una din santinelele hitleriste, descoperind că cineva semnaliza din podul spitalului deschisese focul. Dar glontele nu nimeri decît în streaşina acoperişului. Bănuind ce avea să urmeze, am coborît în goană treptele la ai mei.

Cînd am ajuns la etajul întîi, i-am găsit acolo pe doctorul Ham-Ham şi întreg personalul medical.

— Ce se întîmplă ? Cine trage ? De ce trag ? mă întrebă acesta alb la faţă de frică.

— Domnule maior, ce s-a întîmplat are să vă lămurească sora Cornelia. Dinspre partea mea, eu atîta am a vă spune : aceia dintre dumneavoastră, domnilor ofiţeri, care sînteţi înarmaţi, veniţi la sala cazanelor, fiindcă nu peste mult timp va fi nevoie de luptători.

Şi fără a mai pierde o clipă, am fugit în jos pe scări.

Între timp, se înteţise tirul asupra ferestrei podului de unde sublocotenentul continua să semnalizeze.

Paraschivoiu mă întîmpină cu bucurie.

— Bine că te-ai întors, Gavrile, fiindcă mi se pare că hitleriştii ne şi atacă.

Dinspre Pavilion se auziră tropăituri. Cîţiva hitlerişti veneau în pas alergător.

— Nu trage nimeni decît la comanda mea.

Hitleriştii, patru la număr, cînd ajunseră cam la jumătatea distanţei dintre poartă şi sala cazanelor, o cotiră la stînga.

Am înţeles că primiseră ordin să captureze pe acela care transmitea din podul spitalului. Mergînd de-a buşilea şi ocolind pe după o baracă, am izbutit să-i depăşesc. M-am culcat înapoia unui gărduleţ viu de bucşii şi i-am aşteptat. Veneau în pas alergător, cu armele în cumpănire. Cînd ajunseră la nu-

mai cîţiva paşi de mine, am apăsat pe trăgaci. Dintr-o singură rafală i-am culcat pe toţi patru.

Acei dintre răniţii spitalului care erau în stare să meargă dădură năvală la ferestre.

— Mă frate-meu ! — le-am strigat — făcui rost de patru arme şi am nevoie de voluntari. Pe care te ţine cureaua şi vrei să te răcoreşti coboară şi vino la sala cazanelor.

Am luat armele şi cartuşierele hitleriştilor şi m-am înapoiat la ai mei. În lipsa mea se prezentaseră, ca voluntari, patru dintre medicii tineri.

Ţineau cu destulă neîndemînare pistoalele „Bereta" în mîinile lor mai obişnuite cu bisturiul. Dar erau hotărîţi să se folosească de ele cum s-or pricepe mai bine.

Armele disponibile le-am dat la alţi patru voluntari. Unul dintre ei, un ostaş mai în vîrstă, venise sprijinindu-se în cîrjă.

— Tocmai matale te-ai găsit, bădiţă ! l-am mustrat. Du-te de vezi-ţi de treabă, că tot veniraţi mai mulţi decît avem arme.

— Da, eu de ce nu-s bun ? se supără el. Fiindcă mi-e piciorul ţapăn ? Doar ce, eu trag cu piciorul ? Ia dă arma încoace, măi leat !

Şi mi-o smulse din mînă.

Între timp, hitleriştii dîndu-şi seama că la spital se întîmpla ceva neobişnuit, şi temîndu-se de un atac şi dinspre partea aceea, trimiseră un subofiţer cu vreo douăzeci de oameni să recunoască terenul şi, la nevoie, să restabilească situaţia.

Focul l-am deschis noi, apărătorii. Cînd hitleriştii înţeleseră — şi mult nu le trebui — că puterea noastră de foc este concentrată în jurul sălii cazanelor, începură să execute o manevră de învăluire, spre a ne cădea în spate. În maximum jumătate de oră, situaţia noastră putea deveni desperată. Dar tocmai acuma se dezlănţui şi atacul companiei comandate de locotenent.

Surprins, derutat, temîndu-se că ar putea fi despărţit de cei din Pavilion, subofiţerul dădu ordin de retragere.

— Pe ei, fraţilor ! Salt înainte !

Urmîndu-mi exemplul, ceilalţi au ieşit şi ei de pe unde se aflau, pornind, în salturi, înspre hitleriştii. Printre ei se afla şi ostaşul cu genunchiul anchilozat. Alerga într-un picior, sprijinindu-se cînd în cîrjă, cînd în armă.

— Pe ei, bă, grijania mamei lor !

Din mers, proptindu-şi patul armei de şold, şchiopul trase în direcţia hitleriştilor. În jurul gîtului, ca un fel de colan, avea petrecută centura cu cartuşiere, pe care i-o dădusem.

Din urmă, m-a ajuns unul dintre medici.

— Îi biruim, domn' sublocotenent ! i-am strigat bucuros.

Dar n-am apucat să mă bucur mult timp. Un glonte mă nimeri în coastă.

— Paraschivoiule, preia comanda !

— Am înţeles, Gavrile, preiau comanda !

Dar aproape că n-a mai fost nevoie să mai preia cineva comanda. Hitleriştii care mai scăpaseră cu viaţă o rupseseră, de-a binelea, la fugă. Dar cînd ajunseră dincolo de poarta spitalului, fură prinşi între focurile romînilor care atacau, concomitent, de la est şi de la vest, şi nimiciţi pînă la unul.

Ceilalţi, cei din Pavilion, opuseră rezistenţă aproape o jumătate de oră, pe urmă capitulară. Fură făcuţi prizonieri opt ofiţeri superiori, dintre care patru din „S.S.", circa trei sute de soldaţi şi capturată o mare cantitate de muniţie.

A doua zi a venit să mă vadă la spital muncitorul Crăiuţ, comandantul formaţiunii de luptă patriotică, de care ţi-am vorbit.

— Mă numesc Manole Crăiuţ, s-a recomandat el. Am aflat că salvarea spitalului de distrugere se datoreşte în primul rînd iniţiativei şi curajului dumitale, şi am venit să te felicit în numele muncitorilor din formaţiunea de luptă patriotică. Te-ai purtat ca un adevărat viteaz, ca un comunist.

Cuvintele lui mi-au mers drept la inimă.

— Dacă m-am purtat ca un comunist este fiindcă eu simțesc, tovarășe, ca un comunist, i-am răspuns strîngînd mîna pe care mi-o întindea.

Gavrilă Fumu tăcu. Dar numai pentru cîteva clipe.

— Repede au mai trecut anii ! adăugă el imediat, privind gînditor pe fereastră.

— Optsprezece !

— Și noi nu mai sîntem tineri. Am putea spune că, dintr-un anumit punct de vedere sîntem mai bătrîni chiar decît vîrsta pe care o avem.

— Da, din punct de vedere a intensității cu care am trăit Dar nu e de mirare. Anii întunecați prin care am trecut, au însemnat ani de tragice experiențe. În conștiința multora au rămas răni de nevindecat.

— În ceea ce mă privește, rana cea mai dureroasă este imposibilitatea de a uita ce *a fost.*

— Unii au uitat.

— Unii ! Dar eu nu pot să uit. Am trăit atîtea, am văzut atîtea grozăvii, am fost de atîtea ori la un pas de moarte, încît îmi este imposibil să uit. Aș vrea, dar nu pot. Îmi este imposibil, absolut imposibil. Dumneavoastră care ați fost tot timpul pe front, ați uitat ?

— Nu. Nici eu nu fac parte din categoria acelora care au capacitatea de a uita tocmai cea mai importantă și mai tragică experiență de viață a lor. De altfel, trebuie să știți că nici nu doresc lucrul acesta. Dimpotrivă, nu vreau să uit nimic din ceea ce a fost. Vă dați seama ce ar însemna dacă omenirea ar uita ? În lume există destui care ar dori să se întîmple așa. Tocmai de aceea, mai ales noi cei care am luptat pe front împotriva fascismului, chiar dac-am putea, nu avem voie să uităm nimic. Fiindcă numai așa, neuitînd nimic, vom ști să luptăm împotriva nebunilor care ar încerca să ucidă rațiunea și să dezlănțuie un nou război. De aici și marea noastră responsabilitate.

Gavrilă Fumu aprobă dînd din cap. Cîteva clipe, nici unul din noi nu mai vorbi.

— Mă gîndesc la Bucur. A fost un om ! l-am auzit murmurînd ceva mai tîrziu.

— Cîţi asemenea lui nu s-au prăpădit !

— Ei, da. Bucur însă... Eu ce am fost ? Un ţăran... prost, cum se spunea pe vremuri. Astăzi sînt inginer zootehnician şi mi s-a încredinţat un post de răspundere. Dacă ar fi trăit Bucur, cu inteligenţa şi puterea lui de muncă, cît de util ar fi fost regimului nostru, patriei noastre !

— Toţi cei ce l-am cunoscut, l-am preţuit în mod deosebit. Cît priveşte femeile din familia lui l-au adorat.

— Vă referiţi la mama lui, bineînţeles, ţinu să precizeze.

— La mama lui. La soţia lui. Amîndouă l-au adorat.

— !

— Varvara îl mai iubeşte şi astăzi.

— Se poate !

— Sigur ! Altfel credeţi că s-ar fi sacrificat măritîndu-se cu un om ca Alecu Vătăşanu ?

— Cine dintre bărbaţi se poate lăuda că e în stare să înţeleagă sufletul femeii ? !

În sinea mea îi dădeam dreptate. Şi m-am trezit întrebîndu-mă : „În definitiv, de ce l-a luat de bărbat pe Alecu Vătăşanu ? Tocmai pe el. Dar imediat altcineva din mine mi-a dat răspunsul : „De ce te miri ? Doar ştii foarte bine ! Te frămînţi să cauţi o altă explicaţie şi te faci că ai uitat pe aceea pe care ţi-a dat-o ea însăşi". Pe urmă, m-am trezit că-i spun lui Gavrilă Fumu :

— Alecu Vătăşanu e un tip ros de complexe, irascibil şi ridicol.

— Aşa ! se miră el. Totuşi, omul are un cap care nu-i stă de pomană pe umeri.

— De unde ştiţi ?

— Am să vă explic imediat. Să fie cam patru cinci luni de atunci. Prin poştă mi-a parvenit un colet şi o scrisoare. Ambele erau de la Varvara. Coletul conţinea manuscrisul unui studiu întocmit de bărbatul ei. În scrisoare, ea mă informa că lucrarea

este rodul unor cercetări asidue de mai mulți ani și mă ruga să-l citesc personal, sau, eventual, să-l supun spre cercetare specialiștilor din Consiliul Superior al Agriculturii.

De citit nu l-am citit fiindcă în domeniul respectiv nu am decît cunoștințe vagi. În schimb, l-am îndreptat către forul competent.

— Și ce tratează studiul respectiv ?

— În studiul său, Alecu Vătășanu se ocupă nu de una, ci de mai multe probleme privind agricultura, silvicultura, zootehnia.

— Probabil ceva lipsit de valoare.

— Din cele ce am putut afla pînă acuma, se pare că nu. Evident, nu tot ceea ce a pus el pe hîrtie, mai precis, nu tot ceea ce propune merită să fie luat în considerație. Se pare însă că în multe privințe vine cu sugestii originale, interesante și de mare utilitate practică. Însuși faptul că lucrarea a reținut atenția, ea aflîndu-se încă în studiu, constituie cea mai bună dovadă că nu este vorba doar de niște propuneri utopice plăsmuite de creierul unui om care nu are altceva mai bun de făcut.

— Tot ceea ce îmi spuneți mi se pare deosebit de interesant, aproape de necrezut.

— De ce ?

— Dumneavoastră îl cunoașteți pe Alecu Vătășanu ?

— Cum să nu ! Faptul că de cîțiva ani n-am mai dat prin sat nu cred că m-ar putea determina să-mi schimb părerea pe care mi-am format-o despre el.

— Eu am stat cu el de vorbă acum cîteva zile. Și, trebuie să vă mărturisesc, nu mi-a făcut deloc impresia unui om care să aibă și altfel de preocupări decît acelea legate de propria sa persoană.

— Asta dovedește că nu totdeauna oamenii sînt în realitate așa cum ne apar nouă la prima vedere. Pe urmă, mai este ceva, mult mai important. De pildă, sînt convins că Alecu Vătășanu cel de astăzi așa cum îmi apare mie, nu este același cu brigadierul pe care l-am cunoscut acum douăzeci de ani. Sau, credeți că oamenii de la mine din sat văd în

inginerul zootehnist care sînt astăzi, pe Gavrilă Fumu de altădată, zdrobit în bătăi de majurul Colţan, fiindcă a îndemnat pe oameni să nu dea caii la rechiziţie ? Eu nu vă cunosc decît de o oră. Nu ştiu cum aţi fost acum optsprezece ani, după cum nu ştiu nici cum sînteţi astăzi. Dar cei care vă cunosc de mai mulţi ani, nu este exclus să afirme şi despre dumneavoastră, că cel de astăzi nu are nici o legătură cu acela care aţi fost acum optsprezece ani. Şi doar nu sîntem singurii despre care s-ar putea spune asemenea lucruri. Nu-i aşa ?

— Înţeleg ce vreţi să spuneţi. Vreţi să spuneţi că revoluţia se înfăptuieşte nu numai în afară de noi, dar şi în conştiinţa noastră. Nu ?

— Exact !...

— Aveţi perfectă dreptate. Într-o societate ca a noastră perfectibilă de la o zi la alta în mersul ei sigur spre comunism, oamenii devin şi ei perfectibili. Într-o societate ca a noastră, ratarea — în variatele ei forme — este o noţiune aş zice pe cale de dispariţie. Încercările prin care trec unii oameni, oricît de vitrege ar fi ele, nu-i aruncă în prăpastia descompunerii, a decrepitudinii morale. Oamenii găsesc în ei forţa morală să se redreseze, să nu devină epave.

— Mi-aţi formulat gîndurile mult mai bine decît m-aşi fi priceput s-o fac eu ! se bucură el sincer.

...Şi deodată mi-am amintit de Varvara. Oare cu ea ce se întîmplă în realitate ? Oare despre ea, pe baza numai a ceea ce aflasem, puteam afirma, cu certitudine, că izbutise să găsească în ea tăria morală care s-o ferească de ratare ?

Cînd Vlaicu Vişinoiu a fost trimis la „partea operativă" în Ardeal, regimentul nostru, care fusese schimbat din linia întîi abia de douăsprezece ore, se afla în rezervă într-un sat din imediata apropiere a frontului.

Plutonul nostru fusese încartiruit în două case alăturate. Era ora prînzului, dar nici unul dintre noi nu se putea hotărî să se ducă la masă, deşi ne era tuturora tare foame. Grupa noastră făcuse rost de un hîrdău şi în el ne îmbăiasem pe rînd. Acum stăteam tolăniţi, care pe o laviţă, care într-un pat adevărat sau numai improvizat dintr-o scîndură lungă, sprijinită pe două scaune fără spetează, care pe jos, pe un strat de paie acoperit cu foaia de cort. Şi era al naibii de bine să stai în cămaşă şi izmene lungit pe spate, să priveşti tavanul văruit în culoarea sinelii şi să-ţi mişti în voie degetele picioarelor descălţate.

Stăteam aşa, priveam bagdadia sinelie şi ascultam cum cotcodăceşte o găină afară în ograda gospodarului. Simţeam o moleşeală plăcută în tot corpul, care îmi da o stare de euforie. Ceilalţi tăceau. Cu excepţia cotcodăcitului era pretutindeni linişte.

Chiar şi în linia întîi, numai la cîţiva kilometri depărtare, era linişte. Nu se auzea nici măcar o împuşcătură.

Am închis ochii, deşi nu-mi era somn, deşi ştiam că nu voi putea dormi. Nici acum şi nici la noapte. Blestemaţi nervi !... Soldatul pe front de orice se poate plînge, în afară de insomnie. Numai să i se dea voie şi adoarme pe loc. Doarme şi atunci cînd nu i se dă voie, în timpul marşurilor. De obicei e suficient să simtă ceva sub căpătîi, raniţa, casca, bocancul tovarăşului sau pur şi simplu un pietroi, ca imediat să închidă ochii şi să sforăie.

Cu mine se întîmpla exact invers. Cu cît eram mai obosit, cu atît mai mult şi timp mai îndelungat mă ocolea somnul. Au fost împrejurări cînd din cauza oboselii fizice totul, totul mă durea. Şi cu toate acestea mi-a fost imposibil să adorm. Şi cît de mult mi-ar fi priit dacă măcar o oră aş fi izbutit să aţipesc. M-aş fi trezit odihnit. Şi nu mai m-ar fi durut întreaga mea fiinţă. Nu aş mai fi avut motiv să spun despre mine însumi : sînt o conştiinţă care doare !... Dar nu puteam, fir-ar a dracului, nu puteam să dorm ! Rămîneam treaz şi, ca să nu înnebunesc, încercam să descopăr ceva la mine care să nu doară. Oare ochii mă dureau ? Îi deschideam şi-i închideam imediat. Mă dureau. Mă dureau creierii. Mă dureau muşchii. Mă dureau oasele. Durerea era pînă şi în fiecare por ! Şi eu căutam, căutam cu disperare un locuşor din ceea ce eram *eu* care să nu fie invadat de durere.

Şi fiindcă nu puteam dormi, fiindcă rămîneam treaz cînd toţi ceilalţi dormeau, adesea se întîmpla să descopăr grotescul unor împrejurări în care mă găsisem cîndva, fără ca să fi fost conştient atunci cînd se întîmplase acest lucru. Constatarea mai întîi mă uimea, pe urmă mă înfuria. Şi mă înfuria fiindcă de fiecare dată ajungeam la concluzia că oricît de lucid ai fi, oricît ai avea de dezvoltat simţul ridicolului, nu eşti cu desăvîrşire ferit de a te găsi, fără voia ta, în posturi groteşti.

Alteori se întîmpla să fiu treaz, să adorm brusc și să mă trezesc numai după cîteva clipe din cauza coșmarului visat, leoarcă de transpirație și mai istovit decît după cel mai istovitor marș.

Cîte asemenea coșmaruri n-am trăit în vis ! Pe unul mi-l amintesc de parcă l-aș fi visat ieri : marș într-o noapte cu lună plină. Cer cu stele. Rrrap ! Rrrap ! Rrrap ! Coloana înaintează într-o tăcere desăvîrșită. În spate se aude scîrțîitul căruțelor neunse. Și minutele trec. Trec orele. Sîntem cu toții obosiți. Mergem cocîrjați sub greutatea armamentului, muniției. Mă uit în dreapta mea. Nu mai recunosc fața tovarășului de lîngă mine. Chipul mi-e străin. Parcă e o mască lividă. O mască lividă, fiindcă nu se poate ca un chip viu să aibă trăsături în așa măsură încremenite. Nu se poate ca un om viu să meargă așa, cu ochii închiși. Omul al cărui cot îl simt în dreapta mea nu este un om viu, ci un cadavru. Straniu ! Grotesc ! Un cadavru care merge. Stîng !... Drept !... Stîng ! Drept ! Pentru o clipă, două, pentru mai mult — cine știe — uit cine sînt, uit unde mă aflu, uit dacă mai sînt viu, uit și mă minunez că mă aflu încolonat între niște morți care merg, care pot merge. Și iată mortul din stînga mea a ieșit din rînd, grăbind pasul. Sau poate nu a grăbit el pasul, dar și l-a încetinit cel din față. Se află acum unul în spatele celuilalt, în imediată apropiere. Și deodată cel din spate, își lasă bărbia în piept, ca și cînd mușchii și tendoanele gîtului nu mai sînt în stare să susțină greutatea capului. Se aude o pocnitură. Fruntea lui s-a izbit cu putere de casca omului din față, agățată de raniță. Mortul învie pentru o clipă. Deschide ochii, privește halucinat în jur pînă își reamintește, pînă ce îi revine conștiința. Atunci înjură și își ia locul în coloană. Mă uit la el. Da, e viu. Poartă numai pe față o mască. Omul care poartă mască, oftează o dată adînc și închide ochii. Iarăși adoarme. Dar mie mi se pare că a murit și că alături de mine mărșăluiește un cadavru. Mie mi se pare că în coloana nesfîrșită, fiindcă rîndurile s-au răsfirat, așa cum este în stare

să se răsfire o coloană în timpul unui marş de noapte, numai eu sînt viu, fiindcă numai eu, fir-ar al dracului să fie, nu pot, deşi doresc fierbinte, să adorm.

...Şi totuşi, atunci cînd *vedeam* toate acestea se întîmpla în vis. Mă furase somnul mergînd. Pe urmă m-am trezit şi n-am mai putut adormi. Mergeam şi îmi doream să adorm mergînd şi să-mi pocnesc fruntea de casca tovarăşului din faţa mea. Să adorm imediat ce am intrat într-un cantonament. Să adorm cînd ploua, cu foaia de cort peste cap şi cu picioarele pînă la glezne afundate în băltoacă. Să adorm imediat după un atac de noapte, cînd văzduhul miroase încă a explozibil şi a sînge. Să adorm în orice condiţie, dacă inamicul îmi dă răgaz pentru aceasta, aşa cum puteau s-o facă tovarăşii mei.

Dar nervii mei întinşi ca praştia nu-mi îngăduiau această delectare. Treaz, cînd toţi ceilalţi dormeau, le ascultam somnul. Îl ascultam cu o curiozitate care nu obosea niciodată. Dormeau somn greu, somn de soldaţi, somn căruia i se dăruiau cu întreaga lor fiinţă. Unii sforăiau cutremurător, alţii gemeau, alţii vorbeau prin somn, alţii scrîşneau, alţii rîdeau, iar alţii aveau un somn liniştit, un somn lin, ca de copii, niciodată bîntuit de coşmare.

Le ascultam somnul, fiindcă trebuie să ştiţi somnul poate fi ascultat. În felul său, pe front, somnul fiecăruia era ca o poveste, plicticoasă sau pasionantă, de la caz la caz. Ascultînd somnul tovarăşilor mei, găseam nenumărate motive de mirare, de încîntare sau de tristeţe. Să sufle vîntul rece de iarnă şi omul de lîngă tine să sforăie cutremurător. Să burniţeze mărunt şi să auzi răsuflarea liniştită a omului de lîngă tine, de parcă s-ar afla culcat acasă la el, într-un pat cald, lîngă un trup cald. Să fie cerul înalt, să clipească somnoroase toate stelele, să-ţi gîdile nările aroma dintr-o livadă cu mere de undeva de pe aproape şi omul de lîngă tine să geamă şi să scrîşnească prin somn. Să te mai despartă doar cîteva ore pînă vei porni la atac şi omul de lîngă tine să rîdă prin somn sau să stea de

vorbă cu ai lui despre iapa care urmează să fete sau despre ogorul care trebuie musai semănat într-o săptămînă.

Stam culcat pe spate, cu mîinile sub cap şi îmi mişcam degetele picioarelor, abia de un sfert de oră îmbăiate. Făceam aşa, fiindcă aceasta îmi dădea un sentiment de eliberare. Mişcam degetele şi aveam sentimentul că atîta timp cît îmi voi îngădui să le mişc nu mai sînt soldat pe front, ci un oricare civil, care gustă deliciile pe care le oferă trupului apa caldă şi săpunul, chiar dacă el miroase a petrol.

„Atîta vreme cît am să mişc degetele picioarelor — îmi spuneam — nu vreau să mă gîndesc la nimic".

Dar era numai un deziderat. Fiindcă în acelaşi timp mă gîndeam la o mulţime de lucruri. Mă gîndeam că-mi este foame, că de la „cazan" aveam să capăt supă de arpacaş şi că eu aveam poftă să mănînc găină fiartă cu mujdei de usturoi. Mă gîndeam că în ajun, cînd ne aflam în linia întîi, în timp ce Niculiţă ne povestea ce va face el în prima zi de pace, un glonte care poate nu lui îi fusese destinat, l-a nimerit în tîmpla stîngă.

Mă gîndeam, dar în acelaşi timp ascultam şi înregistram tot ceea ce se vorbea. De pildă, îl auzeam pe Sile Mocanu citind — pentru a cîta oară? — scrisoarea pe care o primise de la nevastă-sa, cu o săptămînă în urmă. O citea cu un fel de evlavie. Şi cu toate că şi ceilalţi o auziseră pînă atunci de nenumărate ori, o ascultau cu aceeaşi evlavie. Era vorba în scrisoare de un oarecare Jorj Rîşnoveanu, proprietarul unei moşii de cinci sute de hectare, care fugise din ţară. Atunci oamenii din comună, ca să nu rămînă pămîntul pîrloagă, au băgat plugurile în moşie şi şi-au împărţit-o. *„Şi să ştii, bărbate, că ne-au făcut şi nouă parte de pămînt, vreo trei hectare".*

Ceilalţi ascultau cu evlavie, dar şi cu nerăbdare. Aşteptau cu nerăbdare ca Sile să ajungă la pasajul care îi interesa pe ei cel mai mult. *„Şi mai află tu,*

bărbate, că atunci cînd a fost vorba să se împartă moşia au trecut mai întîi pe tabel văduvele de război şi pe ăi de luptă pe front. Să le spui Sile, şi ălorlalţi ce sînt judeţ cu tine că aşa se întîmplă în toate comunele unde se e z i s t ă *moşie boierească de împărţit".*

Pe urmă, cînd Sile a terminat de citit scrisoarea, s-a aşternut liniştea. Se gîndea fiecare la pămîntul pe care îl primise în lipsă sau pe care avea să-l primească. Şi atunci din nou am început numai să mă gîndesc. M-am gîndit că mult nu-mi voi mai îngădui plăcerea de a-mi mişca degetele de la picioare fiindcă va trebui să mă despăduchez.

Ei, da, aveam păduchi ! Se vor găsi unii care să obiecteze scandalizaţi : aveaţi păduchi ? Bine ! Dar este absolut necesar să scrii despre asta ? S-ar putea să aibă dreptate. Dar ce să fac dacă simt nevoia să scriu şi despre păduchi ? Nu noi eram de vină că aveam păduchi. De vină erau hitleriştii care, după ce îi scărmănam bine, o luau la fugă şi apoi trebuia să ne ţinem zile întregi după ei ca să nu pierdem „contactul cu inamicul", cum se spune în regulamentele militare.

Atunci însă cînd treceam în rezervă şi poposeam în vreun sat, porneam ofensiva împotriva păduchilor. Nemiloasă, în intenţie pînă la exterminarea totală. Dar fir-ar ei să fie, niciodată nu izbuteam. Totdeauna reuşeau să supravieţuiască, nu ştiu prin ce miracol, deşi nu lăsam o singură cută sau cusătură neinvestigată. Cei optimişti făceau haz pe chestia asta. Cei furioşi înjurau cu o inepuizabilă inventivitate. În ceea ce mă priveşte, mă consacram acestei îndeletniciri cu atîta zel, încît îi acordam un timp dublu.

Şi la despăduchere mă gîndeam, dar amînam mereu, numai pentru a prelungi cît mai mult posibil plăcerea de a-mi mişca în voie degetele de la picioare. Cîţiva se şi apucaseră de treabă. Erau tocmai aceia cărora uciderea păduchilor le producea aceeaşi satisfacţie ca şi oricare altă vînătoare. Plăcerea era

cu atît mai deplină, cu cît efortul în a-i descoperi fusese mai mare. De fiecare dată era însoţit de exclamaţii :

— Fraţilor, am prins un „SS“ !

„SS“ erau porecliţi păduchii mari, care pocneau zgomotos atunci cînd îi striveai între unghii. Celor mici li se spunea „scîrbe“, iar lindinilor „mieluţi“. De ce li se spunea aşa şi nu altfel, nu ştiu. Adevărul e că nu mi-am bătut niciodată capul să verific dacă denumirile au fost bine alese.

Priveam bagdadia, ascultam cotcodăcitul găinii şi mă gîndeam că va trebui să încep şi eu vînătoarea. Cînd găina contenea, ascultam exclamaţiile de satisfacţie ale „vînătorilor“.

— Fraţilor, am găsit patru „SS“ !

— Eu nu găsesc decît „mieluţi“. Păcătoşii dracului ! se căină un altul, pe drept cuvînt, fiindcă fără fier de călcat încins a te curăţa de lindini era un adevărat supliciu.

— Care mergi, mă, la masă ? întrebă unul cotrobăind în sacul de merinde după gamelă şi lingură.

„Nu mă duc !“ am hotărît, deşi mă durea stomacul de foame. Dar oricît de mult ţi-ar fi foame, parcă tot mai bine este să poţi sta culcat şi să-ţi mişti în voie degetele de la picioare. Deodată, liniştea fu tulburată de un huruit de motoare. Trecea pe deasupra satului o escadrilă de bombardiere romîneşti.

„Dar dacă nu sînt ale noastre ? Dacă sînt nemţeşti ?“ m-am întrebat.

Ei, şi ? Nu aveau decît să fie şi nemţeşti. Eu tot nu aveam să mă scol, tot nu aveam să renunţ la plăcerea de a sta culcat.

Totuşi m-am ridicat în capul oaselor. Atunci a intrat pe uşă Vlaicu. De fapt s-a oprit în prag.

— Bine v-am găsit !

— Tu, Vlaicule ?

— Eu !

Şi se uită de la unul la altul cu un zîmbet puţin stînjenit, dar în acelaşi timp duios.

Din cîți ne găseam în casă, nici jumătate nu-l cunoșteau. Cei mai mulți erau noi, veniți cu ultimul batalion de marș.

— Cine ești, tăticule? întreabă unul dintre cei noi, pe nume Petru Bursuc, un bondoc de douăzeci și unu de ani.

— Asta-i Vlaicu Vișinoiu, îl lămuri caporalul Badea, repezindu-se să-l strîngă în brațe. Te făcuși sănătos, cioclule? îl întrebă, pocnindu-l cu palma peste spate de bucurie.

— M-am făcut. Pe aici pe la voi ce mai e?

— Ce să fie? S-au prăpădit destui. Din cei vechi am mai rămas puțini. Acuma, ăștia noi cucurigesc în companie.

— Cine comandă plutonul?

— Locotenentul Săracu. E nou. Nu-l cunoști.

— Și cu locotenentul Miuțu ce s-a întîmplat?

— L-a fărîmat un proiectil de greu. A căzut chiar pe el. Înțelegi? L-a fărîmat. Nimic n-a mai rămas din el.

— A căzut proiectilul pe el? s-a mirat Vlaicu.

— Pe el.

— Asta zic și eu ghinion!

Și pronunță cuvintele admirativ, de parcă ar fi spus: asta zic și eu noroc!

Abia acum mă descoperi cu privirea.

— Noroc, Luciane!

— Bine ai venit!

Ne-am îmbrățișat. S-a căutat prin buzunare după pachetul cu țigări, l-a găsit și mi l-a întins. Am luat una, am aprins-o. La fel a făcut și el. Am fumat cîtva timp în tăcere. Nu știu de ce, dar nu mă simțeam de loc la largul meu. Poate fiindcă prezența lui mi-a amintit de Bucur. Vlaicu era și nu mai era același. (Mai tîrziu aveam să-mi dau seama că în felul lui de a fi semăna acum mai mult cu fratele său.) Nu mă simțeam la largul meu și din alt motiv. Vlaicu îmi făcea impresia că nu este cu desăvîrșire restabilit. În primul rînd, avea un fel de a te privi straniu. Se uita la tine, dar parcă privea prin tine. Parcă în primele clipe nu te vedea și

abia pe urmă lua cunoştinţă că exişti. Pe urmă, fie că îţi vorbea, fie că asculta ce-i spui, aveam sentimentul că vorbeşte sau ascultă numai cu jumătate din ceea ce constituia eul său. Cu cealaltă jumătate urmărea parcă atent ceva ce se petrecea înăuntrul său, care îl interesa în mod deosebit.

Despre toate acestea mi-am dat seama, intuitiv, din primele clipe ale revederii noastre. În zilele următoare au existat destule prilejuri ca să mă conving că nu mă înşelasem. De altfel, şi ceilalţi — atît cei noi cît şi cei care-l cunoşteau de mai înainte — fură unanimi în a recunoaşte că Vlaicu era acum „puţin cam ciudat".

Regimentul nostru n-a rămas în „rezervă" decît trei zile. În tot acest timp, singurul program care ni s-a impus a fost cel „administrativ". Adică : baie, spălatul rufelor, curăţatul armamentului.

În ceea ce mă priveşte, în aceste trei zile, cel mai mult timp mi l-am petrecut stînd culcat şi mişcînd în voie degetele de la picioare. Masa, care îmi servea drept pat, fiind destul de largă, am acceptat s-o împart cu Vlaicu. Am încercat să-l fac şi pe el să simtă voluptatea de a-ţi mişca degetele picioarelor desculţe, dar n-am izbutit. Era de prea puţine zile pe front. (Mai tîrziu avea să-mi dea dreptate şi avea să practice şi el cu aceeaşi frenezie viciul acesta al „eliberării simbolice de orice fel de constrîngere" cum îl numisem.)

Am fost trimişi în linia întîi în timpul nopţii. Dimineaţa aveam ordin să atacăm. Ploua. O ploaie măruntă şi deasă şi fără sfîrşit. În drum spre poziţie, din cauza noroiului, înaintam cu greutate. Paşii alunecau, unii îşi pierdeau chiar echilibrul. Cel care cădea începea să înjure ca un păgîn. Comandanţii ne atrăgeau atenţia în şoaptă să nu facem zgomot, dar ordinul nu putea fi întru totul respectat. Plutoanele erau ca nişte corăbii legănîndu-se pe o mare furtunoasă. Deşi făceam eforturi ca să ne menţinem echilibrul, din cauza glodului se întîmpla să alunecăm. Şi atunci lopeţile se loveau de bidoane, de baionete, de cutiile cu benzi ale puştilor mitraliere

sau de lăzile de muniţii. Cînd, în sfîrşit, am ajuns pe poziţie, trecuse de miezul nopţii.

Frontul fiind relativ în mişcare, nu existau tranşee, ci gropi individuale. Aceea pe care o preluasem de la predecesorul meu era adîncă şi destul de largă ca să încapă doi oameni. Dimineaţa trebuia să atacăm. Şi, ca de obicei, în asemenea împrejurări, nervii mei, încordaţi la maximum, goneau somnul. Ştiam că, oricît m-aş fi străduit, nu voi izbuti să închid o geană. Perspectiva de a veghea somnul tovarăşilor mei, pe o ploaie ca aceea, nu-mi surîdea de fel. De aceea i-am propus lui Vlaicu să vină la mine în groapă.

— Mai stăm de vorbă, dacă nu ţi-e somn.

Dar nu numai pentru asta l-am chemat. De fapt, dimineaţa, Vlaicu avea să ia parte la primul atac din viaţa lui. Pe frontul din Moldova, atîta vreme cît fusese printre noi, nu se ivise prilejul, deoarece pînă la dezlănţuirea ofensivei de către sovietici, nu avuseseră loc decît dueluri de artilerie, incursiuni şi eventuale ciocniri între patrule. Or, ştiind cît de mult îşi preţuieşte viaţa, îmi era teamă să nu facă vreo prostie. În mod obişnuit, oameni mult mai curajoşi decît el, la primul lor atac, îşi pierdeau capul. Voiam, stînd de vorbă cu el, să-i insflu curaj şi să-i dau unele sfaturi utile, ca unul care participasem nu la unul, ci la multe atacuri. Fiindcă totuşi în război înveţi să te fereşti de moarte. E drept, această învăţătură nu te scuteşte definitiv de pericol, dar oricum, îţi ajută să nu mori prosteşte.

Vlaicu a acceptat propunerea. A venit în groapa mea. Stăteam unul lîngă altul şi ascultam cum sunau picăturile de ploaie peste foile noastre de cort, ca nişte grăunţe.

— Mîine — am început vorba — cînd vom porni la atac să te uiţi la ce fac eu. Cel mai greu este pînă cînd sari din groapă. Mai ales prima dată îţi vine tare greu. În loc să ţîşneşti, simţi nevoia să te piteşti în fundul ei. De aceea, e bine să sari imediat ce auzi fluierul. Dacă amîni e mai greu. Nu-ţi mai

vine s-o faci. Eu așa procedez. De aceea ți-am spus să te uiți la mine. Cînd am să sar să faci și tu la fel.

— Știu de ce îmi spui tocmai mie toate acestea ! În mod special, mie.

— Nu e adevărat că ți-am dat asemenea sfaturi, fiindcă aș fi presupus că tu ai „în mod special" nevoie de ele. Le-aș fi dat oricărui altuia aflat în situația ta. Mîine vei lua parte la primul atac din viața ta.

— Lasă ! Știu eu ce știu. Țin însă să te asigur că nu am să-ți dau motiv să fii neliniștit din pricina mea. Ai să vezi.

Și, într-adevăr, am văzut. Dimineața, după pregătirea de artilerie, la fluierul locotenentului Săracu, Vlaicu a pornit la atac printre primii. Atacul n-a fost ușor. În fața noastră aveam hitleriști. Cu ei treaba mergea mai greu decît cu horthyștii. Deși aveau mereu prilejul să constate, că rezistența nu le folosește la nimic, deoarece pînă la urmă tot îi dam peste cap, se încăpățînau să se opună, în ciuda pierderilor mari. De multe ori se cramponau cu disperare de teren în așteptarea nopții. Abia atunci, la adăpostul întunericului, spălau putina, și pe urmă fugeau cîteva zile pînă să-și poată consolida o nouă linie de rezistență.

În dimineața aceea, atacul progresa greu. Aveam în fața noastră o unitate „SS". Dracu' să-i ia ! Astora războiul le plăcea. Hotărît ! Chiar în ceasul al doisprezecelea, cînd pînă și în mintea celui mai tîmpit soldat al Wehrmachtului hitlerist se înrădăcinase convingerea că au pierdut războiul, lor le plăcea războiul. Mai mult, îmbibați și dobitociți de fascism care ridică genocidul la rangul de virtute, ei aveau pasiunea crimei și cinismul criminalului de profesie. Cred că așa se explică de ce S.S.-iștii din lagărele de concentrare au continuat să execute zeci și zeci de mii de oameni, chiar după ce au știut că totul este pierdut.

Atacul progresa anevoie. Pierderile hitleriștilor erau mari, dar nici ale noastre nu erau neînsemnate. Pușca-mitralieră a grupei noastre de trei ori amu-

țise. De trei ori altcineva a trebuit să ia locul trăgătorului ucis sau grav rănit. Cel de-al treilea a fost Vlaicu. S-a tîrît cu ea în pîlnia făcută de un proiectil și de acolo a susținut cu foc înaintarea noastră, cu un curaj și un calm care ne uimi pe toți cei care îl cunoșteam de pe vremea cînd, din cauza lașității, fusese poreclit „cioclul", „groparul" sau „țîrcovnicul". Pînă la urmă am izbutit să-i scoatem pe hitleriști din bîrlogul lor și să ne reluăm înaintarea.

În prima noapte după atacul amintit, noi, cei mai vechi, nu am vorbit decît de purtarea curajoasă a lui Vlaicu, surprinzătoare pentru toți.

Eu, care nu știam atunci ceea ce am aflat abia de curînd de la Gavrilă Fumu, iar cititorii la rîndul lor, din cele relatate în capitolul anterior, încercam să-mi explic cărei sau căror cauze se datora avatarul lui. Ce resorturi intime fuseseră puse în mișcare, datorită cărora, dintr-un om care își temuse viața mai mult decît era permis, devenise un temerar. Adevărata explicație mi-a scăpat, bineînțeles. Îmi ziceam, că neașteptata schimbare se datora șocului pe care îl suferise. Și greșeam.

Comportamentul curajos al lui Vlaicu îl încînta pe locotenentul nostru, fapt pentru care îl și propusese pentru decorare. În felul său, locotenentul Săracu era un entuziast. Aș spune grandilocvent entuziast. Din această cauză ne apărea puțin ridicol. Pe front, în linia întîi mai ales, nu prea ai motive să te entuziasmezi. Sau, chiar dacă ți se oferă asemenea prilejuri, nu ai dispoziția necesară. Cu locotenentul Săracu, lucrurile se întîmplau puțin altfel. Însușirea sa naturală era entuziasmul și datorită acestuia descoperea nenumărate prilejuri de a se manifesta ca atare. Se putea entuziasma de tirul precis al artileriei ca și de excepționala rezistență a păduchilor, prezenți în rufăria noastră chiar după cele mai înverșunate vînători. Se putea entuziasma de eroismul dovedit de Vlaicu sau de altcineva dintre noi în împrejurări deosebit de critice, după cum putea să se entuziasmeze de vreo nouă înjurătură

scornită cu inepuizabila sa fantezie de Stan Căpitanu, un țigan de prin părțile Buzăului. Se entuziasma atunci cînd auzea cum începe să cînte un greiere imediat după ce a încetat focul artileriei, la un atac de noapte, dar era în stare să se entuziasmeze dacă, din cauza colicilor, avea șase scaune pe zi.

Locotenentul Săracu nu era un om rău. În felul său era un pic naiv. Noi țineam la el, în primul rînd, fiindcă nu adăuga mizeriilor inerente războiului, șicanarea și asprimea nejustificată, iar în al doilea rînd, fiindcă, deși ofițer de carieră, luptînd împotriva nemților, n-o făcea din pură datorie. Locotenentul Săracu ura sincer fascismul și fiecare succes al nostru sau al sovieticilor, îl entuziasma. Poate tocmai de aceea simțea nevoia ca, înaintea unui atac, să ne „ridice moralul", ținîndu-ne cîte un mic discurs. Mai ales din cauza acestei manii — noi o consideram manie — ne apărea puțintel naiv.

Personal, mă miram cum nu înțelegea un lucru elementar : că noi eram pătrunși de ură împotriva fascismului. Îi uram pe hitleriști cu îndîrjire, și ea — ura — ne susținea moralul. Eram sătui pînă peste cap de război și nu era unul dintre noi care să nu dorească să se întoarcă acasă, cît mai repede posibil ; eram sătui de noroaie, de arșiță și de geruri, de marșuri și de permanentă hărțuială cu moartea ; eram sătui de singurătate, doream cu ardoare să lepădăm de pe noi uniformele murdare, bocancii scorțoși din cauza noroaielor, doream cu ardoare un pat curat, doream să fim alături de trupurile calde ale nevestelor, doream, într-un cuvînt, pacea. Doream toate acestea, dar nu înainte de a termina definitiv cu hitleriștii. Necesitatea care devenise a omenirii întregi — zdrobirea și lichidarea fascismului german — devenise o necesitate și a fiecăruia dintre noi.

De aceea, deși eram sătui pînă peste cap de război, obosiți de război, deși ne era silă de murdărie, de ploi și de zloată, deși tînjeam după femeile noas-

tre şi, mai ales, deşi doream, doream atîta să trăim, să supravieţuim, ştiam că nimic din toate acestea nu pot deveni realităţi atîta vreme cît nu vom termina cu hitleriştii.

Au trecut ani de atunci, dar nu e nevoie să închid ochii ca să văd mărşăluind prin pădurea Caşin, detaşamentul caporalului Buruiană. Nu e nevoie să închid ochii ca să văd cum comunistul Buruiană, agitatorul şi excepţionalul organizator Buruiană, a izbutit să-i adune, să înflăcăreze şi să organizeze într-un detaşament echipat şi înarmat, aşa cum scria la carte, cîteva sute de ostaşi răzleţiţi de unităţile lor. Nu e nevoie să închid ochii ca să-i văd mărşăluind în ordine deplină, tăcuţi dar dîrji, obosiţi, dar nerăbdători să dea ochii cu nemţii „ca să le arătăm cît de dragi şi cît de aliaţi le-am fost în aceşti ani". Nu e nevoie să închid ochii ca să văd pe caporalul Badea, pe Vanghele, pe Gheorghe Ichimescu şi pe atîţia alţii, comportîndu-se în împrejurări deosebit de critice cu un calm şi cu un curaj extraordinar, care numai o convingere lăuntrică puternică le pot explica.

Voi da un singur exemplu numai aparent, poate nu cel mai concludent : pe soldatul Gheorghe Ichimescu. Acesta a ajuns pe frontul antihitlerist mai tîrziu, venit cu un batalion de marş. Era tînăr, din cel mai tînăr contingent.

În prima lui noapte de linia întîi, l-am auzit plîngînd.

— Ce-i, măi băiete, de ce plîngi ? l-am întrebat.

— Nu plîng !

— Lasă, că te-am auzit eu. Ia spune, de ce plîngi ?

— Păi, să vezi bădie, eu n-am tras pînă acuma cu arma decît la poligon.

— Toţi pe care îi vezi aici, înainte de primul lor atac, n-au tras cu arma decît la poligon.

— Ştiu asta, bădie. Numai că eu trag prost de tot. N-am băgat un glonte nici măcar în cercul mare. Şi dacă nu sînt bun trăgător, ce scofală am să fac eu cînd i-om ataca pe nemţi ?

— Va să zică, nu-i prea ai nici tu la inimă.

— Ca moartea mi-s de dragi !

— Atunci nu-i nici un bai. La poligon nu ai nimerit nici măcar în cercul mare, dar aici, măi băiete, ai să-i nimereşti pe toţi acolo unde le-a pus popa miru' !

Nu trebuie să închid ochii ca să văd faptele de eroism pe care le-a săvîrşit acest Gheorghe Ichimescu, care se necăjise atîta în prima lui noapte de linia întîia că, fiind prost trăgător, nu va fi de vreun folos plutonului nostru.

Şi nu este nevoie nici să-mi forţez memoria ca să-mi aduc aminte cît de preocupaţi erau de toate cîte se petreceau în ţară, unde comuniştii luptau pentru dreptate, după cum iarăşi nu e nevoie să-mi forţez memoria ca să-mi aduc aminte cum, atunci cînd acei care, interesaţi personal ca lucrurile să nu se schimbe, căutau să submineze moralul ostaşilor colportînd cele mai absurde zvonuri, ostaşii îşi spuneau, între ei, cu încredere :

„Lasă, că comuniştii ştiu ei ce fac !"

Ei, da ! Zdrobirea definitivă a fascismului devenise o necesitate pentru noi toţi ca nu cumva după aceea să fim nevoiţi a lua din nou armele pentru a ne apăra de fiara revenită la atac.

Spuneam că locotenentul Săracu mie mi se părea puţin ridicol. Cred că era şi în realitate, de vreme ce căuta să ne ridice moralul cu micile sale discursuri, fără să-şi dea seama că înverşunarea cu care îi uram pe hitlerişti era cea mai bună pavăză împotriva moralului scăzut.

Cu excepţia acestei mici metehne, locotenentul Săracu era un comandant la care ţineam cu toţii. Mai ales Vlaicu îl îndrăgi cel mai mult, deşi era de puţin timp printre noi. De altfel şi ofiţerul îi arăta multă prietenie. În pauzele dintre lupte sau cînd treceam în rezerva diviziei şi ne refăceam forţele în vreun sat din imediata apropiere a frontului, ori atunci cînd mărşăluiam pe şosele, locotenentului Săracu îi plăcea să stea de vorbă cu el. Mă surprindea aceasta, fiindcă Vlaicu nu era un interlocutor agreabil. Mai înainte, pe frontul din Moldova,

da. Acum, mai că nu vorbea decît dacă era întrebat, şi atunci mai mult în monosilabe. De aceea mă miram de fiecare dată cînd locotenentul îl invita, cum obişnuia el să spună, la o şuetă. Ce fel de şuetă putea fi aceea nu-mi imaginam. Probabil că ofiţerul se mulţumea să ştie că există cineva care îl ascultă. Dar nu era deloc sigur că şi în realitate se întîmpla aşa. De vreme ce Vlaicu niciodată nu te întrerupea, nu puteai şti dacă te ascultă efectiv sau se preface numai.

Prietenia dintre cei doi a rămas trainică şi după ce au cunoscut şi au iubit aceeaşi femeie.

Un sat, unul din multele, pierdut parcă în pustă. Nu-mi amintesc denumirea lui. Nu-mi amintesc nici una din denumirile satelor pe unde am trecut cu frontul. Toate mi se păreau că sună la fel, toate mi se păreau greu de pronunţat şi imposibil de ţinut minte.

Regimentul nostru se afla de trei zile în rezerva diviziei. Tot de atîtea zile nici frontul nu se mai mişcase. Nemţii îşi organizaseră o linie de rezistenţă bună şi se cramponau de teren.

Satul era măricel. Avea mai ales o şcoală mare, frumoasă. Noi eram cantonaţi chiar peste drum. Întreg plutonul. Locotenentul Săracu fusese încartiruit în casa notarului, foarte aproape de a noastră. În spatele şcolii, într-o căsuţă în care ai fi zis că vieţuiesc cei şapte pitici din poveste, locuia învăţătoarea. Mai exact, una din învăţătoare. O chema Maria-Marika. Bărbatul ei era plecat pe front. Nu primea veşti de la el şi nu ştia dacă mai trăieşte sau nu. În schimb, ea îi scria regulat, o dată pe săptămînă. Dar în nici una din scrisori nu-i adusese la cunoştinţă ce i se întîmplase în lipsa lui. Că într-o noapte, un căpitan hitlerist din S.S. care, în trecere prin sat, fusese cantonat pentru o noapte în casa ei, încercase s-o siluiască. Nu-i povestise că ea, îngrozită, a încercat să se salveze pe fereastră şi că atunci el, furios, a tras cu pistolul după ea, rănind-o. Rana în sine nu fusese gravă. Dar îi atinsese nu

știu care nerv, din care motiv nu mai putea mișca brațul stîng. Bărbatul ei, care lupta undeva pe front — dacă mai trăia — nu știa nimic din toate acestea și, în cazul cînd căzuse pe front, nici nu avea să afle niciodată. Și, cine știe, poate că glontele care îl doborîse pornise din pușca-mitralieră a lui Vlaicu sau din automatul locotenentului Săracu.

Cel care, primul, a „descoperit-o" pe Maria a fost Vlaicu. Ce a căutat acolo, în casa aceea din spatele școlii, care nici nu se vedea de pe șosea, nu știu. Mereu am vrut să-l întreb, dar de fiecare dată, ca un făcut, am uitat. Și acum, cînd îmi aduc aminte, îmi pare tare rău că s-a întîmplat așa, deși, recunosc, nu cred că lucrul acesta are vreo importanță.

În ziua următoare a nimerit acolo și Săracu. Nici în ceea ce îl privește pe locotenent nu știu cum de a descoperit căsuța celor șapte pitici.

Maria nu știa o boabă romînește și nici cei doi nu știau vorbi ungurește. Locotenentul îngăima cîteva cuvinte nemțești, iar Vlaicu de asemenea, atîtea doar cîte își mai amintea din anii liceului. În schimb, Maria o rupea pe nemțește mai bine decît amîndoi la un loc.

Pentru Vlaicu, Maria era frumoasă. Pentru entuziastul locotenent Săracu era divin de frumoasă. Dreptatea era de partea primului. Maria era doar frumoasă. Era blondă și avea ochi albaștri, un nas ca al Giocondei și buze care nu semănau absolut deloc cu ale ei. În schimb, dacă zîmbea, zîmbetul era aidoma. Sau poate că asemănarea era doar o părere, surîsul ei obligîndu-te doar să-ți amintești de tabloul lui Leonardo da Vinci.

Cînd am cunoscut-o și eu prin Vlaicu și cînd i-am spus că surîsul ei seamănă cu al Giocondei, acesta s-a întunecat. Îi părea rău că remarcasem și eu asemănarea.

Ca să-l consolez, am adăugat :

— De altfel, asemănarea e izbitoare. Cred că a remarcat și Săracu.

— Nu cred. Sînt convins că Săracu n-a văzut în viața lui o reproducere o Giocondei.

Dar Vlaicu se înșela de două ori. Se înșela fiindcă locotenentul văzuse destule reproduceri și de asemenea se înșela crezînd că acesta nu sesizase asemănarea. O sesizase dar, la rîndul său, gelos, nu voise să dezvăluie lui Vlaicu ceea ce considera ca o descoperire proprie de care, de altfel, era foarte mîndru. Mai mult, atunci cînd era singur și se gîndea la Maria, nu-i spunea altfel decît Mona Lisa.

Cînd locotenentul Săracu a trecut pentru prima dată pragul căsuței de turtă dulce, l-a găsit acolo pe Vlaicu. Maria sta într-un fotoliu și Vlaicu pe un scăunel, nu lîngă ea, ci mai departe, tocmai lîngă ușă. Maria împletea și Vlaicu, cu mîinile pe genunchi, într-un gest caraghios, fiindcă nu știa ce întrebuințare să le dea, se uita cum împletește. Privea andrelele care ciuguleau firul într-un mod aparte din cauza brațului ei anchilozat, privea ghemul de lînă care-i odihnea în poală, privea pledul de culoare cafenie ce-i acoperea genunchii. Numai după ce privea toate acestea, se uita la Maria, se bucura și se simțea tare fericit. Zgîrcit cu el însuși, își drămuia bucuria de a o privi. Nici ea nu se uita la el decît arareori și, parcă era un făcut, exact în clipa cînd se hotăra și el s-o privească. Se uita la el și-i surîdea, cu surîsul care o făcea să semene atît de mult cu Gioconda.

Vlaicu era atît de preocupat să contemple chipul viu al Giocondei, încît atunci cînd locotenentul a intrat pe ușă, nici măcar nu și-a adus aminte că trebuie să se ridice în picioare și să salute. La rîndul său, locotenentul, uimit de frumusețea Mariei, n-a băgat nici el de seamă abaterea disciplinară a subordonatului său.

— Ce faci aici, Vlaicule ? l-a întrebat.

— Nimic.

Și într-adevăr nu făcea nimic. Stătea și o privea pe Maria cum împletea.

— Cum te înțelegi cu ea ?

— Știe nemțește.

— Franțuzește nu ?

— Nu.

— Nu vă supărați dacă rămîn și eu puțin ?

— Puteți rămîne dacă vă face plăcere.

În casă nu era decît un singur scăunel. Așa că locotenentul a trebuit să se așeze pe un scaun. Numai că el, mai îndrăzneț, l-a dus lîngă fereastră, față în față cu fotoliul Mariei.

Dar n-a rămas puțin. A rămas pînă la ora prînzului. În dimineața aceea Maria le-a povestit din ce cauză rămăsese infirmă.

— Și medicii ce spun ? Nu există nici o speranță de vindecare ? a întrebat locotenentul indignat, fără să-și dea seama că nu se cuvenea să pună o asemenea întrebare.

Maria a surîs tristă și nu i-a răspuns.

— Asta nu are nici o importanță.

Maria s-a uitat la Vlaicu — el vorbise — și a priceput ce anume voise să înțeleagă atunci cînd spusese că nu are nici o importanță. A înțeles și locotenentul, dar ceva mai tîrziu.

— Desigur, nu are nici o importanță, a repetat și el.

Nu avea nici o importanță fiindcă amîndoi descopereau că se îndrăgostiseră de ea.

Au plecat împreună. Locotenentul puțin înainte, la un pas, Vlaicu mai în urmă.

— E frumoasă ca o zeiță ! se entuziasmă ca de obicei Săracu.

— E frumoasă.

— Tu ești însurat ?

— Nu. Dar dumneavoastră ?

— Nici eu. Apoi după o clipă : Cel puțin dacă aș ști precis : mai trăiește sau nu bărbatu-său !?

— La ce v-ar folosi ?

— Nu știu. Adică știu. M-aș căsători cu ea imediat.

Vlaicu se uită la el ca năuc.

— Credeți că ar fi posibil ?

— Eu știu... M-aș duce la colonel... I-aș explica... L-aș face să înțeleagă. Sau, dacă totuși n-aș izbuti, m-aș duce cu ea la popa din sat și i-aș cere să ne cunune.

— Au popă catolic.

— Ei şi ? Parcă ar avea vreo importanţă !... Principalul ar fi să-i dovedesc — şi cred că pentru ea asta ar fi o dovadă — că o iubesc şi că, după război, mă voi întoarce la ea. Înţelegi ?

— Înţeleg. ...Dar, vedeţi, nu ştim — nici ea nu ştie — dacă bărbatul ei mai trăieşte sau nu. Nu-i scrie niciodată.

— Ei, da. Asta e partea gravă. Nu ştiu dacă mai trăieşte.

— Nu ştim ! precizează din nou Vlaicu.

— Ce vrei să spui ?

— Păi, dacă bărbatul ei a murit, şi lucrul acesta l-am şti precis, Maria ar fi în situaţia de a se hotărî pe care dintre noi doi îl preferă.

— Cum, te-ai însura şi tu cu ea ?

— Bineînţeles. Dumneavoastră aţi cunoscut-o azi. Eu încă de ieri. Deci o iubesc, domnule locotenent, cu douăzeci şi patru de ore înaintea dumneavoastră.

Locotenentul Săracu îl luă de braţ. Mergeau aşa pe uliţa principală, şi ostaşii care treceau se uitau curioşi la ei. Nu prea se întîmpla să vezi un ofiţer mergînd la braţ cu un soldat.

— Măi Vişinoiule, măi, nu-i aşa că-i minunat ? se entuziasmă ca de obicei locotenentul.

— Ce anume, domnule locotenent ?

— Că o iubim amîndoi. Că putem iubi. Astăzi sîntem vii. Trăim. Mîine s-ar putea să fim vîrîţi iarăşi în linia întîi şi amîndoi să ne curăţăm. Dar ce s-ar putea întîmpla cu noi mîine este mai puţin important decît ceea ce se întîmplă astăzi. Fiindcă astăzi, ignorînd că mîine s-ar putea să murim, sîntem în stare să iubim. Asta dovedeşte că viaţa este mai puternică decît moartea. Şi apoi, măi Vişinoiule, eu nu-ţi port pică. Poţi s-o iubeşti mai departe. Eu nu fac de fel caz de grad...

— Credeţi că aţi putea să-mi ordonaţi să n-o mai iubesc ?

— Asta nu ! Dar aș putea să-ți fac destule mizerii ca să te împiedic de a te mai duce pe la ea. Recunoaște că, dacă aș vrea, aș putea.

— Recunosc. Ați găsi nu unul. ci zeci de pretexte.

— Dar n-am s-o fac.

Și s-a ținut de promisiune. Își făcură obiceiul să se ducă împreună la Maria. Vlaicu se așeza pe scăunel, locotenentul pe scaunul de lîngă fereastră. Vlaicu mai mult tăcea. Vorbea, în schimb, locotenentul și pentru el într-o limbă pe care n-o cunoștea decît, cu indulgență spus, aproximativ. Cînd nu-și amintea unele cuvinte, căuta să le suplinească prin gesturi. Iar dacă nici așa nu izbutea să se facă înțeles, desena pe hîrtie imaginea a ceea ce exprimau cuvintele.

— Știți — îi spunea — am douăzeci și opt de ani. Pînă acuma nu am iubit niciodată o femeie cu adevărat. Credeam că iubirea este o invenție a poeților. Mi-au plăcut multe femei. Vreau să spun că mi-au plăcut cînd mă culcam cu ele. Dar după cîtva timp, totdeauna se ivea o alta care îmi plăcea și mai mult decît cea precedentă. Nu te scandaliza. Așa s-a întîmplat pînă acuma. De cînd sînt pe front, femeia mi-a lipsit. Iarăși păreți scandalizată. Dar să știți că pe front ostașii sînt permanent obsedați de dorința de a poseda o femeie. Asta poate fiindcă moartea îi pîndește la fiecare pas. Mie, de pildă, mi s-a întîmplat ceva deosebit de ciudat. Era în timpul unui atac. Greu, cu multe jertfe. Nemții se apărau cu disperare și dispuneau de o mare putere de foc. La un moment dat, m-am trezit într-o groapă de proiectil. Mă aruncasem între două cadavre și stăteam fără să mă mișc, fiindcă la cea mai mică mișcare din partea mea, unul din ele s-ar fi prăbușit peste mine. Deasupra capului meu treceau, piuind pe diferite tonuri, gloanțele de mitralieră, de pușcă-mitralieră, de simplă armă ; treceau și proiectile de artilerie, de aruncătoare.

Eu stam în pîlnia obuzului, între cei doi morți, — în orice clipă un alt proiectil putea să mă ucidă

— și, cu toate acestea, viața din mine era mai puternică decît moartea care horea în jurul meu. Poate are să ți se pară de necrezut, dar pe dinaintea ochilor mi se perindară tocmai atunci femeile pe care le cunoscusem.

Nu, nu fiți scandalizată. Vă povestesc toate acestea ca să știți ce fel de om am fost pînă acuma. Pînă acuma n-am fost niciodată îndrăgostit. Și dacă aș fi avut ghinionul să fiu omorît, asta s-ar fi întîmplat fără ca măcar să am regretul că mor înainte de a cunoaște ce înseamnă dragostea. Acum însă știu, Maria !

Maria l-a privit gravă. N-a surîs. A oftat, sau poate numai li s-a părut lor că oftează și, fără să spună vreun cuvînt, a continuat să croșeteze. Abia mai tîrziu l-a întrebat pe Vlaicu :

— Dar dumneavoastră ? Nici dumneavoastră n-ați fost pînă acuma îndrăgostit ?

— Nu, Maria. Poți să mă crezi ? Dar spre deosebire de el — în fața Mariei ierarhia înceta să existe — eu am așteptat dragostea și am știut că are să vină. Și a venit, Maria !

— Eu am un soț.

— Îl iubești, Maria ? Vorbește-mi despre dumneata, despre viața dumitale.

— Eu am un soț !

N-au mai insistat. Au înțeles. Entuziast și elocvent, a vorbit pentru amîndoi locotenentul Săracu. Cîte n-a povestit ! De multe ori a făcut-o pe Maria să izbucnească în rîs. Și fiindcă ea rîdea, a rîs și Vlaicu. Dar lui îi plăcea mai mult cînd surîdea. Cînd Maria surîdea simțea o dorință irezistibilă s-o sărute în colțul gurii, să-i sărute surîsul. Așa se întîmpla de fiecare dată cînd se duceau la ea. Pe urmă, pe nesimțite și totdeauna prea repede, venea ora cînd trebuiau să plece. După ce părăseau căsuța celor șapte pitici, afară în stradă, Vlaicu se simțea tare nefericit. Era nefericit anticipînd nefericirea care avea să vină în ziua cînd va trebui să-și ia rămas bun de la Maria.

Şi despărţirea a venit după numai trei zile. Rezistenţa vremelnică a hitleriştilor fusese înfrîntă, frontul din nou începuse să se mişte. S-au dus amîndoi deodată să-şi ia rămas bun de la ea.

Ideea a fost a locotenentului Săracu.

— Maria — i-a spus el — uite aici pe hîrtia asta am scris două adrese. Asta-i a mea, asta-i a lui. Noi nu dorim rău soţului tău. Dar dacă i se va întîmpla o nenorocire, dacă ai încredere în noi că te iubim cu adevărat, pentru toată viaţa, şi dacă socoţi că lucrul acesta este posibil, atunci anunţă pe acela dintre noi cu care crezi că ai putea fi fericită. ...Şi el va veni, neapărat, la tine, Maria.

Maria s-a uitat uluită cînd la unul, cînd la celălalt. Nu-i venea să creadă. Dar pînă la urmă şi-a dat seama că nu glumesc, şi că pe oricare dintre ei îl va chema va veni.

— Ne făgăduieşti, Maria ?

— Da.

În clipa cînd trebuia să iasă pe uşă, Vlaicu s-a putut hotărî :

— Te rog, Maria, să surîzi.

Mariei îi venea să plîngă. A surîs, deşi avea ochii umeziţi de lacrimi.

— Acuma, Maria, ai să te superi dacă am să-ţi sărut surîsul ?

Nu i-a răspuns. Şi-a plecat numai privirea, şi el a înţeles că putea s-o sărute.

A sărutat, aşa cum îi făgăduise, numai surîsul. A sărutat-o doar în colţul gurii, deşi atunci cînd s-a aplecat, simţind-o femeie, dori nebuneşte să-i sărute buzele, gîtul, umerii, sînii care se întrezăreau tineri şi dîrji prin decolteul rochiei.

Am părăsit satul dimineaţa. În cursul nopţii regimentul nostru iarăşi a fost trimis în prima linie. Hitleriştii se retrăgeau mereu şi noi îi urmăream, păstrînd tot timpul contactul cu ariergărzile lor.

Ne aflam pe teritoriul Ungariei şi printre trupele horthyste începuse descompunerea. Se lăsau să cadă prizonieri cu zecile. (Au fost cazuri cînd s-au pre-

dat plutoane întregi, în frunte cu comandanții lor.) Urmărind inamicul, atunci cînd se întîmpla să avem în fața noastră trupe horthyste, aproape nu era sat prin care să trecem fără ca, din diferite curți unde stătuseră ascunși, să nu iasă cîțiva maghiari cu mîinile ridicate. Cei pe care îi captura plutonul nostru, mai înainte de a fi trimiși în spate, treceau pe la locotenentul Săracu. Acesta, adresîndu-se grupului întreg, înainte de a începe interogatoriul sumar și de rigoare, întreba prin tălmaci :

— Este printre voi unul Satmary Bela din regimentul 96 ?

Satmary Bela era soțul Mariei și locotenentul era obsedat de ideea că, într-o zi, întîmplarea va face ca acesta să cadă sau să se dea prizonier tocmai ostașilor din plutonul său. De altfel, într-o oarecare măsură, și Vlaicu credea la fel. De multe ori se întîmpla ca, înaintea locotenentului, în timp ce prinșii erau escortați spre punctul de comandă al acestuia, să-i întrebe :

— Este printre voi unul Satmary Bela din regimentul 96 ?

Pe de altă parte, locotenentul Săracu, din spirit de prevedere, ca să fie sigur că va afla, în cazul cînd totuși, din pură întîmplare, soțul Mariei ar fi fost făcut prizonier de ostașii altei subunități, comunicase telefonic numele lui Satmary Bela tuturor comandanților de plutoane, rugîndu-i să se intereseze, în mod special, de fiecare dată cînd li se aduceau prizonieri maghiari, dacă nu cumva se afla printre ei și omul pe care îl căuta.

Desfășură atîta energie în popularizarea acestui nume, încît nu e de mirare că, la un moment dat, începură să circule o mulțime de zvonuri în legătură cu relațiile dintre locotenent și soția necunoscutului, dar popularului Satmary Bela. Pe front, mai ales cînd e vorba de femei, fantezia se dovedește deosebit de fecundă. Numai așa îmi explic faptul că a fost posibil ca, la un moment dat, să înceapă a circula adevărate „romane de dragoste" pe seama locotenentului Săracu și a Mariei. Da, fără nici o

exagerare : adevărate „romane de dragoste". Urmarea a fost că ostaşii din regimentul nostru — mulţi dintre ei habar nu aveau cum arată la faţă locotenentul, dar în schimb cunoşteau cel puţin una din nenumăratele variante ale romanului de dragoste — dorind să-i facă „un strop de bine", atunci cînd capturau prizonieri se interesau din proprie iniţiativă dacă nu cumva se află printre ei şi faimosul Satmary Bela. Dar, în ciuda investigaţiilor colective, bărbatul Mariei nu era de găsit. Chiar dacă mai trăia şi lupta în vreuna din unităţile horthyste cu care noi ne răfuiam, după toate probabilităţile nu avea de gînd să se dea prizonier. De altfel, omul acesta pe care nimeni nu-l cunoştea, ajunsese cumva subiect de discuţie obligatoriu. În nopţile de acalmie, de pildă, cînd ofiţerii se chemau la telefon, doar ca să-şi mai omoare plictisul sau urîtul, printre întrebările în mod obiectiv obligatorii era şi una care suna cam aşa :

— Ei, ce se mai aude cu Satmary Bela ? Săracu i-a dat de urmă ?

La o asemenea întrebare, sau una similară, celălalt răspundea :

— După cîte ştiu, nu. Ar fi nostim dacă pînă la urmă ideea asta fixă a lui s-ar transforma în realitate. În orice caz n-a fost printre prizonierii mei.

— Nici printre ai mei.

Sau dacă locotenentul Săracu era chemat la telefon, în mod invariabil i se punea şi întrebarea :

— Ei, ce se mai aude cu Satmary al tău ? I-ai dat de urmă ?

— Încă nu. Dar fii pe pace. Într-o zi tot mie mi se va preda.

În privinţa aceasta se înşela. Se înşela de două ori : întîi, fiindcă pînă la sfîrşitul războiului nici un soldat horthyst cu numele de Satmary Bela nu a fost făcut prizonier de către plutonul nostru şi, al doilea, fiindcă trei săptămîni mai tîrziu a fost evacuat, mai întîi la postul de prim-ajutor, apoi la un spital de campanie.

S-a întîmplat cu prilejul unui atac de noapte inițiat de hitleriști. Un atac de noapte obișnuit, unul din multele atacuri de noapte pe care, de cele mai multe ori, le opream doar cu baraj de artilerie. Cînd artileria lor s-a dezlănțuit, locotenentul Săracu inspecta pîndarii plutonului nostru, trimiși mult înainte fiindcă era o noapte înnourată și cu ceață care ustura ochii. Il însoțeam eu și caporalul Surcică. Primele proiectile au căzut undeva mult în spate. Următoarele, în fața gropilor pîndarilor noștri, încadrîndu-i pe locotenent și pe Surcică. Bineînțeles ne-am culcat toți trei la pămînt. Poate cu intenția de a-l apăra, sau poate pur și simplu de frică, caporalul Surcică s-a prăbușit peste ofițer. Tunarii hitleriști trăgeau ca să-și regleze tirul. Au mai căzut încă două proiectile destul de aproape. Pe urmă, obuzele începură să scurme pămîntul în fața gropilor plutonului. Dar tunarii noștri ripostară prompt și în mai puțin de zece minute atacul a fost respins.

Abia cînd liniștea s-a așternut din nou, m-am ridicat și am început să-i caut. Scăpasem fără nici o zgîrietură. Erau la o depărtare nu mai mare de zece metri. I-am găsit repede. Locotenentul dedesubt, caporalul Surcică peste el, așa ca și cînd ar fi vrut să-l apere cu trupul său.

— Sînteți rănit, domnule locotenent ?

— Regina balului !

Era vocea lui. Totuși, n-am bănuit ce se întîmplase cu el. Eram încă năucit de zgomotul exploziei, de emoție. Parcă niciodată nu fusesem atît de aproape de moarte. Mai curînd m-am mirat că Surcică stă tot prăbușit peste locotenent.

— Ești rănit, Surcică ?

Era mort. Cînd am pus mîna pe el să-l dau jos de pe locotenent, palmele mi s-au umplut de sînge, fiindcă n-au atins stofa uniformei, ci carne însîngerată, coaste însîngerate. L-am împins alături. A alunecat mai întîi partea superioară a trunchiului, pînă la șale, apoi, singură, cealaltă parte.

— Domnule locotenent, dumneavoastră sînteţi rănit ? am întrebat, în timp ce cu palmele îi pipăiam spinarea.

— Regina balului !

Era rănit. Spinarea, capul, mîinile, picioarele nu suferiseră nici un fel de vătămare. Doar fesele erau însîngerate, mai precis ceea ce rămăsese din ele. Schija de proiectil care îl tăiase în două pe Surcică, sburătăcise şi fesele locotenentului.

— Domnule locotenent, sînteţi rănit, dar nu cred să fie grav. Am să vă duc în cîrcă. Urcaţi-vă în spatele meu.

Şi m-am culcat alături de el, ca să-i fie mai la îndemînă.

— Regina balului ! îl auzii murmurînd, fără să dea curs îndemnului meu.

Şi abia acum am înţeles ce i se întîmplase. L-am luat în spate şi am pornit cu el spre liniile noastre. Şi cum îl duceam aşa — era greu de parcă ar fi fost mort — îl auzeam murmurînd tot timpul :

— Regina balului... Regina balului... Regina balului...

„Trebuie că a fost rănit şi la cap — mi-am zis — dar din cauza întunericului n-am observat".

Mă înşelam. Nu avea nici o rană la cap. M-am convins la lumina opaiţului cînd am ajuns cu el la punctul de comandă al plutonului. Nu avea altă rană decît aceea de la fese. O rană care arăta oribil.

L-am culcat pe aşternutul de paie care îi servea drept pat, cu faţa în jos, iar Vlaicu a anunţat compania.

Locotenentul nu gemea. Nu se văita, cred că nu simţea nici o durere. Stătea cu ochii căscaţi, cu nu ştiu ce groază întipărită în priviri, şi repeta într-una :

— Regina balului...

Vlaicu era tulburat, mai tulburat decît mine, decît noi toţi. Era tulburat că locotenentul fusese rănit — prietenul său întrucîtva — dar mai ales tulburat că rănii i se adăugase şocul.

— Regina balului !

— Cît timp am fost şi eu mort, tot aşa am îngăimat un singur cuvînt. Tot timpul.

— Cum, cînd ai fost mort ? l-am întrebat, fiindcă pe atunci nu ştiam că el înţelegea prin moarte timpul cît durase şocul.

— Vreau să spun cît timp am fost bolnav. Şocat !

Se uita la locotenent cu ochi de halucinat, îşi muşca buzele, îşi frămînta mîinile una de alta. Şi era palid. Cred că nu greşesc dacă afirm că era tot atîta de palid ca şi locotenentul.

— Regina balului !

De cîte ori locotenentul exclama aceste două cuvinte, Vlaicu se uita la mine cu un fel de disperare.

— Ce se petrece în capul lui ? Ce vede el acum? Pe cine vede în chip de „regină a balului" ?

— Ştiu eu ? Pe urmă imediat, deşi eram convins că nu corespunde adevărului, am fost ispitit să adaug : poate moartea. În balul uriaş al morţii, care se desfăşura pe spaţii de mii de kilometri de la Marea Baltică şi pînă pe coastele Mediteranei. Moartea, ea însăşi, alegîndu-se pe sine regină a acestui macabru bal al morţii.

Pe urmă au venit brancardierii şi l-au luat ca să-l transporte la postul de prim-ajutor. O bucată de drum, eu şi Vlaicu am păşit alături de brancardă.

— Regina balului !

— Săracu' domn' locotenent — îl compătimi unul din brancardieri — a bolunzit !

Iar celălalt :

— Te pomeneşti că tocmai acuma, cînd el a bolunzit, se dă prins la noi Satmary Bela ăla !

Mai departe nu puteam merge. Ne-am întors la pluton. Vlaicu îmi apucase braţul de parcă ar fi simţit nevoia să se sprijine de mine. N-am rostit nici eu, nici el un singur cuvînt.

Ascultam în noi, mai precis ascultam nu cu auzul, ci cu creierii cele două cuvinte :

— Regina balului !

Și de acolo, din creierii noștri, ecoul lor, ca dangătul de înmormîntare al unui clopot uriaș, se răspîndea în noapte pînă departe, tare departe, pînă la capătul nopții.

În locul locotenentului Săracu, comanda provizorie a plutonului a fost încredințată de către comandantul companiei lui Vlaicu, care, dintre noi toți, se distinsese de cele mai multe ori în lupte. Nu a păstrat-o decît patruzeci și opte de ore. Dar tocmai în acest scurt interval de timp cît Vlaicu ne-a fost comandant, plutonului nostru i-a fost dat să treacă printr-o situație deosebit de grea, căreia însă i-am putut face față, în primul rînd datorită lui Vlaicu, priceperii sale și neînfricatului său curaj.

Sectorul ocupat de compania noastră era deosebit de dificil, dezavantajați fiind de teren. Pe de altă parte. inamicul pe care îl aveam în față, părea hotărît să ne dea cu orice preț peste cap. Dacă izbutea, ar fi realizat un succes tactic, destul de important, obligînd la repliere cel puțin batalionul nostru.

Sprijinit de artilerie și aruncătoare de trei ori pornise la atac. De trei ori pătrunsese în poziția noastră, dar tot de atîtea ori fusese respins. Nici la plutoanele din dreapta și stînga noastră lucrurile nu stăteau mai bine. Sub presiunea puternică a inamicului se repliară, luptînd pe poziții mai avantajoase.

În ceea ce ne privea, ne-am menținut poziția și nu am cedat măcar un pas. În schimb, legătura telefonică cu punctul de comandă al companiei fusese întreruptă. Vlaicu încercase s-o restabilească prin agenți, dar nici unul dintre ei nu se reîntorsese. Cu toții — trei la număr — fuseseră răniți. Cu alte cuvinte, plutonul nostru era complet izolat. Dar cel mai grav lucru era că nu ne mai rămăsese decît puțină muniție.

În asemenea momente grele totul depinde de comandant. Aș zice, de moralul acestuia. Dacă el se dovedește ezitant, laș, rezistența se destramă — chiar dacă e posibilă —, panica începe să-și arate fața hidoasă și totul este pierdut. Dar în momentele acelea hotărîtoare moralul lui Vlaicu a fost excelent. Nu și-a pierdut capul și, luînd exemplu de la el, nu ni l-am pierdut nici noi. Numai așa a fost posibil să respingem trei atacuri, numai așa a fost posibil să-l respingem și pe al patrulea — cu puțina muniție care ne mai rămăsese — și să dăm astfel posibilitate alor noștri să contraatace pe flancuri, obligînd inamicul nu numai să slăbească presiunea asupra plutonului nostru, dar să se retragă din teamă de a nu fi învăluit.

A doua zi după întîmplarea povestită mai sus — pentru curajul său Vlaicu a fost propus spre decorare — ne-a sosit noul comandant în persoana unui sublocotenent rezervist, care pînă atunci fusese detașat la punctul de comandă al diviziei, ca desenator, la Biroul 3 Operații. Era foarte tînăr, foarte naiv și cu desăvîrșire lipsit de experiență. Dar altul mai bun nu exista. Era mare criză de cadre ofițerești în perioada aceea a războiului.

Noul nostru comandant se numea Chirilă Decebal. Numele i se potrivea, dar prenumele nu. Era mic de statură, chiar foarte mic, slab, cu niște ochi ca mărgelele și bulbucați. Mișcările îi erau iuți și bruște, vocea repezită — mînca literele — fără a fi aspră și foarte subțire. Cred că din toate aceste motive mi-a venit să izbucnesc în rîs atunci cînd am aflat cum îl cheamă. Mi s-a părut caraghios ca un om astfel configurat să poarte numele de Decebal.

Era însă de treabă și, conștient de valoarea sa reală ca comandant, ținea totdeauna seamă de părerea celor mai experimentați decît el. De altfel, atunci cînd a preluat comanda de la Vlaicu, recunoscîndu-și deschis lipsa de experiență, i-a solicitat ajutorul :

— Eu de la început am mîzgălit hărți la divizie. Habar n-am cum se comandă un pluton pe front. Pînă mă deprind — de cap nu-s greu — să mă ajuți dumneata să nu fac vreo prostie.

Și Vlaicu l-a ajutat. L-am ajutat cu toții. Vlaicu a continuat să rămînă comandantul de fapt al plutonului nostru, deși dintre noi toți el avea cel mai mic stagiu pe front.

Noi, cei vechi, care cunoscusem cealaltă a lui ipostază, ne obișnuisem și cu aceasta nouă. Totuși în anumite împrejurări, cel puțin în ceea ce mă privește, nu se putea să nu mă mir. Metamorfoza era uluitoare. El, care pe frontul din Moldova acceptase de bună voie să facă pe groparul și pe țîrcovnicul ca să nu ajungă în linia întîi, iar după aceea, cînd în ciuda dorinței sale a ajuns totuși acolo, fără să se rușineze că alții în locul său primesc să-și riște viața, acum se părea că manifesta un dispreț profund față de moarte. Era temerar, de multe ori imprudent de temerar.

Și mă întrebam dacă nu cumva tocmai fiindcă nu-i era frică, fiindcă o sfida, moartea îl ocolea. Au fost împrejurări cînd ne părea aproape de necrezut că a scăpat cu viață. Odată, schijele unui proiectil i-au rupt țeava puștii-mitraliere și l-au ucis pe încărcător. Vlaicu a scăpat neatins. Altă dată, surprins în zona unui baraj de artilerie, cînd noi cu toții am crezut că a fost ucis, a ieșit din iadul de foc fără o zgîrietură. În fine, altă dată, deși reperat de o mitralieră, a trecut o apă înot, s-a tîrît sub ochii inamicului pînă în unghiul mort al unei cazemate care, prin focul ei ucigător împiedica înaintarea plutonului și, zvîrlind înăuntru, prin ambrazură, o grenadă, a făcut-o inofensivă. De necrezut. dar nici atunci nu a pățit nimic. Și acestea nu au fost singurele împrejurări cînd Vlaicu, sfidînd-o, moartea, intimidată parcă, i-a întors spatele.

„Cum e posibilă o asemenea metamorfoză?“ mă întrebam după fiecare din isprăvile ce îi aduseseră trei decorații.

Întrebări similare își puneau și ceilalți, acei care îl cunoscuseră în vechea lui ipostază. Dar nici ei și nici eu nu izbuteam să găsim explicația adevărată. Fiindcă aceea care ne venea în minte după fiecare faptă temerară ni se părea că-l nedreptățește. Eu, de pildă, îmi spuneam că temeritatea lui, mergînd pînă la imprudență, în contrast cu lașitatea de mai înainte, era tot o consecință a șocului. Cu alte cuvinte, că nu curajul, disprețul de moarte este trăsătura esențială a firii sale, ci, dimpotrivă, tot lașitatea. Totuși refuzam să-mi însușesc această unică explicație care îmi venea în minte fiindcă aveam intuiția clară că sînt nedrept cu el, că jignesc un tovarăș de arme și un prieten.

Am încercat să-l conving că temeritatea nu înseamnă neapărat sfidarea morții și că, în fond, nu a căuta moartea cu lumînarea se cere unui comandant de fapt.

El mă asculta, așa cum îi era obiceiul, cu atenția divizată, și cînd am tăcut, mi-a replicat zîmbind :

— Nu știu de unde ai scos-o și pe asta : „Comandant de fapt". O prostie !

— N-ai decît să-l întrebi și pe Chirilă. E destul de obiectiv să recunoască. Și apoi, gîndește-te și la următorul fapt : dacă ție ți se întîmplă ceva, fără tine, bietul de el, cum are să se descurce ? Ageamiu cum îl știi, este în stare să ne ducă la moarte sigură.

— Lasă că în pluton sînteți cel puțin trei care l-ați putea ajuta chiar mai bine decît mine.

Totuși, în zilele următoare deveni ceva mai prudent și nu se mai grăbi să se ofere voluntar, el cel dintîi, atunci cînd era vorba de o misiune grea. Cred însă că aceasta s-a datorat nu atît argumentelor mele, ci mai curînd veștii care ne-a parvenit că locotenentul Săracu murise. Ultimele lui cuvinte fuseseră : „Regina balului !"

Pe Vlaicu vestea l-a mîhnit profund. A plîns. Două zile nu a vorbit aproape defel. Puținele cuvinte pe care le-a rostit i le-am smuls din gură cu cleștele. După aceea s-a mai înviorat. Și iată că după o săptămînă — atîta a trecut de la rănirea

locotenentului Săracu și pînă la moartea sa — din nou a început să se intereseze dacă nu cumva se află printre prizonierii capturați și unul cu numele de Satmary Bela, cu aceeași încăpățînare și înfrigurată așteptare pe care le observasem și la locotenent. Și cred că nu greșesc dacă afirm că a devenit mai prudent abia din clipa cînd a început să se intereseze din nou de Satmary Bela.

— Spune-mi — l-am întrebat — crezi și tu, ca și Săracu, că faimosul Satmary Bela al tău, dacă i-o veni chef să dezerteze are să nimerească tocmai în sectorul ocupat de plutonul nostru ?

— Dimpotrivă, nici nu vreau să se întîmple lucrul acesta.

— De ce ?

— Fiindcă nu vreau să se risipească o iluzie de care am absolută nevoie.

— Te referi la iluzia că.... a murit ?

— Exact !

— Atunci de ce te agiți atîta ca să-l găsești ?

— Fiindcă „agitația" asta, cum o numești tu, este combustibilul care întreține iluzia.

Am știut abia acum, precis, că Vlaicu o iubea pe Maria și că, dacă ar fi trăit, ar fi continuat s-o iubească pînă la capătul zilelor sale.

Prudența lui Vlaicu devenise între timp evidentă pentru toți. Evidentă și pentru noul nostru comandant care, din motive personale, devenea furios de fiecare dată cînd Vlaicu „făcea o nebunie", cum califica el actele temerare ale acestuia. Devenea furios, fiindcă de cele mai multe ori, în atare împrejurări, sublocotenentul Chirilă se afla într-o asemenea situație contradictorie, încît nu-i rămînea altceva de făcut decît să fie de acord cu nebunia lui Vlaicu. De pildă, dacă Chirilă accepta să-i încredințeze lui Vlaicu îndeplinirea unei misiuni primejdioase, o făcea fiindcă știa că cei mai mulți sorți de reușită el îi are. Dar, pe de altă parte, era furios, fiindcă se temea să nu fie ucis și în felul acesta să piardă pe cel mai priceput sfătuitor al său.

Cînd sublocotenentul observă că Vlaicu a devenit mai prudent, s-a bucurat.

— Uite că nebunului — mi-a spus odată — a început să-i vină mintea la cap. De fapt, nu are nici un rost să sfidezi moartea, la infinit. Nu-i așa ?

— Da, desigur. De altfel, eu v-am atras atenția mai demult să-l mai cruțați. Un om atît de priceput ca el nu poate fi înlocuit ușor.

Sublocotenentul înțelese că, de fapt, am vrut să spun că, în primul rînd paguba va fi a lui, dar nu se supără.

— Vezi tu cîte lucruri stupide se întîmplă în viață. Dacă cineva și-ar sparge capul să le potrivească așa, și tot n-ar izbuti. De pildă noi. Adică eu și cu Vișinoiu. Deși nu mă pricep nici cît un sergent într-ale milităriei, am ajuns ofițer, sublocotenent și comandant de pluton pe front. În schimb Vișinoiu, cu toate că nu e decît căprar, s-ar pricepe să comande nu un pluton, ci chiar o companie.

— O companie nu știu dacă s-ar pricepe, dar un pluton sigur. De altfel e vorba de experiență.

— Să nu-mi vorbești de experiență, protestă el, de stagiu pe front. Cîți nu au stagiu ! Și cu toate acestea la mulți le-ai da dumneata pe mînă un pluton ? Păi vezi ? Desigur, experiența contează mult. Dar pe lîngă aceasta se cere și altceva. Și acest altceva lui Vișinoiu nu-i lipsește. Aptitudini de ostaș, de militar. Ăsta dacă făcea liceul militar și ajungea ofițer activ, îți spun eu, acum era statmajorist cu eghileți și cuc în piept, bașca „Mihai Viteazul". Dar el, în loc să facă treaba asta, o fi umblat după cai verzi pe pereți convins că are nu știu ce vocație, de fapt existentă doar în închipuirea lui. Și fiindcă el nu și-a descoperit adevărata vocație, se întîmplă ca eu, deși lipsit cu desăvîrșire de aptitudini militare, să comand un pluton, învățînd de la altul cum trebuie s-o fac mai bine ca să nu dau de bucluc, iar el, care în orice caz s-ar pricepe mai bine decît mine, nu are măcar gradul de sergent, îmi spune „să trăiți, am înțeles" și ia poziție de drepți ori de cîte ori se află în fața mea. Spune, nu-i așa că e

stupid ? Eu cred că totul ar fi foarte bine dacă oamenii s-ar pricepe să-şi descopere vocaţia la timp, vocaţia adevărată. Nu-i aşa ?

— Nu ştiu. Nu m-am gîndit la problema asta pînă acum, m-am eschivat.

— Să te gîndeşti, fiindcă zău merită. În orice caz, de un lucru îmi pare bine. Că zăbăucului ăsta de Vişinoiu i-a mai venit mintea la cap şi nu se mai înghesuie la.... moarte, ca flămîndul la pomană.

— Numai să nu ne înşelăm. Dacă iar îl apucă amorul, mai struniţi-l şi dumneavoastră. Mai încercaţi-ne şi pe noi.

De înşelat nu ne înşelam. Vlaicu, într-adevăr, devenise mai prudent. Dar din ce cauză ? Oare „morala" pe care i-o făcusem să fi avut asupra sa o atît de mare influenţă ? De obicei nu las să treacă întîmplări sau evenimente fără să încerc a mi le explica. Cu atît mai puţin atunci cînd ceva nu mi-e clar în felul de a fi al oamenilor pe care îi cunosc. La fel am procedat şi în legătură cu Vlaicu. Dar înainte de a vă face cunoscut şi dumneavoastră de ce devenise mai prudent, aş vrea să vă povestesc o întîmplare care, nădăjduiesc, va ajuta la cunoaşterea lui mai completă.

Frontul era din nou în mişcare. Mai aveam puţin pînă la graniţa cu Slovacia. Grupa noastră, cu excepţia lui Vlaicu, pe care sublocotenentul l-a ţinut pe lîngă sine — îl făcuse „încheietor de pluton" —, a primit o misiune de cercetare. De altfel, întreg plutonul era într-o astfel de misiune, dar grupa noastră fusese trimisă ca element înaintat. Fasciştii se retrăseseră cu atîta grabă, încît la un moment dat avangărzile noastre pierduseră contactul cu ei.

Nu voi da detalii privind felul cum a decurs misiunea noastră. Vreau să povestesc doar o singură întîmplare, foarte pe scurt. Era spre amurg cînd am ajuns în apropierea unui sat. Nu ştiam dacă inamicul se mai afla sau nu acolo. După toate probabilităţile, nu. Totuşi, nu era exclus ca el să fi lăsat vreun cuib de mitraliere care, întîrziindu-ne,

să le dea lor posibilitatea să-şi consolideze undeva mai în spate o nouă linie de rezistenţă. Ne-am apropiat pe ocolite şi cît mai neobservaţi. În sat nu am intrat pe uliţa principală, ci pe una laterală. La prima casă am aflat de la o ţărancă, prin tălmaci — un ardelean de la Tîrnăveni —, că nemţii părăsiseră satul. Spusele ţărăncii confirmau presupunerea noastră. Totuşi n-am renunţat la prudenţă. Eu comandam grupa de cercetare şi răspundeam de viaţa fiecărui om. În trăgători, de-a dreapta şi de-a stînga uliţei am pornit s-o străbatem pînă am ajuns la şoseaua principală care trecea chiar prin mijlocul satului. Înainte de a porni mai departe, iarăşi m-am informat la localnici şi din nou ne-au confirmat că grosul coloanei nemţeşti trecuse numai prin sat.

Pe uliţa principală am pornit tot în formaţie de luptă. Am ajuns aproape de celălalt capăt al satului fără nici un incident. Mai rămăseseră de străbătut cel mult cincizeci de metri cînd deodată văzurăm în bătătura unei case o motocicletă cu ataş. Pe ataş era montată o puşcă-mitralieră. Motocicleta era, fără nici un dubiu, nemţească.

Am trimis doi oameni pînă la capătul satului să verifice dacă nu cumva mai sînt şi alţi nemţi, iar noi am înconjurat casa. Oamenii mei s-au întors repede cu un răspuns negativ. În sat în afară de aceia, alţii nu mai existau. M-am hotărît atunci să-i capturăm. Am înconjurat casa, pe urmă însoţit de un alt ostaş am pătruns înăuntru. Aveam amîndoi automatele pregătite. Am intrat mai întîi într-un coridor care avea două uşi la dreapta, două la stînga şi una în fund. Am auzit vocea unei femei, mînioasă şi deznădăjduită care spunea nu ştiu ce în limba maghiară, în timp ce un bărbat rîdea cu hohote, un rîs gros şi răguşit. Printre hohote, sacadat, spunea în germană :

— Nu te lăsa, Franţ !.... Repede.... Aştept.

Am apăsat clanţa şi am împins uşa cu piciorul. Şi ce ne-a fost dat ochilor noştri să vadă va rămîne o amintire de neşters. De cîte ori îmi amintesc mă cuprinde revolta şi scîrba.

Răsturnată de-a latul patului o femeie se lupta cu un hitlerist care încerca s-o siluiască. Era îmbrăcat cu mantaua pe el, cu casca pe cap. Doar pantalonii şi-i deschisese şi acum atîrnau răsfrînţi peste cizme. La capătul patului, celălalt hitlerist aştepta să-i vină rîndul. Îşi scosese mantaua şi vestonul. Casca însă uitase să şi-o ia de pe cap. Cu casca pe cap, ţinînd în mînă pantalonii desfăcuţi, privea amuzat şi rîdea, rîdea cu hohote. Pesemne că eforturile pe care le făcea celălalt ticălos ca să înfrîngă rezistenţa disperată a femeii îl excitau, fiindcă pe la colţul gurii i se scurgea o şuviţă de salivă.

— Mîinile sus! le-am strigat în germană, îndreptînd automatele spre ei. Eu spre cel care se luptase cu femeia, tovarăşul meu spre cealaltă fiară care, cu pantalonii în mînă, aştepta să-i vină rîndul.

Au fost atît de speriaţi de apariţia noastră, încît s-au executat fără să fi schiţat măcar un gest de rezistenţă. De altfel ar fi fost şi inutil, neavînd armele la îndemînă. Spectacolul era grotesc, scabros. Amîndoi cu mîinile ridicate, unul cu casca pe cap, îmbrăcat cu mantaua pe el, dar cu pantalonii răsfrînţi peste cizme, celălalt de asemenea cu casca pe cap, dar în cămaşă şi cu pantalonii căzuţi. Unul congestionat la faţă, celălalt palid, dar amîndoi tremurînd de frică. Mai încolo, femeia, încercînd să-şi acopere pulpele dezgolite cu poalele sfîşiate ale rochiei, privindu-ne pe sub gene, ruşinată.

După ce ostaşul care mă însoţea le-a cules automatele de pe unde le lăsaseră, după ce le-a pipăit buzunarele şi după ce s-a convins că nu mai au alte arme asupra lor, am ordonat hitleriştilor să se îmbrace. S-au executat repede, milităreşte. Abia în timp ce se încheiau la pantaloni am observat pe petliţele gulerului mantalei însemnele celor din „S.S.". Captura devenea astfel cu atît mai preţioasă.

I-am cerut femeii o frînghie, le-am legat mîinile la spate la fiecare, apoi pe amîndoi, unul de altul şi i-am dat în seama tovarăşului meu să-i ducă

înapoi, la pluton, iar eu, împreună cu ceilalți din grupă ne-am continuat misiunea de cercetare.

La vreo zece kilometri depărtare am fost primiți cu foc. Ne-am retras pînă la o pădurice și am raportat în scris comandantului meu care venea din urmă cu restul plutonului. Raportul l-am trimis cu un curier. Prin același om am primit ordin să rămînem acolo unde ne aflăm și să așteptăm noi ordine.

Între timp se înnoptase. În cursul nopții, regimentul nostru care constituia eșalonul întîi al diviziei și-a ocupat și amenajat sumar poziția de plecare la atac. Tîrziu am primit ordin să ne reîntoarcem la pluton. L-am găsit pe sublocotenentul Chirilă ajutînd pe aceia care îi amenajau punctul de comandă.

Cum mă văzu, ținu să mă laude :

— Bravo, domnule! Făcurăți treabă bună. Doi prizonieri și încă din „S.S.". Să știi că vă propun pe amîndoi pentru decorare.

— Să trăiți! Dar să știți, n-a fost mare ispravă. V-a povestit Drug — astfel se numea ostașul care mă însoțise — în ce împrejurare i-am capturat. Bestiile erau în călduri, așa că i-am luat ca din oală. Dar Vlaicu unde-i? Credeam că-i aici, la dumneavoastră.

— E în urmă cu prizonierii. Mi-a cerut să-i dau voie să-i escorteze. A insistat atîta, încît l-am lăsat. Ce, crezi că nu trebuia? mă întrebă cu naivitate, de parcă eu aș fi fost comandantul, și nu el.

— De ce nu! Probabil un capriciu de-al lui. Știți doar cum este el.

După ce am plecat de la sublocotenent m-am apucat să fac ceea ce făceau și ceilalți : groapă individuală. Deși trudit, am săpat la ea cu nădejde și am fost gata înaintea tuturora. Abia atunci m-am lungit deasupra, lîngă groapă, cu gîndul să adorm. Dar dintr-o dată un greiere a început să-și țîrîie cîntecul. Am ascultat cu aceeași mare și stranie uimire, la fel ca în atîtea alte dăți. Adesea se în-

tîmpla, tocmai cînd te aşteptai mai puţin, ca gîngania aceea mică să înceapă a cînta vesel, vesel, aproape revoltător de vesel. De cînd mă aflam în linia întîi mă obişnuisem cu toate. Numai cu ţîrîitul greierilor nu. Poate pentru că niciodată nu-mi trecuse mai înainte prin minte că pe un cîmp de luptă, răscolit de proiectile şi muşcat de gloanţele puştilor şi armelor automate, ar putea exista greieri.

Dar iată că greierii existau. Şi greierilor, puţin păsindu-le de iadul de fier şi de foc, tîrziu, cînd stelele parcă suiau tot mai sus şi cînd liniştea nu mai era tulburată decît arar, de pocnetele răguşite ale rachetelor, se porneau să cînte. Ici unul, dincolo altul.

De fiecare dată cînd auzeam ţîrîitul mă covîrşea un sentiment de stranie uimire. Cîntecul monoton şi tremurat mi se părea ca un fel de protest al vieţii. Îl ascultam cu uimire, aş zice cu o alinătoare uimire. La fel s-a întîmplat şi în noaptea aceea. Ascultînd ţîrîitul mi-am simţit sufletul năpădit de aceeaşi alinătoare uimire, fiindcă nu trecuseră multe ore de cînd pămîntul părea că stă să se despice sub tirul artileriei grele.

Cîntecul tremurat al greierului a alungat somnul. Şi din nou am devenit prada tantalicelor mele insomnii.

Înspre ziuă s-a înapoiat şi Vlaicu. Era obosit, trist, deprimat.

— Ce-i cu tine? l-am întrebat.

— Nimic.

Minţea. N-am mai insistat. Totuşi, ca să spun ceva, l-am întrebat :

— Şi ce-ţi veni să escortezi tu pe esesiştii ăia? Altceva mai bun n-aveai de făcut?

— Am făcut-o cu un anumit scop, îmi răspunse după cîteva clipe, parcă după o matură chibzuinţă.

— Cu un anumit scop?

— Am să-ţi spun. Măcar ţie trebuie să-ţi spun.

Ne-am vîrît în groapă, groapa pe care o săpasem pentru el cît timp lipsise. Era destul de mare ca să încăpem amîndoi stînd pe vine.

— Cînd am aflat de la Drug în ce împrejurare i-ați capturat, mi-am adus aminte de Maria. Mi-am zis că poate unul dintre ticăloșii cei doi trăsese cu pistolul în ea atunci cînd nu voise să se lase siluită; că poate datorită unuia dintre ei rămăsese infirmă pentru toată viața. Sau, chiar dacă nu unul dintre ei, ci altul asemenea lor, concluzia rămînea aceeași. Și atîta i-am urît, atît de tare, încît m-am hotărît să-i împușc. I-am cerut lui Chirilă să mă trimită pe mine cu ei înapoi la batalion, cu gîndul să le fac de petrecanie pe drum. Bineînțeles, lui nu i-am spus nimic. Dacă i-aș fi spus sigur nu m-ar fi lăsat. Știi cum este el.

Am plecat cu ei, spunîndu-mi: „După ce mă depărtez o sută de metri, îi împușc. Cu cît o voi face mai repede, cu atît mai bine".

Dar am depășit suta de metri fără să fiu în stare să trag. Am mai făcut o sută de metri, am ajuns la postul de comandă al batalionului, tot fără să-i fi împușcat. Adineauri m-ai întrebat ce mi s-a întîmplat. Ei bine, asta mi s-a întîmplat. N-am fost în stare să-i împușc, deși tot timpul îmi spuneam: „Trebuie să mă hotărăsc. E o prostie să am scrupule. Ăștia nu sînt oameni, sînt fiare setoase de sînge. După ce se va termina războiul se vor întoarce acasă, vor îmbrăca haina civilă și se vor metamorfoza în cetățeni pașnici care, de ochii lumii, îl vor înjura pe Hitler că i-a trimis în război. Dar în particular, atunci cînd s-or întîlni, ei între ei, vor ofta după vremurile cînd panțerele lor înaintau pe toate șoselele Europei".

Rațiunea îmi spunea: „Împușcă-i! Datorită lor sau unuia asemenea lor, Maria a rămas infirmă pentru toată viața. Sînt din „S.S." și cu atît mai mult sînt fiare setoase de sînge. Gîndește-te cîte Marii o fi avînd pe conștiință fiecare dintre ei".

Da, așa îmi spunea rațiunea — și cîte alte asemenea nu-mi spunea — de care eram perfect convins și cu toate acestea nu găseam în mine puterea să le spun: „Haide, pregătiți-vă de moarte! Moartea este o pedeapsă prea ușoară pentru voi, dar

fiindcă eu nu am siguranța că mai tîrziu o veți primi măcar pe aceasta, și fiindcă o alta mai grea nu stă în puterea mea să vă aplic, nu am încotro și trebuie să vă trimit cu mîna mea pe lumea cealaltă".

Nu am putut, am tot amînat clipa pînă am ajuns la postul de comandă al batalionului. I-am predat și m-am întors încoace, urîndu-mă, blestemîndu-mă. Iată ce mi s-a întîmplat, iată de ce arăt așa cum arăt. Am avut posibilitatea s-o răzbun pe Maria, dar n-am făcut-o, fiindcă mi-a lipsit curajul. Spune : nu merit să mă iei la palme?

— La palme în nici un caz. Dacă i-ai fi ciuruit cu automatul, ca să te răcorești, nu ar fi fost nici o nenorocire. Ar fi meritat cu prisosință, mai ales că sînt din „S.S." Dacă nu ai avut inimă să-i împușți, iarăși nu e rău. Există niște legi ale războiului. Hitleriștii au călcat aceste legi, au comis crime socotite ca atare, chiar în timp de război.

— Se spune că au fost uciși nu sute, nu mii, nu zeci de mii, ci milioane de oameni. Așa că ăștia doi, dacă or fi avînd pe conștiință fiecare cîteva zeci de vieți omenești, vor avea toate motivele să se creadă mai nevinovați decît Abel și, eventual, să scape de pedeapsă. Tocmai de aceea sînt furios pe mine că nu i-am împușcat.

— S-ar putea să se întîmple așa. Dar, în definitiv, justiția nu poate fi aplicată de fiecare individ în parte. Gîndește-te ce ar însemna dacă fiecare soldat ar căuta să-și răzbune morții săi ori de cîte ori i-ar cădea în mînă un prizonier hitlerist.

— Lasă. Știu. Tocmai de aceea nu i-am putut împușca. Noi nu putem fi ca ei. Noi sîntem oameni. Totuși... Tare mult aș fi vrut să-i fi putut împușca.

— Ți-am spus : dacă i-ai fi împușcat te-ai fi răcorit. Dacă nu ai putut, cu atît mai bine. Nu te mai frămînta atîta. Haide, odihnește-te, căci mîine dimineață probabil vom ataca.

Atacul a pornit în zori, după o pregătire nu prea grozavă de artilerie. Nimic nu-l supără mai

mult pe infanterist decît atunci cînd i se cere să pornească la atac fără o pregătire serioasă de artilerie. Şi nimic nu-l înaripează mai mult decît atunci cînd tunurile îşi spun, în prealabil, cuvîntul. Am pornit deci la atac, fără prea mult entuziasm, unii dintre noi bodogănind, iar alţii înjurînd pe ăi cu „cuc" — statmajoriştii de la divizie — care după cîte credeam făceau economie de muniţie pe spinarea noastră.

Totuşi atacul progresa mereu, deşi riposta trupelor hitleriste era dîrză. Ne loveau, mai ales, cu proiectile de aruncătoare mici, care atunci cînd se spărgeau împrăştiau schijele razant, în toate direcţiile. Vlaicu, deşi fusese numit „încheietor de pluton" de către sublocotenentul Chirilă, refuzase să se despartă de puşca-mitralieră. De aceea, atunci cînd porneam la atac, redevenea trăgător, de fapt cel mai bun trăgător din plutonul nostru.

Din cauza blestematelor de aruncătoare aveam pierderi. La un moment dat Vlaicu a rămas singur. Încărcătorul său fusese rănit în timp ce executa un salt. În urmă, lîngă rănit, rămăseseră şi cutiile cu încărcătoare. În scurt timp puşca-mitralieră a lui Vlaicu trebuia să înceteze focul din lipsă de muniţii. Eram cel mai aproape de el şi mai bine decît toţi ceilalţi mi-am putut da seama de situaţie. M-am tîrît pînă la ostaşul care fusese rănit în şold, am luat cutiile cu încărcătoare şi pe urmă, tot tîrîndu-mă, am izbutit să ajung lîngă Vlaicu.

— Ţi-am adus grăunţe, băiatule! i-am spus, întinzîndu-i un încărcător.

— Era şi timpul! mi-a răspuns, aruncîndu-mi o privire fugară.

S-a uitat la mine — cît? O clipă! Dar atîta mi-a fost de ajuns ca să sesizez în privirea lui ceea ce, dacă aş fi sesizat într-o altă împrejurare, aş fi rămas, eufemistic vorbind, cu gura căscată. Dar eram în plin atac, gloanţele piuiau în jurul nostru, căutîndu-ne, aşa că am continuat să-mi înde-

plinesc fără greș funcția de încărcător ad-hoc la pușca-mitralieră mînuită de Vlaicu.

De nenumărate ori întîmplarea a făcut ca în timpul unui atac sau contraatac eu și Vlaicu să fim aproape, să ne sprijinim unul pe altul cu foc. Cu alte cuvinte, au fost nenumărate împrejurările cînd mi-am putut da seama cum se comportă în atare împrejurări.

În altă parte am amintit că, atunci cînd îl observai mai atent, Vlaicu îți făcea impresia că participă la viața din afară de el numai cu o jumătate din eul său în timp ce cu cealaltă jumătate era atent la ceea ce se întîmpla în el însuși. În timpul atacului se întîmpla la fel. Parcă numai cu o parte din ceea ce era el participa la atac. Cu cealaltă parcă urmărea atent, cerebral, propriile sale reacții sufletești. Aveai impresia că îl preocupă mai mult ceea ce se întîmplă înăuntrul său decît în afară. De aici, poate, detașarea totală de primejdia care îl amenința din toate părțile, calmul de care dădea dovadă în împrejurări deosebit de grele. Ai fi zis că îi este indiferent dacă trăiește sau moare.

Dar iată că de la o vreme Vlaicu a început să devină mai prudent. Mi-am dat seama de aceasta în timpul acestui atac. În timpul acestui atac a fost suficient să se uite doar o clipă la mine ca să descopăr în ochii lui ceea ce nici înainte nu existase : dorința nestăvilită de a trăi. Acum, atenția lui nu mai era divizată ci reîntregită de data asta, înregistra numai ceea ce se petrece în afara lui, pe cîmpul de luptă unde de o parte și de alta oamenii erau omorîți sau numai schilodiți.

Și atunci, în timp ce înlocuiam un încărcător la pușca lui mitralieră, fără să-mi fie foarte clar ce voiam să înțeleg, mi-am zis :

„Mi se pare că Vlaicu și-a pierdut pavăza care l-a apărat pînă acuma de moarte".

Atacul despre care am amintit în capitolul precedent a durat aproape pînă la prînz, cînd trupele hitleriste au început să se retragă. Urmărindu-le, de mai multe ori a trebuit să ne încăierăm cu ariergărzile lor, care căutau pe cît posibil să ne întîrzie. La căderea nopţii ne-am oprit. Iarăşi dădusem de un punct de rezistenţă. Eram însă obosiţi şi am primit ordin să ne odihnim pînă la ziuă.

Ca de obicei, din cauza încordării nervoase, nu puteam dormi. Pe deasupra începuse şi o ploaie scîrboasă, rece şi deasă. Stăteam în groapă cu foaia de cort peste cap, ţineam ochii închişi şi mă sileam să nu mă gîndesc la nimic. Numai dacă izbuteam aveam şansa să mă fure somnul. Acolo a venit să mă caute Vlaicu.

— Dormi, Luciene?

— Da de unde! S-a întîmplat ceva?

— Nimic. O gură de coniac ai bea?

— Coniac? Îţi baţi joc de mine?

Aproape îi uitasem gustul de cînd nu mai băusem.

— Ba nu-mi bat deloc. Ia trage-i un gît, măi băiete!

Sări în groapă şi-mi întinse bidonul. L-am dus la gură şi i-am tras o duşcă. Coniac! Dumnezeule, după o zi întreagă de „contact direct" cu inamicul să poţi bea o picătură, două de coniac! Oare îşi mai poate dori altceva un ostaş pe front?

— De unde făcuşi rost de el, Vlaicule?

— De la cine altcineva decît de la Chirilă? I-a dat o sticlă comandantul companiei. E grozav, nu?

— Straşnic !

Am scuturat bidonul. Înăuntru mai era parcă ceva. L-am dus la gură şi am mai găsit o înghiţitură. Cu toate fuseseră trei. Numai trei înghiţituri, dar ele mă încălziseră şi parcă nici ploaia nu mai era atît de scîrboasă.

Vlaicu era bine dispus, poate chiar un pic ameţit, avea chef de vorbă. În ori ce caz, băuse mai mult decît trei înghiţituri şi era normal.

— Ce crezi, Luciene, mai durează mult?

— Mai întîi, ce înţelegi tu prin „mult"? Dacă nu capitulează înainte de ajung ruşii la Berlin, mai durează ceva.

— Cam cît? vru să afle.

— Ştiu eu!? Poate chiar toată iarna. Asta e mult?

— Mai întrebi? Sigur că e mult. Cel puţin încă patru luni, nu?

— Cam aşa ceva.

— Şi nu vezi nici o speranţă să capituleze mai devreme?

— Cam greu de presupus. Aşa cum în mod inutil se cramponează aici, la fel fac şi pe celelalte fronturi.

— Şi Chirilă spune că nu există speranţa ca nemţii să capituleze mai înainte ca ruşii să ajungă la Berlin.

— Păi vezi, ţi-am spus şi eu.

— Tare mult aş vrea să apuc sfîrşitul, măi Luciene!

— Lasă că ai să-l apuci.

— Eu nu sînt deloc sigur.

— Lasă, nu mai cobi, am căutat să curm discuţia.

— Parcă e vorba de cobit! Şi ştii de ce mi-e teamă că n-am să mai apuc sfîrşitul? Tocmai pentru că doresc lucrul acesta.

— Nu vorbi prostii! Există vreunul dintre noi care să nu dorească să apuce sfîrşitul războiului? Nu. După teoria asta a ta înseamnă ca să murim cu toţii, ceea ce este cu totul şi cu totul absurd.

— Este, nu zic nu! Dar vezi, cu mine s-a petrecut ceva ciudat. Pînă de curînd mi-era indiferent cu desăvîrşire dacă voi apuca sfîrşitul războiului, dacă voi muri sau voi supravieţui. Tu ştii ce lucru formidabil era acesta?

— Îmi închipui ! Şi în gînd, dintr-o dată, luminat : da, era pavăza ta împotriva morţii!

— Îmi era indiferent chiar după ce am cunoscut-o pe Maria. Să nu mă înţelegi greşit. Îmi era indiferent dacă trăiesc, nu fiindcă secase în mine izvorul vieţii sau dacă vrei izvorul dorinţei de a trăi. Nu fiindcă viaţa cine ştie din ce motive ar fi încetat să exercite asupra mea inexorabila ei atracţie. Dimpotrivă. Doar, la vîrsta noastră, viaţa e ca o pîine caldă pentru foamea unui vagabond. Şi apoi în ceea ce mă privea, se mai adăuga ceva. Ştii că am fost şocat. Dacă vrei, dintr-un anumit punct de vedere, am fost mort. Deci numai acest fapt, că mi-am revenit, că am reînviat, constituia pentru mine un motiv în plus de a dori să trăiesc. La dracu' ! Viaţa merită trăită măcar pentru faptul că, trăind, eşti.

Vezi, însă, atunci cînd pleci voluntar pe front, trebuie să accepţi ca posibilă ideea morţii.

— Bine, dar fiecare dintre noi, ăştia aflaţi în linia întîi, ştim şi acceptăm lucrul acesta.

Vlaicu zîmbi parcă amuzat, dar parcă mai curînd îndurerat.

— Ce ciudat! De cînd mi-am revenit, deseori mă surprind despicînd firul în patru, aşa cum obişnuia să facă Bucur. Înainte, pe vremea cînd era în viaţă, mă întrebam cum poate un om să analizeze şi să se analizeze cu atîta pasiune. Eu nu-mi pierdeam timpul să mă întreb de ce un lucru este aşa şi nu alt fel, de ce în cutare împrejurare am acţionat aşa şi nu alt fel. Nu vreau să spun că nu mi se întîmpla

să-mi pun și asemenea întrebări. Dar ceea ce mă caracteriza era acțiunea și nu meditația, analiza, introspecția. Așa eram înainte. Dar de cînd mi-am revenit din șoc... Spune-mi, ți-ai dat seama cît de mult am început să semăn cu Bucur în ultimul timp ?

— L-am cunoscut prea puțin ca să-mi pot da seama dacă, și în ce măsură îi semeni, m-am eschivat.

— Îți spun eu că-i semăn. Îi semăn și numai pentru faptul că aparențele nu mă mai mulțumesc.

Iată, tu ai spus : bine, dar fiecare dintre noi ăștia aflați în linia întîi știm și acceptăm ca posibilă ideea morții. Aparent, tu ai dreptate. În realitate, lucrurile stau cu totul altfel. Dacă ai face o anchetă, ai ajunge la o concluzie care te-ar uimi în primul rînd pe tine. Ai descoperi că nouăzeci la sută din cei aflați în linia întîi pornesc nu de la premisa morții posibile, ci de la credința că deși pe front se și moare, totuși moartea tocmai pe el îl va cruța. Cu alte cuvinte, în clarul conștiinței fiecăruia — sau în subconștient — prezentă tot timpul este nu ideea morții, ci ideea posibilei supraviețuiri, prima fiind subsidiara celei de-a doua. Și aceasta, dragul meu, este cu totul altceva.

Eu, cerîndu-mă voluntar pe front, am pornit de la cea de-a doua premisă. Acceptînd în mod rațional acest risc înseamnă că tot în mod rațional am subordonat ideea morții posibile scopului major pentru care mă aflu eu pe front. Prezența mea pe front, fiind deci un act de voință deliberat, îmi era indiferent dacă trăiesc sau mor tocmai fiindcă, implicit, prin actul de voință acceptasem acest risc.

Vlaicu era convins că după ce își revenise din șoc începuse să semene sufletește cu Bucur. Dar se înșela. Afirmația aceasta categorică o fac abia acum, după ce am cunoscut-o pe Varvara. Acum, după ce am cunoscut-o, știu precis că, atunci cînd discuta, nu cu Bucur, ci cu Varvara semăna. La fel ca ea arbora problemele, la fel ca ea învățase să selecteze argumentele. Dar cu ani în urmă am fost și eu de părere, cu unele rezerve, că Vlaicu începuse să semene cu Bucur. Nu o dată ascultîndu-l aveam

impresia că-l aud pe Bucur vorbind. Doar lui Vlaicu cel dinainte nu-i plăcuse să discute despre lucruri serioase. Era un „șuetar" — cum bine îl caracterizase Varvara — nu te plictiseai să-l asculți, dar mai mult decît a flecări nu trebuia să-i pretinzi.

Dar iată că se schimbase și era conștient de aceasta.

— Acum cred că ai înțeles în ce sens îmi era indiferent dacă trăiesc sau mor, continuă el. Și — după cum ți-am mai spus — a continuat să-mi fie și după ce am cunoscut-o pe Maria.

— Și crezi că așa chiar ar fi trebuit să se întîmple?

— Nu! Teoretic vorbind, nu. În practică însă... Atunci cînd te îndrăgostești pentru prima dată în viață și cînd aceasta se întîmplă nu la vîrsta adolescenței, e firesc să nu-ți mai fie chiar indiferent dacă trăiești.

— Totuși, tu te-ai ținut tare, am glumit.

— Nu e nici un merit din partea mea. Bănuiești de ce?

— Nu!

— Din cauză că trăia Săracu. Acum vezi legătura?

— Tot nu!

— Dar e foarte simplu : pentru că eram sigur că, dacă într-o zi Maria avea să se găsească în situația să se hotărască pe care dintre noi doi să-l aleagă, fără doar și poate că pe Săracu l-ar fi preferat.

— Ce motive aveai ca să fii sigur că pe el l-ar fi preferat?

— Motive! Doar lucrul acesta se simte, ce Dumnezeu!

— Săracu e mort!

— E mort! Și dintre voi toți, cred că nimeni nu-l regretă mai mult decît mine, tocmai fiindcă Maria pe el îl prefera. Înțelegi?

— Nu e greu de înțeles!

— Cînd am aflat că Săracu a murit s-a întîmplat cu mine ceva ciudat. Echilibrul meu lăuntric

s-a răsturnat. A încetat să-mi mai fie indiferent dacă trăiesc sau mor. Am început să doresc în mod expres să trăiesc și, la fel ca toată lumea, să sper că moartea mă va ocoli fiindcă, în definitiv, nu toți oamenii aflați astăzi în linia întîi vor muri.

— Ce înțelegi cînd spui că echilibrul s-a răsturnat? S-a răsturnat și a încetat să mai existe, sau el există, dar în alt fel, răsturnat.

— Cum să-ți explic? Aici, pe front, viața se apără mai ales prin unele reflexe condiționate. Ai observat și tu că procentul cel mai mare de morți și răniți îl dau aceia care nu au „experiența" frontului. În primele zile de front, habar nu ai, cînd le auzi piuindu-ți pe lîngă ureche, care-i glonte de pușcă și care de mitralieră ; habar nu ai să deosebești cînd le auzi filfiind prin aer care-i proiectil de artilerie și care-i de aruncător, nu știi după zgomotul pe care îl fac dacă vor cădea peste tine sau aiurea și dacă trebuie să rămîi locului sau să cauți să te salvezi țîșnind mai departe ; habar n-ai cînd să ieși din groapă, cînd trebuie să alergi sau cînd să te tîrăști, și așa mai departe. Și mai sînt atîtea și atîtea reflexe condiționate pe care ostașul le dobîndește numai pe front. Dar ia spune-mi : ai fi în stare să predai un curs ca să înveți și pe alții cum să se apere atunci cînd vor ajunge în linia întîi? Desigur, la instrucție am fost învățați cum să ne tîrîm, cum să combinăm focul cu mișcarea, cînd și cum să pornim la atac și încă multe altele. Toate acestea au fost foarte folositoare. Ele au ajutat la dobîndirea mai repede a reflexelor condiționate, dar nu sînt identice cu acestea. Numai pe front unde te afli permanent în luptă cu moartea înveți să te aperi împotriva morții. Din păcate, această învățătură nu este întru totul transmisibilă sub aspect teoretic.

Și acum, să revin la mine, ca să poți înțelege în ce constă gravitatea faptului că echilibrul s-a răsturnat. Dorința să trăiesc, și această dorință fiind permanent în aria cea mai luminoasă a conștiinței

meie, împiedică să funcționeze *normal* reflexele condiționate dobîndite în decursul lunilor de cînd mă aflu pe front. Fără îndoială, reflexele condiționate nu te fac invulnerabil. Dar ele te ajută să nu mori prostește.

— Dă-o dracului! Nu mai teoretiza atîta. După cîte am observat, reflexele tale condiționate, cum le numești, sînt uimitoare și cred că și pe viitor vor funcționa tot atît de bine ca pînă acuma.

— Eu nu ți-am spus că neapărat așa se va întîmpla. Ți-am spus că o asemenea primejdie este posibilă.

Două săptămîni mai tîrziu, din nenorocire, primejdia a devenit reală.

Probabil că în dispozitivul de apărare al inamicului satul avea o importanță tactică deosebită, deoarece, ca să-l cucerim, a trebuit să dăm crîncene lupte de stradă. Atacînd din două direcții, compania noastră a trebuit să cucerească aproape casă cu casă. Plutonul nostru a ajuns primul în piața din inima satului. Acolo erau primăria, școala, biserica. Bătălia aproape încetase, hitleriștii, cei care mai scăpaseră cu viață, se predaseră. Numai înspre partea de vest a satului cîțiva continuau să opună rezistență și de asemenea aceia care se refugiaseră în turnul bisericii. De acolo, o mitralieră ținea sub focul ei întreaga piață.

Spumegam cu toții furioși, îi înjuram crunt pe cei din turn și ne juram să nu cruțăm pe nici unul, atunci cînd îi vom captura. Situația era dificilă tocmai fiindcă trăgeau din turnul clopotniței bisericii. Dacă ar fi fost un turn oarecare, artileria ne-ar fi scos imediat din încurcătură. Două, trei proiectile bine țintite și mitraliera ar fi amuțit. Dar era unul de biserică — o biserică foarte veche — și existau ordine ale comandamentului ca asemenea monumente să fie cruțate.

Mitraliera din turn trebuia totuși făcută inofensivă, dar nu cu ajutorul artileriei. Sarcina aceasta ne revenea nouă, infanteriei. Comandantul de companie ordonă plutonului nostru să cucerească ne-

apărat turnul. Sublocotenentul Chirilă apelă la voluntari. Se oferiră șase, între care eu și Vlaicu. Eram prea mulți. Trei ajungeau. Pentru reușită nu numărul conta, ci curajul, dibăcia, șiretenia. Pînă la urmă, sublocotenentul își fixă alegerea asupra lui Vlaicu, a mea și a fruntașului Turcu, trăgătorul puștii-mitraliere al grupei a treia.

Un prim obiectiv pe care trebuia să-l atingem era să ajungem la intrarea în turn fără să fim văzuți de cei de sus. Pînă la o depărtare de vreo douăzeci, treizeci de metri era o treabă pe care o puteam realiza ușor, deoarece ne adăposteau casele. De acolo se deschidea o latură a pieții complet descoperită. Conform planului stabilit, atunci cînd noi aveam să ne strecurăm pînă la ultima casă dinspre piață, trei puști-mitraliere trebuiau să deschidă focul asupra turnului, ca să-i silească pe cei de sus să se adăpostească. În acest timp noi, în goană, trebuia să străbatem cei treizeci de metri descoperiți.

Așa am procedat. Am izbutit să ajungem la baza turnului, fără ca cei de acolo să ne observe, sau în orice caz, fără să riposteze. În turn se putea urca chiar din stradă. Din păcate, ușa era încuiată pe dinăuntru. Evident, puteam s-o spargem. Dar noi, ca să putem izbîndi, trebuia să folosim la maximum elementul surpriză. Dacă hitleriștii prindeau de veste, ne-ar fi ciuruit în timp ce am fi urcat scările și nici unul dintre noi n-ar fi izbutit să ajungă pînă la ei. În ciuda acestei greutăți misiunea trebuia totuși îndeplinită. Soluția a găsit-o Vlaicu. Lui i-a trecut prin minte că în turn se putea ajunge și prin biserică. Dar ușa bisericii de asemenea era încuiată.

„Lasă că nu are să se supere Dumnezeu pentru atîta lucru!" mi-am zis și mi-am descărcat automatul în vitraliul uneia din ferestre. Griji nu mi-am făcut că voi atrage atenția celor de sus, fiindcă, de vreme ce trei puști mitraliere trăgeau asupra turnului, era foarte normal ca hitleriștii să-și închipuie că vreo cîteva gloanțe nimeriseră din gre-

şeală şi într-una din ferestrele bisericii. Dar era mult mai probabil că, din cauza melităţului celor trei puşti-mitraliere, zgomotul geamului spart nici nu ajunsese pînă la ei. Prin fereastra aceea ne-am strecurat înăuntru unul cîte unul.

Presupunerea lui Vlaicu se dovedi justă. Se putea ajunge în turn şi prin cafas. Acesta se întindea pe cele trei laturi ale bisericii, şi nu numai pe una singură, ca la cele ortodoxe. La el ajungeai din pronaos, iar de acolo, dacă ieşeai pe o uşă aflată în stînga orgii şi urcai alte trepte în spirală, în turn.

Obiectivele primelor două faze ale acţiunii le atinsesem într-un timp mai scurt decît ne propusesem. Urma acum cel de-al treilea, cel mai greu, cel mai plin de riscuri. M-am uitat la ceas. Mai trebuia să aşteptăm încă zece minute. Acum, afară era linişte. Puştile mitraliere nu mai trăgeau. Din cînd în cînd se auzea cîte o împuşcătură de armă, şi glontele pişca din tencuiala veche şi rezistentă.

Peste zece minute cei de afară aveau să simuleze un atac frontal asupra turnului. Şi în timp ce hitleriştii vor deschide focul asupra lor cu mitraliera, noi vom urca la ei, pe cît posibil fără ca să facem zgomot. În acest scop ne descălţarăm. De fapt numai eu cu Vlaicu. Turcu avea altă misiune. El trebuia să rămînă pe loc, cu puşca-mitralieră pregătită, şi să deschidă focul, ca să ne susţină înaintarea, numai în cazul cînd cei de sus, descoperindu-ne ar începe să tragă asupra noastră. Treptele urcau în spirală, aşa că, de acolo de unde se afla, Turcu putea, cu puşca lui mitralieră, să-i împiedice pe hitlerişti să se apropie de balustradă, singurul loc de unde ne puteau ochi ca pe nişte ţinte vii.

În sfîrşit, cele zece minute trecură. De afară se auziră împuşcături de armă, iar din turn începu să meliţe mitraliera. Atunci am început să urcăm cu automatele pregătite. Datorită faptului că cei de sus erau atenţi numai la ce se petrecea jos, în piaţă, căutînd să respingă simulatul atac frontal, am putut

să urcăm nestînjeniți. Hitleriștii erau șase cu toții. Am apăsat pe trăgaci și cu o singură rafală i-am culcat pe cei trei servanți. Mitraliera a amuțit imediat. De ceilalți a avut grijă Vlaicu.

Mersese mult mai ușor decît ne așteptasem. Dar mă înșelam. Încă nu se sfîrșise. Unul dintre hitleriști care fusese numai rănit și care era un subofițer, a îndreptat revolverul asupra lui Vlaicu.

— Vlaicule, fii atent! l-am avertizat numai, fiindcă de acolo de unde mă aflam era imposibil să trag fără riscul de a-l nimeri. Dar nu fusese nevoie de avertismentul meu pentru că observase și el. Și-a smucit automatul și a tras. Dar mai înainte apucase să tragă hitleristul. Vlaicu s-a prăbușit. Un singur glonte și acela drept în inimă. Moartea a fost fulgerătoare. Hitleristul murise și el.

Am scos automatul pe fereastră și am tras de trei ori lovitură, cu lovitură. Acesta fusese consemnul. Acum cei de jos știau că misiunea fusese îndeplinită. Pe urmă, prin fereastra turnului, am zvîrlit jos mitraliera care ucisese și rănise pe mulți dintre tovarășii mei. Pînă la mine a răzbit un „ura" de bucurie.

Dar eu nu mă puteam bucura. Vlaicu era mort. Nu să tragă ar fi trebuit. Nu în felul acesta ar fi trebuit să reacționeze. Nici la un pas depărtare se afla una din grinzile groase care sprijinea acoperișul turnului. Dacă fulgerător s-ar fi tras înapoia acesteia, glontele nu l-ar fi nimerit. Sau măcar de i-ar fi venit în minte să se culce la pămînt, tot ar fi scăpat, fiindcă mi-ar fi deschis mie cîmpul să trag în hitlerist. Dar nu! El a acționat exact cum nu trebuia. În clipa cînd a observat pistolul ațintit asupra sa, tocmai își ștergea fruntea de transpirație. Automatul îi spînzura de umăr, cu țeava în jos. Pînă să-l readucă în poziția de tragere, a trecut secunda pe care celălalt a folosit-o ca să tragă. Glontele i-a străpuns inima. Vlaicu a murit. A murit într-un mod stupid. A murit fiindcă în clipa supremă ceea ce numea el „reflex condiționat" n-a funcționat. În clipa supremă Vlaicu a acționat exact pe dos de cum ar fi trebuit.

Şi a murit !... Mîna care a apăsat trăgaciul nimerindu-l drept în inimă, tremura. Era mîna unui muribund. Putea să greşească ţinta. Normal ar fi trebuit să greşească. Normal ar fi trebuit să-l rănească numai. Dar nu ! Drept în inimă. Din întîmplare. Una din multele, stupidele şi tragicele întîmplări.

Au trecut de atunci optsprezece ani ! În tot acest timp, nu o singură dată mi-am amintit de sfîrşitul tragic al fraţilor Bucur şi Vlaicu Vişinoiu. Amîndoi tovarăşi de arme, amîndoi prieteni. Dar dacă în noaptea aceea nu aş fi cerut găzduire stăpînei casei de pe colină şi dacă nu aş fi găsit pe scrinul bătrîn şi mîncat de carii din odaia destinată mie spre odihnă fotografiile lor, nu aş fi aflat niciodată că bătrîna şi întrucîtva ciudata mea gazdă este mama prietenilor mei de pe front. Şi nu aş fi cunoscut nici pe Varvara, fosta soţie a lui Bucur, nici pe Alecu Vătăşanu, actualul ei soţ, nici pe Gavrilă Fumu şi nici nu aş fi aflat vreodată ceva despre celelalte personaje din această carte. Dar, mai ales, niciodată nu mi-ar fi trecut prin minte să aştern pe hîrtie tot ceea ce am aflat despre ei de la alţii şi tot ceea ce ştiam eu însumi.

Unii dintre cei despre care a fost vorba în aceste pagini au murit. Au murit în marea încleştare cînd, vremelnic, se părea că întunericul şi barbaria vor extirpa lumina şi civilizaţia. Alţii au supravieţuit, dar au avut de suferit fizic şi moral sau numai moral. Fizic şi moral : Alecu Vătăşanu, Maria, necunoscuta, nefericita Marie cu surîs de Giocondă. Şi fiindcă am amintit despre ea, îmi vine în minte un fapt pe care am uitat să-l consemnez la locul potrivit. Atunci cînd mama foştilor mei prieteni, bătrîna Vişinoiu, mi-a arătat relicvele ei, mi-a dat să citesc şi o telegramă venită pe numele lui Vlaicu al cărei conţinut, în limba maghiară suna aşa : *„Béla nem tért vissza. Mária"*. Dedesubt, cineva cu o mînă nesigură şi un creion chimic consemnase traducerea în limba romînă : *„Béla nu s-a mai întors. Maria"*.

Bela nu s-a mai întors ! Dacă nu te-ai jucat atunci cu cuvintele, dacă într-adevăr m-ai iubit și încă mă mai iubești, atunci vino ! Acesta a fost tîlcul pe care l-am dat puținelor și banalelor cuvinte ale telegramei. Trimițînd-o, Maria cu surîs de Giocondă aștepta se nu un răspuns, ci pe Vlaicu. Și cînd a văzut că nu vine oare ce a gîndit ? A presimțit adevărul sau a crezut că făgăduiala de atunci fusese mincinoasă ? Poate că, văzînd că nu primește răspuns, mai tîrziu a trimis o telegramă identică pe adresa locotenentului Săracu. Sau poate telegrama către Vlaicu fusese expediată după ce aceea către locotenent rămăsese fără răspuns ? Cine poate ști adevărul ! Și anii au trecut ! Optsprezece ani ! Iată am aici în fața mea copia telegramei. Ce-ar fi să-i scriu ? Să aibă măcar după optsprezece ani, certitudinea că cei doi au iubit-o. Să afle măcar după optsprezece ani că telegramele ei au rămas fără răspuns numai fiindcă amîndoi bărbații care o iubiseră fuseseră uciși pe front. Dar ce rost ar avea ! Au trecut optsprezece ani ! Poate, între timp, a uitat. Poate, dacă a iubit pe careva dintre ei, între timp rănile s-au cicatrizat. Poate că s-a vindecat și suferința fizică. Poate că în decursul anilor, medicina care a progresat atîta a izbutit să redea sănătate mîinii anchilozate. Poate. De aceea, nu-i voi scrie.

Toți oamenii despre care am vorbit în aceste pagini au avut de suferit de pe urma războiului. Unii mai mult, alții mai puțin. Unii din cei care au suferit, cu scurgerea anilor suferința a trecut și nu le-a mai rămas decît amintirea. La alții, suferința a lăsat urme adînci, infirmități incurabile. Din pricina acestor infirmități viața lor a fost deviată, mutilată. Există de pe urma războiului și o altă categorie de mari mutilați. Pe aceștia nu-i poți deosebi, la o primă vedere, de oamenii sănătoși, fiindcă nu le lipsesc nici ochii, nici mîinile, nici picioarele. Fizicește, sînt oameni *întregi*. Ca să-ți dai seama că sînt totuși mutilați trebuie să-i cunoști mai îndeaproape, să le cunoști biografia. Dar poate că atîta tot nu e de ajuns. Ca să le descoperi marile și as-

cunsele lor infirmități este nevoie ca ei să-ți dea voie să le pătrunzi în suflet. Unele dintre personajele despre care am vorbit în aceste pagini mi-au îngăduit în mai mare măsură, altele mai puțin, iar altele deloc. Din cele ce am aflat direct sau indirect am putut trage o concluzie pe care o cred general valabilă. Anume că, în marea lor majoritate acei care au supraviețuit, indiferent dacă fac parte din categoria marilor mutilați sau din o alta, nu s-au declasat, nu au devenit epave, că au găsit în ei tăria morală și, în afară de ei, în societatea noastră socialistă climatul necesar ca să-i putem socoti *recuperați*.

Și cu toate acestea, multe săptămîni nu am avut curajul să aștern aici în final această concluzie. De ce ? Fiindcă mi se părea că ea nu este valabilă și pentru Varvara. Devoțiunea ei față de Alecu Vătășanu nu mi se părea că o situează în categoria acelor *recuperați*. De curînd însă mi s-a ivit prilejul să constat că și ea — după părerea mea, făcînd parte din categoria specială a marilor mutilați — a găsit înăuntrul ei tăria morală de a *corecta* propriul său destin. Prilejul acesta s-a ivit acum o săptămînă, cînd poșta mi-a adus un colet nu prea voluminos. Cînd l-am deschis, am găsit înăuntru șase caiete de dictando a cîte cincizeci de file, fiecare acoperit cu un scris mărunt și caligrafic de frumos. Cele șase caiete mi le-a trimis Varvara însoțite de o scrisoare, care nu conținea decît aceste rînduri : „Citește-le, și dacă socoți că merită să vadă lumina tiparului, atunci îndrumează-le acolo unde trebuie. Eu nu mă pricep s-o fac".

Am deschis primul caiet. Pe pagina de gardă am citit : „Șase zile din viața unei învățătoare". Titlul nu prea era promițător. M-am înarmat cu răbdare, hotărît să rezist pînă la sfîrșit, oricît de plictisitor și neinteresant ar fi conținutul celor șase caiete. Dar chiar de la primele pagini lectura mi s-a părut pasionantă. Cînd am terminat de citit îmi formasem

convingerea fermă că mă aflam în fața unei autentice scriitoare.

Și atunci bucuros m-am grăbit să scriu concluzia, de data aceasta convins că ea se aplică tuturor personajelor mele : că au găsit în ele tăria morală și în afară de ele în societatea noastră socialistă, climatul necesar spre a-și putea corecta propriul lor destin.

Toate !.... Inclusiv Varvara !

SFÎRȘIT

Redactor responsabil: LT.-COL. I. GRECEA
Tehnoredactor: GH. CUCOȘ

Dat la cules 23.01.64. Bun de tipar 18.03.64. Apărut 1964. Hîrtie semivelină de 65 g/m². Format 54×84/16. Coli de editură 22,02. Coli de tipar 28. C. Z. pentru bibliotecile mari și mici 8R-82. B 103.

Lucrare executată de Intreprinderea Poligrafică „Tiparul", sub comanda 377.

Lei 950